

NEOLİBERALİZM EKSENİNDE KENTSEL MÜDAHALELER VE MÜCADELE
DENEYİMLERİ: FENER-BALAT VE AYAZMA-TEPEÜSTÜ ÖRNEKLERİ

Cansu Bıçakcı
119823023

Dr. Öğretim Üyesi Evren Aysev

Lisansüstü Programlar Enstitüsü
Mimarlık Tarihi, Teorisi ve Eleştirisi
Yüksek Lisans Programı

İstanbul Bilgi Üniversitesi
2023

Neoliberalizm Ekseninde Kentsel Müdahaleler ve Mücadele Deneyimleri:

Fener-Balat ve Ayazma-Tepeüstü Örnekleri

Neoliberal Urban Interventions and Experiences of Opposition:

The Cases of Fener-Balat and Ayazma-Tepeüstü

Cansu Bıçakcı

119823023

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Evren Aysev
İstanbul Bilgi Üniversitesi

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Banu Tomruk
İstanbul Bilgi Üniversitesi

Prof. Dr. Murat Cemal Yalçın
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Tezin Onaylandığı Tarih : 26.01.2023
Toplam Sayfa Sayısı : 237

Anahtar Kelimeler

- 1) Neoliberal Kentleşme
- 2) Kent Hakkı
- 3) Konut Hakkı
- 4) Kentsel Dönüşüm
- 5) Kentsel Muhalefet

Keywords

- 1) Neoliberal Urbanization
- 2) Right to the City
- 3) Right to Housing
- 4) Urban Transformation
- 5) Urban Movement

ÖNSÖZ

Tez sürecindeki anlayışlı yaklaşımı, desteği ve akademik gelişimim için bilgi ve tecrübesiyle yol göstererek bana yeni bakış açıları kazandıran; birlikte çalışma fırsatı bulduğum için kendimi şanslı hissettiğim değerli hocam ve tez danışmanım Dr. Evren Aysev'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Değerli yorumlarıyla tezimin gelişimine katkı sağlayan ve akademik yolculuğumda bana yol gösterecek bakış açıları kazandıran kıymetli hocalarım Prof. Dr. Murat Cemal Yalçıntan'a ve Dr. Banu Tomruk'a çok teşekkür ederim.

Fener-Balat-Ayvansaray Mülk Sahipleri ve Kiracılarının Haklarını Koruma ve Sosyal Yardımlaşma Derneği (FEBAYDER) Kurucu Üyesi, Genel Sekreteri ve Basın Sözcüsü Dr. Çiğdem Şahin'e, FEBAYDER Kurucu Başkanı Hasan Acar'a, kentsel toplumsal hareketlerde etkin görev alan Ayazma Mağdurları Topluluğu'ndan Cihan Uzunçarşılı Baysal'a ve Torunlar GYO Müdür Yardımcısı Osman Ataş'a değerli vakitlerini ayırdıkları ve tezime sağladıkları katkıdan dolayı çok teşekkür ederim.

Ocak, 2023

Cansu Bıçakcı

ÖZET

NEOLİBERALİZM EKSENİNDE KENTSEL MÜDAHALELER VE MÜCADELE DENEYİMLERİ: FENER-BALAT VE AYAZMA-TEPEÜSTÜ ÖRNEKLERİ

Günümüzde kentsel mekan, neoliberal üretim ve yeniden üretim süreçlerinin etkisi altındadır. Neoliberal kentleşmede; öncelikli aktörler olarak merkezi yönetim, yerel yönetim ve orta-büyük ölçekli sermaye, rant odaklı ekonomik gündemlerini kent mekanına dayatmaktadır. Türkiye’de 2000’li yılların kentsel sorunlarının çözümü olarak ileri sürülen bazı kentsel dönüşüm projeleri, kent ve konut hakları açısından problemlili süreçlere neden olmaktadır. Bu süreçlerde, kentsel hakların korunması ve talep edilmesi yönünde etkili girişimler olarak mahalle dernekleri, neoliberal kentleşme modeli uygulayıcıları ile karşı karşıya gelmektedir. Mahalle derneklerinin mücadeledeki motivasyonları, talepleri, eylemlilik biçimleri ve sonuçtaki edinimleri farklılaşmakta; mücadele pratikleri bağlamına göre şekillenerek dönüşümün işleyişine etki etmektedir. Tez çalışmasında örneklem olarak seçilen Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi ve Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi’nin mücadele süreçlerinin farklı sonuçlanması çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Projelerin yasal ve yönetsel olarak sonuçlanmış olması, farklı coğrafi konum ve mülkiyet yapısı gibi dinamiklere sahip olan bölgelerde gerçekleştirilen mücadeleler sonucunda elde edilen somut deneyimleri anlamak açısından önemlidir. Araştırmada, günümüzde kentsel mekanın yeniden organize edilme süreçlerinin omurgasını oluşturan neoliberal model sorunsallaştırılmakta; neoliberalizm, mekan ve toplum etkileşiminin yansımalarının ortaya konması hedeflenmektedir. Çalışmada amaçlanan; neoliberal kentleşme politikalarının mekanın üretimindeki etkilerini anlamak; mücadele ve müdahale taraflarındaki aktörlerin süreçteki deneyimlerini öğrenmek; kentsel mücadelelerin etkinliklerini anlayarak alternatif kentsel dönüşüm süreçlerinde kent hakkı ve konut hakkının savunulmasında yeni olasılıklar sunmaktır.

ABSTRACT

NEOLIBERAL URBAN INTERVENTIONS AND EXPERIENCES OF OPPOSITION: THE CASES OF FENER-BALAT AND AYAZMA-TEPEÜSTÜ

Today, urban space is under the effect of neoliberal urban production and reproduction processes. Neoliberal urbanization; central government, local government and medium-large scale capital, as the primary actors, impose their rent-oriented economic agendas on the urban space. Some urban transformation projects, which are put forward as a solution to the urban problems of the 2000s in Turkey, cause problematic processes in terms of city and housing rights. In these processes, neighborhood associations come face to face with implementers of neoliberal urbanization as effective initiatives to protect and demand urban rights. The motivations, demands, forms of action and resulting achievements of neighborhood associations differ as practices of struggle are shaped by the context and affect the dynamics of transformation. Opposition processes of the Fener-Balat Urban Renewal Project and the Ayazma-Tepeüstü Urban Transformation Project, being the selected case studies in the thesis, constitute the starting point of the study. The fact that the projects have been concluded legally and administratively is important in terms of understanding the concrete experiences obtained as a result of the struggles carried out in regions with dynamics such as different geographical locations and property structures. In the research, the neoliberal model, which is the backbone of the reorganization processes of urban space today, is problematized; it is aimed to reveal the reflections of neoliberalism, space and society interaction. The study aim to; understand the effects of neoliberal urbanization policies on the production of space; learn about the experiences of the actors on the sides of the struggle and intervention; offer new possibilities for the defense of the right to the city and the right to housing in alternative urban transformation processes by understanding the activities of urban opposition.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
TABLOLAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1
2. NEOLİBERALİZM VE KENT	8
2.1 NEOLİBERAL KENTLEŞME EKSENİNDE KENT HAKKI	16
2.2 NEOLİBERAL KENTLEŞME EKSENİNDE KONUT HAKKI.....	21
2.3 NEOLİBERALLEŞME VE KENTSEL MUHALEFET DENEYİMLERİ	24
3. NEOLİBERAL KENTLEŞME DİNAMİKLERİ EKSENİNDE TÜRKİYE’DE KENTİN DÖNÜŞÜMÜ	33
3.1 1950-1980 YILLARI ARASINDA İSTANBUL’UN KENTSEL BÜYÜME DİNAMİKLERİ	35
3.2 İSTANBUL’DA NEOLİBERAL KENTLEŞMENİN BİRİNCİ EVRESİ: 1980- 2000 ARASI	40
3.3 İSTANBUL’DA NEOLİBERAL KENTLEŞMENİN İKİNCİ EVRESİ / NEOLİBERAL DÖNEMEÇ: 2000 SONRASI	43
4. NEOLİBERAL KENTLEŞME DİNAMİKLERİ EKSENİNDE KENTSEL MÜDAHALE BİÇİMLERİ VE YASAL DÜZENLEMELER	47
4.1 KENTSEL MÜDAHALE BİÇİMLERİ	48
4.2 YASAL DÜZENLEMELER.....	58
5. FENER-BALAT KENTSEL YENİLEME PROJESİ VE AYAZMA-TEPEÜSTÜ KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJESİNİN KENT ve KONUT HAKKI ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ.....	61
5.1 FENER-BALAT KENTSEL YENİLEME PROJESİ	67
5.1.1 Fener-Balat: Tarihi ve Coğrafi Bağlam	67
5.1.2 Fener-Balat Kentsel Rehabilitasyon Projesi ve Kentsel Yenileme Proje Süreci	71
5.1.3 Aktörler ve Söylem Analizi: Yerel Örgütlenme	77
5.2 AYAZMA / TEPEÜSTÜ KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJESİ	100
5.2.1 Ayazma - Tepeüstü: Tarihi ve Coğrafi Bağlam.....	100
5.2.2 Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Proje Süreci.....	103

5.2.1 Aktörler ve Söylem Analizi: İnisiyatif Sahibi Kurumlar (İnşaat Firmaları) ve Yerel Örgütlenme	114
5.3 Bölüm Sonucu	148
SONUÇ	162
KAYNAKÇA.....	168
EKLER	187

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi

AR-GE : Araştırma ve Geliştirme

FEBAYDER : Fener-Balat-Ayvansaray Mülk Sahipleri ve Kiracılarının Haklarını Koruma ve Sosyal Yardımlaşma Derneği

İMDP : İstanbul Mahalle Dernekleri Platformu

İMP : İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi

LEED : Enerji ve Çevre Dostu Tasarımda Liderlik (Leadership in Energy and Environmental Design)

STK : Sivil Toplum Kuruluşları

TMMOB : Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

TOKİ : Toplu Konut İdaresi

UNESCO : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

UN-HABITAT : Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2. 1 Castells'in bir mücadele pratiğini başarıya ve başarısızlığa götüren değişkenler tablosu.....	27
Tablo 3. 1 Türkiye'de nüfus ve gecekondu sayısı arasındaki ilişki	37
Tablo 5. 1 Görüşmeciler.....	64
Tablo 5. 2 Yerel örgütlenmelere sorulan sorular	65
Tablo 5. 3 İnisiyatif sahibi kurumlara sorulan sorular	66
Tablo 5. 4 Fener-Balat Kentsel Yenileme Proje künyesi	75
Tablo 5. 5 Kentsel Bağlam başlığı soru ve cevap tablosu.....	78
Tablo 5. 6 Proje Süreci başlığı soru ve cevap tablosu.....	81
Tablo 5. 7 Dönüşümün meşrulaştırılması için kullanılan yöntemler	83
Tablo 5. 8 Aktörlerle İlişkiler başlığı soru ve cevapları.....	85
Tablo 5. 9 Kentsel Muhalefet Süreci başlığı soru ve cevapları.....	89
Tablo 5. 10 Kent ve konut hakkı mücadelesinde kullanılan eylem biçimleri.....	91
Tablo 5. 11 Öz Değerlendirme başlığı soru ve cevapları.....	94
Tablo 5. 12 Ayazma-Tepeüstü Bölgesi sakinleri çevre memnuniyeti	107
Tablo 5. 13 Ayazma ve Tepeüstü Bölgeleri'nde arsaların elde edilme biçimleri.....	108
Tablo 5. 14 Ayazma ve Tepeüstü Bölgeleri'nde konutların elde edilme biçimleri	108
Tablo 5. 15 Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Proje künyesi	112
Tablo 5. 16 Kentsel Bağlam başlığı soru ve cevap tablosu.....	115
Tablo 5. 17 Kentsel Bağlam başlığı soru ve cevap tablosu.....	117
Tablo 5. 18 Proje Süreci başlığı soru ve cevap tablosu.....	120
Tablo 5. 19 Proje Süreci başlığı soru ve cevap tablosu.....	128
Tablo 5. 20 Aktörlerle İlişkiler başlığı soru ve cevap tablosu	131
Tablo 5. 21 Aktörlerle İlişkiler başlığı soru ve cevap tablosu	134
Tablo 5. 22 Kentsel Muhalefet Süreci başlığı soru ve cevap tablosu	135
Tablo 5. 23 Kentsel Muhalefet süreci başlığı soru ve cevap tablosu	143
Tablo 5. 24 Öz Değerlendirme başlığı soru ve cevap tablosu.....	144
Tablo 5. 25 Öz Değerlendirme başlığı soru ve cevap tablosu.....	146
Tablo 5. 26 Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi ve Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi karşılaştırma tablosu	149

Tablo 5. 27 Mahalle dernekleri açısından kentsel bağlamın önemi.....	150
Tablo 5. 28 Dönüşümün meşrulaştırılması için müdahale tarafından kullanılan yöntemler	153
Tablo 5. 29 Mahalle derneklerinin mücadelede kullandıkları etkin yöntemler	156
Tablo 5. 30 Ayazma-Tepeüstü mücadele tarafı için dezavantaj yaratan parametreler	157
Tablo 5. 31 Fener-Balat / Yerel örgütlenmenin motivasyon, talep, eylem ve edinimleri.	158
Tablo 5. 32 Ayazma-Tepeüstü / Yerel örgütlenmenin motivasyon, talep, eylem ve edinimleri	159
Tablo 6. 1 Castells'in kentsel toplumsal hareketlerin değişkenlikleri sınıflandırması temelinde Fener-Balat ve Ayazma-Tepeüstü süreçlerinin tablolandırılması.....	165

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3. 1 İstanbul'un yıllara göre yayılımı	36
Şekil 3. 2 1973'e kadar kentsel yerleşim alanları	39
Şekil 3. 3 1973-1990 arası kentsel yerleşim yayılımı.....	40
Şekil 3. 4 Mevcut doku ve ölçeksel fark, Ataşehir, 2011	45
Şekil 5. 1 İstanbul'da Kent Hakkı talepleri, 2012	61
Şekil 5. 2 Fener-Balat semtlerinin bulunduğu bölge	68
Şekil 5. 3 Fener Rum Okulu, İstanbul. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 2023.....	69
Şekil 5. 4 Balat sokakları, İstanbul. Yazarın kendi çektiği fotoğraflar, 2023.	70
Şekil 5. 5 Fener-Balat Kentsel Yenileme Proje Alanı	72
Şekil 5. 6 Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi inisiyatif sahibi kurumların bağlantıları	73
Şekil 5. 7 Fener-Balat Kentsel Yenileme Avan Projesi.....	74
Şekil 5. 8 Fener-Balat'ta uygulanması öngörülen projelerden / Sepin Mimarlık.....	74
Şekil 5. 9 Fener-Balat'ta uygulanması öngörülen projelerden / HF Mimarlık.....	76
Şekil 5. 10 Fener-Balat'ta uygulanması öngörülen projelerden / Sepin Mimarlık.....	76
Şekil 5. 11 Fener-Balat mahalle sakinlerinin eylemlilik biçimleri	90
Şekil 5. 12 Mahalle biriminin başkalaşımı – “İkinci Balat”, İstanbul. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 2023.....	96
Şekil 5. 13 Mahalledeki emlakçılar ve satılık ilanlarından örnekler, Balat. Yazarın kendi çektiği fotoğraflar, 2023.	97
Şekil 5. 14 Ayazma ve Tepeüstü Bölgeleri	101
Şekil 5. 15 Ayazma, Küçükçekmece, 1999.	102
Şekil 5. 16 Ayazma-Tepeüstü Bölgeleri ve Bezirganbahçe Konutları'nın konumu	103
Şekil 5. 17 Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Proje Alanları	104
Şekil 5. 18 Kentsel dönüşümden önce Ayazma Bölgesi	105
Şekil 5. 19 Ayazma, 2002.....	106
Şekil 5. 20 Kentsel dönüşüm öncesi Tepeüstü ve Ayazma Bölgeleri	109
Şekil 5. 21 Ayazma Bölgesi yıkım ve yaşam alanı	109
Şekil 5. 22 Kentsel dönüşüm sonrası Ayazma Bölgesi için tasarlanan proje görselleri....	110
Şekil 5. 23 Dönüşüm sonrası Ayazma'ya uygulanan Ağaoğlu My World Europe Projesi, İstanbul. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 2022.	110

Şekil 5. 24 Kentsel dönüşüm sonrası Tepeüstü’ne uygulanan Mall of Istanbul proje görselleri	111
Şekil 5. 25 Tepeüstü’nde mekanın yeniden organize edilmesinde inisiyatif sahibi Torunlar GYO’nun kurum bağlantıları.....	111
Şekil 5. 26 Ayazma Bölgesi, İstanbul. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 2022.	113
Şekil 5. 27 Ayazma Bölgesi, Ağaoğlu My World Europe Projesi’ne bakış, İstanbul. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 2022.....	113
Şekil 5. 28 Sınırsız sınırlılıklar, Bezirganbahçe Toplu Konutları, İstanbul. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 2023.....	122
Şekil 5. 29 Bezirganbahçe Toplu Konutları, İstanbul. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 2023	122
Şekil 5. 30 Küçükçekmece Belediye Başkanı Aziz Yeniay’ın mahalleliye gönderdiği dilekçe	125
Şekil 5. 31 Ayazma Mağdurları Topluluğu basın açıklaması yaparken.....	137
Şekil 5. 32 Ayazma Bölgesi’nde barakada hayat	138
Şekil 5. 33 Ayazma’daki yıkımlar	139
Şekil 5. 34 Ayazma’daki yıkımlar	139
Şekil 5. 35 Ayazma Bölgesi ile ilgili basında çıkan haberler	140
Şekil 5. 36 Ayazma Bölgesi ile ilgili basında çıkan haberler	140

GİRİŞ

Geçmişten günümüze sosyal, ekonomik ve siyasi dinamiklerin okunabileceği somut ve soyut verileri barındıran kentsel mekan; özellikle son yirmi yılda neoliberal kapitalizmin belirgin olarak somutlaştığı ve beslendiği; hem sermaye birikiminin lokomotifi hem de sınıfsal çatışmaların gerçekleştiği politik bir özne olarak karşımıza çıkmaktadır (Merrifield, 2017, s.25). Hakim politik ve ideolojik eğilimlere göre biçimlenen kent mekanı, iktidara ayna tutarak bir iktidar yeri görevi görür ve küresel çapta stratejilerin çarpıştığı bir alan haline gelir (Sennett, 2002; aktaran Alver, 2017, s.13; Lefebvre, 2019 [1970], s.84).

Günümüzde siyasal, toplumsal, iktisadi ve mekansal anlamda tüm dünyada hakim paradigma haline gelen, temeli kapitalist sistem ve küreselleşme sürecine dayanan neoliberal politikaların en belirgin okunabileceği alan kenttir. Son yıllarda neoliberal ekonomi politikaları kentsel mekanı sermaye birikimi için araçsallaştırarak metalaştırmakta ve neoliberal model kentsel mekanın üretiminde etkin olarak kullanılmaktadır.

Neoliberalizmin kentsel anlamda “yaratıcı yıkım” potansiyellerinin kentsel dönüşüm projeleriyle ön plana çıktığı ve bu projelerin ‘neoliberal alan açma stratejileri’ için kilit bir rol oynadığı görülmektedir. Kentsel dönüşüm fiziksel, toplumsal, finansal, yönetsel ve yasal birçok dinamikle birlikte bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gereken, zaman-mekana bağlı olarak her bölgede kendine özgü dinamiklere ve sorunlara sahip olan bir süreçtir. Ancak neoliberal kentleşme stratejilerinin benimsenmesiyle gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri, kentsel çelişkileri ve dolayısıyla kentsel hareketleri arttırmakta; kent mekanı ise sosyo-ekonomik dönüşümlerin yarattığı çatışmaların ve mücadelelerin bir alanı haline gelmektedir (Castells, 2020 [1978], s.198; Neil, Peck ve Brenner, 2012, s. 30).

2000’lerden itibaren Türkiye’de mülksüzleştirme yoluyla kentsel mekan üzerinden sermaye birikimi hedeflerinin hızlanması; toplumsal ve siyasal mücadelelerin artmasına neden olmuştur. Kentsel hakların aranması yönünde geliştirilen bir eylem biçimi olarak kentsel direniş hareketlerinin, bu doğrultuda kapsam ve yaygınlığı değiştirmektedir (Harvey, 2019, s.144). Kentli için devrimsel bir talep niteliğinde olan, Lefebvre’in kavramsallaştırdığı “kent hakkı” ise; neoliberalizmin kentsel mekanda yarattığı toplumsal ve fiziksel ayrıışmalara muhalefet edebilmek için bir mücadele alanı yaratmaktadır. Çağımızın hakim ideolojik

sistemine karşı önemi gün geçtikçe daha da hissedilen kent hakkı talebi, sürekli değişen kent olgusu ve toplumsal pratiklerle birlikte dönüşen çok boyutlu bir kavramdır.

Kentsel mekanın yeniden organize edildiği kentsel dönüşüm uygulamalarının en tartışmalı noktalarından biri, “konut hakkı” üzerinde yarattığı baskılar olmuştur. Bu doğrultuda gerçekleşen hak ihlallerine karşı kentsel muhalefetler ortaya çıkmıştır. Niteliği ve etki alanı çeşitlilik gösteren kentsel muhalefetler, kent hakkı ve konut hakkına ulaşabilmek için bir talep ortamının oluşması açısından önemli potansiyeller taşımaktadır. Kent hakkı ve konut hakkı, dünyadan ve Türkiye’den farklı bağlamlarda verilen kentsel muhalefet biçimleri üzerinden somutlaştırılarak tartışılabilir.

Türkiye’de mekanın yeniden üretimi ve kentsel toplumsal mücadele hareketlerini bütünleşik olarak ele alan birçok bilimsel çalışma yapılmıştır. Bahçekapılı (2021)’nın, kentsel toplumsal hareketlerin ele alındığı lisansüstü çalışmaları ve bu çalışmaların metodolojisi ile ilgili araştırmalara göre; çalışmaların çoğunlukla sosyoloji, şehir ve bölge planlama, siyaset bilimi ve kamu yönetimi bölümlerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Bahçekapılı, 2021, s.123). Bu anlamda Türkiye özelinde kent hakkı ve konut hakkı kavramları üzerine yapılan nitelikli çalışmalardan bazıları incelenmiştir.

Zeybekoğlu Sadri (2008), “Kentsel Dönüşüm ve Kent Hakkı: Fener-Balat Rehabilitasyon Programı ve Santral İstanbul Projesi Örnekleri” başlıklı doktora çalışmasında, Haliç Bölgesi’nde iki farklı türde gerçekleştirilen yenileştirme projesine odaklanmıştır. Zeybekoğlu Sadri, kent hakkı bağlamında yaptığı çalışmada; kentte demokratik ve eşitlikçi bir gelişimin sağlanabilmesi, dönüşüm projelerinde katılım ve kent hakları konularının vurgulandığı bir yasal çerçevenin oluşturulmasına dair değerlendirmelerde bulunmaktadır (Zeybekoğlu Sadri, 2008).

Günay (2010), “Neoliberal Kentleşme Dinamikleri Çerçevesinde Tarihi Çevrenin Sürdürülebilirliği: Sürdürülebilir Kentsel Koruma Modeli” başlıklı doktora çalışmasında neoliberal kentleşme dinamikleri çerçevesinde tarihi çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasını, Safranbolu ve Beypazarı tarihi yerleşimleri üzerinden tartışmaktadır (Günay, 2010).

Ünsal (2013), “Inner-city Regeneration and the Politics of Resistance in Istanbul: A Comparative Analysis of Sulukule and Tarlabası” başlıklı doktora çalışmasında, İstanbul kent merkezinde konumlanan Sulukule ve Tarlabası dönüşüm süreçlerindeki direniş hareketlerini karşılaştırmalı olarak incelemektedir (Ünsal, 2013).

Solmaz (2013), “Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Hareketler: İstanbul’da Kent Hakkı Mücadeleleri” başlıklı doktora tezinde kent hakkı mücadelelerini, mahalle ölçeğinde ve kent ölçeğinde gerçekleşen kentsel dönüşüm uygulamaları üzerinden farklı nitelikteki örnekler bağlamında incelemiştir (Solmaz, 2013).

Karabulut (2015), “Urban Protests Against Neoliberal Urban Policies: The Case of Istanbul” başlıklı yüksek lisans tezinde, neoliberal politikalar ekseninde gerçekleşen kentsel dönüşüm projelerine karşı gerçekleşen kentsel muhalefet süreçlerini, 1990-2010 yılları arasındaki örneklemeler üzerinden incelemektedir (Karabulut, 2015).

Erdüzgün (2018), “Konut Hakkı Mücadelesinin Süreç ve Aktörler Üzerinden İncelenmesi: Tozkoparan Örneği” başlıklı yüksek lisans çalışmasında, dönüşüm süreci tamamlanmamış Tozkoparan Kentsel Dönüşüm Projesi örneği üzerinden kent hakkı ve konut hakkı temelinde katılımcı bir planlama modeli oluşturulmasını amaçlamıştır (Erdüzgün, 2018).

Kuran (2019), “Neoliberal Kentler ve Şehir Hakkı Mücadeleleri” başlıklı neoliberalizm temelinde ele aldığı doktora çalışmasında, kentsel mücadele pratiklerini kent hakkı kavramı üzerinden çözümlemektedir. Araştırma; Brezilya, Barselona, Gezi Parkı Direnişi ve Sulukule olarak dünyadan ve Türkiye’den farklı örneklemeler üzerinden gerçekleştirilmiştir (Kuran, 2019).

Bu araştırma; günümüzde kentsel mekanın yeniden organize edilme süreçlerinin omurgasını oluşturan neoliberal model sorunsallaştırılarak geliştirilmiştir. İktidarın yeniden kurulması için bir araç olarak kullanılan neoliberal modelin, iktidar ilişkilerini mekan üzerinden örgütlediği görülmektedir (Harvey, 2015, s.39; Harvey, 2019b). Buna bağlı olarak mekan üretimi, sınıf mücadelesine evrilmekte; toplumsal ve mekansal direnişlerin temelini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda çalışma; mahalle ölçeğinde gerçekleşen mücadele pratiklerine odaklanmaktadır. Mahalle derneklerinin mücadele süreçlerindeki

motivasyonları, talepleri, eylemlilik biçimleri ve sonuçtaki edinimleri farklı olan Fener-Balat ve Ayazma-Tepeüstü örneklerine odaklanarak; iki farklı kentsel dönüşüm uygulamasında, süreci birebir deneyimlemiş olan mahalle derneği temsilcilerinin söylem analizleri üzerinden uygulama süreçlerinin çok yönlü özellikleri ortaya konmaktadır. Aynı zamanda araştırmadaki örnek vakalarda yaşanan süreçlerin müdahale tarafından yetkili aktörlerin söylemleri üzerinden incelenmesiyle, çalışmanın farklı bakış açıları ve deneyimlerle birlikte derinleştirilmesi hedeflenmektedir.

Amaç

Çalışma; günümüzde her alanda etkileri görülen neoliberalleşme sürecinin ortaya çıkardığı mekansal üretim stratejilerine, yarattığı mekansal eşitsizliklere ve bu doğrultuda ortaya çıkan kentsel muhalefetlere odaklanmaktadır. Örneklem olarak seçilen Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi ve Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi özelinde bağlam bağımlı bir çalışma yapılmıştır. Bu alanlar coğrafi, tarihi ve mekansal olarak farklı bağlamlara sahip olmalarına karşın, rant potansiyellerinin yüksek olmasıyla dikkat çekmektedir. Seçilen örneklemlerden Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi ilk ve en kapsamlı kentsel dönüşüm uygulaması olma özelliği ile önem kazanmaktadır. Fener-Balat Bölgesi ise; üç farklı dönüşüm sürecinin kurgulandığı, İstanbul'un en önemli tarihi merkezlerinden biri olmasıyla öne çıkmaktadır.

Bölgeler, kentsel, fiziksel, sosyal bağlamları ve süreçlerin hukuki dayanakları açısından farklılık göstermektedir. Fener-Balat, İstanbul kent merkezinde tarihi yapıların bulunduğu bir bölgedir; Ayazma-Tepeüstü ise İstanbul'un çeperinde bir gecekondu mahallesidir. Çalışma bu farklılıklar üzerinden gelişen müdahalelere ve mücadele süreçlerindeki hak arayışlarına odaklanmaktadır. Ele alınan örneklerdeki mahalle halkının; mücadele süreçlerindeki örgütlenme biçimleri, talepleri ve bu doğrultuda gelişen eylemlilik biçimlerindeki çeşitlilik ve süreç sonucundaki edinimlerinin değişkenliği, çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Projelerin yasal ve yönetsel olarak sonuçlanmış olması ise farklı toplumsal hareketler sonucunda elde edilen somut deneyimleri anlamak açısından önemlidir.

Tez çalışmasında, neoliberal kentleşme politikalarının mekanın yeniden üretimindeki etkilerini anlamak; mücadele taraflarındaki aktörlerin mücadele deneyimlerini öğrenmek ve bağlamı dahilinde bir analiz yapmak; kentsel mücadelelerin etkinliklerini anlayarak alternatif kentsel dönüşüm süreçlerinde kent hakkı ve konut hakkının savunulmasında yeni olasılıklar sunulması amaçlanmaktadır.

Kapsam

Çalışma altı ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın kapsamı, yöntemi ve amacı ortaya konmaktadır. İkinci bölümde neoliberalizm ve kent ilişkisinin kuramsal çerçevesi Lefebvre, Harvey, Castells, Merrifield gibi eleştirel kent kuramcılarının ve çağdaş Marksist kuramcılarının bakış açıları çerçevesinde oluşturulmuştur. Bunların yanı sıra çalışmada; lisansüstü tezler, makaleler, dijital yayınlar ve dergilerden elde edilen veriler kullanılmıştır. “Neoliberal Kentleşme Ekseninde Kent Hakkı, Neoliberal Kentleşme Ekseninde Konut Hakkı, Neoliberalleşme ve Kentsel Muhalefet Deneyimleri” olarak üç ana başlıkta incelenen bölümde; neoliberalizmin yalnızca ekonomik bir model olmanın ötesinde, yarattığı mekansal dönüşümlerle gündelik yaşam pratiklerindeki etkileri ele alınmıştır. 2000’lerden sonra İstanbul’un kentsel mekan üretimindeki en etkin pratikler haline gelen kentsel dönüşüm projeleri, beraberinde getirdiği mülksüzleştirme ve yerinden etme dinamikleri sonucunda kent hakkı ve konut hakkı mücadelelerinin tetikleyicisi olmaktadır.

Üçüncü bölümde Türkiye kentleşmesi; 1950-1980 “emek gücünün kentleşmesi”, 1980-2000 “sermayenin kentleşmesi” ve neoliberal kent politikalarının en çok uygulanmaya başlandığı 2000 sonrası dönem neoliberal dönemeç olarak üç evrede incelenmiştir (Şengül, 2009). Theodore, Peck ve Brenner tarafından, neoliberalleşme pratikleri bağlamında 2002 yılı öncesi “alan açma” evresi olarak nitelendirilirken, 2002 sonrası da iktidarın “alan doldurma” dönemi olarak ifade edilmektedir. Bu pratiklerin temeli; neoliberalleşmenin kurumlarının inşası, piyasalaşmanın ve metalaşmanın kentsel alana yayılması ve derinleşmesi olarak açıklanmaktadır (Theodore, Peck ve Brenner, 2012, s.30; Geniş, 2020, s.18). Bu tarihsel dönemleme çalışması, Türkiye kentleşmesinin bağlantılı olduğu ekonomik, sosyal ve toplumsal değişimleri ve bu değişimlerin yarattığı mekansal üretimleri anlamak için önemlidir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, Türkiye’deki kentsel müdahale biçimleri farklı anlamlarıyla ele alınarak, seçilen örneklemi de kapsayan yasal ve yönetsel süreçlere odaklanılmıştır. Kentsel dönüşüm projelerinin hayata geçirilebilmesinde etkin olan yasaların içerikleri hukuki muğlaklık, kentsel mekan için formellik ve enformellik kavramları üzerinden incelenmiştir.

Tezin beşinci bölümünde ise Fener-Balat ve Ayazma-Tepeüstü Bölgeleri’nin tarihi ve coğrafi bağlamları, dönüşüm süreçleri ve kentsel muhalefet süreçleri incelenmiştir. Çalışmanın temelini oluşturacak ve süreç boyunca edinilen deneyimlerin ifade edilebilmesindeki en iyi yöntemlerden biri olarak söylem analizi yöntemi tercih edilmiştir. İlk olarak, müdahale ve mücadele taraflarından farklı öznelerle iletişim kurulmasıyla aktörlerin dönüşüm uygulamaları sürecinde rollerinin ve eylemlerinin ortaya çıkardığı farklılıklara ve benzerliklere odaklanılması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, müdahale ve mücadele tarafından iki farklı katılımcı düzeyinde gerçekleştirilmesi planlanan görüşmeler, müdahale tarafından az sayıda kişi ile iletişime geçilebilmesi dolayısıyla mücadele tarafından edinilen verilere odaklanılarak kurgulanmıştır.

Sonuç ve değerlendirmeler kısmında; söylem analizlerinden elde edilen verilerin sistematik olarak incelenmesi ve bağlamla ilişkili değerlendirmelere yer verilmekte; kentsel muhalefet kanadındaki öznelerin, dönüşümdeki hedeflerine ulaşmak için kullandıkları yöntemler, araçlar ve motivasyonları, söylem analiziyle birlikte ortaya konulmaktadır. Elde edilen verilerin analitik biçimde incelenmesi için Castells’in kentsel toplumsal hareketlerin değişkenliklerini sınıflandırdığı; sınıfsal durum, toplumsal güç, örgütlenme biçimi, protestonun türü ve eylem biçimleri kategorizasyonu kullanılmıştır (Castells, 2020 [1978], s.201). Bu doğrultuda; potansiyel kent hakkı ve konut hakkı mücadelelerinde kullanılabilecek yöntemlere ve mekansal üretimlerin toplumsal verimliliğine ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

Yöntem

Niteliksel araştırma yöntemi kullanılan çalışmada, gerçekleştirilen görüşmeler üzerinden söylem analizi yapılmıştır. Seçilen örneklerdeki mekansal üretim süreçlerinin ve sonuçlarının farklılaşması ve gelişen mücadele pratiklerinin sonuca etkisi ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda, ele alınan kentsel dönüşüm projeleri kent hakkı ve konut hakkı zemininde değerlendirilerek, mücadele pratiklerinin etkinlikleri incelenmektedir.

Kümbetoğlu, niteliksel araştırmalarda kullanılan güçlü ve nitelikli soruların kişilerin deneyimlerini, beklentilerini, değerlerini, duygularını ve tepkilerini ortaya çıkaran nitelikte olması gerektiğini vurgular (Kümbetoğlu, 2020, s.34). Bu nedenle sorulan sorular, araştırma problemini anlamaya hizmet edecek eylem ve deneyimleri ortaya çıkarmaya yönelik kurgulanmıştır. Sürecin nasıl deneyimlendiğini, deneyimleyen bireylerin beklenti ve taleplerini anlamayı ve öz değerlendirme yapılarının sağlanması amaçlanmıştır. Seçilen görüşmecilerin, dönüşümün öncesi ve sonrasındaki süreci birebir deneyimlemiş olmalarına, maddi ve manevi olarak dönüşüm yapılacak olan mekanla ilişkili olmalarına özen gösterilmiştir. Bu araştırma ile; iki farklı deneyim grubuna sahip aktörlerin söylem analizleri kapsamında, kentsel dönüşüm süreçlerinin çok yönlü özelliklerinin ortaya konulması hedeflenmiştir.

Araştırma soruları; süreci bütün yönleriyle kavramaya yönelik, sosyal gerçekliklerin betimlenmesini de kapsayan, mekansal ve sosyo-ekonomik değişimleri anlamaya çalışan açık uçlu sorulardır. Görüşme soru seti; kentsel bağlam, proje süreci, aktörlerle ilişkiler, kentsel muhalefet süreci ve öz değerlendirmeyi kapsayan beş ana başlıkta oluşturulmuştur. Gerçekleştirilen görüşmelerde sorulan soruların açık uçlu, süreci detaylı kavramaya ve çözümlemeye yönelik ve süreçlerin/deneyimlerin karşılaştırılabilirliğine dayalı sorular olmasına özen gösterilmiştir.

2. NEOLİBERALİZM VE KENT

Kent, dönüşümüyle birlikte insan yaşamını dönüştüren bir olgudur. Castells kenti, bölgesel ve küresel toplumsal yeniden üretimin ve emek gücünün yeniden üretiminin mekansal birimi olarak tanımlamaktadır (Castells, 1977; aktaran Merrifield, 2017, s. 17). Harvey için ise kentsel olan, sermayenin arsa piyasalarında dolaşımı ve sabit varlıklar birikimi yaratmasıyla açıklanmaktadır (Harvey, 2013; aktaran Merrifield, 2017, s.51). Aynı zamanda kent kapitalizmin doğduğu ve beslendiği, “bir yandan sermaye birikiminin lokomotifi, diğer yandan toplumsal/sınıfsal çatışmanın alanı” olan politik bir özne olarak tanımlanmaktadır (Merrifield, 2017, s.25).

Egemen politik ve ideolojik durumlara göre biçimlenen kent mekanı, iktidara ayna tutarak bir iktidar yeri görevi görmekte ve küresel çapta stratejilerin çarpıştığı bir alan haline gelmektedir (Sennett, 2002, aktaran Alver, 2017, s.13; Lefebvre, 2019 [1970], s.84). Bu bağlamda sürekli bir akış içerisinde olan, denetlenmesi güç, kolay okunabilir olmayan ve öngörülemeyen kent mekanı, karmaşık toplumsal ve iktisadi ilişkiler ağı olarak nitelendirilebilir (Çavuşoğlu, 2016, s.12; Castells, 2020 [1978], s.151; Lefebvre, 2019, s.24).

Kapitalizmin ortaya çıkışı, sermaye birikimini toplumsal bir gereklilik haline getirmiştir (Smith, 2021, s.43). Her zaman artı değer arayışında olan kapitalizm gelişimini ve sürekliliğini kent ve kentleşme pratikleri üzerinden sağlamaktadır. Bununla birlikte kent, sermaye ve emek fazlasının yani artı değerın emilimi için kârlı bir saha olarak kapitalist dinamiklerle biçimlenen bir alan haline gelmiştir. Bu noktada, kent yönetimlerinin sermaye birikiminden fayda sağlama ideali, sürecin yönünü belirleyen en önemli etkidir (Harvey, 2020a, s.45).

Kapitalizm, krizlerine çoğu zaman mekansal çözümler aramakta ve coğrafi düzenlemelerle etki alanını genişleterek faaliyetlerini yoğunlaştırmaktadır (Harvey, 2020). Bu koşullarda kapitalizm, seçtiği bir coğrafyayı sürekli olarak yeniden düzenlemeyi amaç edinmiştir. Bu amaç, sermaye birikimi için “ulaşım ve iletişim için üretilmiş alanlar, altyapısal ve uzamsal örgütler” üretir; ancak bu kapitalist üretim biçimi, sermayenin döngüsü ve yeni birikimler için toprakta sürekli olarak bir üretim boyutu yaratmaktadır. Her yeni üretimin ardında bir

dönüşüm bıraktığı “yaratıcı yıkım” süreçlerinde, kapitalist mekan üretiminin potansiyelleri sürekli olarak yeniden ortaya çıkmaktadır (Harvey, 2006, s.156; Harvey, 2020b, s.75).

Son yılların en önemli gerçekliklerinden bir haline gelen küreselleşme; kapitalizmin tarihi içinde var olan bir koşul, bir süreç veya özgül bir proje olarak nitelendirilebilir. Dünyanın işleyişine dair fikirlerimizi biçimlendiren ve sistemin işleyişini kökten değiştiren bir olgu olarak, kapitalist mekan üretim sürecinin yeni bir evresi olarak ele alınabilir (Harvey, 2020b, s.75-74). Harvey, küreselleşmenin dört dönüşüm sürecine dikkat çeker: finansal deregülasyon, teknolojik gelişmeler, medya ve iletişim sistemindeki gelişmeler (enformasyon devrimi), zaman ve mekanı aşmadaki maliyet düşüşü. Tüm bu dönüşümlerin sinerjik etkileşimler sergileyerek üretim-tüketim biçimlerini, siyasal faaliyetleri ve toplumsal ilişkileri etkilediği ve dünyanın işleyişini değiştirdiği görülmektedir (Harvey, 2020b, s.85). Castells’in “sinerji ekonomileri” olarak tanımladığı bu ağlar, mekan üzerinden potansiyellerini açığa çıkarmaktadır (Castells, 2010, s.2742). Bu bağlamda küreselleşme, sermayenin dünya çapında akışkanlığını arttıran, gelişen teknoloji ve kurumsal yapılanmaya bağlı ortaya çıkan kapitalizmin gelişmiş bir versiyonudur. Yeni örgütlenme biçimi; küresel çapta sermaye, emek, hammadde ve mal akışına bağlı olarak; toplumlar ve devletler arasındaki etkileşimi arttırmaktadır. Ekonomik bütünleşme süreciyle beraber önemini yitiren coğrafi ve siyasal sınırlarla birlikte dünya tek bir pazar haline gelmekte ve bunun neticesinde de küresel ölçekte uluslararası karşılıklı bağımlı hale gelen bir süreç ortaya çıkmaktadır (Yırtıcı, 2002, s.9; Sassen, 2005, s.27).

Dünya ekonomisinin düzen, kavrayış ve yönetim biçimlerinde büyük dönüşümler yaşamasıyla, devletler de küresel sisteme entegre olmak ve küresel çapta etkin roller üstlenebilmek için rekabete girmek zorunda kalmışlardır (Harvey, 2020b, s.88-89). Bu rekabet arenasında ise dünya kenti, marka kentler gibi yeni kent sistemlerinin oluşturulması, kent mekanını dünya ekonomisinin en önemli rekabet ögesi haline getirmiştir (Harvey, 2020b, s.87). Sassen, küreselleşmeyle birlikte biçimlenen yeni kent olgusunu küresel kent olarak nitelendirir. Küresel kent modelinin oluşmasının temelinde yatan esas neden ise; ekonomik faaliyetlerin küresel entegrasyonudur (Sassen, 2005, s. 29). Bu noktada, küreselleşme ve çağdaş devlet reformu için başat ideolojik rasyonalizasyon haline gelen neoliberalizm, anahtar bir kavram olarak öne çıkmaktadır (Peck ve Tickell, 2002, s.380).

II. Dünya Savaşı sonrasında, ekonomik dalgalanmaları ve durgunlukları kontrol altına almak için devlet biçimleri ve uluslararası ilişkiler yeniden düzenlenmeye başlanmıştır. Neoliberalizme zemin hazırlayan bu süreçte, ekonomik faaliyetlerin arkasındaki temel ideoloji Keynescilik olmuştur. Keynesyen ekonomi politikaları, 1929 Büyük Buhran'ını takiben ekonominin toparlanmasına odaklanır. Devletlerin ekonomi politikalarının yeniden biçimlenmesini gerektiren; “Devletin tam istihdam, ekonomik büyüme ve yurttaşların refahına odaklanması; bunları sağlamak için de devlet gücünün piyasa süreçleriyle birlikte, gerekirse piyasa süreçleri içinde, hatta piyasa yerine geçerek serbestçe kullanılması”nı kapsayan bir dizi politikayı kapsamaktadır (Harvey, 2015, s.18). Keynesyen politikalarla, ekonomik dengenin devlet müdahalesi ile sağlanabileceğini öne süren bir refah modeli benimsenmiştir. Ekonomik dalgalanmaların azaltılması ve istihdam sağlamak için yaygın biçimde kullanılmaya başlayan “Keynesçi” para ve maliye politikalarıyla, sermaye ve emek arasında bir uzlaşma sağlanması amaçlanmaktaydı (Harvey, 2015, s.18; Palley, 2007; aktaran Bal, 2011, s.6). Ancak 1973 yılında yaşanan Petrol Krizi ile birlikte Keynesyen politikalara olan güven sarsılmış, yerine Avusturyalı ekonomist Friedrich August von Hayek’in fikir babalığını yaptığı, mevcut sisteme karşı piyasa köktenciliğini benimseyen neoliberalizm teorisi kabul görmeye başlamıştır. Zamanla Keynesyen iktisadi politikaların gündemden kalkmasıyla neoliberalizmin öne çıktığı, neoliberalleşmiş devlet ve yönetim biçimlerinin sağlamlaştığı görülür (Peck ve Tickell, 2002, s.384).

Neoliberalizm, kökeni 1930'lara dayansa da, tüm dünyada etkisini krizin yarattığı kırılmayla birlikte 1970'lerde göstererek; merkez üssü sayılan İngiltere ve ABD'nin 1970-80'li yıllarda benimsediği politikalarla birlikte dünyaya yayılmaya başlamıştır. Neoliberal sistem, 1980'lerde ABD Başkanı Ronald Reagan ve İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher tarafından emek gücünün kentsel mekanda yeniden düzenlenmesini; sanayi, tarım ve kazanç sağlanacak alanlardaki denetimlerin esnekleşmesini; finans güçlerini hem merkezi hem de uluslararası arenada özgürleştirmeyi amaçlayan ve ekonomik canlandırmayı hedefleyen bir dizi politikanın benimsemesiyle birlikte yayılımını sürdürmüştür (Harvey, 2015, s.9). Bu model, devletin küçülmesini ve piyasaya olan müdahalesinin asgari seviyeye düşürülmesini, aynı zamanda deregülasyon politikalarıyla özelleştirmelerin gerçekleşmesini ve piyasanın serbestleşmesini hedefleyen/destekleyen siyasal bir projedir (Harvey, 2019e, s.140). Sermayenin küresel hegemonyası için kilit bir düşünce sistemi olan neoliberal ideoloji, devletin her türlü müdahalesinden özgür tutulan, esnek ve rekabetçi piyasaların ekonomik

iyileşme için en uygun ortamı sağladığını iddia etmektedir (Theodore, Peck ve Brenner, 2012; aktaran Geniş, 2020, s.10). Neoliberalizmle birlikte serbest piyasa mantığının hayata geçirilmesi ve kısıtlamalar olmadan işlemlerine izin verilmesiyle, “piyasaların ihtiyaçları en uygun biçimde karşılayacağı, iktisadi kaynakların en etkin şekilde kullanılmasını sağlayacakları, tam istihdama yol açacakları” iddia edilmektedir (Shaikh, 2007; aktaran Bal, 2011, s.11). Bu doğrultuda devletin finans ve para piyasalarındaki rolünün değişmesi, onu bir ölçüde “uygun iş ortamı yaratma yollarını bulan bir kurum” haline getirmiştir (Harvey, 2020b, s.87).

Neoliberalizmin kökenine bakıldığında, kapitalizmin çağımıza uyarlanmış bir versiyonu olarak; kapitalizmin sürekliliğini sağlayacak ve kapitalist toplum düzenine yönelik tehditlere karşı kullanılacak bir yöntem olarak görülmektedir (Harvey, 2015, s.27). Nitekim Dardot ve Laval neoliberalizmi, “kapitalizmin kendi iktidar aygıtını üretebilen özel bir biçimi” olarak formüle etmektedir (Dardot ve Laval, 2012; aktaran Spencer, 2018, s.34). Harvey, dünyada neoliberalizme yönelişin, bir anlamda ekonomi seçkinlerinin iktidarını pekiştirme ve yeniden inşa etme ile ilişkili olduğunu söyler. Bu bağlamda neoliberal proje, emek güçlerine ve diğer muhalif güçlere karşı, kapitalist sınıfın zenginliğini ve iktidarını canlandırma, sağlamlaştırma ve merkezileştirme amaçlı bir proje olarak, sınıf iktidarını kuran ve iktidarı ekonomi seçkinlerine iade eden bir sistem olarak tanımlanabilir (Harvey, 2015, s.27). Kapitalist dinamizmi sağlayan bu siyasal projenin temel amacı şirketlerin, üst sınıfların yararları için düşük vergilendirilmesi, özelleştirmeler, kuralların azaltılması gibi politik tutumlara kapı açmak; devletin yetkilerinin kapitalist sınıfın üstünlüğünü kurma ve çıkarlarını koruma gibi süreçlerin zeminini oluşturmak ve devamlılığını sağlamak için kullanılmasıdır. Bunun sonucunda da, gelir ve servet eşitsizlikleri artmakta, toplumda dikey bir hiyerarşi oluşmaktadır (Harvey, 2015, s.1-39).

Bourdieu ise neoliberalizmin kendi dünyasını yaratabilme gücüne ve eğilimine dikkat çeker. Kendini ‘gerçek’ ve somut kılan bu düşünce sistemi, sırtını yasladığı ekonominin egemen güçleri ve yürütücüleri dolayısıyla gücüne güç katarak devamlılığını sürdürür (Bourdieu, 1998, s.95; aktaran Peck ve Tickell, 2002, s.382). Aynı zamanda neoliberalizm, modern toplumlardaki belli bir yaşam standardının yansımasıdır. Bu standart, rekabet ve tüketim temelli bir yaşamı öne çıkarmakta, ulusların birbirleriyle ekonomik mücadelede olmasını dayatmakta, toplumsal ilişkileri piyasa modeline göre düzenlemekte ve birey dahil her şeyi

dönüştürmektedir (Dardot ve Laval, 2012, s.1). Nitekim Foucault’ya göre neoliberalizm, “kendiliğe itina göstermeye değil, “kendiliği gözetmeye” yarayan özgül aygıt ve tekniklere sahip bir yönetimsellik biçimidir; böylece kendilik hem girişimci bir vasıf kazanır, hem de öznenin asli doğası ve sözümona ilerlemeci ve evrimci piyasa güçleriyle olan ilişkisi konusunda neoliberal akidelere uygun hale getirilir” (Foucault; aktaran Spencer, 2018, s.22). Hayek tarafından tüm dünyanın ekonomik rekabet içinde olmasına temellendirilen bu düşünce sistemi, insan faaliyetlerini de ekonomik faydacılık ekseninde ele almaktadır (Metcalf, 2017). Benzer şekilde Jessop da neoliberalleşme projesini, devlet ve toplum ilişkisini piyasa ve sermaye yararına düzenlemeyi hedefleyen bir örgütlenme biçimi olarak aktarır (Jessop, 2019; aktaran Geniş, 2020, s.10). Bu nedenle çok yönlü bir proje ve süreç olarak neoliberalleşme, sadece somut tezahürlerine indirgenmemelidir (Peck ve Tickell, 2002, s.383).

Harvey’nin, her şeyin finansallaşması olarak tanımladığı neoliberalizm, günümüzde ekonomik bir modelden öteye geçerek, varoluşumuza etki eden, öznenin mantığını sermaye ekseninde hayata geçiren stratejik küresel bir ideolojik sistem halini almıştır (Harvey, 2015, s.41; Spencer, 2018, s. 45-52; Metcalf, 2017; Dardot ve Laval, 2018, s. 1-2). Küreselleşme ve neoliberalizm, sosyal dünyayı ve gündelik yaşamı kendi imgesel dünyasında yeniden biçimlendirmeyi ister (Bourdieu, 1998; Piven, 1995; aktaran Peck ve Tickell, 2002, s.382). Bu ideolojik çerçeve, öznenin eleştirel düşünme olanağını dahi yadsımakta, bireyin aklının piyasaya ve değişikliklerine uyumlanmasını ön görmektedir (Spencer, 2018, s.45).

Neoliberal kapitalizmin yükselişi, toprakta “yaratıcı yıkım” sürecinin hızını ve yaygınlığını önemli derecede artırmakta (Harvey, 2019); ancak bu durum salt fiziksel dönüşümler üzerinden değil, soyut ve somut biçimleriyle de ele alınmalıdır. Neoliberal ideolojinin benimsediği ekonomik piyasa modelinin eğitim, sağlık, çalışma, siyaset, yönetim gibi birçok alanda hegemonya kurduğu; öznenin dünyayı yorumlama, yaşama ve anlama şekliyle bütünleştiği, kısacası “her şeyi kuşatan bir dünya görüşü” haline geldiği görülür (Harvey, 2015, s.11; Mirowski, aktaran Spencer, 2018, s.51). Bu bağlamda neoliberalleşmenin sosyal ilişkiler, yaşam biçimleri ve düşünce şekillerini de kapsayan gündelik pratikler üzerinde yarattığı derin etkilere de odaklanılması gerekmektedir.

Küreselleşme ve neoliberal ekonomik politikalar özellikle 1980'lerden sonra tüm dünyada yeni dinamikler ortaya çıkarmıştır. Tüm dünyada üretim ve emek süreçlerindeki değişimlerle, mekansal örüntülerin ve hiyerarşinin yeniden yapılandığı bir sürece girilmiş, bununla birlikte de kentsel mekan yeniden biçimlenmiştir (Brenner, 2000; Warner ve Gerbasi, 2004; Türkün ve Kurtuluş, 2016, s.10). Ancak neoliberalizm küresel ölçekte hegemonya kuran bir sistem olsa da, coğrafi olarak muğlaklık arz eden, bağlam bağımlı bir olgu olarak değerlendirilmelidir (Theodore, Peck ve Brenner, 2012, s.25).

Neoliberalleşme evresinde sermaye, artı değeri yeniden üretime aktarmak ve kısa sürede spekülasyon kazançları getirmek için kentsel yatırımlara yönelmiştir (Harvey, 2004; aktaran Yalçın, Çalışkan, Çalgın ve Dünder, 2019, s.47). Neoliberal politikaların sermayenin çıkarlarını temel alarak, kapitalist birikim stratejileri için bir araç olarak seçtiği kent mekanı, küresel sermayenin hakimiyeti altına girerek evrensel bir pazar haline gelmiştir. Sermayenin aşırı birikimini yönelttiği küresel kentler, neoliberalizmin beslendiği en önemli alanlardır. Ekonomik faaliyetlerin küresel entegrasyonu, küresel kent modelinin zeminini oluşturmakta ve yeni kentleri de rekabet sistemine dahil etmektedir (Yalçın vd., 2019, s.47; Sassen, 2005, s.28). Ulusal ve uluslararası hiyerarşilerde yükselerek küresel bir kent olma yolunda “kent girişimciliği” söylemi teşvik edilerek kentsel alanlar piyasa ve sermaye yatırımları için hazırlanmaktadır (Jessop, 1998; aktaran Ay ve Miraftab, 2020, s.364).

Kentsel yeniden yapılandırma süreçlerine zemin hazırlayan neoliberal dinamikler, mekanın değişim değerinin kullanım değeri üzerinde baskınlaşmasıyla sermaye yararına işleyen bir sürece zemin hazırlamaktadır. Smith, kentsel mekan ekonomisinin yeniden yapılandırılmasının, kapitalizmin eşitsiz coğrafi gelişiminin veya rant değişkenliklerinin bir ürünü olarak; hizmet ekonomisinin ön plana çıkması, gündelik yaşam alışkanlıklarının değişmesi veya yapısal çevreye yapılan yatırımların değer kaybetmesiyle açıklamaktadır. Aynı zamanda kentsel yeniden yapılandırmanın temelini ve biçimlenişini; banliyöleşme ve rant farkının ortaya çıkışı, sanayisizleşme ve beyaz yakalı istihdamının artışı, mekansal merkezileşme ve aynı zamanda sermayenin ademimerkezleşmesi, kar oranlarının düşmesi ve sermayenin döngüsel hareketi, tüketim biçimindeki değişim ve demografik değişimler ile ilişkilendirerek özetlemektedir. Bu koşullar ve yeniden yapılandırma süreçleri zaman-mekanda değişkenlik göstermektedir. Yerel-küresel, merkez-çeper, sınıfsal farklılaşma gibi birçok farklı bağlamda ve mekansal ölçekte; nicelik, nitelik ve ölçek açısından eşitsiz kentsel

örüntüler ortaya çıkarmaktadır (Smith, 2021, s.37-38). Neoliberal kentleşmenin bu “yaratıcı yıkım” dinamiği, politik-ekonomik etkenlere bağlı katmanlaşarak, farklı zaman-mekan pratikleri yaratır. Aynı zamanda eski-yeni sentezine dayalı bu formlar siyasi alanları ve çıkarları da temsil etmektedir (Theodore, Peck ve Brenner, 2012, s.30). Harvey bu durumu; “Mekanda hareket zaman ve para tükettiğinden, rekabet kapitalizmi mekânsal engelleri ortadan kaldırmaya ve “zaman yoluyla mekanı yok etmeye” zorlar. Mekanda ve zamanda daha verimli eşgüdüm kapasitesi oluşturmak kapitalist kentleşmenin alametifarikalarından biridir” şeklinde açıklamaktadır (Harvey, 2020a, s.43).

Yeni oluşan kentsel dokuda şehir merkezi ile banliyö, kent ve kırsal arasındaki farklar ortadan kalkmakta, kentsel dokunun her noktasında yeni merkezler ve banliyöler oluşmaya başlamaktadır (Merrifield, 2017, s.16). Harvey, kent ve kırsal arasındaki sınırın sermaye ve devletin idaresinde zamanla silikleştiğine ve eşitsiz coğrafi gelişim gösteren, birbirine bağlı bir dizi mekânsal biçim aldığına dikkat çekmektedir (Harvey, 2019b, s. 62).

Neoliberal kapitalizm, yaşamın her alanında hem niceliksel hem de niteliksel dönüşümleri tetiklemektedir (Harvey, 2020b, s.91). Kentleşmenin, küresel bir boyut kazanarak ölçeksel bir dönüşüm yaşadığı gözlemlenmektedir (Harvey, 2019b, s.52). Bu işleyişin kent mekanındaki tezahürleri olarak mega projeler ve ulaşım sistemlerindeki gelişmeler örnek gösterilebilir. Geniş (2020), kentler ve kentsel yaşamın neoliberal yapılandırılmasında geliştirilen başlıca politikaları şu şekilde özetler: belediye hizmetlerinin özelleştirilmesi, sermaye yatırımları için mega projelerin desteklenmesi, düşük gelirlilerin, azınlıkların, marjinallerin yaşam alanlarını mülksüzleştirme yoluyla spekülasyon yapılaşmaya açmak, sosyo-mekânsal ayrılmaları derinleştirecek mekan ve konut politikalarını desteklemek (Geniş ve diğ., 2020, s.13).

2000’lerin Türkiye’sinde, neoliberalizmin kentsel anlamda “yaratıcı yıkım” potansiyellerinin kentsel dönüşüm projeleriyle ön plana çıktığı ve bu projelerin ‘neoliberal alan açma stratejileri’ için kilit bir rol oynadığı görülür. Theodore, Peck ve Brenner bu yaratıcı yıkım mekanizmasının ‘yıkıcı’ ve ‘yaratıcı’ etkilerine odaklanmıştır (Theodore, Peck ve Brenner, 2012). Kentsel dönüşümün yıkıcı etkileri; kamusal alanların ortadan kaldırılması ve işçi sınıfı mahallelerinin yıkımına karşılık yaratıcı etkileri ise gelir düzeyi yüksek kesimler için korunaklı ve özelleştirilmiş alanlar yapılması, küresel sermaye için

mega proje girişimleri, soylulaştırma ve sosyo-mekansal ayrışmanın yoğunlaşması olarak maddelenmiştir (Theodore, Peck ve Brenner, 2012, s.35). Neoliberal hat üzerinden ilerleyen kentsel yeniden yapılanma stratejileri, orta ve üst sınıfa mensup kent sakinlerinin kullanımına açık otel, ofis, restaurant ve kültür tesislerinin hakim olduğu bir kentsel merkeze işaret etmektedir (Smith, 2021, s.52).

Harvey, emek gücünün alınıp satılabilmesi ve kendini yeniden üretmesi gerekliliğinin de kentsel örüntülerin oluşmasında önemini vurgulamaktadır. Daha bütüncül bir ifadeyle, gecekonduda yaşayan ve sermayenin ucuz iş gücü koşullarını sağlayan insanlara üretim-tüketim ilişkilerinin değişmesine bağlı olarak ihtiyacın azaldığı görülür. Aynı zamanda kentsel mekanın kendi başına sermayeye önemli katkı sağlayabilecek bir olgu haline gelmesiyle birlikte bu bölgede yaşayan insanların işgalci olarak görülmeye başlandığı söylenebilir. Bu durumda Harvey'nin aktardığı gibi kısmen de olsa, sermayenin kentleşmesinin “emek piyasasının coğrafyasının tarihi” ile ilişkili olduğu görülmektedir (Harvey, 2020a, s.38). Bu noktada, kapitalist bir üretim biçimi olarak enformelleşmenin formelleşme süreçlerine zemin hazırladığı görülür. Devletlerin, popülist kentsel politikaları benimseyerek enformel bir mekansal üretim biçimi olarak gecekondulaşmaya izin vermesi, kentsel alanın yeniden organize edilmesi için dönüşüm süreçlerinin önünü açarak, kentsel rant için yeni potansiyeller oluşturmaktadır. Roy, 2000 sonrasında daha etkin olan neoliberal kentleşme uygulamalarındaki, devletin yasa ve kurallarda uyguladığı değişiklikleri “yeni enformellik” çerçevesinde ele almaktadır. Nitekim, 21. yüzyıl kentlerinde enformelliğin, direniş ve eylem gibi kavramlarla birlikte değerlendirilmesi gereken kapsamlı bir olgu olduğuna da dikkat çekmektedir (Roy, 2009, s.826).

Neoliberal kentleşme politikalarının, üst gelir grubuna hitap eden kapalı korunaklı siteler, lüks konut yerleşimleri gibi ayrıcalıklı alanları savunan biçimi; günümüzde kentlerin gelir düzeyindeki farklılıklara göre düzenlenen, herkes için erişilebilir olması gereken olanaklardan sadece ayrıcalıklı kesimlerin yararlanabildiği, kısıtlanmış ve özelleştirilmiş alanlar sunmasına neden olmaktadır (Mayer, 2009, s.367). Merrifield, dünyanın sınır tanımayan kentleşme halini “Bütün gezegeni kaplayan bu kentleşme dünyayı hem birleştirir hem böler; bütün gezegeni paylaşan vatandaşları da hem birleştirir hem böler” şeklinde vurgular (Merrifield, 2017, s.16).

Sermaye getirisi yüksek olan alanlar üzerindeki baskıların artmasıyla, bu alanlardan maksimum sermaye edinimi için kentsel dönüşüm çerçevesinde yıkım, soylulaştırma ve istimlak gibi yöntemlerle düşük gelirli kent sakinlerinin mülksüzleştirildiği gözlemlenmektedir. Harvey'nin 'mülksüzleştirme yoluyla birikim' olarak nitelendirdiği, düşük gelir grubunun yerinden edilerek, bu varlıkların kapitalist finansal sisteme aktarımını sağlayan formel-enformel faaliyetlerin geliştiği bir süreçtir (Harvey, 2019e, s.136). Kapitalist kentsel süreçlerin çekirdeğini oluşturan mülksüzleştirme ve yerinden etme süreçleri, kent toprağı üzerinden sermayenin massedilmesinin bir yansımasıdır (Harvey, 2019b, s.60).

Kapitalist kentleşmenin önünü açan neoliberal pratikler, gündelik hayata yabancılaşmanın, sosyal ve mekansal olarak ayrışmanın tetikleyicisidir. Bu bağlamda da kentsel mekanda yeni eşitsizlik biçimleri ve hak ihlalleri ortaya çıkmaktadır. Lefebvre'in sisteme karşı bir talep ve yakarış olarak ortaya attığı "kent hakkı" fikri, Bunge'nin "hayatta kalma coğrafyası" olarak nitelendirdiği şeyi elde etmek için en radikal tutum olarak değerlendirilebilir (Bunge; Lefebvre; aktaran Mitchell, 2020, s.42).

2.1 NEOLİBERAL KENTLEŞME EKSENİNDE KENT HAKKI

Son yıllarda neoliberal ekonomi politikalarının kentsel mekanı sermaye birikimi için araçsallaştırarak metalaştırdığı ve neoliberal paradigmanın kentsel mekanın üretiminde etkin bir model olarak kullanıldığı görülür. Bu sistemin kentsel mekanda yarattığı toplumsal, fiziksel ayrışmalara ve çatışmalara, kentli için devrimsel bir talep niteliğinde olan kent hakkı kavramı bir mücadele alanı yaratmaktadır. Çağımızın hüküm süren ideolojik sistemine karşı önemi gün geçtikçe daha da hissedilen kent hakkı talebi, sürekli olarak değişkenlik içinde olan kent olgusu ve toplumsal pratiklerle birlikte gelişmekte olan çok boyutlu bir kavramdır.

Kültür, din, dil, ırk gibi farklı niteliklere sahip insanların etkileşim alanı olarak kent, tüm kentlilerin kolektif bir ürünüdür. Bu farklılıklar kentsel mekanda yer edinmek ve hak sahibi olabilmek için sürekli olarak mücadele içinde olmuştur (Mitchell, 2020, s.37). Kent, mücadelelerden doğan kolektif bir ürün olarak yeni yaşam ve iskan biçimlerinin yeniden organize edildiği bir alandır (Lefebvre; Mitchell, 2020, s.37). Lefebvre kenti, "zihinsel ve

toplumsal bir biçimdir, eşzamanlılığın, bir araya gelmenin, çakışmanın, karşılaşmanın (daha doğrusu, karşılaşmaların) biçimidir. Niceliklerden doğan bir nitelik” olarak tanımlamaktadır (Lefebvre, 2018 [1967], s.99).

Günümüzde ise kent, kapitalist birikim stratejilerinin odak noktası haline gelerek, kentli için demokratik bir katılım alanından çok, egemen sınıfın mülksüzleştirme dinamiklerinin bir sahnesi olmuş durumdadır (Mitchell, 2020, s.18; Mayer, 2009, s.367). Bu bağlamda, kent hakkı talebi gün geçtikçe daha da önemli bir gerçeklik olarak ön plana çıkmaktadır.

Kent hakkı kavramı (“le droit à la Ville”-“şehir hakkı”) ilk olarak 1968 yılında ortaya çıkan kentsel toplumsal hareketler ışığında Fransız sosyolog ve filozof Henri Lefebvre tarafından literatüre kazandırılmıştır. Lefebvre, kavramı mekan-toplum ilişkisi üzerinden ele alır. Çünkü kentin öznesi insandır ve kentsel mekan, toplumsal ilişkilerin örüntüsünde biçimlenmektedir (Lefebvre, 2018 [1967], s.122). Bu bağlamda kent hakkı, gündelik yaşam örüntüleriyle iç içe geçmiş bir kavramdır.

Lefebvre, mekanı somut bir alandan daha geniş bir görüşle ele alır ve mekanın üretimini üç boyutta inceler: algılanan mekan, tasarlanan mekan ve yaşanan mekan. Bu mekan kavramsallaştırmaları somut bir alan olarak “algılanan mekan”, zihin-fikir-temsil örüntüsündeki bir alan olarak “tasarlanan mekan” ve bunların birleşimi olarak “yaşanan mekan”ı ifade etmektedir (Lefebvre, 1991; aktaran Purcell, 2002, s.102). Bu mekansal pratiklerden “yaşanan mekan”, bireylerin gündelik yaşam pratiklerindeki gerçek deneyimlerini temsil etmektedir. Yaşanan mekan sadece sosyal hayatın yaşandığı edilgen bir alan değil, sosyal hayatın bir şekillendiricisi görevi de görmektedir (Lefebvre, 1991, s.39; Soja, 1996; aktaran Purcell, 2002, s.102). Lefebvre’e göre kentsel mekan üretimi mecburi olarak bağlantılı olduğu toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesi demektir. Bu doğrultuda kent hakkı, “tüm topluma ve öncelikle yaşayanların tümüne” fayda sağlamak için tasarlanmıştır (Lefebvre, 1996, s.158; aktaran Purcell, 2002, s.102). Bir diğer deyişle kent hakkı kentte yaşayarak kazanılmaktadır.

Lefebvre, kent hakkı kavramını “dönüştürülmüş ve yenilenmiş bir kentsel yaşam hakkı” olarak formüle eder (Lefebvre, 2018 [1967], s.132). Daha belirgin bir ifadeyle: “Kent hakkı, diğer hakların üst bir biçimi olarak ortaya çıkar: özgürlük hakkının, sosyalleşme içinde

bireyleşme hakkının, yaşam alanı ve ikamet hakkının üst bir biçimidir”. Bu biçim, mülkiyet hakkından tamamen bağımsız, katılım ve tahsis etme hakkıdır (Lefebvre, 1996 [1968], s.174; aktaran Mitchell, 2020, s.38). Burada söz edilen tahsis etme-mülk edinme hakkı, özel mülkiyetten tamamen bağımsızdır. Bu doğrultuda Lefebvre’in kent hakkı, vatandaşlık ilişkilerini ve kapitalist toplum ilişkilerini radikal biçimde değiştiren bir sürece karşılık gelmektedir (Purcell, 2002, s.103). Bu nedenle de kent hakkı bağlamında kentsel katılım hakkı, siyasi bağılıklardan ayrı bir boyutta ele alınmaktadır.

Lefebvre’in iki boyutuyla ele aldığı bu kavram, hem somut hem de soyut boyuta sahip temel bir hak olarak ele alınmaktadır. Lefebvre, kentsel mekanın üretiminde mekanın kullanıcılarının da söz hakkı olması gerektiğini savunur. Kentin bir parçası olan kent kullanıcılarının, kentsel mekan üretiminde söz sahibi olmalarını kapsayan ‘katılım hakkı’ ve mekana erişim, mekanın işgali, üretimi ve yeniden üretimini içine alan; kentlinin talep ve yönelimleriyle uyumlu mekanlar yaratmalarına olanak tanıyan “işgal/ tahsis etme/ kendine mâl etme hakkı”dır (Aalbers ve Gibb, 2014, s. 208; Brown, 2010, s.342; aktaran Uzunçarşılı Baysal, 2011, s.39). Bu kavram, sosyal, ekonomik ve politik haklarla bütünleşik olarak kentsel mekanda söz sahibi olması gereken insanın eğitim, çalışma, sağlık, eğlence ve barınma haklarına yönelik taleplerinin bir karşılığıdır (Lefebvre, 1996, s. 158; aktaran Aalbers ve Gibb, 2014, s. 208).

Kent hakkı için kilit nokta ise kentsel sorunlara bir atıf niteliğinde olan Marx’ın literatüre kazandırdığı mübadele (değişim) değeri ve kullanım değeridir. Burada kapitalist sistemin yönlendirdiği çerçevede değişim değerinin kullanım değeri üzerinde baskınlaşması kentsel sorunlara yol açmakta; kentin asıl kullanıcılarından ziyade kapitalist güçlerin değişim değeri üzerinden kenti dönüştürmesine karşılık gelmektedir. Lefebvre’e göre bu düzenin değişmesi için toplumun başkalaşması gerekmekte, kent hakkı da bu devrimsel özün/değişimin temelini oluşturmaktadır (Lefebvre, 2018 [1967]; Kuran, 2016, s.655).

Lefebvre’den sonra kent hakkı kavramının en önemli geliştiricisi olan David Harvey kent hakkını, kapitalist kentleşme dinamizmi bağlamında sermaye ve üretim ilişkileri zemininde tartışır. Kentin inşa edilme ve yeniden kurgulanma süreçlerinin bireysel değil kolektif bir ürünün sonucu olduğuna vurgu yapar. Böylelikle de kent hakkı, kent kullanıcıları arasında

dayanışmayı gerektiren bireysel değil kolektif bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır (Harvey, 2019b, s. 44).

Harvey'nin bakış açısıyla kent hakkı, kentsel alanların kentlilerin yaşam standartlarını yükseltmeye yönelik üretilmesini gerekli kılan politik tutumların kilit söylemidir. Kentte yaşayan tüm vatandaşlar için ortak bir hak olarak kabul ettiği kent hakkı, özgürlük, adalet ve eşitlik gibi evrensel hakların somutlaştırılması için kolektif bir taleptir (Harvey, 2009; aktaran Strutz ve Çavuşoğlu, 2011, s.59-60).

Harvey, kent hakkının talep edilmesindeki en önemli noktanın, “artı ürünün üretimi ve kullanımı üzerinde daha fazla demokratik denetim” olduğunu vurgulamaktadır (Harvey, 2019b, s. 45-66). Ancak neoliberal kentleşme süreçlerinde kent hakkı, küçük bir siyasi ve iktisadi elit grubun inisiyatifindedir (Harvey, 2019b, s. 67). Kent hakkı talebi ise tam bu noktaya dikkat çekmektedir. Harvey ve Marcuse kent hakkı’nı etik, adil, erdemli ve iyinin temel ilkelerine dayanan bir talep olarak tanımlamaktadır. Bu doğrultuda kent hakkı, elit ve kapitalist sınıfın isteklerine meydan okuyan muhalif bir talep olarak gündeme gelmektedir (Mayer, 2009, s. 367). Marcuse’un tanımlamasıyla, “tüm insanlar için değil, ondan yoksun olanlar ve buna ihtiyacı olanlar için yeniden dağıtım hakkı” dır ve ancak kente sahip çıkılırsa var olabilecek bir hak olarak vurgulanmaktadır (Marcuse; aktaran Mayer, 2009, s.367). Kentsel mekan üretimi üzerindeki bu önemli vurgu mevcut sistemdeki kontrolün devletin elinde olması ve devletin politikalarından bağımsız, güç ilişkilerinin yeniden yapılandırıldığı, kentlinin daha katılımcı olduğu bir hak biçimini tanımlamaktadır (Purcell, 2002, s.102).

De Souza ise, kent hakkı taleplerinin evrensel bir bağlama oturtulması ve stratejik bir ufuk kazanması gerektiğini söyler ve bu yönde dikkat edilmesi gereken üç noktaya değinir: soylulaştırma ve konut sorunu, katılım ve kentsel çeşitlilik. Bu bağlamda da kent hakkı’nı “kapitalist kent ve toplum bağlamında ve (“iyileştirip geliştirilmiş”) temsili “demokrasi” temelinde daha iyi, daha “insani” bir yaşam hakkı” olarak tanımlamaktadır (Souza, 2011, s.186).

Souza’ya göre kent hakkı, Lefebvre’nin radikal yaklaşımlarından daha basit bir algıya indirgenerek bir çeşit şemsiye-kavram gibi kullanılmakta, “insani ve hesaplı konut” ile

“katılım” hakkı olarak değerlendirilmektedir (Souza, 2011, s.184). Ancak yoksulluğu, yoksunluğu, eşitsizlikleri yaratan ve derinleştiren politik-ekonomik etmenleri yok sayarak kent hakkı kavramına yaklaşmak bu devrimsel kavramın iinin boşalmasına neden olmaktadır.

Aynı zamanda De Souza’ya göre Lefebvre’nin anlayışıyla kent hakkı kavramı, “sistem içinde bir mücadele veren ve sistemin içinde görece kazanımlarla yetinen bir mücadeleden ziyade, devlete rağmen ve devlete karşı genel bir siyaseti temsil etmektedir” (de Souza, 2009; aktaran Strutz ve Çavuşoğlu, 2011, s.60). Bu bağlamda kent hakkı, kentin barındırdığı kaynaklara bireysel ve kolektif erişimden daha öte, kentsel mekanın kentlinin istek ve arzularına göre değiştirilmesi ve yeniden organize edilmesidir (Harvey, 2019b, s.44).

Purcell da Lefebvre’in kent hakkı argümanının literatürde sunulan vizyondan çok daha radikal, daha problematik ve daha açık uçlu-değişken bir kentsel politika vizyonu sunduğunu aktarmaktadır. Bu doğrultuda yeni kentsel politikanın, kentin sosyal ve mekansal yapısı için talep edilen veya edilmeyen sonuçlar doğurabilecek olasılıklar dizisi sunduğunu belirtmektedir. Purcell’a göre kent hakkı, baskıya karşı demokratik bir meydan okumanın yanı sıra yeni baskı çeşitleri de yaratabilecek potansiyellere sahiptir. Bu nedenle eleştirel bir tutumla değerlendirilmesi gereken ve kentsel alanda ne gibi sonuçlar doğuracağı iyi düşünülmesi gereken bir argümandır (Purcell, 2002, s.100-101).

Purcell, Lefebvre’in kent hakkı anlayışı zemininde, argümanı farklı boyutlardan ele almıştır. Bu kavramın hem kapitalizmin toplumsal ilişkilerini hem de liberal-demokratik toplumlardaki vatandaşlığın mevcut yapısının irdelenmesi gereken bir argüman olduğunu öne sürmektedir (Purcell, 2002, s.101).

Ay ve Miraftab, devletin yönetsel faaliyetlerinin ortaya koyduğu piyasa odaklı katılım kanallarının, insanların yaşamlarını ve geçim kaynaklarını hedef alan neoliberalizmin sistematik hamleleriyle mücadelede, vatandaşlara yeterli ve nitelikli alanlar sunmadığını iddia etmektedir (Ay ve Miraftab, 2020, s.361). Bu noktada kentli, hak talepleri için yeni alanlar ve eylem formları yaratmaktadır. Miraftab’ın katılımın “davet edilen” ve “icat edilen” alanları olarak tanımladığı bu iki yönlü katılım biçimi, vatandaşın kentsel kamusal alanlar üzerindeki temel haklarını somut olarak talep edebilmesi ve bu haklara erişebilmesi

için engelleri kaldırmaya yardımcı olmaktadır (Miraftab, 2006; Miraftab ve Wills, 2005; aktaran Ay ve Miraftab, 2020, s.361).

Günümüzde mekansal anlamda niceliğin nitelik üzerinde baskınlaşmasıyla hem toplumsal hem de kentsel boşluklar ortaya çıkmaktadır. Neoliberalizm ise tam da oluşturduğu ve derinleştirdiği bu boşluğu doldurmayı görev edinmektedir. Toplumsal boşluk ve parçalanma kenti de parçalamaktadır. Bu doğrultuda, neoliberal politikaların kent ve kentli üzerinde ortaya çıkardığı eşitsizliklere, ayrışmalara ve yoksunlaştırıcı etkilere devrimsel bir talep olarak kent hakkı kavramının önemi günden güne daha da belirgin olmaktadır. Lefebvre şu soruyu sorar: “İnsan öldüyse, kimin için inşa edeceğiz?”. Neoliberalizmin insanın benliğini sermaye ekseninde şekillendiren yapısı tam da bu odakta bizi bu sorunun cevabını düşünmeye iter. Bu noktada, kent hakkının önünün açılabilmesindeki en önemli etken, bu iradeyi tehdit eden ideolojilerin ve stratejilerin sorgulanması olabilir. Çünkü kent hakkını elde etme olanağı ancak “radikal bir başkalaşım süreci”nde ortaya çıkabilir (Lefebvre, 2018 [1967], s.122-130).

2.2 NEOLİBERAL KENTLEŞME EKSENİNDE KONUT HAKKI

Konut, bireylerin güven ve aidiyet duygusuyla yaşamlarını sürdürebildiği kişisel bir alandır. Konut sadece değişim değerine sahip ticari bir mal olarak kabul edilmemelidir. Bu alanın “yasal yararlanma güvenliği, yeterli hizmetlere, malzemelere ve altyapıya sahip olması, pahasının ödenebilir olması, oturulabilir olması, erişilebilirliği, uygun yerde olması, kültürel yeterliliği” olması ana gereklilikleri olarak ele alınabilir (Tekeli, 1996, s.114). İnsan haklarının odak noktalarından biri insanın onurlu bir yaşam sürmesidir. Konut hakkı ise “insan haklarının en düşük eşiği” olarak, “insan onuruna uygun yerleşme amacına tahsis edilmiş bir mekana sahip olma”yı gerektiren bir haktır (Giritlioğlu, 2021).

Kentte ikamet etme, barınma ve yaşama hakkı fiziksel bir ürün olarak konuttan daha fazlasını içermektedir. Bu haklar kentlinin ihtiyaç, arzu ve zevklerine hitap edebilecek şekilde kentin yeniden organize edilmesini gerekli kılar (Mitchell, 2020, s.42). Harvey, insan haklarının kapsamını mekan üretme hakkı olarak genişletmek gerektiğini söyler (Harvey,

2020b, s.113). Konut hakkı, toplumun güçsüz ve yoksun kesimlerinin barınma ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik sosyal bir hak olarak öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda sosyal ve ekonomik güvenliği sağlamak, planlı ve sağlıklı bir kentsel çevre üretmek gibi kentlinin temel ihtiyaçlarına karşılık vermesi beklenmektedir (Giritlioğlu, 2021).

Konut hakkı ilk olarak 1941 yılında Atina Anlaşması'nda yer almıştır. Bu metinde, sosyal bir hak olarak konut hakkı insanlar için daha sağlıklı, yaşanabilir konutlar ve kentler inşa edilmesi yönünde verilen kararlar desteklenmiştir (Öztop ve Şekeroğlu, 2016; aktaran Çınar Erdüzgün, 2018, s.26). Sonrasında ise 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 25/1. maddesinde “Herkesin gerek kendisi gerekse ailesi için, yiyecek, giyecek, konut, tıbbi bakım, gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere, sağlık ve refahını sağlayacak yeterli bir yaşam standardına ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık ya da geçim olanaklarından iradesi dışında mahrum bırakacak diğer hallerde güvenliğe hakkı vardır” şeklinde geçmektedir. 17. maddesinde geçen; “Herkesin tek başına ya da başkalarıyla ortaklaşa mülkiyet hakkı vardır” ve “Hiç kimse keyfi olarak mülkiyetinden yoksun bırakılamaz” maddeleri de dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, konut yeterliliğinin temel insan hakkı olduğunun 1948 yılından beri uluslararası düzeyde kabul gördüğü ve sözleşmeyi imzalayan devletlerin konut hakkının uygulanmasındaki yükümlülükleri kabul ettiği görülmektedir (Tekeli, 1996, s.109; Merrifield, 2017, s.23).

Konut hakkı, 1966 yılında Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 11/1. maddesinde de kapsamlı bir şekilde yer almaktadır. Bu madde, “Bu Sözleşme’ye taraf devletler, herkese, kendisi ve ailesi için beslenme, giyim ve konut dahil, yeterli bir yaşam düzeyi ve yaşama koşullarını sürekli olarak geliştirme hakkını tanır. Taraf devletler, özgür isteğe dayalı uluslararası işbirliğinin bu alandaki temel önemini tanıyarak, bu hakkın gerçekleşmesini sağlama yolunda gerekli girişimlerde bulunur” şeklinde geçmekte, konutun fiziksel bir mekandan öte, belli yaşam standartlarını karşılayan bir mekân olduğu kabul edilmektedir (Tekeli, 1996, s.109; Çınar Erdüzgün, 2018, s.26). Sözleşmedeki aktarım, mülkiyete bağlı olmaksızın yaşamaya elverişli konut hakkına sahip olabilmeyi içermektedir. Yaşamaya elverişli konut sağlanması ise; bireylerin sağlık, istihdam, eğitim gibi sosyal ve ekonomik haklara sahip olabilmesini de sağlayabilecek niteliktedir. ‘Yaşamaya Elverişli Konut’ ifadesindeki elverişli nitelendirmesi ise; kullanım hakkının yasal güvenliği, hizmet, tesis, malzeme ve altyapının kullanılabilirliği, maddi olarak

karşılanabilirlik, oturmaya elverişlilik, erişilebilirlik, konutun mevkii ve kültürel yeterlilik maddeleri altında açıklanmaktadır (Uzunçarşılı Baysal, 2012, s. 25-26-27). Aynı zamanda konut hakkı, 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 17/1. maddesinde, "Hiç kimsenin özel yaşamı, ailesi, konut veya haberleşmesine keyfi ya da yasa dışı olarak dokunulmaz, adına ve şerefine yasa dışı saldırıda bulunulamaz" şeklinde, bir başka boyutuyla ele alınmaktadır (Tekeli, 1996, s.110). 1976 yılında Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı'nda ise, "büyük yıkım ve tasfiye işlemlerinin ancak ve ancak koruma ve onarımın yapılabilir olmadığı durumlarda ve yeniden yerleştirmelere ilişkin tedbirler alındığı sürece yapılmaları gerektiği" kararı alınmıştır (Uzunçarşılı Baysal, 2012, s. 27).

Konut hakkının Türkiye'deki hukuki boyutunu ve geçerliliğini tartışmak gerektiğinde ise hem uluslararası sözleşmelere hem de Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na bakmak gerekmektedir. Türkiye, Birleşmiş Milletler sistemi içerisinde düzenlenmiş konut hakkına dair uluslararası belgelerin sadece bir kısmını onaylamıştır (Tekeli, 1996, s.117). Ancak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 57. maddesi konut hakkı için kapsamlı bir içeriğe sahiptir. Bu madde, "Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözetten bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut girişimlerini destekler" şeklindedir. Bu maddede, konut sorununun çözümüne odaklanılarak, devletin konut üretimindeki planlayıcı ve destekleyici rolüne ve mekan üretiminde çevresel şartların önemine dikkat çekilmiştir (Tekeli, 1996, s.118). Aynı zamanda Türkiye'de 1963 yılında "milli tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararına, gerektirdiği önceliklerle yöneltmek ve iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek" üzere 1.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) hazırlanmıştır (1.Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963, s. 3). Bu Plan'da, 'Konut' başlığında geçen ana ilkelerden bazıları ise şöyledir:

"Lüks konut yapımının kısılması ve sağlık bakımından sakıncası olmayan en ucuz halk konut tipinin seçilmesiyle daha çok sayıda konutun yapımını ve daha geniş bir kitlenin barınmasını sağlamak"

"Sahiplerinin oturacakları evlerle birlikte, düşük kiralı halk konutları yaparak kiranın özellikle dar gelirli ailelerin imkânlarını zorlayıcı etkisini azaltmak"

"Gecekonduları, içinde oturanlara konut bulmadan yıkmamak. Her şeyden önce bu gecekonduların arsa mülkiyeti problemini çözmek, kamu hizmetlerini tamamlayarak durumlarını düzeltmek, ancak çok kötü olanlarını içinde yaşayanların konut ihtiyacını karşılamak suretiyle ortadan kaldırmak"

maddeleri dikkat çekmektedir (1.Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963, s.429).

Uzunçarşılı Baysal, Türkiye'nin 1980'lere kadar konut politikalarında daha ılımlı ve barışçıl bir tutum sergilediğini ve uluslararası konut hakkı mekanizmaları ile paralel modeller belirlediğini ifade etmektedir. Türkiye'nin bu tutumunun 2000'ler sonrasında radikal bir biçimde değişerek, Birleşmiş Milletler'in Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin elverişli konu hakkı şartlarını kentsel dönüşüm projeleri kapsamında ihlal ettiğini savunmaktadır (Uzunçarşılı Baysal, 2012, s.28-29).

BM Özel Raportörü Raporu'na göre ise, konut hakkı birçok ülkenin anayasasında kabul görmekte ancak uygulanabilirlik açısından zayıf kalmaktadır. Nitekim barınma koşullarında oluşturulamayan standartlar, zorla tahliye süreçlerinin yaşanması, evsizlerin ve marjinal grupların kriminalleştirilmesi ve ötekileştirilmesiyle konut hakkı ihlallerinin meşrulaştırılmaya çalışıldığı görülmektedir (United Nations, 2019; aktaran Bayrak, 2019, s.14). İnsanların gündelik yaşam faaliyetlerini sürdürebilecekleri yere, toprağa, kişisel mekan olarak bir eve yükledikleri anlam ve barınma pratikleri, piyasa ve rantın “kaba ticariliği” ile sürekli olarak çatışmaktadır (Harvey, 2019c, s.200).

Kentsel mekanın üretimi, yeniden üretimi veya değiştirme hakkının temelinde kentte ikamet etme gerekliliği bulunur. Yerinden edilmelerin ve mülksüzleştirmelerin karşısında durabilmek için konut hakkına sahip olmak, kent hakkına sahip olmaktır; ancak konut hakkının önünde sınıfsal yapının belirleyiciliği, ikameti politik bir konu haline getirir (Madden ve Marcuse, 2016; Uzunçarşılı Baysal, 2019).

2.3 NEOLİBERALLEŞME VE KENTSEL MUHALEFET DENEYİMLERİ

Değişen üretim-tüketim sistemleriyle birlikte günlük yaşam pratikleri değişmekte, kentler de bu işleyiş doğrultusunda dönüşmektedir. Neoliberalizm, kentsel çelişkileri ve dolayısıyla kentsel hareketleri arttırmakta; kent mekanı ise sosyo-ekonomik dönüşümlerin yarattığı çatışmaların ve mücadelelerin alanı olmaktadır (Castells, 2020 [1978], s.198; Neil, Peck ve Brenner, 2012, s. 30). 2000'lerden itibaren hızlanarak, mülksüzleştirme yoluyla kentsel mekan üzerinden sermaye birikiminin kent yönetimleri tarafından benimsenmesi; toplumsal,

siyasal mücadelelerin artmasına neden olarak kentsel hareketlerin kapsam ve yaygınlığını değiştirmektedir (Harvey, 2019e, s.144).

Son onyıllardaki kentsel muhalefetlerin çıkış noktası; neoliberalleşmenin en üst düzeye çıkardığı eşitsizliklere, adaletsizliklere, kamu yararına olmayan tutumlara, mağduriyetlere ve çıkar ilişkilerine karşı durmaya yöneliktir (Yalçın, 2009). Kentsel muhalefet ve direniş biçimleri yapısal ve kimliksel farklılıklar barındırır da, yıkımlar gibi zorlu ve acil durumlarda bir aradalık göstererek, önemli dayanışma ağları oluşturabilmektedir (Ünsal, 2019, s.111).

Kentliler, kolektif olarak ürettikleri kamusal mekanların kullanımında hak talep etmek ve bu alanların sermaye döngüsü için yeniden üretimine engel olmak için kentsel toplumsal eylem biçimleri icat etmişlerdir (Ay ve Miraftab, 2020, s.363). Kentsel hareketler, yerelde bir kolektif birlik oluşturabilme, düşüncelerin ve seslerin özgün biçimlerde duyurulmasını sağlama, devlete söz geçirebilme ve uygulamalarına itiraz edebilmeye olanak sağlayan, yasaları ve mekanın üretimini etkileyebilecek nitelikte eylemlerdir. Neoliberal kentsel mekan üretim mekanizmaları karşısında dönüştürücü etkisiyle devrim niteliği oluşturabilecek bu eylemlerin gücü, kolektif birlik oluşturmaktan geçmektedir (Castells; aktaran Merrifield, 2019, s.271; Mitchell, 2020, s.55).

Kentsel mücadelelerin niteliği ve etki alanı çeşitlilik göstermektedir. Bazıları tüm kenti etkisi altına alırken, bazıları ise mahalle ölçeğinde örgütlenerek mülksüzleştirmelere ve konut koşullarına karşı oluşturulan eylemlerdir. Genellikle bu hareketler, kentsel süreçlerin işleyişine müdahale ederek demokratik katılım ortamının sağlanmasını hedeflemektedir (Merrifield, 2019, s.260). Kentsel toplumsal hareketler hem kent, hem de kent yaşantısı ve geleceği için mücadele örnekleridir (Harvey, 2019b, s.176).

Castells, kentsel mücadele süreçlerini üç başlık altında sınıflandırır: “ortak tüketim sendikacılığı”, “kentsel politik hareket” ve “ideolojik kentsel hareketler”. Ortak tüketim sendikacılığı olarak tanımladığı süreç, genellikle konut ve kentsel politika gibi işgücünün yeniden üretilmesine yönelik işçi sınıfının ekonomik örgütlemesine dayanmaktadır. Kentsel politik hareketler ise, çok sınıflı siyasi örgütlenmeyle ilerleyen bir siyasi protesto sürecidir. Bu süreç, işgücünün yeniden üretimine ilişkin olduğundan kentsel sistemin yeniden

örgütlenmesiyle de ilişkilidir. Üçüncü olarak da, ideolojik bir örgütlenme süreci olarak tanımladığı ideolojik kentsel hareketler gelmektedir. Bu tür hareketler hem öğrenciler hem de çevre bilinci yüksek bireylerden oluşan toplumsal bir güçten beslenmektedir (Castells, 2020 [1978], s.204-205).

Toplumsal hareketler ilgili aktörlerin toplumsal konumları, ilişkili oldukları yapısal durum ve hareketin biçimiyle tanımlanabilir (Castells, 2020 [1978], s.200). Eşitsizlik yaratan ve eşitsizlikleri derinleştiren bir sistem olarak neoliberalizm, hakim sınıfların bilgi ve kaynağa yönetilen sınıflardan daha kolay erişebilmelerine neden olmakta, bu bağlamda da ikili bir algılama ve tanımlama alanı yaratmaktadır (Castells, 2020 [1978], s.198). Kentsel muhalefetin aktörlerinin mücadele alanında kendi bilinç ve yaşam pratikleriyle var olması, toplumsal mücadele dayanışmasının amacını değiştirebilmekte, kentsel muhalefetin kendi içinde de bir ‘iktidar ve mücadele’ alanı yaratmasına neden olmaktadır (Castells, 2020 [1978], s.198; Bourdieu; aktaran Yalçınan ve Çavuşoğlu, 2013, s. 101).

Oluşturulan kentsel muhalefet alanındaki bir aradalık, siyasileştirmeden ve ötekileştirmeden sürecin yönünü değiştirmeye çalıştığı takdirde başarıya ulaşabilmektedir (Yalçınan ve Çavuşoğlu, 2013, s.102). Yalçınan, bir arada muhalif olmanın; sürecin akışında güçlü bir duruş sergileyebilme, karşılıklı yaşanabilecek olumsuzlukları aynı amaç doğrultusunda olunmasıyla daha kolay bertaraf edebilme, muhalefet biçimlerinde çeşitlilik sağlayarak yapıcı tartışma ortamları yaratabilme gücüne dikkat çekmektedir (Yalçınan, 2009). Castells ise, kentsel protestoların başarısız olmasındaki en önemli etkenin “konunun siyasileşmesi” olduğunu vurgulamakta ve bir mücadele pratiğini başarısızlığa veya başarıya götüren değişkenlikleri aşağıdaki tablo ile açıklamaktadır (Castells, 2020 [1978], s.207) (Tablo 2.1).

Bir Mücadele Pratiğini Başarısızlığa Uğratan Değişkenler	Bir Mücadele Pratiğini Başarıya Götüren Değişkenler
Kentsel sorunun politikleşmesi	İvedilikle gerçekleşen bir başkaldırı tutumu
Bireyciliğin ön planda tutulması	Baskı türünde bir sınıfsal mücadele
Toplumsal tabanın çoğunlukla göçmenlerden oluşması	
Egemen sınıfın durumu: Devlet aygıtı Kamu sermayesi ya da Devlet-tahakküm aygıtı	
Toplumsal güç içerisinde öğrencilerin önemi	
Devlet aygıtlarının egemen sınıfların yararı için toplumsal bir güç olarak müdahalede bulunması	
Politik bir örgütlenmenin yönetilen sınıflar için müdahalesi	
Mücadelenin politikleşmesi	
Yeniden örgütlenme türünde bir protestonun ortaya çıkması	
Yönetilen sınıfın mücadele biçiminin güç ilişkisi yaratmaya yönelik olması	
Egemen sınıfın baskısı	

Tablo 2. 1 Castells'in bir mücadele pratiğini başarıya ve başarısızlığa götüren değişkenler tablosu

Kaynak: Castells, 2020 [1978], s.207.

Haklar ve demokratik yasalar için gösterilen mücadeleler, soyut mekanın üstünlüğüne karşı durmak için verilmektedir (Mitchell, 2020, s.55). Muhalefetin başkaldırısının iktidar ve iktidarın destekçisi olan gruplara yönelik yapılması kentsel muhalefetin siyasallaşmasına, bu doğrultuda kitleselleşmeden parçalanmasına, toplumda güven ortamı oluşturmamasına ve kentsel anlamda etkisini azaltarak mevcut kentsel örgütlenme döngüsünde ilerlemesine neden olmaktadır (Yalçınan, 2009; Castells, 2020 [1978], s.209).

Kent kökenli sınıf mücadelelerinin tarihi 19. yüzyıla uzanmaktadır. Dünyada birçok kent yeniden inşa süreçlerine ve bu doğrultuda gerçekleşen kentsel mücadele pratiklerine sahne olmuş ve olmaktadır. 1830 ve 1848 devrimci halk ayaklanmaları sonrası en önemli direniş örneği 1871 yılında gerçekleşmiştir. 1853'te Paris'in kentsel altyapısının yenilenmesi için görevlendirilen dönemin valisi Georges-Eugène Haussmann, Keynesyen bir kentsel örgütlenme sistemi benimseyerek kenti niteliksel ve niceliksel anlamda yeniden organize etmiştir (Harvey, 2019b, s.49). Haussmann "yaratıcı yıkım" süreci ile düşük gelirli ailelerin semtlerini yıkarak, Paris'te devrimci hareketlerin daha kolay denetlenmesini sağlayacak bir kent biçimi organize etmeye çalışmıştır (Harvey, 2019b, s.58). Kent üzerinden artı sermaye sağlanan bu mekansal örgütlenme biçimiyle birlikte yeni yaşam pratikleri doğmuştur; ancak bu kent sistemi bir süre sonra çöküntüye uğramıştır. Süreci takiben, kapitalist kentleşme tarihinin en devrimci olaylarından biri olarak Paris Komünü (La Commune de Paris) ortaya çıkmıştır (Harvey, 2019b, s.49). Paris Komünü; doktor, gazeteci, işçi ve reformcu cumhuriyetçilere kadar çeşitli sosyalist anlayışları benimseyen bireylerin oluşturduğu siyasi eylemci topluluğudur. İşçileri sınıf baskısından kurtarma ve bir grup seçkinin hakimiyetindeki kentte yeniden söz sahibi olabilmek için proletarya tarafından gerçekleştirilen sivil bir başkaldırı olarak tarihe geçen 1871 Paris Komünü, yaklaşık iki ay kadar iktidarda kalan yerel bir yönetim olmayı başarmıştır (Harvey, 2019b, s.177). Aynı zamanda Paris Komünü'nün amacı, Haussmann'ın köklü değişikliklere neden olduğu kent yaşamına duyulan özlem ve yaratıcı yıkım dolayısıyla mülksüzleşen kent sakinlerinin kenti geri kazanması olmuştur (Harvey, 2019b, s.49). Tarihteki ilk işçi iktidarı olarak yeni direnişler ve hak arayışları için öncü olma niteliği taşımaktadır.

Atlantik'in öbür yakasında, yaklaşık bir asır sonra Robert Moses da teknokratik bir kent yönetimi anlayışı üzerinden New York'da büyük ölçekli projeler dayatarak, kapitalist kentleşme tarihinin ön önemli örneklerinden birini ortaya çıkarmıştır (Harvey, 2019b, s.50). Banliyöleşme yoluyla artı ürün ve artı sermaye emilimini hedefleyen Robert Moses'ın, karayol ve altyapı dönüşümleri, Paris'te olduğu gibi yaşam biçimlerini kökten değiştirmiştir. Bu durum, 1960'larda dönüşümden olumsuz etkilenen grupların ayaklanmasıyla kentsel krizler ortaya çıkarmıştır. Gazeteci Jane Jacobs ise bu direniş ve mücadele sürecinin yürütücü aktörlerinden biri olmuş, Jacobs önderliğinde toplumsal başkaldırıları ortaya çıkarmıştır. Kentliler, Robert Moses'ın yıkıcı ve banliyöleşmeyi destekleyen projelerine karşın, mahalle ölçeğinde gelişmeyi ve kentin tarihi merkezindeki hafıza mekanlarının

korunmasını desteklemiş olsalar da, banliyönün gelişmesi yaşam biçimlerini dönüştürerek toplumsal değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu durum, kentsel toplumsal krizlerin artışına ve dolayısıyla Robert Moses'ın saygınlığını yitirerek, ürettiği kentsel organizasyon çözümlerinin kabul görmemesine neden olmuştur (Harvey, 2019b, s.51).

Bunların yanı sıra 19. yüzyıldan günümüze, Petrograd Sovyeti, 1919 Seattle Genel Grevi, 1927 ve 1967 Şangay Komünü, 1969 Cordoba Ayaklanması, 1968'deki kent odaklı hareketler gibi, dünyadan pek çok örnek kentsel mücadelelere örnek gösterilebilir. Bu hareketler ortaya çıktıkları kentlerin ötesine yayılarak diğer kentleri de etkisi altına almıştır (Harvey, 2019b, s.171-172). 2008'de ABD'de başlayarak tüm dünyayı etkisi altına küresel kriz ise dünya halklarını, daha adil bir dünya talebi doğrultusunda kitlesel eylemler yapmak üzere harekete geçirmiştir. Bu süreci takiben 2011'de ABD'nin en önemli finans kuruluşlarının bulunduğu bölge olan Wall Street'te başlayan Wall Street'i İşgal Et (Occupy Wall Street) toplumsal hareketi, dünyada en çok ses getiren eylemlerden biri olmuştur. İşgal Et Hareketi, neoliberalizmin ortaya çıkardığı ve beslediği eşitsizliklere ve mağduriyetlere karşı halkın yükselen sesi haline gelmiştir. Küresel kapitalizmin ve dünya finans merkezi olan Wall Street'in mücadelenin ana mekanı olarak seçilmesi de sisteme başkaldırının göstergesi niteliği taşımaktadır (Adanalı, 2011, s.27).

Türkiye'de ortaya çıkan toplumsal hareketler ise dönemsel ve bölgesel olarak değişen tutumlara sahne olmakta; çatışma, eklemlenme, direnme, uyum ve yok sayma gibi çeşitli stratejiler benimseyerek egemen güç ile ilişkilerini sürdürmektedir (Çavuşoğlu, 2016, s.26). Kentsel toplumsal hareketler, kenti sermayenin ana sağlayıcısı olarak gören yönetimlere ve kentsel mekandaki ayrışmalara karşı kent kullanıcılarının kolektif birlik ve ortak imgelere dayalı girişimlerinden oluşmaktadır (Harvey, 2019b, s.58). Bu bağlamda mücadeleler sadece sınıfsal boyut arz eden bireysel örneklerde değil, kolektif mülkiyete bağlı kentsel alanların yıkımlarına karşı da verilmektedir.

Türkiye'de kentsel muhalefet, kentsel mekanların sermaye odağında dönüştürülmesine yönelik girişimlerin artmasına paralel olarak artmaktadır. Kent yönetimlerindeki yapısal değişimler ve yetkilerin sınırlarının değişmesi, enformel konut üretiminin yasalar kapsamında değişikliklerle sonlandırılmaya çalışılması, mülksüzleştirmelerin meşrulaştırılmasına yönelik yasal düzenlemeler, TOKİ'ye tanınan sınırsız yetkiler gibi bir

dizi değişim, kentsel muhalefette kırılmalar yaratmakta ve kent hakkı için tehdit oluşturmaktadır (Ünsal, 2019, s.111).

İstanbul’da Taksim Meydanı, Emek Sineması, Haydarpaşa, Üçüncü Köprü, İstanbul Havalimanı gibi, kentin sermaye odağında yeniden üretilme süreçlerine ve bu bağlamda kentsel bellek yıkımlarına ve doğa tahribatları yaşanmasına karşılık olarak; İMECE, Kent Hareketleri, Taksim Dayanışması, Emek Mücadelesi, Kuzey Ormanları Savunması, Üçüncü Köprü Yerine Yaşam İnisiyatifi gibi kentsel hareketler oluşmaktadır (Ünsal, 2019, s.111). Türkiye’de bugüne kadar kentsel muhalefette en etkin eylem, Taksim Gezi Parkı’nda gerçekleşen Gezi Hareketi’dir. Taksim Gezi Parkı’nın olduğu alana AVM yapılmasına karşı görüşte bir grup kentlinin başlattığı Gezi Hareketi, kısa zamanda kitleselleşerek Türkiye’de en çok ses getiren kentsel toplumsal hareketlerden birine dönüşmüştür. Gezi Hareketi, kamusal alanların özelleşmesine karşı verilen mücadelede, farklı sosyo-ekonomik profil ve ideolojik yönelimlere sahip kesimlerin buluştuğu ortak bir mücadele alanı yaratmıştır. Gezi Direnişi’nin Türkiye’deki toplumsal hareketler açısından sınıf temelli değil yatay hiyerarşik düzende gerçekleştiği ve bu nedenle yenilikçi olduğu söylenebilir. Kamusal bir mekan olarak Gezi Parkı’nın ticarileştirilmesine karşı kentlinin aktivist eylemlerinin yükseldiği alan, bir politik-fiziksel mekana dönüşmüştür. Örgütlü sivil toplum ve kentin geleceği için endişeli kentlilerin dayanışma ağına dönüşen Gezi Hareketi, salt bölgesel değil, neoliberal işleyiş ve onun yarattığı antidemokratik ortamların geneli için Lefebvre’in ifadesiyle bir çılgılık ve talep niteliği taşımaktadır (Ay ve Miraftab, 2020, s.360-361-369; Lefebvre, 2018 [1967], s.132).

İstanbul’da bir diğer önemli kentsel mücadele ise Emek Sineması için gerçekleşmiştir. Emek Sineması, 1993 yılında yap-işlet-devret sistemi ile 25 yıllığına bir inşaat firmasına kiralanmıştır. 2006 yılında Emek Sineması’nın da içinde bulunduğu yapı adası Bakanlar Kurulu’nca yenileme alanı ilan edilmiştir. 2010 yılında Emek Sineması’nın yıkımına karşı gerçekleşen protestolarda, “Hepimiz birliktiyiz, Emek’i yıktırmıyoruz!”, “Bu keşif bize karanlık geldi” söylemleri dikkat çekmiştir. Tüm itiraz, protesto ve sonuçlanmamış yasal sürece rağmen 2013 yılında yıkılan Emek Sineması’nın da içinde bulunduğu Büyük Kulüp (Cercle d’Orient) binası 2016 yılında AVM olarak açılmıştır (hürriyet.com; megaprojeler.com). İstiklal Caddesi’nde bulunan kentsel hafıza mekanı olarak Emek Sineması’nın, bir sermaye grubu ve yerel yönetim tarafından alışveriş merkezine

dönüştürölme girişimine karşı mücadele eden Emek Bizim Platformu; halkın haberi olmadan, kapalı kapılar ardında geliştirilen projelere tepki göstererek, bu mekanların kamusal bir tartışma sürecinde sürdürülebilirliğinin sağlanabileceğini dile getirmiştir. (emeksinemasi.blogspot.com, 2011; aktaran Ünsal, 2019, s.114).

Mücadele pratikleri, kamusal alan ve konut bölgeleri arasında farklılaşmaktadır. Taksim Gezi Parkı Eylemleri gibi kentte daha büyük çapta ses getiren kentsel mücadelelerin yanı sıra kentsel dönüşümün uygulanmaya çalışıldığı birçok mahallede de mücadelelerin sürdüğü görölmektedir. “Tabandan örgütlü direnişin” etkin aktörleri olan mahalle dernekleri ise, kentsel dönüşüm süreçlerindeki hak mağduriyetlerinin toplum tarafından fark edilebilmesinin en önemli girişimcileri olmaktadır (Ünsal, 2019, s.110). Ekonomik, toplumsal ve hukuksal açıdan dezavantajlı grupların kolektif hareketiyle oluşan mahalle dernekleri, deneyimledikleri mülksüzleştirme ve yerinden edilme pratiklerine karşı yaşam alanlarını ve temel insan haklarını koruyabilmek adına direniş yöntemleri geliştirmektedirler (Ünsal, 2019, s.112). Ünsal, 2000’lerden sonra kentsel direniş için kurulan mahalle derneklerinin önceki örneklerine göre üç açıdan ayrıştığına dikkat çekmektedir:

- İdeolojik zemini bulunmayan bir çerçevede, kentsel kaynaklara erişim, demokratik katılım, mülkiyet ve barınma hakkına yoğunlaşarak talep edilmesi,
- Kurumsallaşma sağlanarak uluslararası platformlarla ilişkisel süreçlerin ve ortamların yaratılması,
- Belirli bölgesel özelliklere sahip olmaksızın düşük gelir grubuna mensup kent sakinlerinin yaşam alanlarını da kapsayan tüm bölgelerde oluşması.

Rant değeri bulunan ve kentsel kamusal alanlara yapılan büyük ölçekli müdahalelerde, düşük veya yüksek gelirli kentlilerin katılımıyla harekete geçen muhalif örgütlenmeler, etkin bir irade sergilemektedir (Ünsal, 2019, s.116).

Son dönemlerde Türkiye’deki kentsel hareketlerde merkez-çeper fark etmeksizin en etkili direnişlerin mahalle örgütlenmeleri tarafından yapıldığı söylenebilir. İstanbul’da Başibüyük, Gülsuyu-Gülensu, Sulukule, Fener-Balat, Ayazma-Tepeüstü gibi birbirlerinden hem farklı hem de benzer birçok özelliğe sahip alanda, kolektif direniş hareketlerinin ortaya çıktığı görölmektedir. Son yıllarda, İstanbul’da toplamda 20 mahallenin katılımıyla İstanbul

Mahalle Dernekleri Platformu (İMDP) altında buluşulan bir kolektif örgütlenme birliği kurulabilmiş olması ise, bir aradalık sağlanabileceği yönünde umut doğurmaktadır.

Kent hakkı, dünyadan ve Türkiye’den farklı bağlamlarda verilen kentsel muhalefet biçimleri üzerinden tartışılabilir. 2000’lerden sonra İstanbul’un geleceği için en önemli konulardan biri haline gelen kentsel dönüşüm projeleri, beraberinde getirdiği mülksüzleştirme ve yerinden etme pratikleriyle birlikte kent hakkı ve konut hakkı mücadeleleri için alan yaratmaktadır. Kentsel kamusal alan mücadeleleri ve kentsel dönüşüm projelerinin odağındaki mahalleler için verilen mücadelelerdeki muhalefet zemini niteliksel ve niceliksel olarak farklılıklar taşımaktadır. Kentsel mücadelelerin niteliği ve etki alanı çeşitlilik göstermekte; kentsel kamusal alan mücadeleleri geniş kitlelere ulaşabilirken, dönüşüm alanlarındaki muhalif hareketlerin eylemlilik hali daha çok kendi içinde kalabilmektedir. Bazıları tüm kenti etkisi altına alırken, bazıları ise mahalle ölçeğinde örgütlenen, mülksüzleştirmelere ve konut koşullarına karşı oluşturulan eylemlerdir. Genellikle bu hareketler, kentsel süreçlerin işleyişine müdahale ederek demokratik katılım ortamının sağlanmasını hedeflemektedir (Merrifield, 2019, s.260).

Kentsel muhalefet, kent hakkı ve konut hakkına ulaşabilmek için önemli potansiyeller taşımaktadır. Haklar için bir talep ortamının oluşturulmasının önünü açan kentsel toplumsal hareketlerin konu ve kişileri ötekileştirmeyerek, bir aradalık göstermesi muhalefeti güçlü kılmakta, kent kullanıcılarının sesini duyurabilmesi için demokratik alanlar yaratmaya yardımcı olmaktadır. Kentsel mücadele içinde olan öznelerin baskıcı ve zorlayıcı durumlar karşısında pozisyonlarını bilinçli bir şekilde belirlemesi; kentsel mekan üzerinden gerçekleştirdikleri eylemlilik hallerini ve taleplerini, neoliberalizm gibi eşitsizlikler ve mağduriyetler yaratan sistemlere göstermeleri gerekmektedir.

3. NEOLİBERAL KENTLEŞME DİNAMİKLERİ EKSENİNDE TÜRKİYE'DE KENTİN DÖNÜŞÜMÜ

Türkiye’de kentlerin, geç endüstrileşmeye bağlı olarak hızlı ve radikal biçimde değiştiği görülmektedir. Değişimin savaşlar, göçler, kapitalizmin yıkıcı yapıcılığı ve iktidarın mekansallaşması gibi etkilerle birlikte biçimlendiği görülür. Bu etkilerin kentin fiziki ve toplumsal yapısını dönüştürücü gücüyle birlikte, kent kimliği ve belleği de sürekli olarak yeniden biçimlenmektedir (Çavuşoğlu, 2016, s.18). Tekeli, kentin büyüme dinamiklerini sadece yeni alanlara yayılmasıyla sınırlandırmayarak; kentin her noktasındaki göreceli erişilebilirliklerin ve arsa değerlerinin değişmesiyle birlikte yeni rant potansiyellerinin artması ekseninde ele almaktadır (Tekeli, 2003, s.272).

Türkiye’deki mekansal dönüşüm süreçleri, dünyadaki ekonomik ve toplumsal dönüşüm süreçleriyle eş zamanlı olarak değerlendirilebilir. Türkiye’nin kentleşme evrelerini farklı kuramcılar üç evrede incelemektedir. Çavuşoğlu, Türkiye kentlerinde gözlemlenebilen bu üç süreci; dönemsel özgünlükler sergileyen modernleşirmeci ideolojinin kent tahayyülüne uygun olarak gelişmesi, neoliberal küreselleşmenin Türkiye kentleri üzerinde etkin gücünün ortaya çıkması ve çeşitlenen yeni kültürel kimliklerin toplumsal taleplerinin gözlemlendiği süreçler olarak sıralamaktadır. Bu etkiler zaman zaman birbirini desteklemekte, zaman zaman mücadele içine girerek kenti ve gündelik yaşamı şekillendirmektedir (Çavuşoğlu, 2016, s.18). Türkün ve Kurtuluş ise bu üç evrenin ilkinin, 19. yy’da sanayinin gelişimiyle birlikte mekansal, toplumsal, yönetsel ve ideolojik olarak modernitenin benimsenmesiyle ilişkilendirmektedir. Modernite projesi, sanayileşme ve dolayısıyla artan göçle birlikte kentsel mekanda hızlı bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Bir liman kenti olan İstanbul’un, ticari sermaye birikimi için önemli bir alan olması da mekansal anlamda modernleşme sürecini beraberinde getirmiştir. İkinci olarak, refah devleti politikalarının benimsendiği ve orta sınıfa yeni bir yaşam biçimi sunulan “alt kentleşme” dönemidir. Erken sanayileşen ülkelerde sanayi bölgelerinin kent çeperinde kurulması sonucunda çalışan kesimin çeperdeki yeni yaşam alanlarına taşındığı görülür. Bunun sonucunda da boşalan kent merkezlerine düşük gelir grubunun yerleşmesiyle mekansal anlamda radikal dönüşümler gerçekleşmiştir. Bu geçişler, geç sanayileşen bir ülke olarak Türkiye’de kendine özgü bir kentleşme modeli yaratmıştır. Türkiye’de ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejilerinin benimsenmesi,

tarım faaliyetlerinin azalmasına ve kırdan kente göçün artmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak kentsel nüfusun hızla büyümesi, kontrolsüz ve hızlı yayılan bir kentleşme dinamiği ortaya çıkarmıştır. Üçüncü olarak ise kapitalizmin küreselleşme dönemi olarak; neoliberal politikalar ekseninde şekillenen kentsel mekanın sermaye birikimi açısından kilit bir öneme sahip olduğu görülmektedir (Türkün-Kurtuluş, 2016, s.11-12). Şengül ise Türkiye kentleşmesinin evrelerini; “ulus devletin kentleşmesi” (1923-1950), “emek gücünün kentleşmesi” (1950-1980) ve “sermayenin kentleşmesi” (1980 sonrası) olarak tanımlamaktadır (Şengül, 2009, s.97-105; aktaran Geniş, 2020, s.17). Tüm bu evreleri temel alarak; 2000 sonrası dönemin de “sermayenin kentleşmesi” başlığı altında ayrı bir boyutta ele alınması gerekliliği ortadadır. Geniş, neoliberalleşme pratikleri bağlamında 2002 öncesini “alan açma” evresi olarak, 2002 sonrasını da iktidarın “alan doldurma” dönemi olarak nitelendirir. Bu pratiklerin temelini de neoliberalleşmenin kurumlarının inşası, piyasalaşmanın ve metalaşmanın kentsel alana yayılması ve derinleşmesi olarak açıklamaktadır (Theodore, Peck ve Brenner, 2012; aktaran Geniş, 2020, s.18). Keyder ise, günümüzde yaşanan üçüncü dönemi “küreselleşmenin bir dizi parçalayıcı dinamiği harekete geçirmekte olduğu bugünkü durum” olarak nitelendirir (Keyder, 2018, s.171).

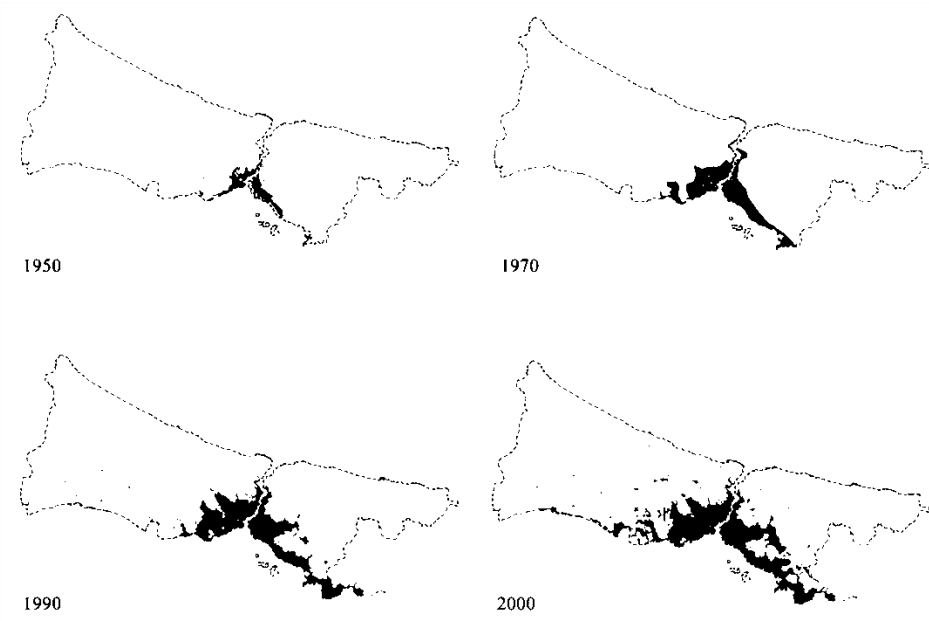
Türkiye kentleşmesinin bu üç evresinde konut, çeşitli toplumsal sınıflar için farklı biçim, ölçek ve maliyetlerde üretilen bir yatırım nesnesi olarak değer görmüştür (Altınok, 2022, s.52). Çavuşoğlu, Türkiye kentleşmesini sürekli olarak mekan üzerinden sermaye birikimi sağlayan bir kapitalistleşme deneyimi olarak okurken; kentsel mekanın seküler, etnik, toplumsal cinsiyet ve sınıf temelli çelişkilerin yeniden üretildiği, kimlik mücadelelerinin alanı olarak düşünülmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda kentsel mekanı okumanın bir anlamda kimliklerin çeşitliliğini anlamak, türdeş olmadıklarını göstermek ve bunları sınıflandırma yapmadan farklılıklarını anlamaktan geçtiğinin altını çizmektedir (Çavuşoğlu, 2016, s.14).

3.1 1950-1980 YILLARI ARASINDA İSTANBUL’UN KENTSEL BÜYÜME DİNAMİKLERİ

Türkiye’de 1950-1980 yıllarının sanayileşme, kentleşme, göç, gecekondulaşma, apartmanlaşma ve yap-satçılık gibi dinamikler doğrultusunda şekillendiği söylenebilir. Bu doğrultuda da politik tutumun değiştiği, siyasi ideolojilerin çeşitlendiği ve sermayenin el değiştirdiği bir dönem olmuştur (Çavuşoğlu, 2016, s.147; Türkün, Aslan ve Şen, 2013, s.51). Çavuşoğlu bu süreci ‘kentleşme dönemi’ olarak nitelendirmektedir (Çavuşoğlu, 2016).

Türkiye, 1950’lerin ortalarından itibaren ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisiyle kalkınma yolunu benimsemiştir. Dönemin teknolojik yoksunlukları sanayi alanlarının yerleşim dokularının içinde kalmasına neden olmuştur. Sanayi alanlarında çalışarak iş gücünü sağlayan emekçi kesim ise bu alanların çevresinde gecekondulaşmış, böylelikle de hem sanayinin gerektirdiği ucuz emeği sağlamış hem de kentleşmenin ülkeye maliyetini azaltarak sermaye birikimini olanaklı kılmıştır (Tekeli, 2012, s.110; Strutz ve Çavuşoğlu, 2011, s.57).

İstanbul, 1950’lerden itibaren Türkiye’nin sanayi gelişiminin odağında olması sebebiyle yoğun göç almış ve kentin nüfusu hızla artmıştır. Kentsel nüfusun artışı kentleşmeyi hızlandırmış böylelikle de ortaya konut sorunu ve altyapı eksiklikleri çıkmıştır. Aynı zamanda hızlı kentleşme süreci belediye sınırları içinde bulunan imarlı arsaların değerlerini arttırmıştır. Bununla birlikte, belediyelerin sınırları dışında kalan kırsal alanlarda yapı ve yollar kanunu göz ardı edilerek parselasyon faaliyetleri başlamıştır (Tekeli, 2012, s.108). 1953 yıllarında İstanbul’un çevresinde 150.000 parsel olduğu tahmin edilirken, bu sayının 1961’lere gelindiğinde 700.000-1.000.000 yükseldiği gözlemlenmiştir (Sayar, 1953; aktaran Tekeli, 2012, s.108) (Şekil 3.1). Kentsel göçün hızına bağlı olarak ortaya çıkan barınma sorunları için kentsel politikalarda çeşitli düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. 1958 yılında İmar ve İskân Bakanlığı’nın kurulması önemli gelişmelerdendir. Bu doğrultuda ülke genelinde konut ihtiyacının belirlenmesi, barınma sorunları için çözüm yollarının aranması, gerekli yerlerde ıslah çalışmalarının yapılması, ihtiyaç sahipleri için konut ihtiyacının karşılanması bakanlığın sorumlulukları arasında yer almıştır (Türkün, Aslan ve Şen, 2013, s.52).

Şekil 3. 1 İstanbul'un yıllara göre yayılımı

Kaynak: Urban Age

<https://urbanage.lsecities.net/data/historical-evolution-of-istanbul-s-urban-footprint-2009>
Devlet, gecekondulaşmanın artışına ve bu enformel barınma biçiminin yarattığı mülkiyet sorunlarının çözümlenmesine yönelik 1950-1980 arası dönemde imar afları çıkarmıştır. Bu bağlamda 1966 yılında çıkarılan 775 sayılı Gecekondu Kanunu dikkat çekmektedir. Gecekondu affı olarak da nitelendirilen bu yasa kapsamında gecekondu bölgelerindeki fiziksel ve sosyo-ekonomik problemlere kısa ve uzun vadede çözüm bulunması amaçlanmıştır. Buradaki ana hedefler gecekondu bölgelerinde iyileştirme, temizleme ve önleme gibi çalışmaların yapılmasıdır (Tercan, 2018, s.22; Akalın, 2018, s.48).

Bu dönemde Türkiye'nin kalkınmasında üretim-tüketim ekseninde önemli bir rol oynayan göçmenlerin, kentli orta sınıf olmasında “gecekondu ekonomisi ve siyaseti” kilit bir rol oynamıştır (Çavuşoğlu, 2016, s.160). Kente göç eden mülksüz bireylerin barınma biçimi olarak gecekondu, hazine arazilerinin ikame edildiği ve devletin politik olarak bu duruma müdahale etmediği bir sürece işaret etmektedir. Bu enformel kalkınma modelinin, kenti sosyal ve ekonomik anlamda dönüştürdüğü gözlemlenmiştir (Tekeli, 2012, s.225; Çavuşoğlu, 2016, s.176). “Enformel etkinliklerde bulunanlar sık sık taciz edilseler de, enformel sektör bir bütün olarak hükümetin hoşgörüsüne bağlı bir himayecilik altında

gelişme eğilimindedir. Hükümetler potansiyel toplumsal çelişkileri çözmek ya da siyasi patronajı desteklemek üzere enformel ekonomik etkinlikleri hoş görebilir hatta teşvik edebilirler” (Castells ve Portes, 1989, s.27; aktaran Strutz ve Çavuşoğlu, 2011, s.57).

Strutz ve Çavuşoğlu, İstanbul’un 1950’li yıllardan beri süregelen tarihinin bir anlamda devletin enformellikle mücadelesinin tarihi olduğunu aktararak; formel ve enformel arasındaki çizginin bir yandan büyüme, kalkınma ve modernleşme tahayyülleri ile diğer yandan da süreci olabildiğince düşük maliyet ile yürütme zorunluluğu ile muğlaklaştığını vurgulamaktadır (Strutz ve Çavuşoğlu, 2011, s.56-57). Türkiye gibi geç gelişen ülkelerde barınma ve çalışma koşullarının değişkenliklerine bağlı olarak gündelik yaşam pratikleri de bu enformel süreçler tarafından şekillenmektedir (Strutz ve Çavuşoğlu, 2011, s.58).

Yıllar	Gecekondu	Gecekondu Nüfus	Kentsel Nüfustaki Payı%
1955	50.000	250.000	14,7
1960	240.000	1.200.000	16,4
1965	430.000	2.150.000	22,9
1970	600.000	3.000.000	23,6
1980	1.150.000	5.750.000	26,1
1990	1.750.000	8.750.000	33,9
1995	2.000.000	10.000.000	35,0
2002	2.200.000	11.000.000	27,0

Tablo 3. 1 Türkiye’de nüfus ve gecekondu sayısı arasındaki ilişki

Kaynak: Tercan, 2018, s.20.

<http://www.mimarlikdergisi.com>

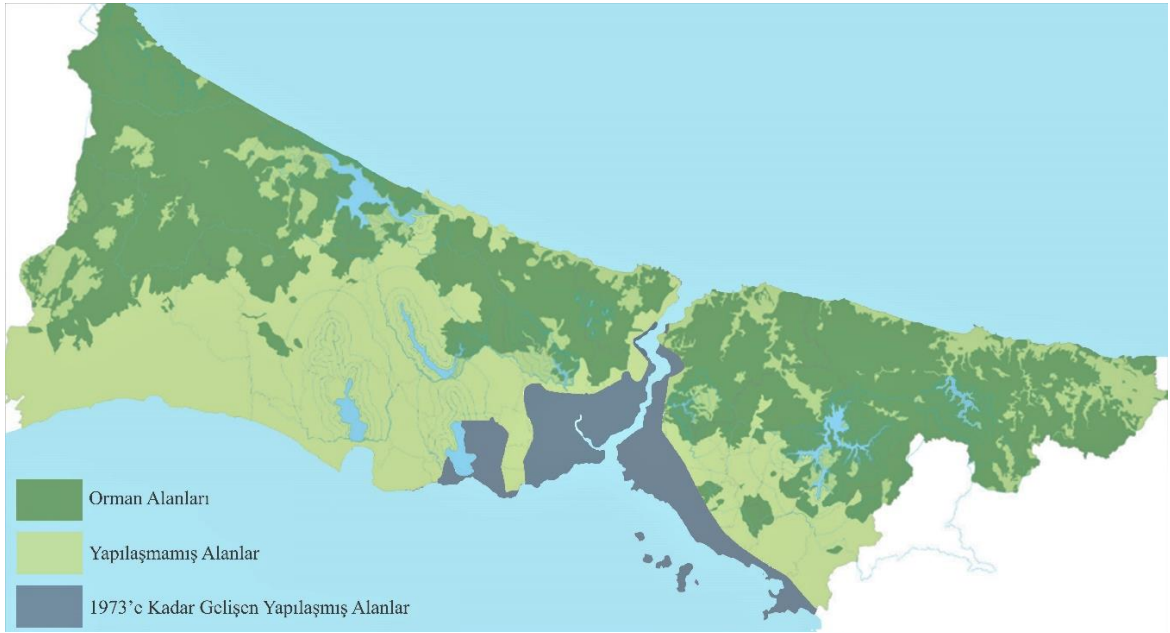
Tekeli, 1950-1965 yılları arasında ortaya çıkan yapsatçı konut üretim biçiminin, 1965-1980 yılları arasında artışına dikkat çeker. Bu durumu da üç neden üzerinden ele alır: parseller üzerinde tek tek yapılan konutlar, altyapı eksikliği ile büyüyen kent dokusunun çeper kısmında oluşan gecekondular ve bu doğrultuda kentin imarlı kısımlarında rant değerlerinin artması (Tekeli, 2012, s.224). 1966 yılında çıkarılan 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu da bu süreci desteklemiş, bu doğrultuda gelişen apartmanlaşma ve yapsatçılık da dönemin konut arz biçimi olarak ortaya çıkmıştır (Tekeli, 2012, s.225; Çavuşoğlu, 2016, s.176). 1980'lere kadar yapsatçı konut üretim biçimi orta ve üst-orta kesimin, gecekondular ise kırdan kente göç eden alt-orta tabakaların konut ve barınma gereksinimlerini karşılamıştır (Giritlioğlu, 2021). Arsa maliyetini ortadan kaldıran yapsatçılık, dönemin inşaat sektörünün kalkınması için bir model olmuştur. Bu nedenle kentsel toprağın bu dönemde “toplumsal zenginliğin yeniden üretilmesi ve yeniden dağıtımında” en önemli belirleyici olduğu ve benimsenen kentleşme modelinin de sermaye birikimi için bilinçli politikalar ile desteklendiği görülmektedir (Çavuşoğlu, 2016, s.165).

1950'lerden sonra değişen üretim-tüketim biçimlerinin kente yansımalarının örneklerinden biri de otomobil ithalatının artışı dolayısıyla trafik sorunlarının ortaya çıkmasıdır (Tekeli, 2012, s.109). 1947 yılında ekonomik bir yardım paketi olarak önerilen Marshall Yardımları'yla birlikte karayollarının ve traktör ithalatının gelişmesi, tarımsal üretimin kapitalistleşmesine zemin hazırlamıştır (Türkün, Aslan ve Şen, 2013, s.51). Bu çerçevede uygulanan karayolu politikasıyla artan karayolu imalatı da araç trafiğini önemli ölçüde artırmıştır (Çavuşoğlu, 2016, s.152).

1950'lere kadar Prost'un hazırladığı İstanbul Nazım Planı'na göre kentin kuzeye yayılması öngörülmemiştir. Aynı zamanda plan çerçevesinde 1947 yılında Emlak Bankası'nın toplu konut uygulamalarının başladığı Levent Bölgesi'ne yayılımına da karşı olunduğu bilinmektedir (Cansever, 1993; aktaran Öktem, 2016, s.40). Ancak 1950-60 yılları arasında Zincirlikuyu Levent aksında sanayileşmenin hızla geliştiği, 1960-70 yılları arasında ise Maslak ve Ayazağa tarafına sıçradığı görülmektedir. Sanayinin gelişimi ise özellikle Ayazağa Bölgesi'nde gecekondulaşmaya neden olmuştur. Yapı Kredi Bankası, İş Bankası, Sabancı Holding gibi büyük sermaye grupları bu bölgelerdeki potansiyelleri görüp arsalar satın almışlardır (Öktem, 2016, s.42). Bu doğrultuda, kentin çeperdeki tarım alanlarına doğru genişlemesiyle kentin büyüme dinamiklerinin değiştiği ve toprak mülkiyetlerinin el

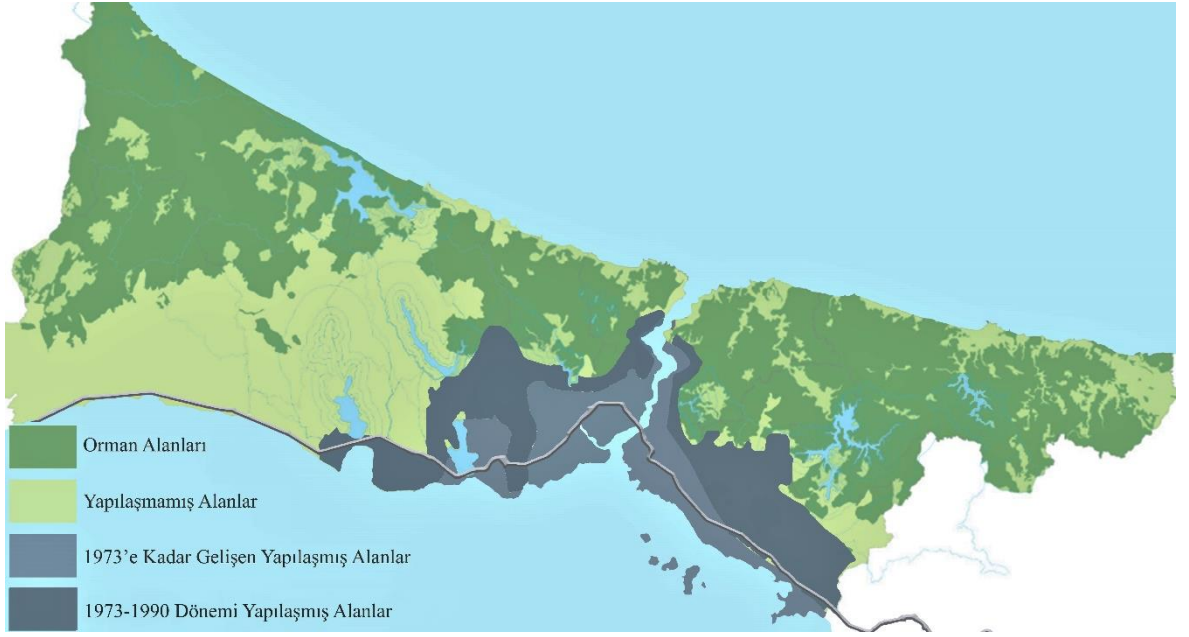
değiştirdiği görülmektedir. Bu değişim süreci sonunda, toprak kullanımının sınırlılıkları özel mülkiyetler ve kamu arsaları bağlamında kurumsallaşarak yeni bir kent makro formu oluşturmaya başlamıştır (Tekeli, 1987, s.279).

İstanbul'daki dönüşüm sürecini etkileyen en önemli girişimlerden biri de 1973 yılında 1. Köprü olarak da bilinen Boğaziçi Köprüsü'nün (şimdiki adıyla 15 Temmuz Şehitler Köprüsü) açılması olmuştur. Köprüye bağlanan karayolları ile kent doğu-batı aksında Marmara Denizi boyunca yayılırken kuzeye doğru da genişlemiştir (Göktürk, Soysal ve Türel, 2011, s.27). Köprü'nün yapılmasıyla İstanbul'un ulaşım yapısı, ulaşım tercihleri, arazi kullanımı ve kentsel gelişiminin değiştiği görülmektedir. Kentte araç kullanımını ve karayolu hareketliliğini arttırarak, kent merkezine uzak kesimlerin de yapılaşmaya açılmasını hızlandırmıştır (TMMOB 3. Köprü Raporu, 2010, s.7-8) (Şekil 3.2 ve 3.3).

Şekil 3. 2 1973'e kadar kentsel yerleşim alanları

Kaynak: TMMOB 3. Köprü Raporu, 2010.
(Yazar tarafından düzenlenmiştir.)

Şekil 3. 3 1973-1990 arası kentsel yerleşim yayılımı

Kaynak: TMMOB 3. Köprü Raporu, 2010.
(Yazar tarafından düzenlenmiştir.)

3.2 İSTANBUL'DA NEOLİBERAL KENTLEŞMENİN BİRİNCİ EVRESİ: 1980-2000 ARASI

Türkiye için 1980'ler bir dönüm noktası olarak nitelendirilebilir. Ülkenin 1970'lere kadar yükselen dış borç grafiği ile kontrolsüz kalkınma ve büyüme süreci, kalkınma politikalarının değişmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Altınok, 2016, s.65; Çavuşoğlu, 2016, s.158). Yapısal uyum ve ekonomik istikrar programı olarak nitelendirilen 24 Ocak Kararları'nın alınmasıyla başlayan yapısal dönüşümleri takiben, ithal ikameci kalkınma stratejisinden vazgeçilerek ihracat eksenli ekonomik gelişme modelinin benimsendiği görülmektedir (Türkün, Öktem ve Yapıcı, 2013, s.79; Altınok, 2016, s.65). 1980 askeri darbesinden sonra ekonomide yaşanan dönüşümler ve yeniden yapılandırma süreci ile devletin küçülmesi ve Türkiye ekonomisinin küresel ekonomiye eklenmesi hedeflenmiştir. Bu dönemde özelleştirmeler, liberalizasyon ve yapısal uyum artık sermayenin uluslararasılaştığının göstergesi haline gelmiştir. Bu doğrultuda da “yatırım yerlerinden tüketim kalıplarına, arsa

üretimlerinden inşaat uygulamalarına” kadar her şeyin küresel piyasalara eklemleme hedefiyle kurgulandığı görülmektedir (Keyder, 2018, s. 21-22).

Küreselleşme ve neoliberal ekonomi politikaları doğrultusunda ilerleyen bu dönemde, sanayisizleşme ve tüketime dayalı düzenlemelerin kentsel mekanın da yeniden organize edilmesi için bir zemin yarattığı gözlemlenmektedir. Ekonomik modellerini sanayisizleşmeye yönlendiren kent yönetimleri, sermayeyi çekmek için deregülasyonu ön plana çıkartmış, kentliye hizmet amacıyla toplanan kamu kaynaklarını da kente yatırımcı çekmek için kullanmaya başlamıştır (Harvey, 1989, Jessop, 1997, Borja, 1999, Gordon, 1999; aktaran Yalçın vd., 2019, s.47). Türkiye’nin dış yatırımlara açılmasıyla birlikte özellikle İstanbul’da kentsel olarak yeniden yapılanma sürecine girildiği görülür. İstanbul’da finans ve hizmet sektöründeki etkinliğin artmasıyla yabancı sermayenin kente çekilmesi için modern ofis bloklarının, beş yıldızlı otellerin ve AVM’lerin yükseldiği, “küresel tüketime göre biçimlenmiş bir kent” haline getirilmeye çalışılmakta olduğu söylenebilir (Bartu-Candan ve Kolluoğlu, 2008, s.12; Keyder, 2018, s.26). Bu tür büyük ölçekli projeler, kentlerin ekonomik ve sosyal coğrafyalarına radikal müdahaleler olarak; piyasa mekanizması, yönetim rejimlerinin ve mülkiyet ilişkilerinin değişmesini sağlayan, küreselleşmenin kente yayılımı için önemli sistemler olarak nitelendirilebilir (Moulaert ve diğ. 2003, s.3; aktaran Kuyucu ve Ünsal, 2011, s.86). Smith’in, yeniden yapılandırılan bir ekonominin yeniden yapılandırılmış bir çevre ortaya çıkaracağını savunması da bu noktada önem kazanmaktadır (Smith, 2021, s.49).

Akkar’ın aktardığı gibi dünyada da birçok örneğe sahip “kentsel dönüşümün katalizörleri” olarak adlandırılan öncü projeler yapılmaktadır (Hubbard, 1995; Hall ve Hubbard, 1996; Noon ve diğ, 2000; aktaran, Akkar, 2006, s.31). Bu projeler büyük ölçeklerde, kentsel işlev çeşitliliği barındıran ancak kamu yararından çok sermaye sahibi yatırımcısının kârını ön planda tutan projeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür projelerin uygulandığı alanlara her anlamda yeni imajlar getirdiği, hem kente hem de alana ve çevresine ulusal ve uluslararası anlamda yeni potansiyeller kazandırdığı görülmektedir (Paddison, 1993; Loftman ve Nevin, 1996; Jeffrey ve Pounder, 2000; aktaran Akkar, 2006, s.32).

1980’lerin hakim söylemi olarak İstanbul’u küresel kent yapma yolundaki radikal dönüşümler 1984 yılından itibaren gerçekleşmeye başlamıştır. 1984’ten beri başta ANAP

olmak üzere iktidara gelen yönetimler yeni yatırımların, planlamaların, hukuki ve yönetsel düzenlemelerin küresel kent vizyonu çerçevesinde olması gerekliliğini benimsemiştir (Öktem, 2011; aktaran Türkün, Öktem Ünsal ve Yapıcı, 2013, s.81). 1984-89 yılları arasında Büyükşehir Belediye Başkanı olan Bedrettin Dalan, İstanbul’u küreselleştirme projesindeki kararlılığını “İstanbul’u görkemi mazide yatan yorgun bir şehirden 21. yüzyıl için vaatlerle dolu bir metropole dönüştürmek” söylemiyle desteklemiştir (Keyder ve Öncü, 1993, s.29; aktaran Aksoy, 2019, s.29). Bu süreçte Büyük Tarlabası Yıkımı olarak bilinen Tarlabası’ndaki dönüşüm faaliyetleri, Süzer Plaza (Gökkafes Otel) ve Park Otel gibi İstanbul’un kent silüetini bozan gayrimenkul projeleri ve Haliç kıyısında konumlanan sanayi alanlarının dönüştürülmesi gibi kent mekanına uygulanan birçok operasyon, neoliberal kentleşme sürecinin temellerinin atıldığına işarettir (Aksoy, 2019, s.29). Radikal dönüşüm adımlarından biri de; 1980 Nazım Planı’nda kentin Büyükdere-Maslak aksında gelişmesinin planlanmış olmasıdır (TMMOB, Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, 2007; aktaran Türkün, Öktem Ünsal ve Yapıcı, 2013, s.91). Bu doğrultuda, finans ve hizmet sektörünün gelişimiyle birlikte bölgede hızlı bir şekilde ofislerin, rezidansların ve AVM’lerin yükseldiği ve bu aksın kentin uluslararası iş merkezi olarak sermaye grupları için kârlı bir yatırım alanına dönüştüğü görülmüştür (Türkün, Öktem Ünsal ve Yapıcı, 2013, s.92).

Merkezi hükümetin kentsel mekanda kontrol mekanizması olmasını sağlayacak bir takım politikalar geliştirildiği görülmektedir. 1985 yılında çıkarılan 3194 sayılı İmar Kanunu ile İstanbul Büyükşehir sınırları içinde planlama, onama ve uygulama yetkisi Büyükşehir Belediye’sine verilmiştir. Aynı zamanda 1982’de yürürlüğe giren 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, İstanbul’un özellikle kıyı alanlarının turizm sektörünü geliştirme amaçlı yatırımlara açılmasına olanak vermiştir (Türkün, Öktem Ünsal ve Yapıcı, 2013, s.91).

Bu dönemde, Türkiye için en önemli gelişmelerden biri, bugünkü adıyla Toplu Konut İdaresi (TOKİ) olarak bilinen kurumun kurulması olmuştur. 1984 yılında ANAP’ın kurucusu ve dönemin başbakanı Turgut Özal’ın talimatlarıyla kurulan TOKİ, hızlı göç ile birlikte oluşan çarpık kentleşmeye çözümler üretmek ve düşük gelir grubunun konut ihtiyacını karşılamak için kâr amacı gütmeyen bir kurum olarak kurulmuştur. Aynı zamanda kuruluş yıllarındaki politikası kredilendirme ile kooperatiflerin desteklenmesi ve konut üretiminin

canlandırılmasıdır (Aysev, 2014). Aynı yıl 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu da yürürlüğe girmiştir. Bu yasa kapsamında toplu konut üretimi; özelleştirme ve hazine arazilerinin satışı; kıyı, orman ve turizm potansiyeline sahip alanların yapılaşmaya açılması gibi sermayenin maksimizasyonu açısından önemli girişimlerin önünün açıldığı görülmektedir (Altınok, 2016, s.66).

1990'lı yıllarda ise kent çeperlerinde, kentin enformel dokusu içine yayılan alışveriş merkezleri, ticari alanlar ve konut kompleksleri kentin küreselleşen elit sınıfına yönelik alanlar olarak kurgulanmıştır (Aksoy, 2019, s.29). Özellikle yeni varlık gruplarını barındıran kapalı konut siteleri, yeni bir kentsel mekan organizasyonu ile İstanbul'un kentsel alanlarını yeniden biçimlendirmekteydi. Kentsel peyzaj da, bu alanlardaki dışa kapalı eğlence, tüketim ve üretim alanlarıyla dolmakta ve dolayısıyla yeni yaşam biçimleri, sosyal ve politik ilişkiler, yönetim ve ilişkisizlik gibi olguları da ortaya çıkarmaktaydı (Bartu-Candan ve Kolluoğlu, 2008, s.6).

3.3 İSTANBUL'DA NEOLİBERAL KENTLEŞMENİN İKİNCİ EVRESİ / NEOLİBERAL DÖNEMEÇ: 2000 SONRASI

Türkiye'nin 2000'li yılların başında önemli bir ekonomik krize girmesini takiben Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin iktidara gelmesiyle başlayan yeni dönem, neoliberalleşmenin kent mekanında “alan doldurma” dönemi olarak nitelendirilebilir. Alan doldurma uygulamaları, neoliberalleşmenin kentsel alana yayılması ve niceliksel anlamda büyümesi olarak açıklanabilir (Theodore, Peck ve Brenner, 2012; aktaran Geniş, 2020, s.18). Bu dönemin diğer dönemlerden farklı bir boyutta değerlendirilmesinin ve bir kırılma noktası olarak görülmesinin nedenlerinden biri de, iktidarın “uluslararası sermayenin taleplerine karşılık vermeye yönelik neoliberal gündemi hayata geçirme konusunda kendisinden önceki hükümetlerin hepsinden çok daha hızlı ve kararlı” davranması olmuştur (Yeldan, 2007, s.4; Öniş, 2009; aktaran Kuyucu, 2020, s.123). Geniş, 2000 sonrası yaşanan kentleşmeyi de kendi içinde alt dönemlere ayırmaktadır. 2008 küresel ekonomik krizi bu dönemleme girişiminin kırılma noktası olmuştur (Kuyucu, 2017; aktaran Geniş, 2020, s.19). 2002-2008 dönemini ‘İslamcı neoliberal popülizm’ olarak nitelendirirken, 2008 sonrasını “İslamcı

otoriter neoliberalizm” olarak adlandırmaktadır (Özden, Bekmen ve Akça, 2018; Karahanoğulları ve Türk, 2018; Yıldırım, 2019; aktaran Geniş, 2020, s.19).

İstanbul ise bu dönemde, küresel kent rekabeti çerçevesinde neoliberalizmin fiilen gerçekleşmekte olduğu önemli bir sahne olarak karşımıza çıkmaktadır (Brenner ve Theodore, 2002, s. 349; aktaran Aksoy, 2019, s.27). Fiilen uygulanan en önemli örnekler; sermaye birikimi için kent parçalarını küresel üretim ve tüketim normlarına uygun hale getirecek olan lüks konut yatırımları, yeni iş ve alışveriş merkezleri olarak, ölçeksel anlamda yaşanan değişimlerle somutlaşmaktadır (Şekil 3.4). Yeni tüketim imkanları sağlayan bu yapısal dönüşüm, hem yerli hem de yabancı yatırımcıları kente çekmek için önemli girişimler olarak; kentsel mekanın sermaye odağında yeniden örgütlenen bir alan olarak karşımıza çıkarmaktadır (Türkün-Kurtuluş, 2016, s.14; Yırtıcı, 2002, s.21).

AKP iktidarının 2002 sonrasında benimsediği, kent yönetiminde ve gayrimenkul piyasalarında yürürlüğe konulan yeni yasal/kurumsal reformlar, kentsel mekanın üretiminin neoliberal sistem ile paralel yürütmesine neden olmuştur. Bu süreçte, devlet ve kentli arasındaki ilişki temelden değişerek, kentsel dönüşüm uygulamaları bütünüyle kapitalistleşmiş ve metalaşmış kentsel rejimin uygulanmasında birincil araç halini almıştır. Kuyucu ve Ünsal, Türkiye’nin 2000 sonrası kentleşmesinde gerçekleştirilen reformların özel müteahhitlik şirketleri, devlet kurumları, ulusal ve küresel finansörler için önemli fırsatlar yaratan, tümüyle kapitalist sistem dahilinde, metalaşmış bir kentsel rejimin zeminini oluşturduğunu vurgular (Kuyucu ve Ünsal, 2011, s.90-92).

Şekil 3. 4 Mevcut doku ve ölçeksel fark, Ataşehir, 2011

Fotoğraf: Emrah Altınok, Tasarım Kültürü Dergisi, s.66.

Devletin düzenleyici rolünün yapısal dönüşümler kapsamında yeniden tanımlanmasıyla, büyükşehir belediyesi, belediyeler ve il özel idareleri yasaları ile yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılmıştır. Nitekim 2004 yılında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı seçilen Kadir Topbaş kentsel mekanı yeniden organize edecek, büyükşehir ölçeğinde planlar ve vizyonlar oluşturacak İstanbul Metropoliten Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi'ni (İMP) kurmuştur (Aksoy, 2019, s.31). İMP tarafından 2009 yılında hazırlanan 1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu'nun amaç bölümünde geçen, "İstanbul Çevre Düzeni Planı ile İstanbul'un kapsamlı bir yapısal dönüşüm sürecinden geçerek küresel ölçekte güçlenmiş bir kent olması amaçlanmaktadır" söylemi ile kentin küresel arenada hazırlandığı vurgulanmıştır (ÇDP Raporu, 2009; Strutz ve Çavuşoğlu, 2011, s.60). Planın esas hedefi ise, gecekondulaşmayla birlikte enformelleşen kent mekanını formelleştirerek hizmet sektörü için uygun küresel bir kent haline getirmektir (Strutz ve Çavuşoğlu, 2011, s.60).

2002 yılına kadar düşük gelirli grubun konut ihtiyacının enformel yollarla karşılandığı; devletin ise popülist politikalar benimseyerek, imar afları gibi yasalarla bu durumu formelleştirdiği gözlemlenmektedir. Ancak neoliberal küreselleşmeyle birlikte kentsel arazinin değerlendirilmesi, değişim değerinin kullanım değeri önüne geçerek metalaşması, enformellikten formelliğe geçişin zeminini hazırlamıştır (Harvey, 2019, s.60; Strutz ve Çavuşoğlu, 2011; Kuyucu ve Ünsal, 2011, s.89). Bu doğrultuda küresel ve marka kent olma yolunda hızlı adımlarla ilerleyen İstanbul'da, kent içi ve çevredeki arazilerin önemli değer

artışları yaşaması; kentin neoliberal politikaların gerektirdiği yeni şartlara uyumlanması gerekliliğini doğurmuştur. Bu durumda, ortaya çıkan mekansal sorunlara çözüm modeli olarak sunulan kentsel dönüşümle, “küreselin mantığının yerele dayatılması” ve küresel rekabete dahil olunması için bir zemin oluşturulmuştur (Castells, 2010, s. 2743).

2002-2008 yılları arasında yapılan bir dizi reformla birlikte Toplu Konut İdaresi (TOKİ)’nin yeniden yapılandırılması, Türkiye kentleşmesi açısından köklü değişimlerin başlangıcı olmuştur. TOKİ, yetki ve sorumluluklarının değişmesiyle birlikte hazine arazileri üzerine, kamu-özel ortaklıkları veya iştirakleri aracılığı ile kar amaçlı konut inşa edebilme hakkına sahip olmuştur. Konut piyasasının en önemli aktörü haline gelen TOKİ; planlama, imar planlarında değişiklik yapabilme ve gecekondü alanlarında kamulaştırma yapabilme yetkisini elde etmiştir (Kuyucu ve Ünsal, 2011, s.90-91). Kuyucu, TOKİ’nin arazi ve konut piyasasının neoliberalleşmesini mümkün kılan kurumların ilk örneği haline geldiğini söylemektedir (Kuyucu, 2019, s.79).

Son 20 yıldır, Türkiye’de kentlerin dönüşümünün toplumun talep ve arzularından ziyade, neoliberal model ekseninde biçimlendiği görülmektedir. Kentsel dönüşüm projelerinin neoliberal küreselleşmenin basit tezahürleri olmadığı ve bu uygulamaların meşrulaştırılmasında en önemli aracın yasal düzenlemeler olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda da, kentsel süreçlerin kentsel rejim ve kentsel yönetim olgularıyla birlikte ele alınması daha bütüncül bir yaklaşım geliştirmek için gereklidir (Danış ve Kuyucu, 2020, s.160).

4. NEOLİBERAL KENTLEŞME DİNAMİKLERİ EKSENİNDE KENTSEL MÜDAHALE BİÇİMLERİ VE YASAL DÜZENLEMELER

Kent bir dönüşüm mekanıdır. Kentsel mekandaki dönüşümler; kent nüfusunun hareketliliği, ekonomik değişimler ve dünyaya eklenme biçimlerinde yaşanan değişikliklerle ilişkilendirilebilir (Tekeli, 2003, s.271-272). Kentsel mekan, özellikle 1970'lerden beri küresel ekonominin dünyayı dönüştüren uygulama ve politikalarının odak noktası haline gelmiştir. Bu doğrultuda da neoliberal birikim süreçlerinin ve neoliberal hegemonyanın inşasında kilit bir öneme sahip olmuştur (Batuman, 2018; Harvey, 1989, 2005; Theodore, Peck ve Brenner, 2012; aktaran Geniş, 2020, s.12; Mitchell, 2020, s.37). Tekeli, kentte dönüşüm talebi yaratan etkileri ve ona direnç gösteren mekanizmaları sınıflandırarak, kent mekanında yaşanan dönüşümlerin tipolojilerini kurmaktadır. Tekeli, dönüşümün gerçekleşmesinde iradenin niteliğine vurgu yapmakta, bu yönde gerçekleşen iki modele işaret etmektedir. İlk olarak bireylerin veya mülk sahiplerinin karar verici konumunda olduğu dönüşümler, ikinci olarak da yerel/merkezi yönetimler veya sermaye yatırımcıları gibi güçlü bir iradenin bir alanı planlayarak bütünüyle dönüştürdüğü model olarak aktarmaktadır (Tekeli, 2003, s.275). Yalçın ve Çavuşoğlu da, kentsel dönüşümün somut anlamda dört farklı boyutuna işaret eder: kendiliğinden dönüşüm, mega projeler, planlı dönüşüm ve dönüşüm projeleri (Yalçın ve Çavuşoğlu, 2013, s.89).

Son yıllarda kentleşme politikalarında neoliberal modelin benimsenmesiyle yapılan yasal düzenlemelerle birlikte, Türkiye'nin büyükşehirlerinde önceki yıllardan niteliksel ve niceliksel anlamda farklı kentsel müdahale girişimleri olduğu görülmektedir. Ülke ekonomisi açısından önemli bir kaynak olan İstanbul, bu müdahalelerin ana sahnesi olmaktadır. Son zamanlarda İstanbul'da kentsel dönüşüm projelerinin yanı sıra köprü, tünel, otoyol, havalimanı, liman gibi ulaşım ve kentsel arazi kullanımına yönelik büyük projelerin uygulandığı ve kentsel alana müdahalelerin arttığı gözlemlenmektedir (Yalçın ve Çavuşoğlu, 2013, s.87). Harvey'nin aktardığı gibi kent, daha büyük müdahaleler için bir saha ve 'sermayenin genişletilmiş yeniden üretiminin' alanı haline gelmiştir (Harvey; aktaran Merrifield, 2017, s.53). 1980'li yıllardan sonra bu durumun dünya çapında daha da belirgin olduğu ve pek çok kentte benzer eğilimlerle mekansal üretimlerin ortaya çıktığı bilinmektedir. Sanayisizleşme ve tüketim kalıplarının değişmesiyle birlikte ortaya çıkan yeni

kent politikalarıyla, “yaratıcı yıkım” dahilinde yapılı çevrenin de dönüştürülmesini kapsayan kentsel dönüşüm olgusunun gündeme geldiği görülür (Türkün, 2010). Türkiye’de ve özellikle İstanbul’da kent ekonomisinin küreselleşme sürecinin 1980’lerden beri sürdüğü ancak kentsel dönüşüm ve yenileme projelerinin 2000 sonrası dönemde sistematik işleyen politikalar haline geldiği görülmektedir (Kuyucu ve Ünsal, 2011, s.86).

4.1 KENTSEL MÜDAHALE BİÇİMLERİ

Kentsel dönüşüm, ilk olarak Avrupa’da II. Dünya Savaşı sonrasında yıkılan ve zarar gören kentlerin yeniden inşası amacıyla geliştirilen müdahaleler için gündeme gelmiştir. Sonrasında sanayinin kent dışına çekilmesi sonucunda kentte tanımsız, terk edilmiş ve boş alanların oluşmasıyla kavramın anlamı değişerek, bu alanların yeniden organize edilip kente katılması amacıyla uygulanan müdahale biçimleri için kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde ise eskiyen, işlevini kaybeden kent merkezindeki tarihi alanlar ve gecekondu bölgelerinde büyük kamu yatırımlarıyla gerçekleştirilen, sermaye birikimi ve emilimi için stratejik bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır (Yalçıntan vd., 2019, s.49-50). Günümüz şartlarında bu müdahale biçimi, “neoliberal teorinin mekânsallaşmış tercümesi” ya da “neoliberalizmin kentleşmesi” olarak tanımlanmaktadır (Rousseau, 2008, s.87; Smith, 2008; aktaran Yalçıntan vd., 2019, s.49).

Dönemler arası kentsel dönüşüme yaklaşımlarda farklılıklar ortaya çıkmıştır. Akkar, 1980’li yıllarda kentsel dönüşümde mekanın fiziksel ve ekonomik boyutlarına odaklanıldığını aktarırken, 1990’lı yıllardan itibaren kentsel dönüşümde kurumsal, yasal, örgütsel, izleme-değerlendirme süreçleriyle bütünleşik olarak ele alınan yaklaşımlar benimsendiğinin altını çizmektedir. Bu doğrultuda kentsel canlandırmada kamu yararının en üst düzeye çıkarılabileceği görüşü yaygınlaşarak mekan, fiziksel, ekonomik, toplumsal, çevresel boyutlarıyla birlikte ele alınmaya başlanmıştır (Akkar, 2006, s.33).

Roberts’a göre kentsel dönüşüm, “kentten fiziksel koşulları ile toplumsal problemleri arasında doğrudan bir ilişki kurmak, kent dokusunu oluşturan birçok öğenin fiziksel olarak

sürekli değişim ihtiyacına cevap vermek, kentsel refah ve yaşam kalitesini artırıcı başarılı bir ekonomik kalkınma yaklaşımını ortaya koymak, kentsel alanların en etkin biçimde kullanımına ve gereksiz kentsel yayılmadan kaçınmaya yönelik stratejilerin ortaya koyulması ve son olarak toplumsal koşullar ve politik güçlerin ürünü olarak kentsel politikanın şekillendirilme ihtiyacını karşılamayı amaçlamak” gibi beş temel amaç hizmet etmek için ortaya çıkmıştır (Roberts, 2000; aktaran Akkar, 2006, s.30).

Turgut ve Çaçtaş Ceylan ise kentsel dönüşümü, sağlıksız ve çoğunlukla yasadışı gelişmiş, kentsel kaliteyi ve belirli yaşam standartlarını sağlamayan, fiziksel ve sosyal anlamda problemlili ve risk taşıyan alanların planlama ve şehircilik ilkeleri doğrultusunda kente yeniden kazandırılması için kent yönetimi ve ilgili çevreler tarafından uygulamaya geçirilen bir araç olarak tanımlamaktadır (Turgut ve Çaçtaş Ceylan, 2009; aktaran Turgut ve Çaçtaş Ceylan, 2010, s.43).

Kentsel müdahale stratejileri bazı başlıklar altında sınıflandırılabilir: kentsel iyileştirme, kentsel yenileme, kentsel sağlıklaştırma, kentsel canlandırma, kentsel koruma, eski dokuda yeni bina yapımı, kentsel bezeme, yeniden kentleştirme, kentsel sağlamlaştırma, yeniden yerleştirme ve soylulaşma (Günay, 1994; aktaran Akkar, 2006, s.34). Tüm bu kavramlar kentsel alanların yeniden yapılandırılmasında farklı içerik ve ölçeklere işaret etmektedir (Şen, 2016, s.127). Yapılı çevrede tasfiye, yenileme, güçlendirme ve koruma gibi düzenlemeleri kapsayan dönüşüm uygulamaları, kamu-özel veya iştirakler aracılığı ile uygulanabilmektedir. Dönüşüm projelerinden fiziki düzenlemelerle birlikte mülkiyet, kullanım, finansman, işletme ve sosyoekonomik kalkınma konularında düzenlemeler ve önlemler getirmesi beklenmektedir (Balamir, 2005). Bu bağlamda kentsel dönüşüm sermaye döngüsünü sağlayacak, küresel sermayenin ülkeye çekilmesiyle birçok sektöre hareket kazandırarak istihdamı artıracak ve bu doğrultuda da toplumsal anlamda kalkınmayı sağlayacak ve refahı artıracak bir sistem olarak ön plana çıkarılmıştır (Türkün, 2013, s.4).

Son dönemlerde kârın maksimizasyonu açısından nitelikli ve değerli kıyı alanları, gecekondu ve kent içi çöküntü bölgeleri gibi mekanların kentsel dönüşüm projeleriyle yatırım alanlarına dönüştürüldüğü görülmektedir. Yerel hükümetler ve yatırımcılar için karlı girişimler üretilirken, ekonomik ve yasal anlamda dezavantajlı gruplar için mülksüzleştirme ve yerinden edilmeler ortaya çıkmaktadır (Lehrer ve Laidley, 2008; aktaran Kuyucu ve

Ünsal, 2011, s.89). Kentsel dönüşümü hedeflenen kent parçaları; konum, konut stoğunun özellikleri, çevresel faktörler ve bölge sakinleri gibi boyutlar dahilinde farklı yöntemler kurgulanarak dönüştürülmekte ancak yöntemlerin farklılığı bir takım ayrıştırıcı ve hak gözetmeyen sonuçlar ortaya çıkarmaktadır (Türkün, 2013, s.6). Harvey'nin vurguladığı gibi, kentsel dönüşüm ile artı sermayenin emiliminin kent mekanı üzerinden sağlanması “karanlık bir manzara” sunmaktadır (Harvey, 2019b, s.58).

Kuyucu ve Ünsal, yıpranmış kent içi konut alanlarında bulunan kayıt dışı konut bölgelerindeki piyasa dinamiklerini ve mülkiyet kurallarını tekrar tanımlayan kentsel dönüşüm projelerinin iki temel hedefi ve odak noktası olduğunu vurgulayarak; bunları “bazı semtlerin fiziksel ve demografik anlamda iyileştirilmesi ve neoliberal yönetim rejiminin kurulması” olarak nitelendirmektedir. Yıpranmış kent içi alanların ve gecekondu bölgelerinin muğlaklık, suç ve yozlaşmanın hâkim olduğu mekanlar olarak algılanmasının, bu bölgeleri kentsel dönüşüm süreci için çekici kılan faktörler olduğunu savunmaktadır (Kuyucu ve Ünsal, 2011, s. 88-89).

Sermayenin küreselleşmesi fiziksel sınırları yok etse de soylulaştırma ile soyut sınırlar çizmektedir. Zamanla atıl hale gelen tarihi kent merkezlerinin, yatırımcıların odağı haline gelmesiyle bu bölgelerde satış fiyatlarının ve kiraların arttığı görülmekte; bunun sonucunda değişen sosyoekonomik yapı soylulaşma süreçlerinin temelini hazırlamaktadır (Öktem Ünsal ve Türkün, 2013, s.22; Zukin, 1987, s.135). Toplumsal olarak yeni bir kent sınırı oluşturan soylulaşma, kentsel mekanın yeniden yapılanma süreçlerinden daha geniş ve karmaşık bir olgu olarak; eskimiş kent içi alanlarda hem mekansal hem de sınıfsal değişimin kavramsallaştırılmasıdır. Coğrafi mekanın kentsel ölçekte işlevsel değişimiyle toplumsal, siyasal ve kültürel anlamda farklılaşması olarak okunabilir. Neoliberal ideoloji üzerinden gerçekleşen bu dönüşüm, kentsel yeniden gelişimin seçkin bir sembolü olmaktan ziyade, kentsel örüntüleri değiştirmekte ve kültürel istismara zemin hazırlamaktadır (Smith, 2021, s.33-34; Şen, 2016, s.128).

Smith, günümüzde ekonomik büyümenin mekansal ölçekte mutlak coğrafi genişlemeden ziyade coğrafi mekanın kendi içinde farklılaşmasıyla gerçekleştiğini vurgular (Smith, 1982; aktaran Smith, 2021, s.33). Üretim-tüketim, yaşam biçimi ve demografik değişimler soylulaşmanın arkasındaki gerçek etmenler olarak kabul edilmektedir ancak bu durum

bireysel bir tercihten öte sistemin ayrıştırıcı gücüne işaret eder (Smith, 2021, s.49). Nitekim Keyder, soylulaşma süreçlerini etkileyen ve beraber ele alınabilecek üç dinamiğe dikkat çekmektedir. Bunlar kentsel mekandan rant amacı güden kapitalist girişimciler, devlet ve kullanıcılarıdır (Keyder, 2006, s.47).

Soylulaşma, kentsel yeniden yapılanmanın hem bir parçası hem de sonucudur (Şen, 2016, s.129). Smith, kentsel mekanın yeniden organizasyonunu biçimlendiren ve soylulaşmaya neden olan süreçleri şu şekilde boyutlandırmaktadır: banliyöleşme ve kentsel toprak rantının farklılaşması, sanayisizleşmeyle birlikte istihdam kompozisyonunun değişmesi, sermayenin küreselleşmesi ve mekanın merkezileşmesi, kâr oranlarındaki düşüş ve demografinin değişmesi (Smith, 1996; aktaran Şen, 2016, s.130). Savage ve Warde ise soylulaşma süreçlerini dört başlıkta özetler: gelir düzeyi düşük grubun gelir düzeyi yüksek grup tarafından yerinden edilmesi, dönüşümle birlikte öne çıkan mekansal özelliklerin farklılaşmasıyla değişen hizmet faaliyetleri, kültür, yaşam biçimi ve tüketim tarzları benzeşen bireylerin bir aradalığı, mülkiyet ve arazi değerlerinin değişimi (Savage ve Warde, 1993; aktaran Şen, 2016, s.129).

Güvenç ise soylulaşma ve soylulaştırmayı üretici ve tüketici odaklı iki kuramsal yaklaşım üzerinden ele alır. Öncelikle Smith'in "rant makası" kuramı ile açıkladığı, bölgenin mevcut sermaye getirisi ve gelecekteki potansiyel getirisi arasındaki fark ile ilişkilendirmektedir. Bu yönü, mekana ekonomik anlamda tutunan bir yaklaşım sergiler (Smith, 1996, s.186; aktaran Güvenç, 2006, s. 41). İkinci yaklaşım ise, bu süreci soylulaştırıcılar üzerinden ele alan "tüketici yönelimli soylulaştırma kuramı"dır. Bu kuram ekonomi politik süreçlerden farklı olarak daha çok kültür, özne özelinde özgünlükleri barındıran ve toplumsal yaşam odaklı olarak açıklanmaktadır. Bu yaklaşım soylulaştırmayı "özgürleştirici" bir anlayışla ele alır (Güvenç, 2006, s. 41).

Soylulaştırma süreçlerindeki ana problem ise, kapitalist girişimler ve toplumsal projeler arasındaki dengesizlikten kaynaklanmaktadır (Bilgin, 2006, s.56). Değişen tüketim biçimi, yaşam tarzları ve istihdam yapısıyla ortaya çıkan "yeni orta sınıf" soylulaştırmanın öznelere olmuştur (Şen, 2016, s.139). Ekonomik olanakları değişen sınıfların kentsel mekanda hareketliliği artmakta, bu da coğrafi sınırları ve mekansal organizasyonu yeniden biçimlendirmektedir (Şen, 2016, s.129). Bu düzlemde tüketici yönelimli soylulaştırmanın

mekansal örüntüleri belirli bir sınıf kültürünün ve yaşam biçiminin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır (Jager, 2021; aktaran Smith, 2021, s.50). Soylulaştırmayla bölgelerdeki sınıf ve mülkiyet yapısı değişirken kentsel rant artmakta, konut piyasası için yeniden yatırım ortamı oluşmaktadır (Smith ve Williams, 1986; Warde, 1991; Hamnett, 1991; aktaran Şen, 2016, s.131).

Bounds ve Morris, soylulaştırmayı hem ekonomik hem de kültürel bir olgu olarak tanımlar. Bounds ve Morris'e göre soylulaştırma; yerel, ulusal, kentsel, toplumsal ve ekonomik koşullarla biçimlenmektedir. Bu da soylulaştırmanın kalıplaşmış ve bağlayıcı bir model olmadığını göstermektedir (Bounds ve Morris, 2006, s.107; aktaran Güvenç, 2006, s. 41). Soylulaştırma, sermayenin şehir merkezine doğru yönelmesiyle, şehrin merkezindeki marjinal ve işçi sınıfı yaşadığı alanların orta sınıfların konut kullanımına dönüştürülmesi olarak tanımlanabilir. Soylulaştırma, sermayenin odağının merkeze kayması ve kentsel hizmet ekonomisinin genişlemesiyle bütünleşik bir süreçte sahiptir. “Kentsel çöküntü” bölgelerinde yapılan kentsel yenileme/rehabilitasyon uygulamaları ile birlikte yeni kültürel imkanların kentsel çekirdekte artış göstermesiyle daha hızlı bir şekilde ilerlediği görülür (Zukin, 1987, s.129).

İstanbul özelinde devletin daha az etkisinin olduğu, daha çok bireysel girişimlerle bölgenin toplumsal kimliğinin yavaş yavaş değişmesiyle ilerleyen soylulaşma süreçlerine örnek olarak 1980’lerde Ortaköy, Arnavutköy ve Kuzguncuk, 90’lı yıllarda Galata, Cihangir ve Asmalımescit örnek gösterilebilir (İslam ve Ciravoğlu, 2006, s.37; Keyder, 2006, s.48). Kentin eski ve prestijli olan bu bölgeleri zamanla yenilenme ve el değiştirme süreçleriyle soylulaşmaya başlamıştır (Bartu, 2000; Behar ve İslam, 2006; aktaran Özbay, 2019, s.178). Otorite eliyle yıkım ve yerinden edilmeyeyle ilerleyen soylulaştırma süreçleri ise Fener-Balat, Tarlabası, Sulukule, Süleymaniye gibi bölgelerde öne çıkmıştır. Yerel yönetimler kentleşmedeki fırsatlar azaldığında genellikle soylulaştırma süreçlerini harekete geçirecek eylemlerde bulunmakta ve sürecin önünü açan politikalar geliştirmektedir (Bilgin, 2006, s.53).

Kentsel dönüşüm süreçlerini Türkiye özelinde değerlendirdiğimizde, 1990’lı yıllara kadar devletin yüksek faizler ve bütçe açıklarının altından kalkmaya çalıştığı ve dolayısıyla kentsel yenilemeler için belediyelere kaynak ayıramadığı görülmektedir. Yerel yönetim politikaları

ve finansal yapıları da belediyelerin kentsel dönüşüm/yenileme uygulamalarını bağımsız bir şekilde yapabilmesinin önünde önemli engeller teşkil etmiştir. Bu yıllarda ülkemiz açısından birçok kaybın yaşandığı 1999 Marmara Depremi'nin etkileri sürerken, yapı stoğunun kalitesizliği iyice ortaya çıkmış olsa da somut icraatlar gereken hızda gerçekleşmemiştir (Kuyucu, 2018, s.368). 2000'lerle birlikte hem neoliberal küreselleşmenin yükselişi, hem ekonomik krizin etkileri hem de AKP'nin iktidara gelişiyle birlikte yeni bir dönem başlamıştır. Bu evrede kentsel dönüşüm projeleri, sanayi ile kalkınma stratejilerinin değişmesi ve hizmet sektörü üzerine yönelmesinin de gerektirdiği şekilde, mekansal dönüşümler için uygulanan en önemli politik araçlardan birisi olmuştur (Carmon, 1999; Fainstein, 2008; Healey, 1991; Hyra, 2012; Moulaert, 2003; aktaran Kuyucu, 2018, s.366).

Kentsel dönüşüm politikalarının ortaya çıkışında, kentsel mekanın ada bazında fiziksel ve dolayısıyla sosyoekonomik dönüşümü hedeflenmiştir. Bu ölçekteki projelerin uygulanmasında istenilen hedeflere ulaşılamamasıyla ekonomik ivme için kentsel dönüşüm politikalarının yenilendiği görülür. Özellikle 2012 sonrasında deprem riski öne çıkarılarak parsel-bina bazında kentsel yenilemeye odaklanıldığı görülmüştür (Kuyucu, 2018, s.366). Afet riski söylemiyle sürecin hızlandırılmasından yana olan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan kentsel dönüşümle ilgili düşüncelerini şu şekilde aktarmaktadır:

“İmkani olan vatandaşlarıma afet riski altında olan binalarını hızla güçlendirmelerini veya gerekiyorsa yenilemeleri çağrısında bulunuyorum. Üzmeyeyim, kırmayayım ama şahsen ben güçlendirmekten değil yenilemekten yanayım ve ben tüm vatandaşlarıma güçlendirin değil gelin yenileyin derim” (Erdoğan, 2021).

“Bizim zorla bir kentsel dönüşüm adımımız yok. Biz istiyoruz ki burada malum depremle ilgili bir sıkıntı var ama bütün mesele gönüllülük esasına dayalı olarak” (Erdoğan, 2019, Üsküdar).

Erdoğan, 2007 yılında yaptığı bir açıklama ile kentsel dönüşüm sürecinin enformelden forme geçişindeki ideolojisini ise şu sözlerle açıklamaktadır:

“Devletin hazinesinde kondurulmuş bir bina, öbür tarafta hanımının kolundan bileziğini satarak daire alan bir insan... Ama ikisi eşit. Olur mu böyle şey? Olmaz. Burada bir adaletsizlik doğar. O kaçak binayı yapana da devlet ne yapıyor? Elektriği de götürüyor, suyunu da götürüyor. Bütün bu imkanlardan da istifade ediyor. Bu noktada bir adaletsizlik var. Bunların bir düzene konması lazım. İşte biz bu düzeni kurmak için varız ve bunu yapmaya da hazırız” (Erdoğan, 2007).

Harvey, “yaratıcı yıkım” bakış açısıyla uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin genellikle sınıfsal bir boyut arz ettiğine dikkat çekmekte; bu süreçlerden en çok etkilenenlerin

yoksunlar, iktidarların marjinalleştirdiği ve kriminalleştirdiği kesimler olduğunun altını çizmektedir. Harvey, sosyal ve ekonomik örüntülerinin yıkıma uğramasıyla, kolektif yaşam pratikleri değişen yerinden edilenlere, yeni yaşam alanlarında tapu ve mülk sunma fikrinin bir yanılısına olduğunu vurgulamaktadır (Harvey, 2019b, s.58-62).

Neoliberalizm ve mekanın yeniden üretim sürecinde yapılan araştırmalar, sanayi sonrası ekonomilerde sermayenin güdümünde ortaya çıkan yeni kentsel eşitsizlik biçimlerini açıkça ortaya çıkarmaktadır (Kuyucu ve Ünsal, 2011, s.88). Nitekim 1950’lerden bu yana, “ulusal kalkınmacılığın emek ihtiyaçlarını karşılamak” için kırdan kente göç eden insanların günümüzde “işgalci”, “varoş” gibi söylemlerle ayrıştırıldığı ve barınma alanları olan gecekondu yıkımlarının da bu söylemler dahilinde meşrulaştırılmaya çalışıldığı görülmektedir (Bartu Candan ve Kolluoğlu, 2008, s.7).

Tüm bu süreçler ve dönüşüm dinamikleri dahilinde, İstanbul’da farklı aktörlerle sermaye temelinde ilerleyen kentsel yeniden yapılandırma süreçleri:

- Belediye / merkezi otorite eliyle mahalle ölçeğinde uygulanan kentsel dönüşüm projeleri
- Yapsatçı müteahhitin yapı stoğunu yenileme talebiyle uygulanan devlet destekli dönüşümler
- Toplu konut projeleri
- Mega projeler

başlıkları altında sınıflandırılabilir (Aysev, 2022). Bu sınıflandırmalar, kentsel dönüşüm dinamiklerinin neoliberal sistem ekseninde ilerlemesinin kategorizasyonu olarak nitelendirilebilir.

Belediye / Merkezi Otorite Eliyle Mahalle Ölçeğinde Uygulanan Kentsel Dönüşüm Projeleri

Belediye/merkezi otorite eliyle mahalle ölçeğinde uygulanan kentsel dönüşüm projeleri ile kentsel mekanın ada bazında fiziksel ve dolayısıyla sosyoekonomik dönüşümü

hedeflenmektedir. Bu projeler büyük sermaye yatırımları ile gerçekleşmektedir. Kentin merkezinde bulunan tarihi yapı stoğuna sahip Tarlabası ve Sulukule ile kent çeperinde bulunan Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projeleri bu başlık altında incelenebilir. Bu alanlardaki yapısal durum ve bölge sakinlerinin ekonomik pozisyonları rant artışını engellemekte; bu nedenle de süreç, alanın mimari ve demografik olarak dönüşümünü sağlayacak daha büyük çapta kentsel dönüşüm projelerinin kurgulanmasıyla sonuçlanmaktadır (Türkün, 2013, s.7).

Bu bölgelerin ortak özellikleri, sağlıksız ve kriminalleşen alanlar olarak nitelendirilerek kentsel dönüşüm süreçlerinin meşrulaştırılmaya çalışıldığı alanlar olmalarıdır. Büyükşehir Belediyesi, ilçe belediyeler veya TOKİ'nin merkezi aktör olduğu bu tür dönüşüm projelerinin, bölge sakinlerinin yerinden edilmesiyle sonuçlandığı görülmektedir. Türkün, bu tür kentsel dönüşüm projelerinde, bölge sakinlerinin “devletin yaptırım gücü” argümanı ile mülklerini satmaya ‘teşvik’ edilmekte olduğunu ya da dönüşümün bedeli ve sonucunun öne sürüldüğü açıklamalarla karşı karşıya kaldıklarını vurgulamaktadır (Türkün, 2013, s. 8). Dönüşüm sonucunda ortaya çıkan, mahallelinin sosyo-ekonomik yapısıyla bütünleşmeyen ve yüksek gelir düzeyine sahip insanlar için tasarlanan projeler, yerel-merkezi otoritenin eliyle soylulaştırma süreçlerine örnek olmaktadır.

Yapsatçı Müteahhitin Yapı Stoğunu Yenileme Talebiyle Uygulanan Devlet Destekli Dönüşümler

Yapı stoğunun yenilenmesi için, merkezi ve yerel yönetimler tarafından yapsatçı müteahhitin önünün açıldığı hem bina-parcel hem de ada bazında dönüşüm hedefleyen projelerde amaç, inşaat sektörü temelli ekonomik büyümenin ve istihdamın sağlanmasıdır. Bu tür girişimlerin hızlanması ve daha organize biçimlenmesi için iktidar politikalarını üç temelde değiştirmiştir: “Dönüşüm projelerinde karar alma yetkisinin merkezileştirilmesi, proje ölçeklerinin küçültülmesi, proje uygulamasına karşı doğacak toplumsal ve/veya bireysel muhalefetin güçsüzleştirilmesi” (Kuyucu, 2018, s.366-375).

İstanbul’da son zamanlarda gündemde olan Fikirtepe’deki ada-adalar bazında gerçekleşen dönüşüm ve Bağdat Caddesi, Kadıköy, Nişantaşı gibi bölgelerde bina-parcel bazında yapı stoklarının yenilendiği görülmektedir. Bu süreçler kimi zaman kullanıcı açısından

memnuniyet yaratırken, kimi zaman da kentsel mekandan taleplerin farklılaşması dolayısıyla karşıt görüşlerin mücadelesine sahne olmaktadır.

Toplu Konut Projeleri

Sosyal konut politikasının ana hedefi dar gelirli kent kullanıcılarına erişilebilir ve sürdürülebilir konutlar sunmak olmalıdır (Kuyucu, 2020, s. 125). Geniş, Türkiye’de, TOKİ ile birlikte gerçekleştirilen ve sosyal konut politikası olarak arz edilen kentsel dönüşüm projelerinin yeni mekan ve yaşam biçimleri organize ettiğini söylemektedir (Geniş, 2020, s.22). Kuyucu ise, Türkiye’de uygulanan sosyal konut politikalarının esas işlevlerini; “inşaat sektörü ve gayri-menkul piyasalarını destekleyerek büyümeyi sağlamak, alt-gelir gruplarının mülklerini müteahhitlerin, kamu görevlilerinin ve varlıklı tüketicilerin oluşturduğu güçlü bir koalisyona aktarmak; ve enformel konut yerleşimlerini formelleştirerek milyonlarca insanı formal piyasaya entegre etmek” olarak tanımlamaktadır (Bartu-Candan ve Kolluoğlu, 2008; Demirtaş-Milz, 2013; Elicin, 2014; Lovering ve Türkmen, 2011; aktaran Kuyucu, 2020, s.125).

1981 yılında hazırlanan 2487 sayılı Toplu Konut Yasası’nın gündeme gelmesi, toplu konut uygulamalarında önemli bir girişim olmuştur. Türkün, Öktem ve Yapıcı’ya göre bu yasa; kentliye sosyal konutların teşvik edilmesi için gündeme gelerek, alt gelir grubunun konut hakkı için olumlu bir amaca hizmet etmeye yönelik kurgulanmıştır. Birtakım tepkiler nedeniyle uygulanamayan yasa, 1984 yılında 2985 sayılı Toplu Konut Yasası’nın çıkarılmasıyla birlikte başka bir boyutta hayata geçmeye başlamıştır. Bu yasanın bir önceki yasadaki farkı ise sosyal konut üretiminden ziyade sermaye döngüsünü temel alan bir anlayışla uygulamaya konulmasıdır (Türkün, Öktem ve Yapıcı, 2013, s.93).

2000’lere doğru geldiğimizde; neoliberal küreselleşmenin dönüştürücü etkileri hem mekansal hem de toplumsal ölçekte yayılırken; sosyal politikaların yarattığı dönüşümlerin birincil aktörü olan TOKİ elde ettiği yeni yetkilerle, 2011 yılının sonuna kadar 500 bin konut hedefinin gerçekleştirerek, hedefini 1 milyon konuta çıkarmıştır. “TOKİ’nin internet sayfasında ifade edildiği biçimiyle bugüne kadar “100 bini aşkın nüfuslu 30 şehir” inşa edilmiştir” (Altınok, 2016, s.69).

Kuyucu, iktidarın sosyal harcamalarına ilişkin edindiği verilere dayandırarak, neoliberal dönüşümlerin sosyal politikalar ile birlikte yürütülmesinin çelişkili ve ikircikli gerçekliğinin sorgulanması gerektiğini vurgular (Kuyucu, 2020, s.124). Bu noktada Castells'in kamu yatırımları için, kar paylarının düşme eğilimine karşı durmak için uygulanan esas kaynak ve “sosyal sermayenin develüasyonunun” gerekli bir biçimi olarak tanımladığı argümanı dikkat çekmektedir (Bettelheim, 1971; aktaran Castells, 2020 [1978], s.39).

Mega Projeler

Mega projeler, küresel dünyaya eklemlenebilmenin ve gelecek vizyonu oluşturabilmenin en önemli girişimlerinden biri olarak görülmektedir. Günümüzde kentler, küreselleşmeyle birlikte özellikle hareketlilik odaklı bir rekabet ortamı içindedir. Mega projeler ise, kentlerin rekabet yarışında öne geçmesinin yolunu açmaktadır (Özbay, 2019, s.190). İstanbul’da mega altyapı projelerinin son dönemlerdeki en önemli örnekleri Üçüncü Havalimanı, Üçüncü Köprü ve Kanal İstanbul Projesi olarak gösterilebilir. Bu tip kentsel dokuda önemli ölçeklerde farklılıklar yaratan projelerle birlikte İstanbul, nitelik ve nicelik olarak yeniden üretilmektedir. Kentin kuzeye doğru yayılımının önünü açan 3. Köprü ve İstanbul Havalimanı gibi projeler sermayenin artışı sağlamaktadır (Özbay, 2019, s. 191).

Karma kullanımlı mega projeler ise, uygulandıkları bölgelerin fiziksel ve demografik olarak dönüşümünü getirmekte ve yeni bir bağlam ortaya çıkarmaktadır. Bu projelere örnek olarak; Tepeüstü Bölgesi’nde uygulanan alışveriş merkezi, konut ve ofis bloklarını barındıran Mall of Istanbul ve “Türkiye’nin Master Plan Yönetimli İlk Kentsel Mega Projesi” iddiasındaki Tema İstanbul Projesi örnek gösterilebilir.

İstanbul’da uygulanan veya uygulanması planlanan mega projelerle birlikte kentin, küresel ağların çok katmanlı yapısını barındıran bir “mega düğüm (mega nodes)” olması amaçlanmaktadır. Kentsel mekan üzerinde yapılan bu girişimler; bir yandan egemen sınıfın zenginliğinin ve gücünün artırılması için kaynakları çeken ve biriktiren bir alan yaratırken, bir yandan da kentsel mekanda çelişkiler yaratmaktadır (Castells, 2010, s. 2743). Castells, toplumsal taleplerin ve hareketlerin olmadığı alanlarda, mega düğümün, küreselin mantığını yerele dayattığını savunmaktadır (Castells, 2010, s. 2743).

4.2 YASAL DÜZENLEMELER

2005 yılı Türkiye’de kentsel dönüşüm uygulamaları için dönüm noktası olmuştur. Bu tarihte çıkarılan 5366 sayılı “Yıpranan Tarihi ve Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Yasa” ile 5393 sayılı “Belediye Kanunu” dönüşüm projeleri için yasal altyapıyı oluşturarak kentsel mekanın üretiminde bir kırılma noktası yaratmıştır (Özden, 2010; İslam ve Enlil, 2010; aktaran Kuyucu, 2018, s.369). 5366 sayılı kanun ile birlikte kent merkezinde fiziki ve aynı zamanda sosyal dönüşüm süreçlerinin idari ve hukuki altyapısı oluşturulmuştur. 5366 sayılı kanunun amacı;

“büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000’in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır”

şeklinde tanımlanmıştır (5366 sayılı kanun, 2005, s.9459). Şahin, bu yasaı koruma altında olan tarihi alanların imara ve inşaata açılmasının önündeki engelleri kaldıran “örtülü imar yasası” olarak nitelendirmektedir (Şahin, 2016, s.89).

5366 sayılı kanunun “Uygulama” başlıklı 3. maddesi, “Yenileme alanları olarak belirlenen bölgelerde il özel idaresi ve belediye tarafından hazırlanan veya hazırlatılan yenileme projeleri ve uygulamaları ilgili il özel idareleri ve belediyeler eliyle yapılır veya kamu kurum ve kuruluşları veya gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine yaptırılarak uygulanır. Bu alanlarda Toplu Konut İdaresi ile ortak uygulama yapılabileceği gibi, Toplu Konut İdaresine de uygulama yaptırılabilir” şeklindedir (5366 sayılı kanun, 2005, s. 9460). Yasa ile birlikte yerel yönetimlerin bu alanlara TOKİ veya özel sektör ile birlikte projeler uygulama yetkisi tanınmıştır.

2005 yılında yasanın içeriğinde geçen Bakanlar Kurulu ile ilgili ibareler 2018 yılında “Cumhurbaşkanı”, “Cumhurbaşkanına” ve “Cumhurbaşkanınca” şeklinde değiştirilmiştir (5366 sayılı kanun, 2005, s.9459). Bu da yerel yönetimlerin kararlarının merkezi yönetimden bağımsız olamayacağını, merkezi yönetimin (Cumhurbaşkanı’nın) kentsel projelerin ana aktörü olduğunu göstermektedir (Kuyucu, 2018, s.369). Büyükşehirlerde ilçe belediye

meclisi tarafından alınan kararların büyükşehir belediye meclisi tarafından onaylanması doğrultusunda son kararı vermesi için Cumhurbaşkanı'na sunulmaktadır (5366 sayılı kanun, 2005, s. 9459). 5366 sayılı kanunun “Taşınmaz tasarruflarının kısıtlanması ve kamulaştırma” başlığı altındaki 4. madde ise “İl özel idaresi ve belediye, yenileme alanı ilan edilen yerlerdeki taşınmazlar üzerinde, her türlü yapılaşma, kullanım ve işletme konularında proje tamamlanıncaya kadar geçici kısıtlamalar uygulayabilir” şeklindedir. Aynı zamanda bu maddenin ek fıkrasında kamulaştırmayla ilgili ucu açık bir tutum görülmektedir. Bu da belediyelere tanınan yetkilerin sınırsızlığına örnek gösterilebilir (5366 sayılı kanun, 2005, s. 9460).

Kent için dönüşümde bir diğer kırılma noktası ise 5393 sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte olmuştur. 2004 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı Ceza Kanunu ile birlikte gecekondlu inşa etmek beş yıla kadar hapis ile cezalandırılabilir bir suç olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Sonrasında ise, 2005 yılında ilçe belediyelerine verilen “kentin terk edilmiş, işlevini/fonksiyonunu yitirmiş güvensiz alanlarında” ‘dönüşüm projeleri’ gerçekleştirme yetkisi tanıyan 5393 sayılı Belediye Yasası yürürlüğe girmiştir (Kuyucu ve Ünsal, 2011, s. 90). Belediye Kanunu’nun “Kentsel dönüşüm ve gelişim alanı” başlığı altındaki 73. maddesinde;

“Belediye, belediye meclisi kararıyla; konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak, eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir. Bir alanın kentsel dönüşüm ve gelişim alanı olarak ilan edilebilmesi için yukarıda sayılan hususlardan birinin veya bir kaçının gerçekleşmesi ve bu alanın belediye veya mücavir alan sınırları içerisinde bulunması şarttır. Ancak, kamunun mülkiyetinde veya kullanımında olan yerlerde kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı ilan edilebilmesi ve uygulama yapılabilmesi için ilgili belediyenin talebi ve Cumhurbaşkanınca bu yönde karar alınması şarttır”

denmektedir (5393 sayılı kanun, 2005, s.9493). Bu maddedeki “Cumhurbaşkanınca” ibaresi 2012 yılında “yapılabilmesi Bakanlar Kurulu kararına bağlıdır” şeklindeyken, “yapılabilmesi için ilgili belediyenin talebi ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca bu yönde karar alınması şarttır” şeklinde değiştirilerek, 2018 yılında ise şimdiki halini almıştır (5393 sayılı kanun, 2005, s.9493). Kuyucu, Belediye Kanunu’nun bir alanın “dönüşüm alanı” ilan edilebilmesi için somut anlamda bir tanıma sahip olmadığına vurgu yapar (Kuyucu, 2019, s.78).

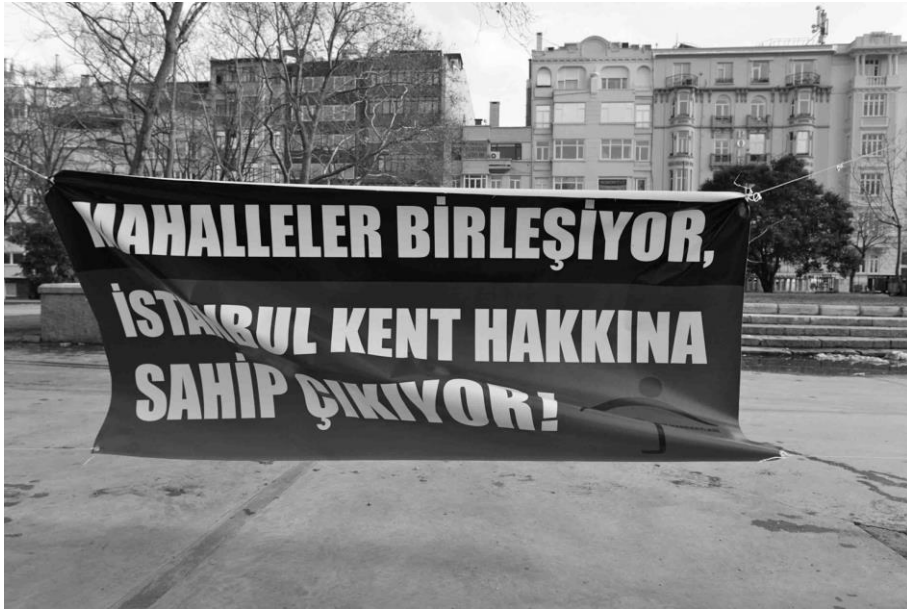
Belediye Kanunu'nun 9. maddesi "Belediye, mahallenin ve muhtarlığın ihtiyaçlarının karşılanması ve sorunlarının çözümü için bütçe imkânları ölçüsünde gerekli ayni yardım ve desteği sağlar; kararlarında mahallelinin ortak isteklerini göz önünde bulundurur ve hizmetlerin mahallenin ihtiyaçlarına uygun biçimde yürütülmesini sağlamaya çalışır" şeklindedir. Bu maddenin içeriğindeki, belediyenin yerel halkın ihtiyaçlarını ve ortak paydada buluşulan isteklerini uygulaması gerekliliği dikkat çekmektedir (5393 sayılı kanun, 2005, s.9472; Zeybekoğlu Sadri, 2008, s.57). Kanunun "Kent Konseyi" başlığı altındaki 76. maddesi ise şu şekildedir: "Kent konseyi, kent yaşamında; kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışır" (5393 sayılı kanun, 2005, s.9495). Bu madde, kurulan Kent Konseyi ile demokratik katılım ortamının sağlanmasını, karar verme süreçlerinde uzlaşmanın esas alınmasını öne çıkarmaktadır.

Kentsel dönüşüm süreçlerinde dikkatle uygulanması gereken bir yasa olarak 2012 yılında çıkarılan 6306 sayılı "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun"a da dikkat çekmek gerekmektedir. Bu kanunun amacı; "afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemektir" (6306 sayılı kanun, 2012). Bu yasa ile afet riski altındaki alanların bilirkişiler tarafından belirlenen standartlara uygun olarak düzenlenmesi ve bu doğrultuda afetler sonucu meydana gelebilecek mağduriyetlerin en aza indirilmesi beklenmektedir.

5366 ve 5393 sayılı yasal düzenlemelerle neoliberal sistemin kentsel mekan üzerinde hegemonyasını daha da pekiştirdiği söylenebilir (Kuyucu ve Ünsal, 2011, s.90). Neoliberal hat üzerinden dönüşen günümüz kentlerinde enformellik, direniş ve kolektif eylemlerle birlikte ele alınması gereken kapsamlı bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Roy, 2009, s.826). Kuyucu'ya göre, çıkarılan yeni yasalardaki ve enformel yerleşim alanlarındaki hukuki muğlaklıklar yatırımcılar, merkezi-yerel yönetimler gibi otoriteler tarafından kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirilmekte ve böylelikle hakların savunmasında kolektif hareketlerin önüne geçilmeye çalışılmaktadır (Kuyucu, 2019, s.77).

5. FENER-BALAT KENTSEL YENİLEME PROJESİ VE AYAZMA-TEPEÜSTÜ KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJESİNİN KENT ve KONUT HAKKI ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

Günümüzde, mekanın üretim ve yeniden üretim süreçlerinde merkezi yönetim ve sermaye öncelikli aktörlerdir. Bu bağlamda kentsel mekanların kullanıcıları tarafından değil, devlet ve sermaye tarafından üretildiği söylenebilir (Harvey, 2019c, s.192; Mitchell, 2020, s.38). Kent yönetimleri, rant odaklı ekonomik gündemlerini kent mekanı üzerinden ilerletmeye çalışmaktadır. Toplumsal örgütlenmeler ise bu noktada hak arayışı mücadelesi için kent yönetimleri ve sermaye ile karşı karşıya gelmektedir. Bu doğrultuda ortaya çıkan kentsel muhalefet süreçleri; meslek odaları, sivil toplum kuruluşları (STK'lar), sivil inisiyatifler, sendikalar, mahalle örgütlenmeleri, akademisyenler, öğrenciler gibi birçok farklı kişi ve grupları buluşturan ortak örgütlenme alanları haline gelmiştir. Kamuoyunda hak ihlallerine karşı farkındalık yaratma açısından değerli olan bu yapılanmalar, kentsel katılım süreçlerinin önünü açmak için çalışmaktadır.

Şekil 5. 1 İstanbul'da Kent Hakkı talepleri, 2012

Fotoğraf: Nejla Osseiran

Kaynak: Uzunçarşılı Baysal, 2019.

<https://xxi.com.tr/i/kent-hakkindan-kentsel-muhalefete-bakmak>

2000’li yıllarda İstanbul’da kentsel dönüşüm projeleriyle birlikte ortaya çıkan ve hak ihlallerine karşı durmaya çalışan artan sayıda mahalle dernekleri, sivil toplumun güçlenmesine katkıda bulunarak sürecin yönünü değiştirebilen etkin mekanizmalar olmuşlardır. Bu toplumsal dayanışma biçimleri kültür, tarih, bellek gibi birçok bütünleşik değer etrafında oluşmaktadır. Bu değerler ekseninde oluşan kolektivite çoğu zaman devlet, sermaye ve piyasaların gücüne direnç gösterebilmektedir. Mahalle derneklerinin başarısı da bu bağlamda adaletsiz, eşitsiz ve mağduriyet yaratan durumlara dayanışma içinde karşı gelmelerinden geçmektedir (Harvey, 2019c, s.201; Yalçıntan ve Çavuşoğlu, 2013, s.97-101).

Türkiye’deki direniş stratejilerinin çatışmadan uyuma kadar farklı tutumlar içerdiği görülmektedir. Direniş hareketlerinin özü zaman zaman çaresizlikle şekillenirken, zaman zaman da karşıt görüşlerin çatışmacı pratikleriyle şekillenmektedir (Kentel, 2008, s.151; aktaran Çavuşoğlu, 2016, s.27). Kuyucu ve Ünsal, direniş hareketlerinin kentsel dönüşüm projelerinin uygulanış biçimlerinde önemli farklar yaratan güçlü ve özgün pratikler olduğunu vurgular (Kuyucu ve Ünsal, 2011, s.88).

Araştırma, İstanbul’un tarihi kent merkezinde bulunan Fener-Balat ve kent çeperinde konumlanan bir gecekondu mahallesi olan Ayazma-Tepeüstü’ne odaklanmaktadır. Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi, Türkiye’de gerçekleştirilen ilk ve en kapsamlı dönüşüm projesi olarak önem kazanmaktadır. Fener-Balat ise günümüze kadar üç farklı dönüşüm projesi kurgulanan bir bölge olarak; Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi’nde mahallelinin kent ve konut haklarını korumak için verdikleri mücadelenin niteliği doğrultusunda farklılaşmaktadır. Bu örneklem mahalle derneklerinin süreç boyunca kent ve konut hakkı için verdiği etkin mücadeleler bağlamında öne çıkmaktadır. Eylem ve örgütlenme biçimlerindeki farklılıklar dolayısıyla mahallelinin kentsel örgütlenme taleplerinin sonuçlarının değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Ardışık olarak gelişen bu süreçlerde, mücadele pratikleri bir sonraki direnişler için yol gösterici olmaktadır.

Tez çalışmasında örneklem olarak seçilen Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi ve Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi’nin mücadele süreçlerinin farklı sonuçlanması çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Projelerin yasal ve yönetsel olarak sonuçlanmış olması, farklı coğrafi konum ve mülkiyet yapısı gibi dinamiklere sahip olan bölgelerde

gerçekleştirilen mücadeleler sonucunda elde edilen somut deneyimleri anlamak açısından önemlidir. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde, Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi ve Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi'nin benzerlikleri ve farklılıkları incelenerek, projelerin ilerleyişindeki dinamiklerin çözüm oluşturma ve sonuca ulaşma sürecinde yarattığı değişkenlikler ele alınacaktır.

Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi ve Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında, dönüşümün mücadele tarafından öznelerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın başlangıcında, müdahale ve mücadele tarafından öznelerle görüşmeler yapılması planlanmış; ancak Fener-Balat sürecinin müdahale tarafından aktörlerine ulaşamaması sonucunda araştırmanın kapsamı mücadele tarafıyla sınırlandırılmıştır.

Seçilen görüşmecilerin, dönüşümün öncesi ve sonrasındaki süreci birebir deneyimlemiş olmalarına, maddi ve manevi olarak mekanla ilişkili olmalarına özen gösterilmiştir. Fener-Balat Bölgesi için, mücadele ekibinden ve aynı zamanda mahalle sakini olan Fener-Balat-Ayvansaray Mülk Sahipleri ve Kiracılarının Haklarını Koruma ve Sosyal Yardımlaşma Derneği (FEBAYDER)'in Kurucu Üyesi, Genel Sekreteri ve Basın Sözcüsü Dr. Çiğdem Şahin ve FEBAYDER Kurucu Başkanı Hasan Acar ile görüşme yapılmıştır. Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi için müdahale tarafından Tepeüstü Bölgesi'ne uygulanan Mall of Istanbul Projesi ile ilgili Torunlar GYO Müdür Yardımcısı Osman Ataş ile görüşme sağlanmıştır. Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi'ndeki mağduriyetlere karşı gelmek için kurulan Ayazma Mağdurları Topluluğu adına mücadele tarafından Cihan Uzunçarşılı Baysal ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

	Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi	Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi
Yerel Örgütlenme/Mahalle Derneği Yetkilisi	Fener Balat Ayvansaray Derneği (FEBAYDER)'in Kurucu Üyesi, Genel Sekreteri ve Basın Sözcüsü Dr. Çiğdem Şahin FEBAYDER Kurucu Başkanı Hasan Acar	Ayazma Mağdurları Topluluğu adına Cihan Uzunçarşılı Baysal
İnisiyatif Sahibi Müteahhit Ekipten Yetkili Aktör	Görüşme yapılması planlanan aktörlerden geri dönüş alınamamıştır.	Torunlar GYO Genel Müdür Yardımcısı Osman Ataş

Tablo 5. 1 Görüşmeciler

Görüşmecilere; beş ana başlıkta hazırlanan kentsel bağlam, proje süreci, aktörlerle ilişkiler, kentsel muhalefet süreci ve öz değerlendirmeyi kapsayan yaklaşık 12 adet açık uçlu soru sorulmuştur. Bireylerin yaşadıkları deneyimleri öznel olarak aktarmaları amaçlanarak; projede müdahale ve mücadele tarafından etki sahibi aktörlerin kimlikleri ve süreç boyunca gerçekleştirdikleri eylemlerinin anlaşılması hedeflenmiştir.

Araştırma soruları; proje süreçlerinde etkin rol oynayan aktörler için kentsel dönüşüm bölgelerinin mekansal, sosyal, ekonomik ve coğrafi önemini anlamak, proje süreçlerini ve kentsel dönüşüme bakış açılarını anlamak, süreç boyunca bölge sakinleri ve inisiyatif sahibi kurumlar arasındaki iletişimi öğrenmek, kurulan derneklerin kentsel muhalefet sürecini nasıl ve ne şekilde yürüttüğünü kavramak ve aktörlerin olumlu/olumsuz öz değerlendirmesi konularında derinlemesine bilgi edinmeyi hedefler niteliktedir. Bu doğrultuda çıkarılan sonuçlarla, alternatif kentsel dönüşüm projeleri için yeni bakış açıları geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Yapılan görüşmeler sonucunda edinilen veriler sistematik biçimde düzenlenmiştir. Veri analizi; görüşmecilerin dönüşüm sürecinde, öncesinde ve sonrasında edindikleri deneyimler ve gerçekleştirdikleri eylemler temel alınarak subjektif bir yaklaşımla yapılmıştır.

Yerel Örgütlenmelere Sorulan Sorular

Kentsel Bağlam	Bölge sakinleri için bölgenin nasıl bir önemi vardı? Neden oradan ayrılmak istemediler?
Proje Süreci	Proje süreci nasıl açıklandı? Yapılacak olan projeden mahallelinin ne zaman haberi oldu? Dönüşüm süreci nasıl gelişti? Sizce mevcut yerleşimdeki problemler nelerdi? Hangi yasal ve söylemsel temellere dayanarak bir kentsel dönüşüm süreci başlatıldı? Kentsel dönüşüm size ne ifade ediyor?
Aktörlerle İlişkiler	Bölge halkının sürece yaklaşımları ve kentsel dönüşüm ile ilgili görüşleri nasıldı? Bu süreçte bölge sakinleri ve inisiyatif sahibi kurumlar arasında katılım ortamı oluşturacak bir kent konseyi kuruldu mu?
Kentsel Muhalefet Süreci	Dernek girişimi nasıl gerçekleşti? Derneğin hukuksal girişimleri nelerdi? Hak ihlali yapıldığını düşünüyor musunuz? Direniş, yapılı çevrenin dönüşümünü olumlu/olumsuz yönde etkileyecek güce sahip midir? Projede yer alan aktörlerin yerel örgütlenmelere karşı tutumları nasıl oldu?
Öz Değerlendirme	Süreci nasıl değerlendiriyorsunuz? Kentsel dönüşüm/yenileme sonrasındaki süreç için olumlu/olumsuz düşünceleriniz? Sürecin bölge sakinleri açısından olumlu/olumsuz sonuçlanmasındaki nedenler nelerdir? Sizce farklı/daha olumlu sonuçlar için süreç nasıl farklılaşabilirdi?

Tablo 5. 2 Yerel örgütlenmelere sorulan sorular

İnisiyatif Sahibi Kurumlara Sorulan Sorular

Kentsel Bağlam	Neden bu bölge seçildi? Bölgenin kent içindeki veya bu proje için bağlamsal önemi neydi?
Proje Süreci	Proje bölgesinde yerleşim var mıydı? Varsa mevcut yerleşimin problemleri nelerdi? Proje süreci nasıldı? Projenin ihalesini nasıl aldınız? İhale süreci nasıl oldu? Hedefler nelerdir ve hedeflere ulaşılabildi mi? Proje nasıl sonuçlandı? Kentsel dönüşüm projelerini nasıl değerlendiriyorsunuz?
Aktörlerle İlişkiler	Yapılacak olan projeden mahallelinin haberi var mıydı? Projeye tepkiler nasıl oldu? Bölge sakini ve mahalle dernekleri gibi aktörlerin sürece yaklaşımları nasıldı? Bölge halkının kentsel dönüşümle ilgili görüşleri nasıldı? Süreçte çevre sakinleri ile irtibatınız ne derecede oldu? Nasıl gerçekleşti? Bölge sakinleriyle, katılımcı tasarım ve karar verme süreçleri sağlandı mı?
Kentsel Muhalefet Süreci	Proje öncesinde veya sonrasında muhalefet anlamında güçlükler yaşadınız mı? Hukuksal girişimler oldu mu? Hak ihlali yapıldığını düşünüyor musunuz?
Öz Değerlendirme	Proje bazında kentsel dönüşüm hedefine ulaşıldı mı? Sizce uygulanan projelerin kente etkisi nasıl oldu? Projenin başarılı ve başarısız yanları sizce neler?

Tablo 5. 3 İnisiyatif sahibi kurumlara sorulan sorular

5.1 FENER-BALAT KENTSEL YENİLEME PROJESİ

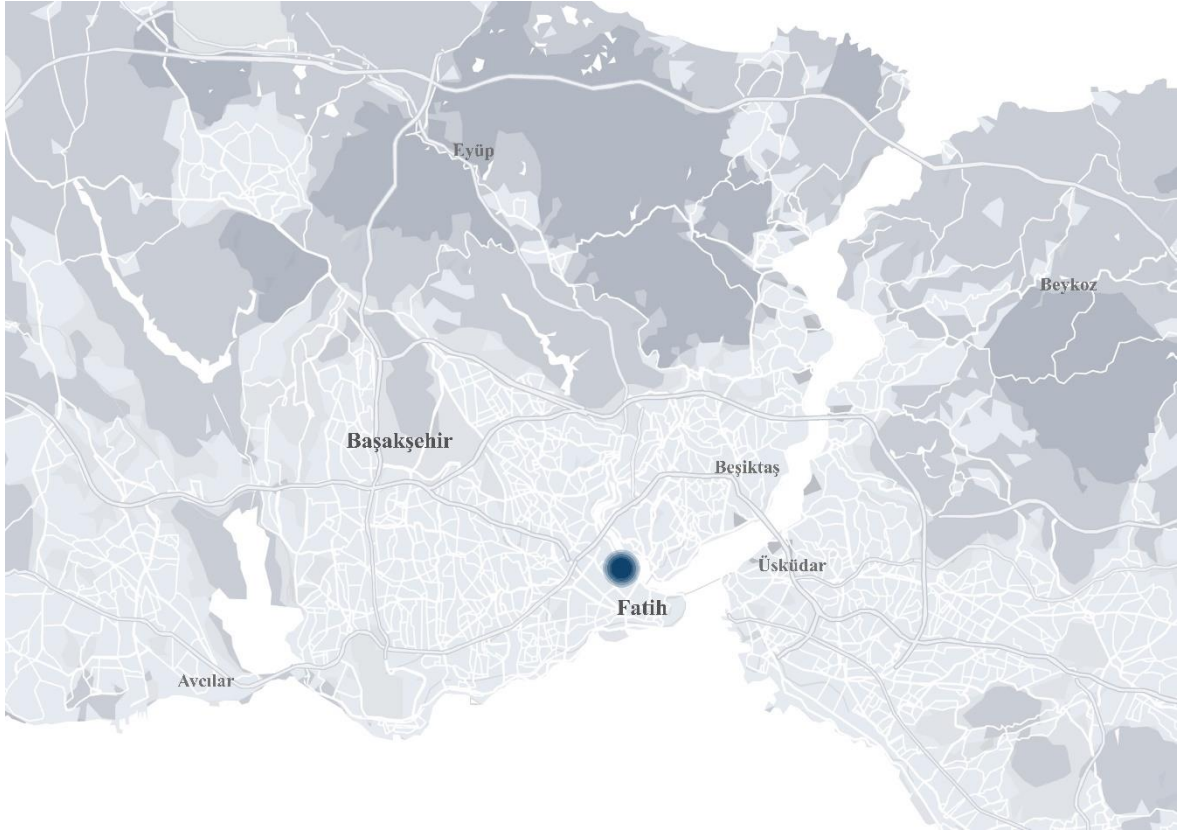
İstanbul'da, neoliberal kent politikaları kapsamında kentsel mekanın yeniden düzenlenmesinin amaçlandığı ve bu doğrultuda soylulaşma pratiklerinin gerçekleştiği en önemli örneklerden biri Fener-Balat Bölgesi'dir. Bölgenin ve projenin örneklem olarak seçilmesindeki en önemli etken, İstanbul kent merkezindeki tarihi önemi, konumu ve bölge için kurgulanan projelere mahalle derneklerinin muhalefeti sonucunda edindiği kazanımlar olmuştur. Fener-Balat Kentsel Yenileme sürecinin İstanbul'da uygulanan diğer kentsel dönüşüm projelerinden farklılaşmasını sağlayan nokta; mahalle derneği yardımıyla bölge sakinlerinin dayanışma, güç birliği ve ortak bir irade sağlayarak hukuki süreci kazanmaları ve projenin işleyişinin durdurulabilmesidir. Bu süreç, kent ve konut haklarının korunabilmesi açısından değerli bir örnektir. Mahallelinin talep ve isteklerini dayanışma içinde gerçekleştirerek edindikleri sonuçlar gelişecek alternatif kentsel dönüşüm projelerinde kullanılabilecek olması açısından oldukça değerlidir.

5.1.1 Fener-Balat: Tarihi ve Coğrafi Bağlam

Haliç, İstanbul'un Avrupa Yakası'nda bulunan, Beyoğlu ve Tarihi Yarımada'yı birbirinden ayıran bir deniz girintisidir. Haliç bölgesi, Bizans ve Osmanlı Dönemi'nden beri coğrafi konumu itibarıyla hem bir liman, hem bir sanayi merkezi, hem de bir kentsel rekreasyon alanı olma özelliği taşıyan kentin en eski tarihi merkezlerinden biridir. Tarihte bu bölgede Museviler, Rumlar ve Ermeniler gibi farklı dini ve etnik grupların yaşadığı bilinmektedir. Bu bağlamda bölgede sinagoglar, kiliseler, hamamlar, çeşmeler, taş evler, camiler ve ayazmalar bulunmakta, Eyüp Sultan Camii ve Fener Rum Patrikhanesi gibi önemli dini yapıların bulunduğu bir merkez olarak öne çıkmaktadır (Ahunbay, 2016, s.11; Aysev, 2014, s.166).

Haliç bölgesi, 19. yy'da sanayileşme ile birlikte değişmeye başlamıştır (Akpınar, 2003; aktaran Zeybekoğlu, 2008, s.96). Bölgeye, sanayinin gelişmesiyle birlikte göçün arttığı ve bunun sonucunda da hızlı kentleşmeyle kent dokusunun değişmeye başladığı görülmektedir (Bezmez, 2007, s.69; aktaran Zeybekoğlu, 2008, s.96). Aynı zamanda Haliç Bölgesi,

1980’lerden itibaren dönemin Belediye Başkanı Bedrettin Dalan tarafından küresel kent modeline uygun olarak biçimlendirilmeye çalışılan bir alan olarak; tarihi mahallelerin yıkılması, sanayi tesislerinin kaldırılarak kentin dışına taşınması ve Haliç’in suyunun temizlenmesi gibi değişimlere uğramıştır (Keyder, 2018, s.26; Bezmez, 2009; aktaran Aysev, 2014, s.167). Bu değişimleri, bölgede çalışan birçok insanın işsiz kalmasına neden olmuştur. Bu durum bölgenin bir yandan ekonomik çöküntüye uğramasına, yoksulluk ve yoksulluk sorunlarıyla karşı karşıya kalmasına, diğer yandan da Haliç’in kültür yatırımlarının odağında olmasının önünü açmıştır (Bezmez, 2007, s.69; aktaran Zeybekoğlu Sadri, 2008, s.96; Bezmez, 2008; aktaran Özbay, 2019, s.177).

Şekil 5. 2 Fener-Balat semtlerinin bulunduğu bölge

Haliç’in dönüşümü İstanbul’da devlet-belediye girişimciliği ile yaşanan dönüşümlere örnek gösterilebilir. Silahtarağa Elektrik Santrali, Cibali Tütün Fabrikası gibi yapıların yeniden işlevlendirilerek İstanbul Bilgi Üniversitesi ve Kadir Has Üniversiteleri’ne dönüştürülmesi, Rahmi Koç Müzesi’nin açılması gibi kurumsal girişimler Haliç kıyısında önemli

dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Keyder, bu örneklerin tek elden karar verme mekanizmalarıyla yürütülebildiğini ve görece diğer dönüşüm örneklerine göre daha başarılı olduklarını savunmaktadır (Keyder, 2006, s. 48). Bilgin ise bu tür dönüşümlerin bölgeye en yavaş etki eden dönüşümler olduğuna dikkat çeker. “Kültür yatırımları” olarak nitelendirilen girişimlerde ana eksen sermaye olmadığı için yarattıkları bölgesel değişim de yavaş olmaktadır (Bilgin, 2006, s.53).

Haliç’in güney kıyısında bulunan, Fatih ilçesine bağlı Fener ve Balat semtleri, İstanbul’un tarihi kent merkezinde konumlanmaktadır. Fener ve Ayvansaray semtleri arasında yer alan Balat, Bizans döneminden beri İstanbul’da Musevi cemaatinin varlığını sürdürdüğü bir alandır. Musevilerin kurduğu Neve Şalom, Messina, Ahrida, Selaniko ve Yanbol Sinagogu gibi birçok sinagogun bulunduğu, İstanbul için çok önemli bir tarihi merkezdir. Aynı zamanda bölgede bulunan Ferruh Kethuda Camii, Çarşı Hamamı, Surp Hreşdagabet Ermeni Kilisesi ve Ayos Dimitrios Rum Kilisesi gibi tarihi yapılar Balat’ın birçok farklı dinden grupların yaşam alanı olduğunu göstermektedir (Akın, 2016, s.17-20).

Şekil 5. 3 Fener Rum Okulu, İstanbul. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 2023.

Fener-Balat, çok sayıda tarihi yapı barındıran ve UNESCO'nun Dünya Kültür Mirasları listesinde olan tarihi kent dokusuna sahip bir bölgedir. Fener-Balat, tarihi kent merkezindeki konumu, tarihsel kimliği, kıyıya yakınlığı sebebiyle rant potansiyeli yüksek bir alan olarak öne çıkmaktadır. Fener-Balat evleri, mimari olarak özgün ve tarihi bir kimliğe sahip, genellikle iki ya da üç katlı, müstakil, dar bir alana konumlanmış, her bir katta bir veya iki odanın bulunduğu evlerdir ( ahin, 2016, s.96). Bölgede ağırlıklı olarak kagir ve özellikle son dönemlerde inşa edilmiş betonarme yapı tipleri görülmektedir. Yapılar, tarihsel süreçte yaşanan sosyal değişimlerle birlikte birtakım tahribatlara uğramıştır.

Şekil 5. 4 Balat sokakları, İstanbul. Yazarın kendi çektiği fotoğraflar, 2023.

5.1.2 Fener-Balat Kentsel Rehabilitasyon Projesi ve Kentsel Yenileme Proje Süreci

Fener-Balat Bölgesi ardışık uygulanan üç önemli projeden doğrudan etkilenmiştir. Bu projeler; Haliç Kıyı Düzenleme Projesi (1984-1992), Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyon Programı (1998-2005), Fener-Balat ve Ayvansaray Kentsel Yenileme Projesi (2004-2013)'dir (Dinler ve Güçhan, 2016, s.225). İlk olarak bölge için planlanan Haliç Kıyı Düzenleme Projesi, dönemin Büyükşehir Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'ın küresel kent vizyonu odağında Haliç kıyılarının boşaltılmasını, dolgu alanlarının yapılmasını ve sanayi alanlarının dönüştürülmesini kapsamaktadır. Sonrasında İstanbul'da 1996 yılında düzenlenen Habitat II Konferansı ise Fener-Balat Rehabilitasyon Programı için zemin hazırlamıştır. Bölge, UNESCO yetkilileri tarafından kültürel miras öğelerinin bulunması nedeniyle pilot bölge seçilmiştir. Bu doğrultuda bölgede, farklı zeminlerde değerlendirilmesi gereken ardışık iki dönüşüm süreci başlatılmıştır.

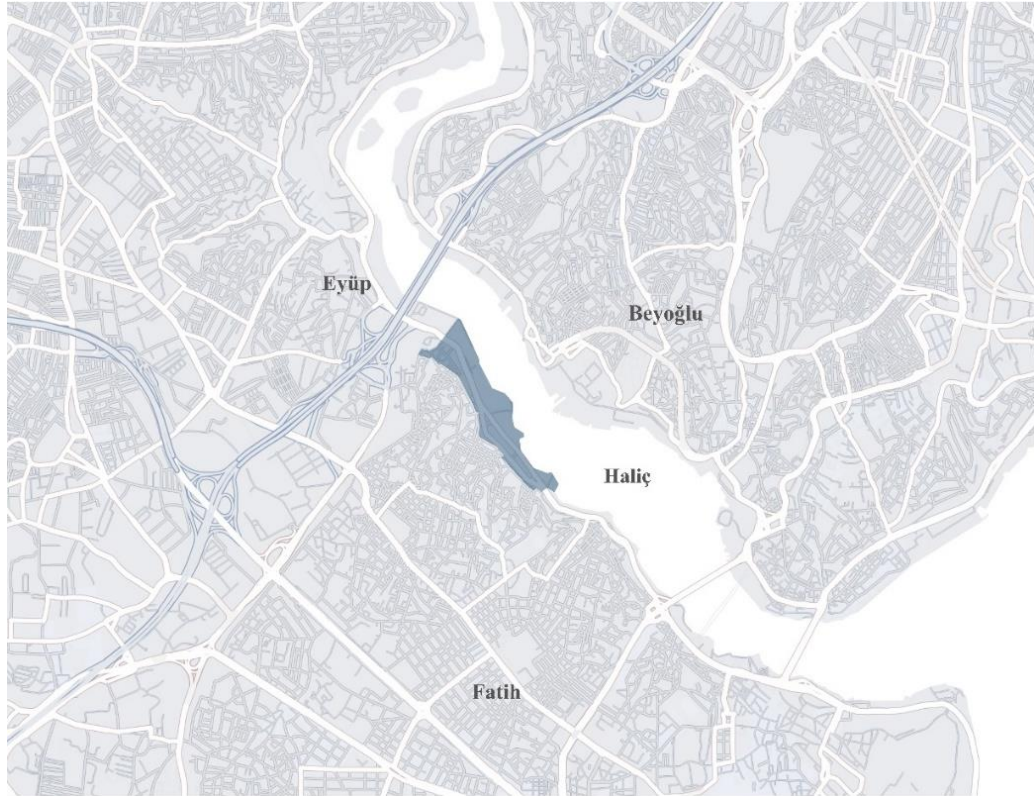
Bunlardan ilki; Avrupa Birliği tarafından temellendirilen Fener-Balat Rehabilitasyon Programı, diğeri ise Fatih Belediyesi tarafından başlatılan Fener-Balat-Ayvansaray Kentsel Yenileme Projesi'dir (Aysev, 2014, s.164). Fener-Balat Rehabilitasyon Programı, AB'nin 7 milyon Euro yardımıyla Fatih Belediyesi-AB ortaklığıyla yürütülmüştür. Rehabilitasyon Programı, sosyal ve çevresel haklara saygı gösteren kent politikalarının benimsendiği, bölge sakinlerinin karar alma ve uygulama süreçlerinde etkin katılımının esas alındığı bir model olmuştur (Altınsay, 2008; aktaran Ahunbay, 2015, s.13; Şahin, 2016, s.248).

Rehabilitasyon Programı-Avrupa Mimari Mirasının Korunmasına İlişkin Sözleşme, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve 660 sayılı ilke kararlarıyla kentsel dokuya zarar verilmeden ve mahalle örüntülerinin değişmeden uygulanması öngörülmüştür (Atalay, 2016, s.213). Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyon Programı dört farklı boyutta etkinlik gösterilmesi üzerine planlanmıştır:

- Mimari ve sosyal farklılıklara göre belirlenecek yaklaşık 100 konutun, mülk sahiplerinin izni dahilinde, tarihi değerlerinin korunması ve yansıtılması üzere yenileştirilmesi/restore edilmesi.
- Kadın, genç ve çocukları kapsayan, bölge sakinlerinin kültürel, toplumsal ve ekonomik anlamda ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir sosyal merkez kurulması.

- Balat'ın tarihi çarşısını ekonomik gelişme için cazip hale getirecek fiziksel koşulların iyileştirilmesi.
- Bölge sakinlerinin çöplerinin geri dönüştürülmesi ve bu konuda bilinçlenmesini sağlayacak bir katı atık yönetim stratejisinin geliştirilmesi (Şahin, 2016, s.247).

Programın bu maddeleri, halka hizmetin ön planda tutulduğunun bir göstergesi olarak nitelendirilebilir. Program kapsamında Fatih Belediyesi ve Avrupa Komisyonu arasında bölgedeki kiracıların haklarını koruyan ve soylulaşmadan daha az etkilenmelerini sağlayacak bir protokol imzalanmıştır. Bu protokolde; yenileme sonrasındaki beş yıllık zaman diliminde mülk sahiplerinin kiracıları tahliye edememe, kira bedellerini yasal artış seviyesinden yüksekçe çekememe ve mülklerini üçüncü kişilere devredemeyecekleri yükümlülükler belirlenmiştir (Atalay, 2016, s. 213). 2003-2008 yılları arasında gerçekleştirilen Rehabilitasyon Projesi kapsamında 121 yapı yıkılmadan, özgün plan ve yapı malzemeleri kullanılarak, ev sahibi-kiracı fark etmeksizin mülksüzleştirme süreçlerinden uzak bir düzenleme gerçekleştirilmiştir (Şahin, 2016, s.254).

Şekil 5. 5 Fener-Balat Kentsel Yenileme Proje Alanı

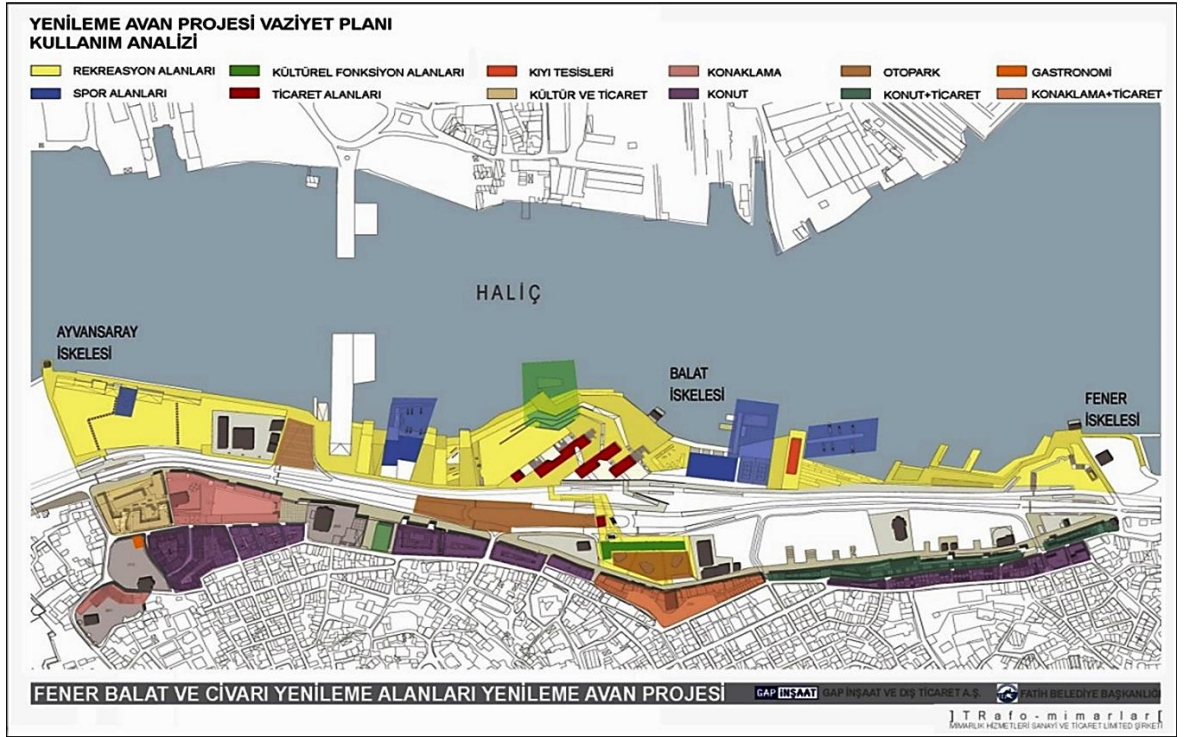
2005 yılında devlet tarafından çıkarılan 5366 Sayılı “Yıpranan Tarihi ve Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Yasa” ile birlikte kent merkezinde fiziki ve aynı zamanda sosyal dönüşüm süreçlerinin idari ve hukuki altyapısının oluşturulması, Fener-Balat Bölgesi gibi tarihi alanların yeniden organize edilmesinin önünü açmıştır. Düzenlenen bu yasa ile birlikte Fener, Balat ve Ayvansaray Bölgesi için bir yenileme projesi hazırlanmıştır. Yenileme Projesi, Rehabilitasyon Projesi’nden uygulama, sosyal ve çevresel haklara saygı göstermesi ve katılımcı bir model olması dolayısıyla farklı bir zeminde değerlendirilmelidir.

Fener-Balat-Ayvansaray Bölgesi Yenileme Projesi, Vodina ve Yıldırım caddeleriyle birlikte Ayvansaray bölgesinin de bir kısmını kapsamaktadır. 2007 yılında Fatih Belediyesi ve GAP İnşaat arasında imzalanan Fener-Balat-Ayvansaray Yenileme Projesi’nin ihalesi, özel bir anlaşmayla Çalık Holding bünyesindeki GAP İnşaat’a devredilmiştir (Şekil 5.7). Fener-Balat Yenileme Projesi’nde, proje müellifleri olarak HF Mimarlık, Çinici Mimarlık, Yakup Hazan Mimarlık, Sepin Mimarlık, Ütopya Mimarlık gibi mimari bürolar sürece dahil olmuştur. Proje programı; lüks konut blokları, alışveriş merkezi ve turistik amaçlı oteller içermektedir. Bu projeyle, bölgenin yerel yönetimler tarafından bir kültür ve turizm merkezi haline getirilmeye çalışılmasıyla birlikte, bölgenin farklı bir kimlik kazanacak olması, bir dizi tartışmayı da beraberinde getirmiştir (Şişmanyazıcı ve Turgut Yıldız, 2010; aktaran Aysev, 2014, s.167).

Şekil 5. 6 Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi inisiyatif sahibi kurumların bağlantıları

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir / <https://mulksuzlestirme.org/>

Şekil 5. 7 Fener-Balat Kentsel Yenileme Avan Projesi

Kaynak: <https://www.fatihhaber.com/fatihhaber/f-b-proje.htm> (Trafo Mimarlık)

Şekil 5. 8 Fener-Balat'ta uygulanması öngörülen projelerden / Sepin Mimarlık

Kaynak: <https://megaprojeleristanbul.com/>

	Fener-Balat-Ayvansaray Semtleri
Proje Alan Büyüklüğü	279.345 m ² 200.010 Yapı Alanı; 59 Yapı Adası, 909 Parsel, 370 Tescilli Bina
Kamuya Açıklanma Tarihi	Nisan 2006
Alanın Niteliği	Tarihi Kent Merkezi
Proje Hazırlanma ve Bitiş Tarihi	20 Nisan 2007-.....
Projenin Onay Tarihi	29 Ocak 2010
Proje Maliyeti	200.000.000 \$
İhale Kapsamı	Rölöve, Restitüsyon, Restorasyon, Yenileme Avan Projesi, İnşaat
İşveren	Fatih Belediyesi
Yüklenici Firma	GAP İnşaat / Çalık Holding
Danışmanlar	Prof. Dr. Zeynep Kuban, Prof. Dr. Sercan Özgencil Yıldırım, Dr.Sinan Genim, Prof. Dr. Güzin Konuk, Prof. Dr. Murat Güvenç, Prof. Dr. Hülya Turgut, Doç. Dr. Arife Deniz Okaç
Proje Müellifi	Yakup Hazan Mimarlık, Çinici Mimarlık, Sepin Mimarlık, Ütopya Mimarlık, HF Mimarlık, Trafo Mimarlık, Net Mimarlık, S.D. Aslan
Kentsel Dönüşümün Uygulama Aracı	Yenileme Projesi 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Hakkında Kanun
Kentsel Dönüşümün Uygulanma Biçimi	Mülkiyet transferinin sağlanmasıyla ada ve parsellere ilave katlar eklenmesi sonucu fiziksel ve fonksiyonel değişimler Kamulaştırma bedelinin alınmasıyla alan dışına çıkma Uzun vadeli kredilerle projeye katılım

Tablo 5. 4 Fener-Balat Kentsel Yenileme Proje künyesi

Kaynaklar: Aysev, 2013, s.97; megaprojeler.com; Solmaz, 2013, s.138; Bal, 2011, s.306.

Şekil 5. 9 Fener-Balat'ta uygulanması öngörülen projelerden / HF Mimarlık

Kaynak: <http://www.hfmimarlik.com/>

Şekil 5. 10 Fener-Balat'ta uygulanması öngörülen projelerden / Sepin Mimarlık

Kaynak: <https://www.cinicimimarlik.com/>

5.1.3 Aktörler ve Söylem Analizi: Yerel Örgütlenme

Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi sürecinde kurulan Fener-Balat-Ayvansaray Derneği (FEBAYDER)'in Kurucu Üyesi, Genel Sekreteri ve Basın Sözcüsü Dr. Çiğdem Şahin ve FEBAYDER Kurucu Başkanı Hasan Acar ile yapılan görüşmede beş başlık altında değerlendirilen yaklaşık on iki adet açık uçlu soru sorulmuştur. Fener-Balat dönüşüm süreci ve FEBAYDER bünyesinde yapılan kentsel mücadele ile ilgili bilgi ve deneyimleri alınmıştır. Vaka analizi başlıkları altındaki soru-cevap değerlendirmelerinde Çiğdem Şahin Görüşmeci 1 (G1) ve Hasan Acar ise Görüşmeci 2 (G2) olarak nitelendirilecektir.

Kentsel Bağlam

İlk olarak Fener-Balat'ın bölge sakinleri için coğrafi önem ve konumunu anlamaya yönelik sorular sorulmuştur. Dönüşüm yapılması planlanan alanın, mahalle dernekleri ve bölge sakinleri için neden önemli olduğu, alandan neden ayrılmak istemedikleri, mekan ile kurdukları ilişki bağlamında ele alınmaktadır.

19. yüzyıl sonlarına kadar azınlıkların yaşam alanı olan Fener-Balat Bölgesi, 1950'lerde Türkiye'nin benimsediği ekonomi politikaları doğrultusunda sanayileşme ile birlikte Anadolu'dan yoğun göç almıştır. Bölgede doğup büyüdüğünü vurgulayan Görüşmeci 2, bölgeye Anadolu'dan göç eden insanların oluşturduğu coğrafi ve kültürel dokunun önemine değinerek, oluşan mahalle kültürünün, yardımlaşma ve dayanışma ağlarının Fener-Balat'ın kimliğini oluşturduğunu aktarmaktadır.

“Anadolu'dan göç eden insanlar buraya geliyordu. Burada fabrikalar, iş yerleri vardı. Anadolu'dan göç eden insanlar buraya geldiği için burada coğrafi, kültürel bir doku oluşmuştu. Bir mahalle kültürü vardı. İnsanlar arasında yardımlaşma vardı.”

Göç ile birlikte yaşanan hızlı kentleşme bölgede demografik, sosyal ve ekonomik dönüşümle birlikte konut sorunu ve altyapı eksikliklerini ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda, bölgenin mekansal ve mülkiyet örüntüleri de yeniden biçimlenmiştir.

**Bölge sakinleri için bölgenin nasıl bir önemi vardı?
Neden oradan ayrılmak istemediler?**

Görüşmeci 1	Görüşmeci 2
▪ Mahalle kültürü / yaşamı ▪ Yardımlaşma / Dayanışma Ağları ▪ Tanıdıklık / tanışıklık / aşinalık ▪ Geleneksel değerler, ritüeller ▪ Kentsel donatılar / değerler (deniz, parklar, tarihi sokak dokusu, özgün mimarisi)	▪ Mahalle kültürü / yaşamı ▪ Yardımlaşma / Dayanışma Ağları ▪ Kuşaklar boyu birlikte yaşama ▪ Tanıdıklık / tanışıklık / aşinalık ▪ Çocukluğun mahallede geçmiş olması dolayısıyla oluşan mekansal aidiyet

Tablo 5. 5 Kentsel Bağlam başlığı soru ve cevap tablosu

Görüşmeci 1 mahalle kültürünün, yaşamının ve geleneksel değerlerin önemine şu sözlerle değinmektedir:

“Öncelikle burası bir mahalle, yani bir mahalle kültürü söz konusu. Dededen toruna, anneanne, dede, anne, baba, torunlar şeklinde üç kuşak yaşayan aileler var burada. Geleneksel değerlerimize özgü, yaşlarda dayanışma, bayramlarda ziyaretler, düğün ritüelleri, asker yolculama, sünnet, aşure günleri, cuma namazları, tüm bu değerler hala yaşatılıyor buranın halkı tarafından. Herkes birbirini tanıyor.” (Şahin, 2022).

“Gerçek mahalleliler birbirlerini tanırlar burada. Halen birlikte namaza giderler cuma günleri. Bayramlarda ortak ziyaretleri olur. Cenazeler beraber kaldırılır. Düğünlerde birlikte eğlenilir, geleneklere, göreneklere önem verilir. Yani bu mahalle yaşamı, o sabah gelip akşam kaybolan kitle dışında, buranın yerli halkı tarafından kendi içinde varlığını hala sürdürmektedir.” (Şahin, 2022).

“İlk olmazsa olmazımız Fener-Balat-Ayvansaray halkının yerinde, kendi mahallesinde, aynı sosyo-kültürel yapı ve doku içinde yaşamaya devam etme arzusu.” (Şahin, 2016, s.257).

Alver, mahallenin mekan ve yaşamın iç içe geçişinin sembolü olduğunu savunur (Alver, 2010, s.116). Bu bağlamda mahalle, bölgede yaşayanların ürettiği bir mekansal düzen; dolayısıyla sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel bir örüntüdür. Fener-Balat bölgesinde yaşayan mahallelinin kentlilik bilincinin de bu doğrultuda olduğu söylenebilir.

G1, Fener-Balat’ın denize yakınlığı, tarihi sokak dokusu ve özgün mimarisine de vurgu yaparak bölgenin ekonomik, tarihi ve mimari anlamda zengin bir kültüre sahip olması dolayısıyla önemli olduğunu aktarmaktadır.

“Bir tarafta deniz, her taraf park, bir tarafta tarih, bir tarafta kendine has özel mimari örnekleri ve çok hoş sokak dokuları.”

“Ekonomik anlamda, tarihi anlamda, mimari anlamda ve 8 bin yıllık geçmişe sahip zengin kültürüyle.”

G2 ise mahallenin önemini; mahalle kültürü, kuşaklar boyu mahallede birlikte yaşama ve çocukluğunun mahallede geçmiş olması dolayısıyla oluşan mekansal aidiyetle bütünleştirerek, şu sözlerle açıklamaktadır:

“Ben burada doğdum ve büyüdüm. Şu an 52 yaşımdayım. Bebekliğimizden, çocukluğumuzdan beri buradayız, gözümüzü burada açtık.”

Yapılan görüşmeler sonunda, Fener-Balat’ın mahalleli için İstanbul’un tarihi, coğrafi ve mimari olarak en önemli semtlerinden biri olmasının yanı sıra; mahalle kültürü ve yaşamını, dayanışma ve yardımlaşma ağlarını, geleneksel değerleri sürdürebildikleri ve mekansal aidiyet hissettikleri için önemli olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, bölgeden ayrılmak istemedikleri söylenebilir.

Lefebvre’in, bireylerin gündelik yaşam pratiklerindeki gerçek deneyimlerini temsil eden “yaşanan mekan” olgusuna örnek olarak mahalle birimi, neoliberal kentsel yenileme stratejileriyle soyut mekanlara dönüşmektedir. Kentlerdeki yerel ve özgün özelliklerin kaybedilmesine yol açan bu modelde, mekanların tektipleşmesiyle yaşam biçimleri de dönüşmekte; mahallelinin yer ile kurduğu ilişki ve mekansal aidiyetleri zarar görmekte ve soylulaştırma ile soyut sınırlar çizilmektedir.

Fener-Balat’ta ise yenileme projesinin kamuya duyurulmasından itibaren yaşanan soylulaşma süreci, otel ve kafe gibi hizmet sektörüne dayalı ticari alanların bölgede yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu durum, mülkiyet yapısının el değiştirmesine ve demografik değişimin yaşanmasına; bu doğrultuda kentin kolektif belleğinin oluşmasında önemli yeri olan mahalle yaşamının zarar görmesine, bölgenin kimliğini ve mekansal özgünlüğünü kaybetmesine neden olmuştur.

Proje Süreci

Bu bölümde görüşmecilere, proje sürecini anlamaya yönelik sorular sorulmuştur. Sorular, mahalle derneği ve mahallelinin proje sürecini nasıl ve ne şekilde öğrendiklerini, süreçte

neler yaşadıklarını, mevcut yaşam alanlarındaki problemleri ve kentsel dönüşüme bakış açılarını anlamaya yönelik kurgulanmıştır.

Proje süreci nasıl açıklandı?
Yapılacak olan projeden mahallelinin ne zaman haberi oldu?

Görüşmeci 1	Görüşmeci 2
- Fatih Belediyesi'nden gelen tebligat - Belediye tarafından yapılan tanıtım	2007 yılında mahallelinin haberi olmadan gerçekleştirilen ihale sonrası 2009 yılında Fatih Belediyesi'nden gelen tebligat

Dönüşüm süreci nasıl gelişti?
Sizce mevcut yerleşimdeki problemler nelerdi?

- Dönüşümde inisiyatif sahibi kurumlar tarafından bakımsız ve çöküntü bölgesi olarak nitelendirilmesi - Dönüşümde inisiyatif sahibi kurumlar tarafından bölgenin rehabilite edilmesi, yenilenmesi ve daha yaşanabilir semtlere dönüştürülmesine yönelik söylemler	- Yenileme projesi sonrası gelişen soylulaşma sürecinin mahalle kültürüne ve mahallelinin gündelik yaşam örüntüsüne zarar vermesi - Bölgenin hizmet sektörünün merkezi haline gelmesi
---	---

Hangi yasal ve söylemsel temellere dayanarak bir kentsel dönüşüm süreci başlatıldı?

5366 sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması” yasası - İşlevini yitirmiş bölgelere yeniden işlev kazandırmak ve değer katmak söylemiyle lüks konut üretimi ve rant sağlamak - İtibarsızlaştırma	5366 sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması” yasası - Belediye tarafından korunarak yenileme söylemleri
--	---

Kentsel dönüşüm size ne ifade ediyor?

- Neo-liberalizmin kentlerdeki yeni yüzü
- Ranta dayalı sermaye birikim modelinin kentlerdeki uygulama alanı
- Neo-liberalizmin kentsel ideolojisi
- Kenti dönüştüren, soylulaştıran, ticarileştiren, metalaştıran ve pazarlayan bir sürecin adı kentsel dönüşüm
- Eski betonarme yapıların yıkılıp, yeniden kazanılması ve depreme karşı dayanıklılık sağlanması

Tablo 5. 6 Proje Süreci başlığı soru ve cevap tablosu

G1, proje sürecinin nasıl açıklandığını ve mahallelinin süreçten ne zaman haberinin olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

“Ben 2008’de aldım evimi buradan. Hemen ardından daha birkaç ay geçmeden bize tebligatlar geldi belediyeden. Sulukule ve Tarlabası sürecinin aynısı. Belediyeden bir dönüşüm projesi olduğu ve bize tanıtım yapılacağı söylendi. Belediyeye gittiğimizde ben daha önce Sulukule sürecini takip ettiğim için, orada söylenen süslü vaatlerin yalan olduğunun, anlatılan hiçbir şeyin gerçek olmadığına, en azından yapılan hiçbir şeyin buranın halkı için yapılmayacağını farkındaydım.”

“Zaten burada kalmamızı bile teklif etmediler, direkt başka bölgelerde yer gösterdiler, üstelik borçlandırılacaktık.”

G2 ise;

“2009 senesinde oldu. 2007 senesinde bizim haberimiz olmayan bir ihale yapılmıştı. Biz evimizde uyurken tapulu mülklerimiz için ihale yapılmış. 2009 senesinde Fatih Belediyesi’nden tebligatların gelmesiyle haberimiz oldu.”

“Eviniz haberiniz yokken ihaleye giriyor. Sizin evinizi ele geçirmeye çalışıyorlar.”

“Sulukuleliler mücadele ederken biz televizyondan izliyorduk. “İyi olur” gibi düşünüyorduk. Ama işin aslı bizim başımıza geldiği zaman anladık ki olayın boyutu başka.”

Görüşmeciler, proje sürecini Fatih Belediyesi’nden gelen tebligatlarla öğrendiklerini aktararak, tapulu mülkleri için habersizce ihale yapıldığına dikkat çekmektedir. Dönüşüm sürecinin belediye gibi inisiyatif sahibi kurumlar tarafından gizlilik ve muğlaklık içinde yürütülmesi konut hakkı ihlallerine zemin hazırlamaktadır.

(G1) “Problemi şöyle ortaya koyuyorlar: “Burası tarihi bir bölge fakat bakımsız kalmış yıkılmak, çökmek üzere. Biz burayı rehabilite edeceğiz, yenileyeceğiz” diye geliyorlar. Gecekondu mahallelerine de “gecekonduları daha yaşanılabilir semtlere dönüştürecek” söylemiyle geliyorlar.”

Fener-Balat'taki Yenileme Projesi'nin inisiyatif sahibi kurum ve aktörler tarafından; bölgenin rehabilite edilmesi, yenilenmesi, yeniden işlev kazandırılması, gelişimi, yaşam mekanlarının-yaşam biçimlerinin değişimi ve gündelik yaşam pratiklerindeki imkanların değişimini sağlayacak bir dönüşüm vurgulamalarıyla aktarıldığı görülmektedir. Görüşmeciler ise proje sonrası bölgenin kullanımı için öngörülen öznelerin bölgede yaşayan halk olmadığını, bu alanın üst-gelir grubu için yeniden organize edileceğini savunmaktadır.

(G1) “Gerekçe işlevini yitirmiş tarihi bölgelere yeniden işlev kazandırmak, değer katmak, ama yaptıkları 5366 sayılı yasaya dayanarak tarihi bölgeleri imara ve inşaata açmak, eski binaları yıkarak daha geniş, lüks, konforlu binalar yaparak yüksek karlar elde etmek, ranta dönüştürmek.”

Kentsel dönüşüm/yenileme süreci ile ilgili inisiyatif sahibi aktörlerin söylemleri ve dayandırıldığı temeller hakkında sorulan soruya G1;

“Girdikleri her yer için mutlaka orayı itibarsızlaştıracak ya da oranın yıkımını insanların beyninde meşru kılacak bir söylem, gerekçe bulabiliyorlar. Bunu propaganda yoluyla basında, bütün kitle iletişim araçlarında işliyorlar. Ondan sonra halkın tepkisini çekmeyecek şekilde bir kamuoyu oluşturduktan sonra o projeyi uygulamaya geçirmeye çalışıyorlar.”

yanıtını vermiştir. Görüşmeci bu ifadesiyle, yenilemenin 5366 sayılı yasal düzenlemeye dayandırıldığını ancak işlevini yitirmiş bölgelere yeniden işlev kazandırmak ve değer katmak söylemiyle lüks konut üretimi ve rant sağlamak maksadıyla gerçekleştirildiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda da, dönüşümün kamuoyunda meşrulaştırılması için bölgenin itibarsızlaştırıldığına dikkat çekmektedir.

Mücadele tarafından öznelerin söylemleri üzerine; müdahaledeki inisiyatif sahibi aktörlerin, kamuoyunda dönüşümün meşrulaştırılması için mahallenin itibarsızlaştırmasına ve kriminalleştirilmesine yönelik söylemlerle zemin hazırladıkları söylenebilir. Müdahale tarafından aktörlerin, “daha yaşanabilir alanlar” inşa etme söylemi ise alt gelir grubunun bölgeden gönderilmesi ve yerine üst gelir grubunun getirilmesiyle sağlanmaya çalışılmaktadır. G2 de aynı şekilde, kentsel mekanın yenilenmesi için 5366 sayılı kanunun hayata geçirildiğini aktararak, projenin kamu yararı için korunarak güzelleştirilmesi söylemiyle sunulsa da, odağın rant olduğunu savunmaktadır.

“Projeyi öğrendiğimiz zaman korunarak güzelleştirilmesi değil yıkılarak güzelleştirilmesi durumunun olduğu anlaşıldı. Kamu yararı yoktu yani. Kamu yararı olmadan bir rant elde etme sevdasıydı. Zaten korunarak güzelleştirmeye kimse karşı çıkmaz, çıkmazdı. Yıllardır burayı korumuşuz. Ama ne yazık ki projeyi gördükten sonra odağın rant olduğunu anladık. Süreç de bu şekilde başladı.”

Dönüşümde inisiyatif sahibi kurumlar tarafından idari ve hukuki altyapının oluşturulması, uygulayıcıların kendi istek ve çıkarları doğrultusunda biçimlendirebilecekleri bir “tabula rasa” yaratmakta; tarihi bölgelerin imara ve inşaata açılmasına, eski yapıların yıkılarak yerine lüks yapılar yapılmasına ve bu doğrultuda rant sağlanmasına olanak sağlamaktadır. Uygulayıcılar tarafından itibarsızlaştırmaya ve kriminalleştirmeye yönelik meşrulaştırıcı söylemlerin temeli ise dönüşümün kamuoyunda kabul görmesi ve mücadelenin kırılmasına yönelik kurgulanmaktadır.

Dönüşümün Meşrulaştırılması için Kullanılan Yöntemler	5366 sayılı yasal düzenleme İtibarsızlaştırma Kriminalleştirme İşlevini yitirmiş bölgelere yeniden işlev kazandırmak ve değer katmak TOKİ Desteği (Kamusal yatırım söylemleri) Kamuoyuna mahalle ile katılım ortamlarının yansıtılması
---	---

Tablo 5. 7 Dönüşümün meşrulaştırılması için kullanılan yöntemler

Fener-Balat Yenileme Projesi Yöneticisi ve GAP İnşaat Direktörü Nilgün Kıvırcık, bölgede kamu borçları ve kayıt dışılık gibi birçok problem olduğunu ve TOKİ’nin bu süreçte barınma sorununu çözmek için kilit bir pozisyon belirleyebileceğini şu şekilde aktarmaktadır:

“Bugün değişim bölgelerinde otuz yıllık hacizler, yirmi yıllık elektrik-su, emlak vergisi... gibi kamu borçları, kullanıcısının kayıtsız olma durumu şeklinde dallanabilecek yüzlerce sorun bulunmaktadır. İş hukuki bazda ele alındığında bunların hepsi ayrı ayrı sorunlar olarak müthiş bir bürokrasi yaratmaktadır. Aslında dönüşüm alanları projelerinde en önemli sıkıntı dönüşüm sırasında o bölgede yaşayanların geçici olarak bir başka yere nakledilmesi ve buna imkan sağlanmasında yatmaktadır. Mesela TOKİ gibi bir kurum sadece piyasaya konut arz edip bunları satacağı yerde dönüşüm alanları için kentin çok çeşitli yerlerinde değişik sayılarda transfer noktası olması bakımından konut üretse bu imkan birçok mülk sahibi ve kiracının barınma meselesini halleder” (Kıvırcık; aktaran mimdap.org, 2010).

Yenileme projesinin başından itibaren mahalle halkı dışlanarak, müdahale tarafının eyleme geçmesiyle yönetilen süreç, karşıt iki grubun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Müdahale tarafının hukuki altyapıyla kurguladığı meşrulaştırma stratejileri, ötekileştirme söylemleriyle pekiştirilmektedir.

Görüşmecilere, kentsel dönüşümün kendilerine ne ifade ettiği sorulmuştur. G1 kentsel dönüşümü, neo-liberalizmin kentlerdeki yeni yüzü ve kentsel ideolojisi olarak açıklamakta ve ranta dayalı sermaye birikim modelinin kentlerdeki uygulama alanı olarak; kenti dönüştüren, soylulaştıran, ticarileştiren, metalaştıran ve pazarlayan bir sürecin adı şeklinde nitelendirmektedir.

“Bana kentsel dönüşüm neo-liberalizmin kentlerdeki yeni yüzünü ifade ediyor. Diğer bir deyişle “Ranta Dayalı Sermaye Birikim Modeli”nin kentlerdeki uygulama alanını ifade ediyor.”

“Kentsel Dönüşüm bir anlamda neo-liberal dönüşümün en basit sloganı haline gelmiş durumda. Neo-liberalizmin kentsel ideolojisi de diyebiliriz buna. Kenti dönüştüren, soylulaştıran, ticarileştiren, metalaştıran ve pazarlayan bir sürecin adı kentsel dönüşüm.”

G1, Türkiye’de kentsel dönüşüm süreçlerinde uygulanan politikaların rantsal bir yaklaşımla kurgulandığını düşünmektedir.

“Aslında sadece semtlerin, yerlerin ismi değişiyor ama uygulanan politikalar hep aynı, rantsal bir yaklaşım söz konusu.”

G2 ise; kentsel dönüşümün Fener-Balat’taki süreçten farklı bir bağlamda ele alınması gerektiğini söyleyerek, kentsel dönüşümü eskimiş betonarme yapıların yıkılarak yeniden kazandırılması ve depreme karşı dayanıklılık sağlanması olarak nitelendirmiştir.

“Kentsel dönüşümle burası çok ayrı bir şey. Burada 1. derece ve 2. derece korunması gereken kültür varlıkları var. Kentsel dönüşüm dediğimizde; eski betonarme yapıların yıkılıp, yeniden kazanılması ve depreme karşı dayanıklılık sağlanması.”

Kıvırcık ise kentsel dönüşüm ile ilgili bakış açısını şu şekilde dile getirmiştir:

“Kentsel dönüşüm ağırlıkla küreselleşme çağı ile birlikte konuşulan bir konu. Kentin yeni işbölümleri sonucunda yeni organizasyonları özellikle eski merkezleri tanımsızlaştırmış, sanayi ve ona bağlı alanların değişen kentsel fonksiyonlar yüzünden boşalmasını getirmiş, kent ayırmıştır. Kentsel dönüşüm bu manada ayrılmış bölgeleri sosyal olarak birleştiren bir perspektifle ele alınmalıdır. Ülkemizde yasal olarak bu alan çok fazla boşluk içermektedir. Henüz tam olarak hukuku oluşturulamamıştır. Bu yüzden şimdiki örneklerimiz ilklereindir ve hepimiz bir öğrenme sürecindeyiz. Bir yanıla da kentsel dönüşüm, nitelsiz yapı üretim sürecinin dönüşümü olmalıdır” (Kıvırcık; aktaran mimdap.org, 2010).

“Biz yaptığımız işlere başlarken öncelikle yurt dışı örneklerini inceledik ve bunların sebep-sonuç ilişkilerini analiz ettik. Baş aktör kamu olmalıdır elbette. Bu iş yenileme alanının ilanından başlamalı ve burada yapılacak teknik anlamdaki plan düzenlemeleri, plan kararları tadilatları, koruma amaçlı düzenlemeler, imar hakları... gibi dönüşüm alanını ilgilendiren birçok konu kamu önderliğinde toplumsal katılımıla çözümlenmelidir. Alanda bulunan mülk sahiplerinden kiracılara değin her konu belirli bir hukukilik kazanmalıdır” (Kıvırcık; aktaran mimdap.org, 2010).

Kıvırcık, kent yönetimlerinin ve inisiyatif sahiplerinin kentsel dönüşüm sürecini kentlinin üzerinde deneyimleyerek geliştirileceğine işaret etmektedir.

Mücadele tarafının kentsel dönüşümün rant odaklı yapıldığına dair bakış açısıyla süreci değerlendirdiği görülmekte; mahalle derneklerinin eylem pratiklerini de alandan rant sağlanmasına karşı gerçekleştirdiği söylenebilir.

Aktörlerle İlişkiler

Bu bölümde, mücadele tarafından öznelere, projede inisiyatif sahibi aktörlerle ilişkileri anlamak adına; mahallelinin yapılacak olan projeden ne zaman ve ne şekilde haberi olduğuna, sürece yaklaşımlarına yönelik sorular sorulmuştur.

Bölge halkının sürece yaklaşımları ve kentsel dönüşüm ile ilgili görüşleri nasıldı? Müteahhitlerin talepleri oldu mu?	
Görüşmeci 1	Görüşmeci 2
▪ Dernek yardımıyla mahalleli arasında ortak iradenin zamanla oluşması ▪ Proje hakkında yetersiz bilgi sahibi olunması dolayısıyla yaşanan fikir ayrılıkları	▪ Proje hakkında yetersiz bilgi sahibi olunması dolayısıyla yaşanan fikir ayrılıkları ▪ Neoliberal bireycilik ideolojisi ile konutlara değer kazandırma politikası ▪ Derneğin, mahalleliyi süreç hakkında bilgilendirmesi sonucu oluşan mücadele mekanizması ▪ Yeni konutların kent çeperinden teklif edilmesiyle oluşan olumsuz bakış açısı
Bu süreçte bölge sakinleri ve inisiyatif sahibi kurumlar arasında katılımcı karar verme ortamı oluşturacak bir kent konseyi kuruldu mu?	
▪ Belediyenin kent konseyi kurma girişimi	▪ Belediyenin kent konseyi kurma girişimi

Tablo 5. 8 Aktörlerle İlişkiler başlığı soru ve cevapları

G1, bölge halkının tümünün kentsel dönüşüme bakış açılarının aynı olmadığını, ancak kurulan dernek vasıtasıyla ortak bir irade oluştuğunu söylemektedir.

“Bütün Fener-Balat Bölgesi için diyemeyiz ama proje alanında kalan Vodina Caddesi ve Yıldırım Caddesi halkı için bunun böyle olduğunu söylemek mümkün. En azından zamanla ortak bir irade oluştu diyebiliriz. Derneğimizin bunda katkısı çok büyük oldu. Dernek olarak halkı bu konuda başarıyla ikna etmemiz çok önemliydi. Kazanmamızı sağlayan da bu ortak iradeyi sağlayabilmemiz oldu zaten.”

G2, ilk evrede proje alanında yaşayan belirli bir kesimin kentsel müdahaleye olumlu baktığını ancak konutlarına düşük bedellerle sahip olunarak kendilerine kent çeperinde bulunan Kayabaşı Bölgesi’nden yer teklif edildiğini öğrendiklerinde projeye razı gelmediklerini aktarır. Harvey bu örnekte görüldüğü üzere, kent merkezinden kent çeperine taşınmaya zorlanma durumunu “püskürtme” olarak nitelendirir (Harvey, 2020a, s.175).

“Proje alanındaki bazı kişiler olumlu baktı. Olumlu baktılar derken de, projeyi tam bilmiyorlardı. Değerinde alınsa veya hak ettiği verilse kimse karşı çıkmıyor. Ama gidip konuşulduğu zaman, evleri için çok düşük bedeller sunulduğu ve Kayabaşı’ndan yer teklif edildiği için insanlar razı gelmedi.”

“Proje kimin hoşuna gitti dersenez; proje alanında oturmayanlar -yani bir ada düşünün, caddenin üst tarafındakiler yıkılsın, “Buralar yapılsın ki bizim evlerimiz değer kazansın.” dediler.

“Benim evim daha değerlendirilecek” mantığıyla ilerleyenler de oldu. Biz mücadele ederken, bazıları “Yıkılsın” dediler.”

Küreselleşme ve neoliberalizmin tüketim temelinde öne çıkardığı mekansal birimlerle birlikte birey dahil her şeyin dönüştüğü söylenebilir. Spencer’ın vurguladığı gibi, neoliberal ideoloji bireylerin aklının piyasaya uyum sağlamasına neden olmaktadır (Spencer, 2018, s.45). Neoliberal bireyciliğin Fener-Balat Yenileme Projesi sürecinde de ortaya çıktığı görülmekte, bir grup mahallelinin kolektif hakları göz ardı ettiği söylenebilmektedir.

Görüşmecilere, bölge sakinleri ve inisiyatif sahibi kurumlar arasında katılımcı karar verme ortamını sağlayacak kent konseyi kurulmasıyla ilgili soru yöneltilmiştir. G1, Fatih Belediyesi’nin kent konseyi kurma girişiminin bir yanılsama olduğunu, dönüşüme meşru bir zemin hazırlamak için kurgulandığını aktarmaktadır.

“Bir ara kent konseyi Fatih Belediyesi’nde kurduk dediler. “Bütün sivil toplum temsilcileriyle görüşeceğiz. Onlarla birlikte karar vereceğiz” gibi bir söylemle bizi belediyeye çağırdılar. Ben de bizim derneğin (FEBAYDER) temsilcisi olarak gittim. Fakat orada müthiş bir tiyatro oynandı. Orada kendilerinin seçildiği organları tanıttılar. “Sizin katılım sağlayacağınız birimlerin seçimleri iki ay sonra yapılacak” diyerek biz halk temsilcilerini dağıttılar, bir güzel de basın için bizimle fotoğraflar çektirdiler. Böylece ‘projelerimizi katılımcı yapıyoruz’ diye görüntü vermek ve kendilerine meşru zemin hazırlamak için bizi, sivil toplumu orada figüran olarak kullandılar.”

G2, belediye bünyesinde kurulan kent konseyinde söz haklarının olmadığını vurgulayarak, bu sürecin belediye tarafından gizlilik ve muğlaklık çerçevesinde gerçekleştirildiğini aktarmaktadır.

“Kent konseyleri kuruluyordu da Fatih Belediyesi bünyesinde olan şeylerdi. Oralarda çok fazla söz hakkımız da olmadı zaten. Kendi grupları toplaşıyorlardı. Bir etkimiz olmadı açıkçası. Bizi zaten doğru dürüst çağırıyorlardı. Giden gidiyordu ama çağırılmıyorduk. Düşünün ki projeler anlatılıyor bizi çağırıyorlar. Biz Fatih Belediyesi’ne şans eseri gittiğimizde öğrendik. Aa bizim evin projesi... Bizim haberimiz yok yani. Bu şekilde bir süreçti.”

“Biz yenilemenin karşısında değiliz zaten. Hakkımız verildikten sonra keşke korunarak yenilenme olsa. Burada halkın projeye dahil olması gerek.”

Bu durum, Belediye Kanunu’nun Kent Konseyi başlığı altında vurgulanan demokratik katılım süreçlerinin yaratılması ile çelişmektedir. Aynı zamanda, Lefebvre’in ‘katılım ve tahsis etme’ hakkı olarak nitelendirdiği kent hakkının elde edilmesi için kentsel mekan üretiminde kullanıcılarının söz hakkı olması gerekmektedir. Mahalleli ile düzenlenmesi gereken katılım süreçlerinin muğlaklık çerçevesinde gerçekleştirilmesi, kent hakkının ihlal edildiğini göstermektedir. Bu bağlamda, Fener-Balat Yenileme Projesi sürecindeki kentsel mekan üretiminde demokratik katılım süreçlerinin yalnızca kentsel müdahaleye meşru bir zemin hazırlamaya hizmet ettiği söylenebilir.

Dönüşümde inisiyatif sahibi inşaat firmasından Kıvırcık, projeler ve tasarım süreci ile ilgili kamunun bilgilendirdiğini ve bu doğrultuda ortaya bir çalışma çıkarıldığını aktarmaktadır.

“....., projeler ve tasarım süreci konusunda kamunun bilgilendirilmesi sağlandı. Birçok üniversite ile protokollerle ortaklaşalık yaşadık, danışmanlarımız oldu. Ortaya bir avan proje çıkardık ve bunu sergiledik, toplumun önüne koyduk. Avan proje üzerinde tartışmaların da yapılabileceği bir aşamaydı. Nitekim gelen görüşler doğrultusunda avan proje üzerinde tadilatlar gerçekleştirdik. Cemaatlerin, grupların isteklerini dinledik ve projede sonuçta 600 kişinin memnun olması için onlara uygun değişiklikler yaptık. Biz bu ihtiyaçlar ortaya çıktıkça tasarımcıya sorunu tekrar anlatarak fizik mekanı yeniden ele almasını istedik. Dönüşümün ana fikri kente entegrasyondur, sağlıklı bir kentsel çevre yaratmaktır. Bir yerden başladık, süreci durduracak türden davaları doğru planlanmış alt yapımız ve hukuki çerçevemiz ile aştık, işimizi sürdürüyoruz” (Kıvırcık; aktaran mimdap.org, 2010).

Kıvırcık, imar haklarındaki uygulanabilirliğin vatandaş ve kent yönetimleri açısından farklılaştığını; vatandaşın haklarını alan büyüklüğü ile nitelendirdiğini söylemektedir. Proje sonrası alana değer katılmasıyla, konutların ekonomik değerlerinin artacağını altını çizmektedir.

“İmar haklarının transferi 1998’den beri konuşulmaktadır ancak hukuku tam olarak oluşturulamadı. Bazen dönüşüm projelerinde bu projeler kurullara denetim için gittiğinden dolayı; mevcudu kadar bile bir imar hakkı içermemektedir. Eklentileri çıkarılan projeler vardır. Kat karşılığı gibi; senin 100 m² var sana 50 m² veriyorum diyerek de tam olarak çözülüyor bazen. Vatandaşın aklı alan büyüklüğünde kalıyor. Oysa sana verilen 50 m² şimdiki değerini üç dört misli edecek proje sonucunda. Burada “ekonomik değer” kavramı üzerinde bir sistem yarattık biz” (Kıvırcık; aktaran mimdap.org, 2010).

Hem müdahale hem de mücadele tarafından bazı bireylerin, alanın ekonomik değerine odaklandığı ve ortak değerlerin sürdürülebilirliğini barındıran mahalle yaşamını göz ardı ettiği görülmektedir.

Kentsel Muhalefet Süreci

Bu bölümde, dönüşüm sürecinde yaşanan kent ve konut hakkı ihlallerine karşı mahalle derneği tarafından gösterilen mücadele ve edinilen sonuçlar irdelenmektedir. Elde edilen veriler, kentsel dönüşüm projelerinde ortaya çıkabilecek kent ve konut hakkı ihlallerine karşı bir muhalefet alanı yaratmaktadır.

Dernek girişimi nasıl gerçekleşti? Derneğin hukuksal girişimleri nelerdi?	
Görüşmeci 1	Görüşmeci 2
- Dernek olarak, Fatih Belediyesi’ne, Büyükşehir Belediyesi’ne ve Bakanlar Kurulu kararına açılan proje davaları - Açılan davalar: proje iptal davası, imar planı iptal davası ve acele kamulaştırma kararına karşı açılan dava	Kentsel hakların savunulmasında bilinçli isimlerin yol göstermesi ve bilinçlendirmesiyle, hızlıca dernekleşmek
Hak ihlali yapıldığını düşünüyor musunuz?	
- Bilgi edinme hakkı ihlali - Barınma hakkı - Yaşama hakkı	Katılım hakkının ihlali

**Direnış, yapılı çevrenin dönüşümünü olumlu/olumsuz yönde etkileyecek güce sahip midir?
Projede yer alan aktörlerin yerel örgütlenmelere karşı tutumları nasıl oldu?**

- Belediye ile görüşmeler için temsilci kurul oluşturulması / Halkın belediye ile bireysel görüşme yapmaması
- Ortak bir irade ortaya koyması ve davalarında dayanışma içinde hareket etmesi
- Mahalleliye mücadelede haklılıklarının ve haklarının anlatılması
- Mahallelinin ortak bir irade ortaya koyması ve güç birliğı yapması

Tablo 5. 9 Kentsel Muhalefet Süreci başlığı soru ve cevapları

Görüşmecilere, mahallede gerçekleşecek olan projede istedikleri sonuca ulaşmak için dernek ile yaptıkları girişimleri anlamak adına soru yöneltmiştir. G2, derneğin kurulması için kentsel hakların savunulmasında bilinçli isimler tarafından yol gösterildiğini, diğer dönüşüm projeleri hakkında bilinçlendirildiklerini ve bu doğrultuda mahalleli olarak hızlı bir şekilde dernekleştiklerini aktarmaktadır.

“Eviniz haberiniz yokken ihaleye giriyor. Sizin evinizi ele geçirmeye çalışıyorlar. Biz de araştırmak için 5366 sayılı yasa ile ilgili internete yazdığımız zaman karışımıza Sulukule ve Tarlabası gibi örnekler çıkınca, büyüklerimiz olan insanlar da dernekleşmeye gitmemiz gerektiğini söyleyince kısa sürede dernekleştik. Bu durumun sonucunu tahmin eden ve bilen insanlar bize yol gösterdiler. Gerçekten hepimiz bir araya gelip, halk da onaylayınca oldu.”

“Halk kendi iradesiyle istedi ve hızlıca girişim gösterdik. Tabii bir şeyleri araştırıp okuyunca da bilinçlenmiştik. En önemlisi konu hakkında bilinçli olmamızı.”

“Çiğdem (Şahin) Hanım öncü olarak mücadeleye büyük katkı sağlamıştır. Yönlendirmiştir bizi. Kendisi akademisyendir. O daha tecrübeli ve bilgi sahibi olduğu ve biz de mahalleliyi tanıdığımız için insanların görüşmesi konuşması adına çok güzel bir ortam sağlandı ve çok güzel bir ekip ortaya çıktı. Bu ekip Evime Dokunma’yı çıkardı. ‘Evime Dokunma’ hareketi Türkiye’nin her yerinde ‘İş Yerime Dokunma’, ‘Okulumda Dokunma’ gibi hareketlere öncü oldu. Gerçekten çok mücadelelerden geçtik. Tecrübe edindik. Tabii o diğer derneklerden de yardım aldık. Örneğin Tarlabası Derneğı, Tozkoparan Derneğı gibi. O insanlardan da çok bilgi aldık. Herkes birbiriyle dayanışma içindeydi. Çünkü herkes evini kaybetme durumundaydı. Düşünün siz de evinizi kaybetme durumunuz olsa mücadelenizi sonuna kadar gösterirsiniz. Biz de gerçekten mücadelemizi sonuna kadar getirdik.”

Konut haklarını savunan kesimin bilinçli olmaması, mücadelenin yalnızca savunmacı bir konumda kalmasına neden olmaktadır. Bilinç ve deneyimle birlikte gelişen, dayanışma ve ortak irade sağlanan toplumsal mücadeleler daha etkindir (Castells, 2020 [1978], s.198). Bu

doğrultuda, Fener-Balat örneğinde olduğu gibi, mahalle derneklerinde konunun yetkin isimlerinin aktif rol oynaması ve halkı yönlendirmesiyle etkin bir birliktelik ortamı oluşturulmuştur.

Şekil 5. 11 Fener-Balat mahalle sakinlerinin eylemlilik biçimleri

Kaynak: <https://megaprojeleristanbul.com/>

G1, mahallelinin belediye ile bireysel görüşmeler yapmamasının önemine dikkat çekerek, sürecin yönetiminde bilinçli bir temsilci kurul oluşturularak yetki verilmesinin önemine değinmektedir.

“Belediye ile görüşmeler için bir temsilci kurul oluşturup, halkı belediye ile muhatap etmemek gerekiyor”. “Onun için insanlara “Bize o yetkiyi vereceksiniz, biz görüşmeleri yapacağız” denecek ve sonra bilinçli bir ekibe sorumluluk verilerek, kesinlikle belediye ile görüşmeleri bu ekip yapacak aldığı yetkiye dayanarak. Çünkü çok kolay fikri değişiyor halkın.”

G1, dernek olarak Fatih Belediyesi’ne, Büyükşehir Belediyesi’ne ve Bakanlar Kurulu kararına proje iptal davası, bölgeye dair imar planlarının iptal davası ve acele kamulaştırma kararına karşı açılan davaların açıldığını ve bu davaları kazandıklarını aktarmaktadır. Bu bağlamda, hukuki zeminde kent ve konut hakkı ihlallerinin korunabilmesi açısından oldukça değerli bir sonuç elde edilmiştir.

“Dernek olarak, Fatih Belediyesi’ne, Büyükşehir Belediyesi’ne ve Bakanlar Kurulu kararına proje iptal davası açtık ve üçünü de kazandık. Mimarlar Odası da ayrıca dava açtı ve kazandı. Böylece Proje iptal edildi. Daha sonra üst mahkemede -yürütmeyi durdurma alarak kazanmıştık biz- bu karar reddedildi. Süreç durdurulmuştu artık, geri dönüş olmazdı. Bir daha yeni bir teşebbüs de olmadı zaten.”

Mücadele Sürecinde Kullanılan Eylem Biçimleri	Sokak mücadeleleri Basın organları ile iletişim Kampanyalar Hukuki destek İnternet sitesi ile kamuoyunu bilgilendirme
--	---

Tablo 5. 10 Kent ve konut hakkı mücadelesinde kullanılan eylem biçimleri

Görüşmeciler, proje süresince birçok hak ihlalinin yapıldığını aktarmaktadır. G1, mahallelinin bilgi edinme hakkının engellendiğini, barınma hakkı ve yaşama hakkının da içinde bulunduğu insan haklarının tümüyle ihlal edildiğini savunmaktadır.

“Bir kere insanların süreçler hakkında bilgi edinme hakları ihlal ediliyor. Yalan bilgiler veriliyor. Bazılarının bilgi edinme hakkı engelleniyor. İnsanlara şiddet uygulanıyor. Taciz uygulanıyor. Elektrikleri kesiliyor. Suları kesiliyor. Ondan sonra hile yoluyla sözleşmeler imzalatılıyor. Dava açma hakları engelleniyor. Tarihler atlatılıyor, unutturuluyor ya da yanlış tarih veriliyor.”

FEBAYDER’in 3 Aralık 2009 yılında halk adına Fatih Belediye’ne ilettiği talep metninde şu beyan dikkat çekmektedir (FEBAYDER, 2009):

“Bizler evlerimizin onarılmasını, restore edilmesini, mahallemizin güzelleştirilmesini, binalarımızın sağlamlaştırılmasını tabii ki istiyoruz ama bizim haberimiz olmadan evlerimizi, yuvalarımız hakkında kamulaştırma kararının alınmasını, ihale edilmesini, projelendirilip onaydan geçmesini hazmedemiyor, kabullenemiyoruz... Bu sürecin gerçekleşme biçimini, kullanılan yöntem ve usulleri doğru bulmuyoruz.

- Bu bizim barınma hakkımızın ihlalidir...
- Bu bizim yaşama hakkımıza saldırıdır...
- Bu bir insan hakları ihlalidir ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ne de aykırı bir durumdur”.

Görüşmecilere, direnişin yapıları çevrenin dönüşümünü olumlu/olumsuz yönde etkileyecek güce sahip olmasıyla ilgili düşünceleri sorulmuştur. Görüşmeciler, kent ve konut haklarını savunmada gösterdikleri mücadele pratiklerinin kendileri için olumlu sonuçlar yarattığını düşünmektedir. G2, mahalle örgütlenmesinin elde ettiği sonucu güç birliği ve dayanışma ile sağladıklarını aktarmaktadır.

G1, mahallelinin mücadelede haklılıklarını ve haklarını nasıl savunacaklarının anlatılmasının önemine dikkat çekmekte; mahallelinin diğer dönüşüm süreçlerinde mağduriyet yaşamış insanlarla bir araya getirilmesi, yurt dışından ve Türkiye’den kazanılan mücadelelerin belgesellerinin izletilmesinin sonuca etki ettiğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda toplu dilekçe ile toplu bir irade beyanının gerçekleştirilmesi, sokak mücadeleleri, hukuki mücadeleler, basın organları ile iletişim, internet sayfası kurarak halkın bilgilendirilmesinin de mahallelinin direnişinde olumlu sonuçlar yarattığının altını çizmektedir.

“İnsanlara mücadelede haklılıklarını ve haklarını nasıl savunacaklarının çok iyi anlatılması gerekiyor. Biz bu konuda bol bol belgesel izlettik. Daha önce deneyim yaşamış insanları yaşadıkları haksızlık ve uğradıkları mağduriyetler konusunda konuşmak üzere halk toplantılarımıza davet ettik ve onları dinlettik. Yurt dışından veya Türkiye’den kazanılmış mücadelelerden belgeseller izleterek halkı başarabileceğimize ikna ettik. Onun dışında kampanyalar, sokak eylemleri yaptık.”

“Yargıya ve kamuoyuna kendimizi anlatmanın ne kadar önemli olduğunun bilincinde olarak elimizdeki bütün iletişim imkanlarını çok etkili ve stratejik kullandık. İşte onun için basındaki konuşmalarımızdan tutun, web sayfamızdaki yazıların, tüm bu tanıtım ve bilgilendirme çabalarının devamını anlatma ve kamuoyunun desteğini alma sürecinde bize büyük katkısı oldu. Bir de bol bol dilekçeyle sorgulama yaptık belediyeye. Bunu da şunun için yaptık; bize verdikleri cevaplarda hep hata olduğu, bize hep eksik bilgi, yanlış bilgi verdikleri için, bunları daha sonra davamızda onların aleyhine mahkemeye sunduk. Onlara daha çok hata yaptırmak için sürekli bütün üyelerimize dilekçe yazdırdık.”

“Toplu dilekçe eylemi yaptık. O da toplu bir irade beyanıdır. Çok yararlı oldu. Böyle stratejilerle kazandık işte. Hem sokak mücadelesi, hem hukuki mücadele, hem de basın yoluyla propaganda mücadelesi, web sayfamızda tüm gerçekleri deşifre etmemiz, tüm bunların hepsinin birleşiminin sonucu başarılı olduk sonuçta.”

“Ayazma’yı da biliyorum. Ayazma’yı çalışan arkadaşlarla, bizim dönemimizdeki diğer kentsel dönüşüme karşı mücadele eden bütün gruplarla sürekli iletişim halindeydik zaten. Gezi sürecinde de bu nedenle hep birlikte hareket ettik. Bütün mahalle ve kent platformları ‘Kent Hareketleri’ adı altında bir araya geliyor, yaşadığımız deneyimler konusunda karşılıklı birbirimizi bilgilendiriyorduk.”

Mahallelilerin karar alma süreçlerinden dışlanıyor olması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin öncelikli olarak, inisiyatif sahibi kurum ve aktörler tarafından tüm süreç hakkında bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi; muğlaklık değil şeffaflık ilkesinin benimsenmesi gerekmektedir. Katılım hakkı, yasal bir dayanağa bağlı olmaksızın, kentsel mekanın biçimlendirilmesinde kent kullanıcılarının söz hakkını barındırır. Bu doğrultuda, mevcut demokratik katılım modelinin yeniden boyutlandırılması gerekliliği ortadadır (Purcell, 2002, s.103-104).

Toplumsal adalet arayışında ve demokratik ortamlar yaratılmasında bir alan açan mahalle aktivizminin, kendine özgü bağlamlar yaratırken toplumun bütünü için fayda sağlayabilecek nitelikte olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda, kent ve konut hakkı mücadelelerinde mahalle halkı arasındaki dayanışmanın, diğer mücadele süreçlerinden edinilen deneyimlerin ve mahalle örgütlenmelerinden alınan yardımların kentsel hakların savunulmasında önemli olduğu açıkça görülmektedir.

Öz Değerlendirme

Çalışmanın bu bölümünde, görüşülen öznelere kentsel dönüşüm süreçlerini nasıl değerlendirdikleri ve müdahale veya mücadele tarafının geliştirmesi gereken yönleri anlamak için öz değerlendirme yapımları amaçlanmıştır. Bu doğrultuda mekansal, sosyal, kültürel olarak kent ve konut hakkı ihlalleri için alternatif kentsel dönüşüm uygulamalarında kullanılması gereken yöntemlerin belirlenmesi hedeflenmektedir.

Süreci nasıl değerlendiriyorsunuz? Kentsel yenileme süreci sonrasındaki süreç için olumlu/olumsuz düşünceleriniz?	
Görüşmeci 1	Görüşmeci 2
Mahallelinin katılımının olmaması ve hak ihlalleri açısından projenin kurgulanması olumsuz olsa da ulaşılan sonucun mahalleli açısından olumlu olması	- Mahallelinin katılımının olmaması ve hak ihlalleri açısından olumsuz olsa da ulaşılan sonucun mahalleli açısından olumlu olması - Proje sonrası bölgenin soylulaşmasının mahallelinin yaşam biçimini değiştirmesi açısından olumsuz olması ve yaşam kalitelerinin düşmüş olması

Sürecin bölge sakinleri açısından olumlu sonuçlanmasındaki nedenler nelerdir?

- İnisiyatif sahibi aktörlerle yapılacak görüşmelerde sorumluluğun bilinçli bir ekibe verilmesi
- Yargıya ve kamuoyuna süreci doğru bir şekilde aktarabilmek
- Mahallelinin beyanlarının dilekçe ile kayıt altına alınması
- Toplu dilekçe ile irade beyanı
- Dayanışma, güç birliği ve ortak iradenin sağlanması
- Hukuki açıdan hakların aranması
- Dernekleşmenin hızlıca gerçekleştirilmiş olması
- Dayanışma ve güç birliği
- Diğer kentsel dönüşüm süreçlerinden edinilen deneyimler
- Halkın konu hakkında bilinçli kişiler tarafından bilgilendirilmesi

Tablo 5. 11 Öz Değerlendirme başlığı soru ve cevapları

G1, projedeki inisiyatif sahibi aktör ve kurumlar tarafından projenin mülk sahiplerinden habersiz üretilmesi ve hayata geçirilmeye çalışılması dolayısıyla mahallelinin haklarını göz ardı ettiğini savunmakta; ancak mahallelinin dayanışma içinde mücadele etmesi ve hukuki açıdan kazanmalarından dolayı olumlu değerlendirmektedir. Bununla birlikte günümüzde bölgenin turistik potansiyelinin ortaya çıktığını ve mahalleli için iş olanaklarının doğduğunu belirtmektedir.

“Şimdi turistik potansiyeli de ortaya çıktı. Müthiş bir gelişme oldu 4-5 yılda. Mahalleliler burada iş de bulabiliyorlar. Kendi kafelerini açanlar var. Burada çocuklarını çalıştıranlar var kafelerde. Yaptığı şeyleri kendileri satanlar var. Bir şekilde onlar için de bir sürü iş fırsatı doğdu bu süreçte.”

G2 ise ilerleyen zamanlarda yaşanan bölgesel değişime odaklanarak; Balat’ın eski mahalle kültürünü ve sokak dokusunu kaybettiğini düşünmektedir. Aynı zamanda, hukuki olarak kazansalar da, bölgenin proje sonrası soylulaşma süreciyle yaşadığı demografik, sosyo-kültürel ve sosyo-mekansal dönüşümden dolayı yaşam kalitelerinin düştüğüne ve barınmakta zorluk yaşadıklarına dikkat çekmektedir.

“Bu olaylardan sonra kafelerin açılmasıyla, her yerde olan değişim burada da oldu. Bu değişimlerin etkisiyle evler satılmaya başlandı. Kiralar yükseldi. Tabii insanlar kiralarını ödeyemez oldular.”

“Mahalle kültürü kalmadı artık.”

“Bizi mahkeme aracılığıyla, davalarla gönderemediler. “Bu insanları nasıl dağıtabiliriz?”. Ancak bu şekilde dağıtılabildi. İnsanlar da yavaş yavaş, evlerini satarak, belli fiyatların üzerinde fiyatlar vererek buradan gittiler.”

“Değişim güzel diyorlar da, o değişimin getirdiği etkiler de geçmiş her şeyi bitiriyor. Kültürü, insanlığı her şeyi etkiliyor.”

“Yenilemenin rant sevdasıyla kafelerin açılması da insanları buradan soğuttu. İnsanlar rahat edemedi. Rahat niye edemediler? Çünkü kafelerin her tarafı işgal etmesiyle sokakta rahat rahat yürüyemediler. Şu an burada gördüğünüz kafelerin her birinde esnaflar vardı zamanında. Kasap, manav, elektrikçi, tamirci... Bu insanlar da buradan gittikten sonra bütün düzen bozuldu. Mahallede bile sayılı insanlar kaldık. Yani bizi yıkmadan bitirdiler. Öyle anlatabilirim. Yıkmadan, sosyal boyutla bizi bitirdiler.”

“Bir yerde böyle bir gelişim oluyorsa, o yer artık eski özelliğini kaybediyor. Şimdi Balat, Fener’in mahalle kültürü olarak hiçbir özelliği kalmadı. Cihangirleşme yoluna doğru gidiyoruz. Eski tadı tuzu kalmadı. İnsanlar da kaçmaya başladı buradan.”

Görüşmeciler, soylulaşma pratiklerine yönelik tutumlarını da aktararak, dönüşüm sürecinin mahallede oluşturduğu değişimlere değinmekte; mahalle halkının yaşamı harici oluşan ikinci bir Balat yaşamının oluştuğuna dikkat çekmektedir.

G1;

“Şu anda bir de ikinci bir Balat oluştu kafelerin açılması ve son yıllarda buradaki sosyo-kültürel dönüşümle birlikte. Bu arada arka planda mahallenin kendi iç yaşamı hala devam ediyor. Gündüz gelenler bunun hiç farkında olmasa da geceleri evlerin içinde bambaşka yaşamlar olan bambaşka bir Balat daha var burada. Mesela ben bunu biliyorum. O mahalle yaşamının da içindeyim çünkü.”

“Kentsel dönüşümle olmasa bile bu arada bir şekilde Fener-Balat’da bir dönüşüm furiası başladı. Kafeler, butik oteller, yeni iş yerleri açıldı. Yeni bir sürece geçildi, piyasa ekonomisine bağlı bir soylulaşma sürecine.”

“Onların gelecekte daire satmak istedikleri insanlarla buranın düşük gelirli halkı bir arada yaşayamazlardı zaten. Ne bu halk o daireleri alabilirdi ne de gelecek olanlar bu insanlarla birlikte yaşamak isterdi.”

söylemiyle bu sürecin mahalleli için yarattığı olumlu sonuçlara odaklanırken; hizmet sektörünün bölgede artışıyla başlayan dönüşümün piyasa ekonomisine bağlı bir soylulaşma süreci yarattığını da aktarmaktadır.

G2 ise şu şekilde aktarmaktadır:

“Kimse kimseyi tanımıyor zaten artık. Herkes kafe açıp, ticaretine bakmaya çalışıyor. Kiralarını çıkarmak için mücadele ediyor.”

“Uzaktan tiyatro dekoru gibi gözüküyor ama içler bambaşka tabii.”

Şekil 5. 12 Mahalle biriminin başkalaşımı – “İkinci Balat”, İstanbul. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 2023.

Sosyal ilişkilerin yeniden biçimlenmesini gerektiren bir süreç olarak soylulaşma; yeni bir kent sınırı yaratarak mahallelinin mekansal aidiyetine zarar vermekte ve yaşam alanlarına yabancılaşmalarına neden olmaktadır. Soylulaşmayla değişen ekonomik örüntüler, düşük gelirli mahallelerinde yaşamasını zorlaştırarak alanı terk etmelerini gerektirmektedir. Nitekim Marcuse, terk etme ve soylulaştırma kavramlarını ele alırken; yapısal değişim sonucu oluşan iki sürecin de “kent ekonomisinde nüfusun iktisadi kutuplaşmasını büyük ölçüde artıran değişimlerle” bağımlı olduğunu aktarır. Bu bağlamda düşük gelirli sınıfın devamlı yer değiştirme baskısı altında olması ve yüksek gelir grubunun devamlı soylulaştırılan mahallelere yönelmesini takip eden bir döngü oluşmaktadır (Marcuse, 2021, s.208).

Şekil 5. 13 Mahalledeki emlakçılar ve satılık ilanlarından örnekler, Balat. Yazarın kendi çektiği fotoğraflar, 2023.

Görüşmecilere, sürecin bölge sakinleri açısından olumlu sonuçlanmasındaki nedenler sorulmuştur. G1, ilk olarak dernek kurmanın önemine değinmekte; özellikle inisiyatif sahibi aktörlerle yapılacak görüşmelerde sorumluluğun bilinçli bir ekibe verilmesinin önemini vurgulamaktadır. Mahallelinin başarısındaki en önemli faktörün, inisiyatif sahibi kurum ve aktörlerin mahalleli ile bireysel görüşmeler gerçekleştiremedikleri için baskı-rıza pratiklerinin uygulanamaması ve mahallelinin ortak bir irade ortaya koyabilmesi olduğunu aktarmaktadır.

“Belediye ile görüşmeler için bir temsilci kurul oluşturup, halkı belediye ile muhatap etmemek gerekiyor.”

“Ama halk beni anladı ve hemen toplantı sonrası etrafımı aldı: “Sen ne biliyorsun bu proje hakkında, gerçekten burada neler olacak?” diye bir sürü soruya maruz kaldım halk tarafından. Ben de anlattım onlara Sulukule’de olanları. Daha önce bu süreçte insanların başına gelenleri.

İnandılar bana. Ne yapalım ne edelim dedik esnafla, oradaki bütün insanlarla. Bir dernek kurmaya karar verdik. İşte öyle başladı mücadele sürecimiz.”

“Daha en baştan halka şunu söyledik: “Bunlar hileyle insanları ikna ediyorlar. Parayla satın alıyorlar. Yalanla dolanla mücadeleleri bölüyorlar. “Onun için siz bizi (derneğin yönetimini) yetkili kılarsanız, görüşmeleri biz yapacağız, biz muhatap olacağız. Halktan tek kişi bile belediyeye ziyarete gitmeyecek. Hiçbir şey yapmayacak. Dilekçelerinizi de biz yazacağız. Bütün sorunlarınız için biz yetkili olacağız” dedik yönetim olarak. Tabii onu başardığımız için aslında biz bu mücadeleyi başardık.”

“Devletle, belediyeyle pazarlığa kendileri gittiği zaman bölünüyor direniş. Biz onu yapmadık. Göndermedik halkı belediyeye. Ama onlar da bize inandılar. O kadar inandılar ki buradan gönderileceklerine, evlerinin yıkılacağına ve haklarının verilmeyeceğine. Bize her şeyi teslim ettiler. O çok önemliydi. Halkın bize inancı ve güveni en önemlisiydi.”

“Başarı için en önemli faktör, halkın belediye ile anlaşmaması ve direnme noktasında ortak bir irade ortaya koyması. İşin gerçek yüzünü anlayıp, algılayıp inançla, gerçekten ikna olmuş bir şekilde ortak davalarında birlikte dayanışma içinde hareket etme kararlılığını göstermesi. Bu kesin şart. Bu olmadan basını da kullansanız, dünyayı da ayağa kaldırsanız başarı elde edemezsiniz.”

“Yani bir şekilde stratejik bir şekilde, dayanışmanın öne çıktığı, kendi içimizde birleşerek hem de basını iyi kullanarak, hukuki açıdan da- Mimarlar Odası’nın Avukatı Can Atalay bu süreçleri çok iyi bilen bir insan- her şeyin doğrusunu seçerek, doğru bir mücadeleyle yıkımdan Fener-Balat’ı kurtarmış olduk.”

G2 de, mücadele süreçlerinde mahallelinin güç birliğinin önemine dikkat çekmektedir.

“Mahalleli güç birliği ile elde etti bu sonucu. Size örneklediğim gibi, Tarlabası ile aynı anda başladık. Aynı proje, aynı süreçler. Ama Tarlabası’nın şu anki durumuna bakın, bizimkinin durumuna bakın. Mahallelinin iş birliği ve birbirine bağlanması ile bizim adımıza olumlu bir sonuç oldu.”

“Biz mahkemeyi nasıl kazandık? Bu proje hakim karşısına gittiği zaman, -ben de hakim olsam derdim ki: “Evet, güzel proje. Halk bunu niye istemiyor?” Ama işin aslına baktığımız zaman, burada buranın halkı oturmayacak zaten. Sonuçta burada doğmuşuz, burada büyümüşüz, burada anılarımız var. Biz fiziki anlamda değil manevi anlamda baktık olaya. Buradaki geçmişimizi hatırlattık. Yoksa inanın kazanamazdık. Tarlabası da itiraz etti, Sulukule de itiraz etti ama kaybettiler. Biz dedik ki: “Değişik bir şey yapmalıyız”. Danıştığımız kişiler de -sağolsunlar- “Manevi yönüne değinmeniz lazım” dediler. “Buradaki geçmişinizi, yaşamınızı anlatmanız gerekir” dediler. Bu şekilde anlattık ve gerçekten de karar lehimize oldu. Çünkü burada bir yaşamışlık var, geçmiş var, anılarımız var. Mücadelemiz de bu şekilde başladı ve kazandık.”

Bu bağlamda, mahalle halkının kentsel-mekansal sorunu politikleştirmeden, kendi nitelendirmeleriyle “manevi yönüne değinerek” mücadele pratiğini kurgulaması, mücadele tarafını memnun eden bir sonuca ulaşmasına olanak sağlamıştır. Aynı zamanda, mücadele girişimlerinin alternatif kentsel dönüşüm süreçlerinde yaşanacak mağduriyetler için bir deneyim alanı yarattığı görülmektedir.

Kolektif bir hak olarak kent hakkının savunulması için dayanışma, güç birliği ve ortak iradenin önemi açıkça görülmekte; mahalle örgütlenmelerinin kent ve konut hakkı

savunmasındaki etkin güçleri mücadele süreçlerinde ortaya çıkmaktadır; ancak günümüzde neoliberal kent politikaları doğrultusunda uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin ve yeniden organize edilen mekanların özgün sosyal ve mekansal örüntülere sahip, kentin özünü oluşturan mahalle birimini yok etmeye başladığı ve bu doğrultuda gündelik yaşam biçimlerini değiştirdiği görülmektedir.

Lefebvre, mekanın zihinsel ve kültürel, toplumsalla tarihseli birbirine bağladığını söyler (Lefebvre, 2019 [1974], s. 25). Mekandaki her yeni üretim biçimi kendi zaman-mekan boyutunu yaratarak, toplumsal ve kültürel ilişkilerin yeniden biçimlenmesine neden olur. Dönüşüm süreçleri sonrasında Fener-Balat'ın demografik, sosyo-mekansal ve sosyo-ekonomik olarak yeniden biçimlendiği görülmektedir. Günümüzde Fener-Balat Bölgesi küreselleşmeyle birlikte popüler kültürün mekansal biçimlenmesinin bir yansıması olmuştur. Mahallelinin gündelik yaşam biçimlerinin oluşturduğu ve mekanda okunabilir deneyim mozaığının kırılması, Fener-Balat'ın birçok yönden dönüştüğünün göstergesidir.

Harvey, neoliberalizmin insan haklarını kökten ihlal ettiğini savunmaktadır (Harvey, 2020b, s.117). Bu yaklaşımla, hukuksal mücadelenin mahalle için olumlu sonuçlanması bölgenin dönüşümünü engellemekte; soylulaşma süreciyle çizilen yeni soyut sınırlarla kent ve konut hakkının ihlal edilmesinin önünde yeni potansiyeller yaratmaktadır. Her üretim biçiminin yeni bir kent tipolojisi yarattığı ve bunun da kent üzerinde okunabilir olduğu görülmekte (Lefebvre, 2019 [1970], s.28); uygulanması planlanan ve ilan edilen projelerin sosyal, mekansal, kültürel ve ekonomik anlamdaki dönüştürücü gücü Fener-Balat'ta okunabilmektedir. Bu doğrultuda Castells'in vurguladığı; mücadelenin devrimci bir nitelik kazanması ve kökten bir değişim sağlaması, mücadelenin nitelik ve niceliğinden farklı olarak bağlamındaki bütün etkenlerin birleşimine göre biçimlenmekte olduğu görülmektedir (Castells, 2020 [1978], s. 219).

5.2 AYAZMA / TEPEÜSTÜ KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJESİ

2000’li yıllarla birlikte, kayıt dışı konut alanlarının resmi konut piyasalarına dahil edilmesine yönelik etkin kent politikalarının uygulanmaya başladığı görülmektedir. Bu sürecin en önemli odak noktalarından birisi de, kentsel dönüşüm uygulamaları kapsamında gecekonduların tasfiye edilmesine yönelik çalışmalar olmuştur. Ülkeye ucuz iş gücü sağlayan göçmen işçi sınıfının kentsel mekana tutunması için barınma sorununu çözen bir mekanizma olarak gecekondular, kimi zaman popülist politikalar kimi zaman ise tahliye pratikleri için bir dayanak haline gelmekte; zorla tahliye, mülksüzleştirme ve konut hakkı ihlalleri için bir zemin yaratmaktadır. 2000’lerde ise, neoliberal kentleşme politikaları doğrultusunda sermayenin maksimizasyonu için bir alan açmaktadır.

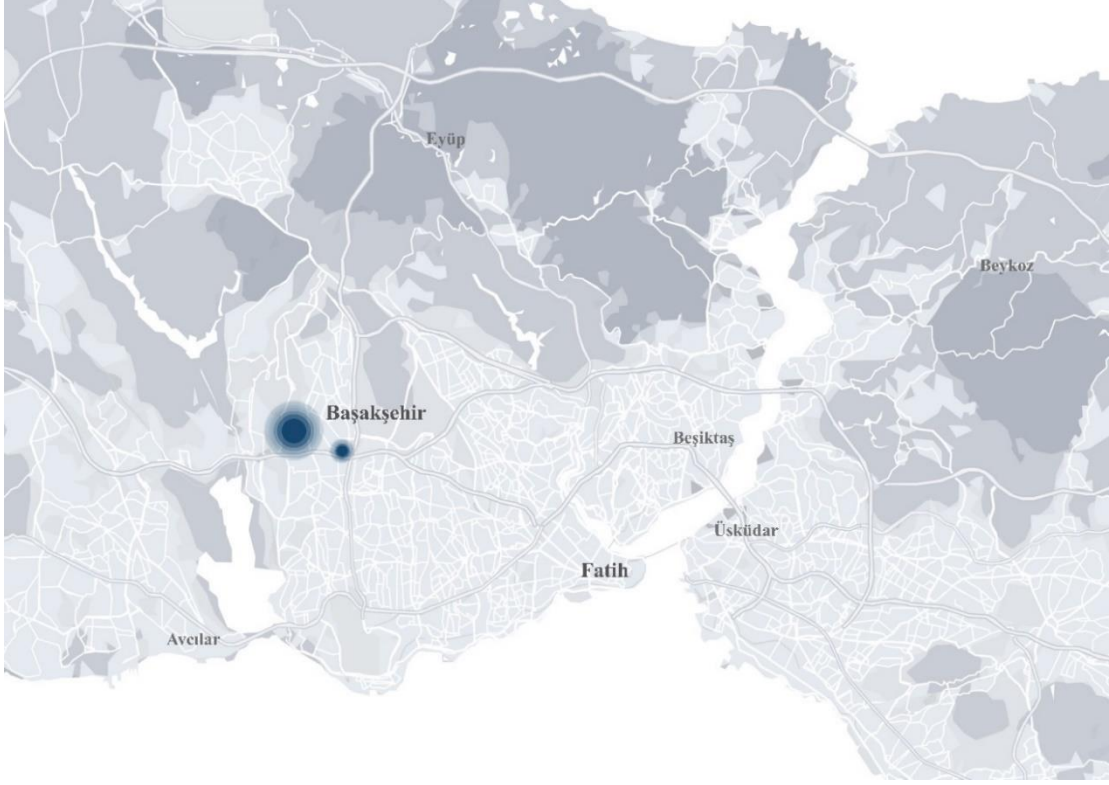
İstanbul’un kent çeperinde bir gecekondular mahallesi olan Ayazma-Tepeüstü Bölgesi, nüfusun artışı ve çepere doğru genişlemesiyle birlikte, 2000’lerde sermayenin ilgisini çekmeye başlamıştır. Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi ise Türkiye’nin ilk ve en kapsamlı dönüşüm projesi olarak önem kazanmakta; bir bölgede yaşayan tüm nüfusun toplu olarak başka bir alana taşınması bağlamında da ilk örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu proje, sonrasında uygulanan dönüşüm projelerinde kent ve konut hakkını aramak adına mahalleliler için önemli bir deneyim ortamı yaratmıştır.

Bu bölümde, İstanbul’daki kentsel politikaların neoliberalleşme ekseninde yeniden düzenlenmesinin en önemli örneklerinden olan bu projenin, müdahale ve mücadele sürecinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlanmıştır.

5.2.1 Ayazma - Tepeüstü: Tarihi ve Coğrafi Bağlam

Ayazma-Tepeüstü Bölgesi, günümüzde Küçükçekmece ve Başakşehir ilçe sınırları içerisinde bulunan, İstanbul’un batı yakasında, TEM, Atatürk Olimpiyat Parkı, İkitelli Organize Sanayi Bölgesi ile çevrelenmekte olan alanlardır. Küçükçekmece sınırları, 2008 yılında yürürlüğe giren “5747 sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunu”nun

uygulanmasıyla birlikte yeniden düzenlenmiş ve bölgenin bir kısmı Başakşehir Belediyesi sınırları içinde kalmıştır (Turgut ve Çaçtaş Ceylan, 2010, s.2-4).

Şekil 5. 14 Ayazma ve Tepeüstü Bölgeleri

Küçükçekmece, arkeolojik araştırma verilerine göre M.Ö. 6000-5500 yıl öncesine dayanan yerleşim izleri taşımakta ve İstanbul'un bilinen en eski yerleşim alanlarından birisi olarak kabul edilmektedir (Turgut ve Çaçtaş Ceylan, 2010, s.6). Aynı zamanda Küçükçekmece sınırları içerisinde Roma, Geç Antik ve Bizans dönemlerinde yerleşim yeri olarak bilinen, "Region" adında bir bölge olduğu bilinmektedir. Bizans'ın Avrupa ile bağlantısını sağlayan en önemli yollardan birisi olan "Via Egnatia"nın da buradan geçiyor olmasıyla birlikte bölge, Bizans'ın en önemli ticaret yerlerinden birisi olarak kabul görmüştür (Akşehirli, 2005, s.67; aktaran Turgut ve Çaçtaş Ceylan, 2010, s.6).

Küçükçekmece, 19. yy Osmanlı dönemine ait köprüler, kervansaraylar, camiler ve köşklerin izleri bulunan tarihsel özelliklere sahip bir bölgedir (Küçükçekmece Belediyesi, 2007; aktaran Türkün ve Aslan, 2013, s.357). 1800'lü yıllarda nüfusunun yarısını Türklerin,

yarısını Rumların oluşturduğu Küçükçekmece Bölgesi; 1878 yılındaki Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) ve 1912 Trablusgarp Savaşı nedeniyle önemli nüfus değişimleri yaşamıştır. Balkan Savaşları sonrası bölgeye Bulgaristan'dan gelen göçmen Türkler yerleşmiştir. 1923 yılından sonra ise mübadele ile giden Rumların yerini Yunanistan'ın çeşitli bölgelerinden gelen Türkler almıştır (Turgut ve Çaçtaş Ceylan, 2010, s.8).

1954'te Yugoslavya ve Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin bölgeye yerleşmesiyle birlikte nüfus artışı ve yeni yerleşim alanlarının oluştuğu gözlemlenmiştir. İstanbul'da hızla artan göç nüfusuna paralel olarak, Küçükçekmece Gölü kenarında eski çiftlikler imar parseline dönüştürülmüş ve bu durum düzensiz yapılanmaya sebebiyet vermiştir (Turgut ve Çaçtaş Ceylan, 2010, s.3).

1990 yılında kurulan İkitelli O.S.B., Küçükçekmece'nin bir üretim merkezi olmasında önemli bir yere sahip olmakla birlikte bölgedeki konut gelişimini de etkilemiştir (Türkün ve Aslan, 2013, s.357). Günümüzde Küçükçekmece ulaşım açısından, İstanbul için çok önemli erişim ve kesişim akslarının yakınında yer almaktadır. İlçenin en önemli ulaşım akslarından biri ise Basın Ekspres Yolu olarak da bilinen Prestij Hizmet Aksı'dır (Turgut ve Çaçtaş Ceylan, 2010, s.9).

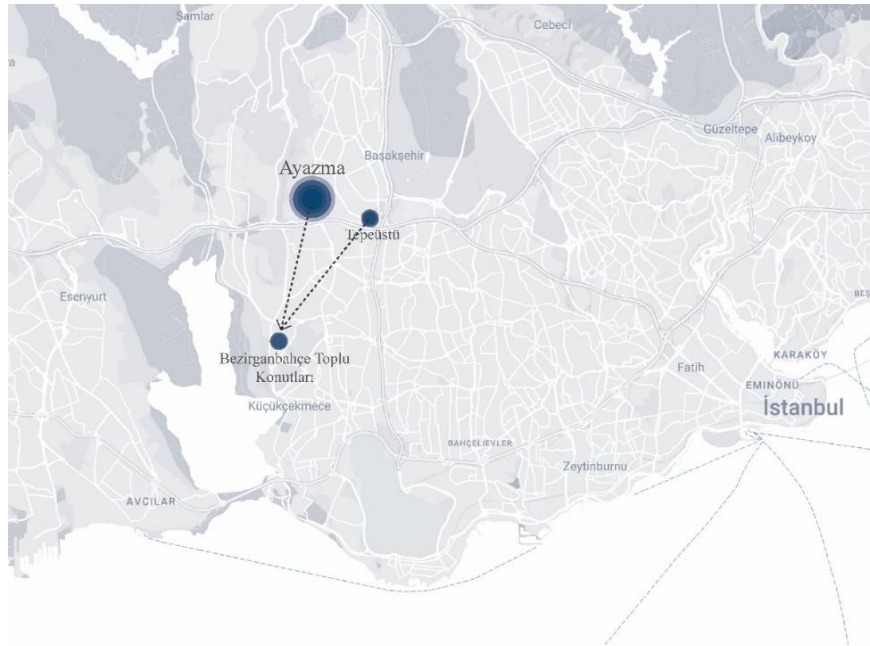
Şekil 5. 15 Ayazma, Küçükçekmece, 1999.

Kaynak: <http://www.archivis.ifea-istanbul.net/>

Ayazma-Tepeüstü Bölgesi ise, 80’li yıllarda doğudaki köylerini geride bırakarak zorunlu göç ile kente gelen Kürt nüfus tarafından, köylerine çok benzeyen kırsal alanları ve doğası nedeniyle tercih edilmiş bir yerleşim alanıdır (Uzunçarşılı Baysal, 2009, s.36). Gelir düzeyi düşük ailelerin yaşam alanı olarak tercih ettiği, teknik ve sosyal donatı anlamında yetersiz olan bir gecekondu semti olarak bilinmektedir (Ceylan ve diğ., 2007; aktaran Kömürcüoğlu, 2008, s.76).

5.2.2 Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Proje Süreci

Ayazma ve Tepeüstü Bölgeleri’nin kentsel dönüşüm süreci, 2004 yılında İ.B.B., Küçükçekmece Belediyesi ve TOKİ arasında üçlü protokolle imzalanan kentsel dönüşüm kararıyla başlayarak, 2005 yılında bölgenin 5393 sayılı kanunun 73. Maddesi gereğince “Kentsel Dönüşüm Alanı” olarak ilan edilmesiyle devam etmiştir (Uzunçarşılı Baysal, 2009, s.35). Sonrasında bölgedeki gecekonduların yıkımına karar verilerek burada yaşayan hak sahiplerinin TOKİ tarafından Bezirganbahçe’de yapılan konutlara yerleştirilmesi için İBB ve TOKİ ile protokol imzalanmıştır (Kuyucu, 2019, s.78) (Şekil 5.18). Bu doğrultuda Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi bir bölgede yaşayan tüm nüfusu toplu halde başka bir bölgeye taşıyan ilk örnek olarak karşımıza çıkmaktadır (Uzunçarşılı Baysal, 2010, s.204).

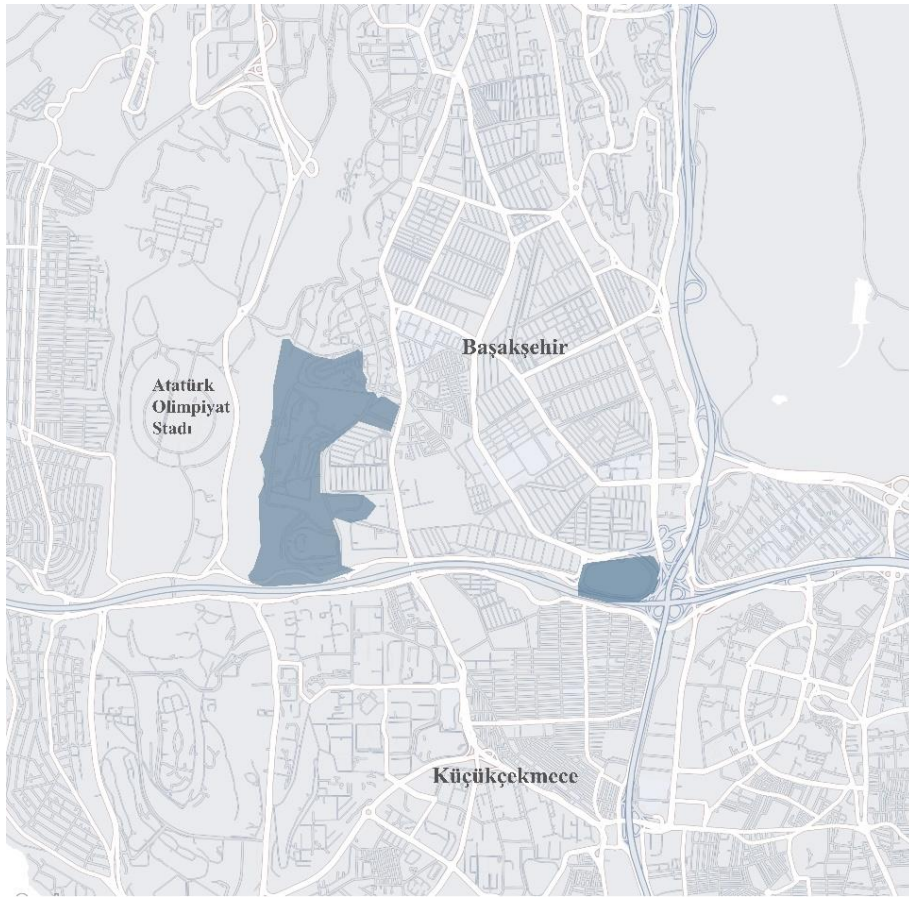

Şekil 5. 16 Ayazma-Tepeüstü Bölgeleri ve Bezirganbahçe Konutları’nın konumu

2004-2014 yılları arasında Küçükçekmece Belediye Başkanlığı yapan Aziz Yeniay, Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi sonrası görüşlerini şöyle dile getirmiştir:

“Türkiye’de en kısa sürede tamamlanan, kentsel tasarım projesi olma özelliğini taşıyan, Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm projesiyle, 4 yeni kültür, sanat merkeziyle, amfi tiyatroları, 14 sağlık yatırımı, 92 spor ve eğitim yatırımı, 19 üst yapı yatırımı, 28 alt yapı yatırımı, 140 çevre yatırımı ve 17 dev ulaşım yatırımı ile Küçükçekmece’mizi, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti’nin değerli bir parçası haline getirdik. Bütün bu yatırımları yaparken de, İstanbul Büyükşehir Belediyemizin, Başbakanlık Toplu Konut İdareimizin, İstanbul Valiliğimizin ve Merkezi Hükümetimizin çok büyük katkıları olmuştur” (Aziz Yeniay, 2009).

Yeniay’ın nitelendirdiği üzere, Ayazma-Tepeüstü Bölgesi uygulanan kentsel dönüşüm projesi ile “değerli bir kent parçası” haline gelerek, sermayenin maksimizasyonu için önemli bir alana dönüşmüştür.

Şekil 5. 17 Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Proje Alanları

Küçükçekmece Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Proje Danışmanı ve şehir plancısı Prof. Dr. Sırma Turgut ve Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Bölgesi AR-GE çalışmalarının

yürütücüsü Y. Şehir Plancısı Eda Çaçtaş Ceylan Küçükçekmece’yi; şehircilik ve planlama ilkelerinin dışında, plansız ve kaçak olarak gelişmiş, bütüncül yaklaşımlara sahip olmayan bir ilçe olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda, kentin değişim ve dönüşüm sürecinde Küçükçekmece’nin, yoğun mülkiyet sorunları, altyapı eksikliği, işgal, yapı güvenliği, yapı kalitesi gibi sorunlu temellerde, plansız geliştiğine ve bunun doğal sonucu olarak sosyal problemler doğurduğuna ve bu sorunsalların acil müdahale gerektirdiğine vurgu yapmaktadır (Turgut ve Çaçtaş Ceylan, 2010, s.35).

Yeniay, Ayazma-Tepeüstü bölgeleri için şu tanımlamayı yapmaktadır:

“Son derece sorunlu bir altbölge olan Ayazma ve Tepeüstü yerleşmelerinin söz konusu dönüşüm projesi öncesinde yasadışılığına ilaveten, sosyal, ekonomik ve fiziki boyutta sahip olduğu sorunlarla “dışlanmışlık” yaşayan bir profile sahipti. Amaç buradaki fiziksel yapıyı rehabilite ederken, bölgeyi ve yaşayanını yasal bir kimliğe kavuşturmak ve bu süreci de muhakkak sosyal içerme programlarıyla desteklemek, güçlendirmek olmuştur” (Yeniay, 2010).

Turgut ise; bölgenin temel ve öncelikli çözüme ulaştırılması gereken sorunları olarak, “yoksulluk” ve “yoksunluk” durumlarına, gerçekçi ve tutarlı modellerle birlikte, kapsamlı politikalarla acil müdahale edilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Turgut, 2010).

Şekil 5. 18 Kentsel dönüşümden önce Ayazma Bölgesi

Kaynak: www.megaprojeler.com / <http://www.archivis.ifea-istanbul.net/>

Turgut ve Ceylan, Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi’ni üç süreçte ele almıştır: Başlangıç ve hazırlık süreci, gelişim süreci ve uygulama süreci (Turgut ve Çaçtaş Ceylan, 2010, s.54). Ayazma-Tepeüstü Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi’nin ana aktörü Küçükçekmece Belediyesi; sosyal profil, aile yapıları, hane halkının nitelik ve nicelikleri, mevcut arazi durum tespiti ve hak sahipliği verilerinin düzenlenmesini kapsayan detaylı bir

alan-anket çalışması gerçekleştirmiştir (Küçükçekmece Belediyesi, 2010). Belediye'nin yetkilendirdiği aktörler tarafından hane halkı ile yüz yüze gerçekleştirilen anket çalışmalarında, 1501'i Ayazma'dan, 355'i Tepeüstü Bölgesi'nden olmak üzere 1856 hane ile görüşülmüştür. Turgut ve Çaçtaş Ceylan, yapılan bu araştırma sonucunda Ayazma-Tepeüstü sakinlerinin beklenti, alışkanlık, hedef, sorun, problem ve potansiyellerinin anlaşılacak, kentsel dönüşüm sürecine aktif katılımlarının ve ortak kamu yararı sağlanması yönünde etkili bir çalışma olmasını amaçladıklarını aktarmaktadır (Turgut ve Çaçtaş Ceylan, 2010, s.94).

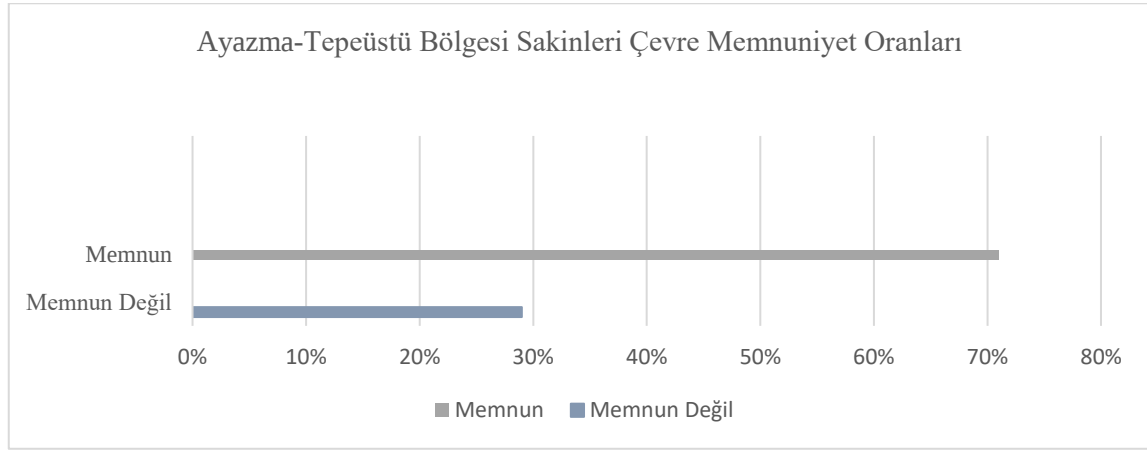

Şekil 5. 19 Ayazma, 2002.

Kaynak: <http://www.archivis.ifea-istanbul.net/>

2004 yılında alanda bölgelendirme yapılarak 1. düzey hane halkı arasında uygulanan anket çalışmalarında fiziksel yapı, nüfus yapısı, göç durumu, çevre memnuniyeti, konut konfor durumu, ekonomik yapı ve sosyal yapıları değerlendirilmiştir. Ayazma-Tepeüstü'nde yapılan çevre memnuniyeti ile ilgili anket çalışmalarına göre; yaşadığı yerden memnuniyet oranı %71 çıkmıştır (Tablo 5.12). Memnun olmayan %29'luk kesimin memnuniyetsizliklerinin ise; bölgesel mahrumiyet, altyapı, ulaşım yetersizliği, susuzluk, yerel hizmet eksikliği ve eğitim alanlarının olmaması şeklinde belirtilmiştir. Bölge halkı, Belediye'den öncelikli olarak bölgeye yol, altyapı ve okul hizmetlerini getirmesini talep etmiştir (Turgut ve Ceylan, 2010, s.98). Çevre memnuniyetini de kapsayan, bölge halkının Ayazma-Tepeüstü ile ilgili görüşlerinin alındığı anketlerden edinilen sonuçların, kentsel dönüşüm karar verme sürecinde nasıl bir etki yarattığı saptanamamıştır. Bu bağlamda,

bölgede yapılan araştırmaların yalnızca kentsel dönüşümün kapsamlı yapıldığına dair gösterge sunması açısından kurgulandığı söylenebilir.

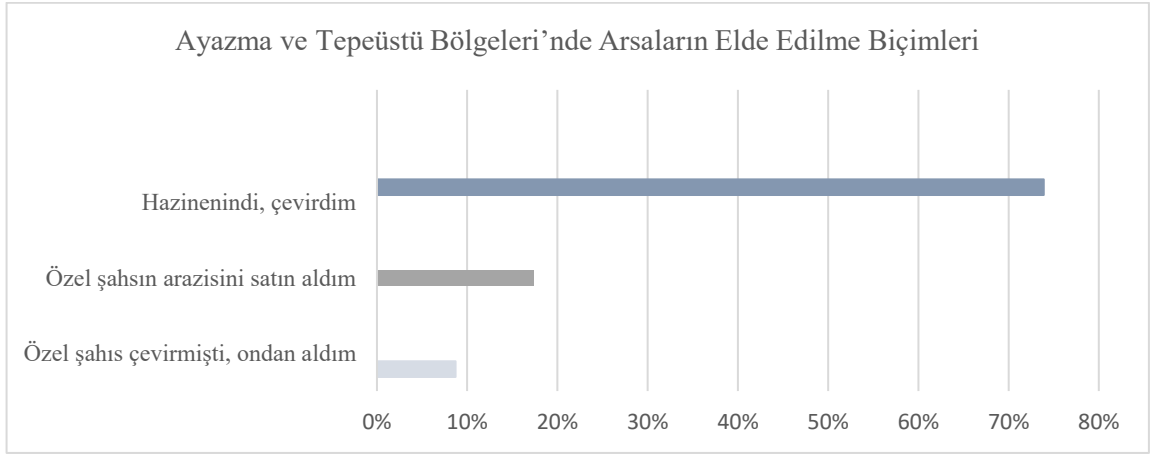

Tablo 5. 12 Ayazma-Tepeüstü Bölgesi sakinleri çevre memnuniyeti

Kaynak: Turgut ve Çağtaş Ceylan, 2010, s. 98.

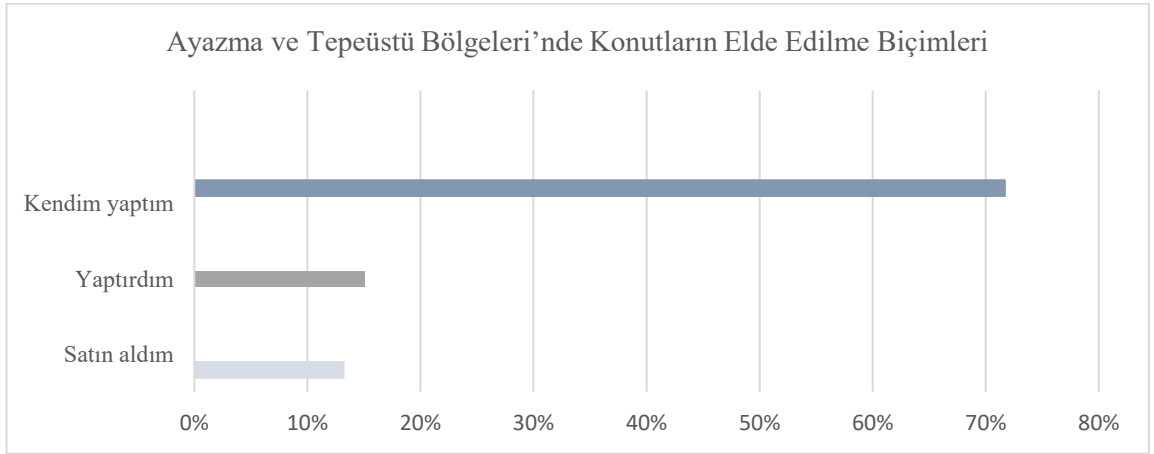
İstanbul’da kent çeperinde ve kayıt dışı bir yerleşim alanı olarak gelişen Ayazma-Tepeüstü Bölgesi’ndeki mülkiyet örüntüleri Tablo 5.13 ve 5.14’de verilmiştir. Yapılan çalışmalarda, Ayazma ve Tepeüstü’ndeki toprak mülkiyetinin %73,9 oranında hazinenin olduğu saptanmıştır. Bölge halkı, inşa edilen konutların ise %71,7’sinin kendileri tarafından yapıldığını belirtmiştir. Bu durumda, bölgenin büyük oranda kaçak yapılaşma örüntüsüne sahip olduğu ve yasal düzlemde hak sahibi oranının düşük olduğu görülmektedir.

Küçükçekmece Belediyesi, “işgalci”ler ile anlaşma nitelendirmesiyle yaptığı girişimle bir muvafakatname hazırlayarak; inşaat maliyetleri dikkate alınması kaydıyla konut fiyatlarının hesaplanması ve tarafına düşecek miktarda borçlandırılması karşılığında Bezirganbahçe Konutları’na geçmeleri için bir planlama yapılmıştır. Harvey, gecekondulu nüfusa tapu dağıtarak yoksulluktan kurtulmalarını sağlayacak bir mülk sunma düşüncesinin, başlangıçta ilerici görünmekle birlikte, bir yanılsama olduğunun altını çizmektedir (Harvey, 2019b, s. 62). Harvey’nin söyleminin Ayazma-Tepeüstü Bölgesi’ndeki yansıması, vaka incelemesinde veri ve söylem analiziyle detaylandırılacaktır.

Tablo 5. 13 Ayazma ve Tepeüstü Bölgeleri'nde arsaların elde edilme biçimleri

Kaynak: Türkün ve Aslan, 2013, s.369.

Tablo 5. 14 Ayazma ve Tepeüstü Bölgeleri'nde konutların elde edilme biçimleri

Kaynak: Türkün ve Aslan, 2013, s.369.

İstanbul'un ilk kentsel dönüşüm projesi örneklerinden olan bu alanlara, dönüşüm ile birlikte çevresel özellikleri ve konumu göz önünde bulundurularak yeni bir fonksiyon geliştirilmesi amaçlanmıştır (Ceylan ve diğ., 2007; aktaran Kömürcüoğlu, 2008, s.76). Dönüşüm kararıyla birlikte toplamda 1.625 bina yıkılmış olup, yıkımlardan 2.135 hane etkilenmiştir. Yıkım, 10.675 kişinin bölgeden tahliye edilmesiyle sonuçlanmıştır (Uzunçarşılı Baysal, 2009, s.36; Türkün ve Aslan, 2013, s.355).

Şekil 5. 20 Kentsel dönüşüm öncesi Tepeüstü ve Ayazma Bölgeleri

Kaynak: www.megaprojeler.com / www.evrensel.net

Şekil 5. 21 Ayazma Bölgesi yıkım ve yaşam alanı

Kaynak: Kömürcüoğlu, 2008, s.86-88.

Bölgenin boşaltılmasının ardından, Ayazma-Tepeüstü bölgelerine yapılması planlanmış olan projenin hedefi 3.185.000 m² inşaat alanında, 1.378.000 m² proje alanında 6.600 konut sağlamaktır. Maliyeti 1 milyar 405 milyon (3 etap toplamı) olarak bildirilen, arsa karşılığı gelir paylaşımlı projedeki ilgili kurumlar TOKİ, İBB, Küçükçekmece Belediyesi ve Emlak GYO A.Ş.'dir. Projeyi uygulayan inşaat şirketleri ise; 1.Etap: Ağaoğlu 2.Etap: Makro İnşaat Ticaret A.Ş.- Akyapı Yapı Endüstrisi ve Ticaret A.Ş Emlak GYO 3. Etap: Özülke İnşaat Ticaret A.Ş.- Öz-Kar İnşaat Ticaret ve Sanayi A.Ş.'dir (megaprojeler.com).

Şekil 5. 22 Kentsel dönüşüm sonrası Ayazma Bölgesi için tasarlanan proje görselleri

Kaynak: www.megaprojeler.com

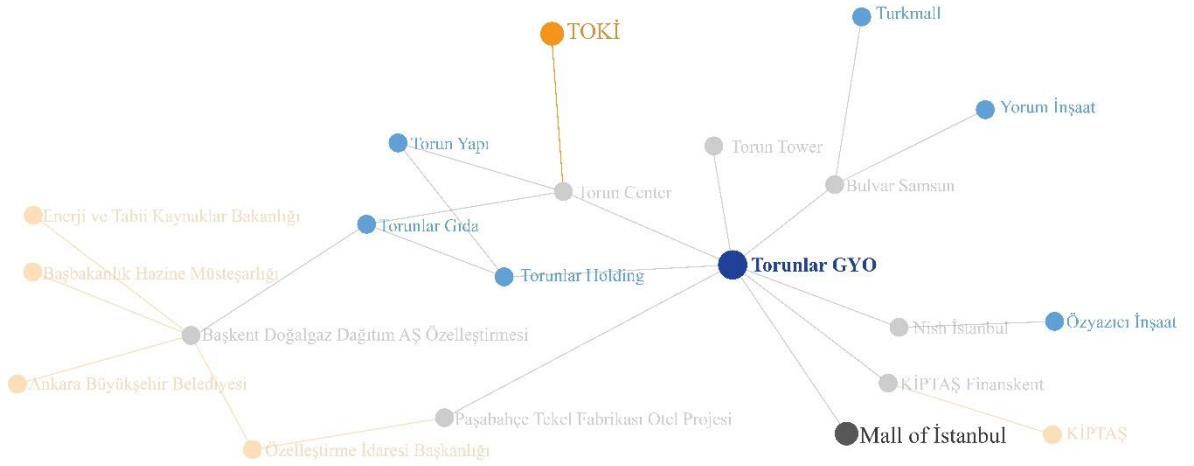

Şekil 5. 23 Dönüşüm sonrası Ayazma'ya uygulanan Ağaoğlu My World Europe Projesi, İstanbul. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 2022.

Şekil 5. 24 Kentsel dönüşüm sonrası Tepeüstü’ne uygulanan Mall of Istanbul proje görselleri

Kaynak: www.megaprojeler.com

Şekil 5. 25 Tepeüstü’nde mekanın yeniden organize edilmesinde inisiyatif sahibi Torunlar GYO’nun kurum bağlantıları

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir / <https://mulksuzlestirme.org/>

	Ayazma	Tepeüstü
Proje Alan Büyüklüğü	1.378.000 m ²	130.000 m ²
Kamuya Açıklanma Tarihi	Haziran 2004	Haziran 2004
Alanın Niteliği	Gecekondü Bölgesi	Gecekondü Bölgesi
Proje Hazırlanma ve Bitiş Tarihi	2008	2008
Proje Maliyeti	1. Etap: 747 milyon 600 bin TL 2. Etap: 635 milyon TL 3. Etap: 723 milyon TL	1.5 Milyar TL
İlgili Kurumlar	TOKİ İBB Küçükçekmece Belediyesi Emlak GYO A.Ş.	TOKİ İBB Küçükçekmece Belediyesi
Yüklenici Firma	Özülke İnş. Tic. A.Ş. - Öz-Kar İnş. Tic. ve San. A.Ş. İş Ortaklığı (3. Etap) Makro İnş. Tic. A.Ş. – Akyapı Yapı Endüstrisi ve Tic. A.Ş. İş Ortaklığı (2. Etap) Ağaoğlu Şirketler Grubu	Torunlar GYO
Proje Danışmanı	Prof. Dr. Sırma Turgut	Prof. Dr. Sırma Turgut
Proje Türü	Kentsel Dönüşüm	Kentsel Dönüşüm
Kentsel Dönüşümün Uygulama Aracı	5393 sayılı kanunun 73. Maddesi gereğince “Kentsel Dönüşüm Alanı” ilan edilmesi	5393 sayılı kanunun 73. Maddesi gereğince “Kentsel Dönüşüm Alanı” ilan edilmesi
Kentsel Dönüşümün Uygulanma Biçimi	Arsa karşılığı gelir paylaşımı	Arsa karşılığı gelir paylaşımı

Tablo 5. 15 Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Proje künyesi

Kaynak: www.megaprojeler.com

Şekil 5. 26 Ayazma Bölgesi, İstanbul. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 2022.

Şekil 5. 27 Ayazma Bölgesi, Ağaoğlu My World Europe Projesi'ne bakış, İstanbul.
Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 2022.

5.2.1 Aktörler ve Söylem Analizi: İnisiyatif Sahibi Kurumlar (İnşaat Firmaları) ve Yerel Örgütlenme

Bu bölümde, Ayazma-Tepeüstü'nün kentsel dönüşüm sürecinde kurulan bir mahalle örgütlenmesi olarak Ayazma Mağdurları Topluluğu adına Cihan Uzunçarşılı Baysal ile görüşme sağlanmıştır. İstanbul Kent Savunması ve Kuzey Ormanları Savunması üyesi olmakla birlikte; Sulukule Platformu, Toplumun Şehircilik Hareketi: İMECE, İstanbul Kent Hareketleri ve Ayazma Mağdurları gibi birçok kent hareketinde aktif olarak etkinlik göstermiştir. Ayazma Mağdurları Topluluğu ve Ayazma halkı ile birlikte dönüşüm sürecini birebir yaşamıştır. Müdahale tarafından ise; Tepeüstü Bölgesi'nde uygulanan Mall of İstanbul Projesi için ise inisiyatif sahibi inşaat firması Torunlar GYO Genel Müdür Yardımcısı Osman Ataş ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

Görüşmede beş başlık altında değerlendirilen yaklaşık on iki adet açık uçlu soru sorulmuştur. Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi süreci ve Ayazma Mağdurları Topluluğu bünyesinde yapılan kentsel mücadele ile ilgili bilgi ve deneyimleri alınarak; müdahale ve mücadele tarafında etkin görev alan aktörlerin karşılaştırmalı söylem analizleri yapılmıştır. Bölüm akışında, Cihan Uzunçarşılı Baysal Görüşmeci 3 (G3) ve Osman Ataş Görüşmeci 4 (G4) olarak nitelendirilecektir.

Kentsel Bağlam

İlk olarak Ayazma-Tepeüstü için, bölgenin önemini ve konumunu anlamaya yönelik sorular sorulmuştur. Dönüşümü yapılan alanın mahalle dernekleri ve bölge sakinleri için neden önemli olduğu, alandan neden ayrılmak istemedikleri, mekan ile kurdukları ilişki bağlamında ele alınmaktadır. Bununla birlikte, inisiyatif sahibi inşaat firmasından aktörle yapılan görüşmede, proje için neden bu alanın seçildiği, bölgenin kent içindeki veya proje için bağlamsal önemi irdelenmektedir.

Görüşmeci 3

Mahalle Topluluğu

Bölge sakinleri için bölgenin nasıl bir önemi vardı? Neden oradan ayrılmak istemediler?

- Etnik köken / Etnik birliktelik
- Tanıdıklık / tanışıklık/ aşinalık
- Güven ortamı
- Mahalle yaşamı
- İş olanaklarına yakınlık / ulaşım
- Geldikleri köye benzetmelerinden dolayı mekansal aidiyet hissetmeleri
- Ekonomik avantajlar

Tablo 5. 16 Kentsel Bağlam başlığı soru ve cevap tablosu

Ayazma Mağdurları Topluluğu adına görüşülen Uzunçarşılı Baysal (Görüşmeci 3), bölge sakinleri için mahallelerinin önemini; etnik birlikteliğe sahip bireylerin, bölgeyi göç ettikleri köye benzetmelerinden dolayı mekansal aidiyet hissetmeleriyle ilişkilendirmektedir.

“Ayazma’nın nüfusu Kürt ağırlıklıydı. Güneydoğulu Kürt göçmenlerin, yerinden edilmişlerin yeri idi.”

“Toprakla haşır neşir olmayı çok sevdiklerinden, “Biz Kürt nüfuslar ayağımız toprağa basmadan yaşayamayız” diyorlardı.”

“Köylerin bir örneği Ayazma’da vardı.”

G3, mahallelinin mahalle yaşamında tanıdıklık ve tanışıklıklarına bağlı sağladıkları güven ortamının ve etnik kökenlerinden dolayı birliktelikleri için mekanın değerli olduğunu ve aidiyet hissettiklerini şu sözlerle açıklamaktadır:

“Mahalle onlar için çok şey ifade ediyordu. Benim gözlemlerim şöyle, bir defa herkesin kapısı açıktı. Böyle çok romantize anlatılıyor gibi ama romantize değil.”

“Kimin kapısını çalsak girebiliyoruz.”

“Hem toprakları, ağaçları orada, hem köy yaşantısı gibi çok güvenli bir de tabii hepsi Kürt nüfus. Birbirleriyle çok rahat anlaşıyorlar.”

Bununla birlikte, Küçükçekmece Belediyesi’nin yaptığı anket çalışmalarında Ayazmalıların hemşerileriyle ve akrabalarıyla aynı yerde yaşama, eğitim alanlarına yakın olma ve merkeze

yakın olma durumlarının mahalleli için alanın önemli nitelikleri arasında olduğu görülmektedir (Turgut ve Çaçtaş Ceylan, 2010, s.67).

Ayazma Bölgesi'nde yaşayan düşük gelirli mahallelinin bahçesinden meyve ve sebzelerini temin edebilmesi, çalıştıkları yerlere ulaşılabilirliklerinin kolay olması ve ulaşım maliyetlerinin düşük olması bölgenin onlar için ekonomik olarak avantajlı olduğunu göstermektedir. G3, Ayazma'nın mahalleli için ekonomik olarak kente ve yaşama tutunabilecekleri "son durak" olduğunu aktarmakta, bu bağlamda bölge ekonomik olarak imkanlarının daha elverişli olmasıyla da mahalleli açısından önem kazanmaktadır.

"Çoğunun kümes hayvanı var, sebzelerini de meyvesini de orada bahçesinden temin ediyor. Böylece gündelik gıdasını temin edebildiği bir ortamın içinde."

"Çok kötü şartlardaydı Ayazma. Ama bölgede yaşayanların yaşama tutunacakları, büyük kente tutunacakları son nokta, hele kiracılar için çok çok ekonomik bir yerdi. Onun için oradaki hayata devam ediyorlardı."

"Çalıştıkları yerler yukarıdaki fabrikalar, inşaat işleri, enformel işler idi."

"Bakıldığı zaman lise mezunu elle tutulacak kadar az, ilkokul mezunu bile yok-tablosu. Dolayısıyla düzgün iş bulmalarına imkan yok, düzgün bir yerde yaşamalarına imkan yok, orası onlar için son nokta. "Nöbetleşe yoksulluk" denir, ekonomik olarak iyi konuma gelenler, yoksulluklarını devrederek mahalleyi terk ederler. Oysa Ayazma, artık son durak. Daha o yoksulluğun devredilebilecek bir hali yoktu. Oradan çıkış da yoktu."

Çavuşoğlu, kentteki toplumsal iş bölümü ve yer seçimi bağlamında sosyo-mekansal ayrışmanın Kürt nüfus özelinde mahalle, meslek, ulaşım biçimi gibi örüntülerde net şekilde okunabildiğini belirtir. 2000 sonrası kentsel dönüşüm projelerinin Kürt nüfusun yaşadığı bölgelere yönelik olmasının da sınıfsal yeniden paylaşımın etnik bir nitelik kazanmasına yol açtığına dikkat çekmektedir (Çavuşoğlu, 2016, s.246). Bu doğrultuda, özellikle Ayazma Bölgesi'nde yaşayan kesimin ağırlıklı olarak Kürt kökenli olması da bu görüşü kanıtlar niteliktedir.

Görüşmeci 4

İnisiyatif Sahibi Kurumdan Yetkili Aktör

Neden bu bölge seçildi?

Bu bölgenin kent içindeki veya bu proje için bağlamsal önemi nedir?

- Türkiye'nin en büyük ve yoğun kavşağı Mahmutbey'e yakınlık (Tepeüstü Bölgesi)
- Bölgenin sosyal donatı eksiklikleri ve altyapı sorunlarının olması
- Bölgenin çehresini ve vizyonunu değiştirmek

Tablo 5. 17 Kentsel Bağlam başlığı soru ve cevap tablosu

Müdahale tarafından görüşme yapılan yetkili aktör (Görüşmeci 4), neden bu bölgenin seçildiğini, bölgenin kent içinde veya proje için bağlamsal önemini mekanın fiziksel boyutuyla ilişkilendirmektedir. Tepeüstü Bölgesi'nin Türkiye'nin en büyük ve yoğun kavşağı Mahmutbey'e yakınlığı dolayısıyla, kurum için önem arz ettiğini ve proje için seçildiğini aktarmaktadır.

“Türkiye'nin en büyük ve yoğun kavşağı Mahmutbey kavşağıdır. Burası İstanbul'un batıdan girişi niteliğinde olup, orada olan gecekondular şehrin girişinde kötü bir görüntü oluşturuyordu.”

Aynı zamanda, bölgedeki sosyal donatı eksiklikleri ve altyapı sorunlarına da değinerek, yapılan dönüşümün gerekliliğine işaret etmekte; gerçekleştirilen projenin bölgenin çehresini ve vizyonunu değiştirdiğini aktarmaktadır. Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Proje ekibinden Turgut ve Çağtaş Ceylan ise bölgenin önemini şu şekilde açıklamaktadır:

“Alanın üzerinde yer aldığı ana ulaşım aksları ve çevre bağlantıları, kıyı potansiyeli ve peyzaj değerleri alana son derece önemli misyonlar katmaktadır. Kentin bütünü için önemli bir potansiyel oluşturan çalışma alanları özellikle sanayi alanları ve olimpiyat köyü gibi İstanbul'un en önemli donatı ve altyapı alanlarından birini barındırıyor olması, bu alt bölgeyi kendi sınırları dışına taşıyan ve konuya çok daha geniş bir perspektiften bakılmasını şart kılan verilerdir” (Turgut ve Çağtaş Ceylan, 2010, s.59).

“Yoksulluk ve yoksunluk kavramlarının egemen olduğu pek çok açıdan güvencesiz ve kente gerçekte adapte olamamış bir nüfusun yaşadığı bölgeler, çevre değerleri, mekân kalitesi ve donatı bağlantısı açısından da sorunludur. Yaşadıkları bölge ve mekân koşullarından şikâyetçi olan halk başka bir çözüme gitmekte çaresizdir. Kısmen “öğrenilmiş bir çaresizlik”, olanaksızlık, yaşam güvencesinden mahrum olma ya da “farkında olmama” gibi faktörlerin de varlığı ile sosyal sorunlar farklı alt başlıklarda irdelenebilir” (Turgut ve Çağtaş Ceylan, 2010, s.81).

Söylemde geçen, bölge halkının yaşadıkları alandan ve mekan koşullarından şikayetçi olduğu, yapılan anket çalışmalarındaki çevre memnuniyet verileri ile örtüşmemektedir. Bu doğrultuda, müdahale tarafının kapsamlı olarak gerçekleştirdiği, bölge halkının görüş ve beklentilerinin alındığı anket çalışmasının, sürecin kamuoyunda meşrulaştırılması için bir mekanizma olduğu söylenebilir.

Dönüşüm alanı ile ilgili müdahale ve mücadele taraflarının gündemlerinin farklı olduğu saptanmıştır. Müdahale tarafından yetkili aktörler alanı birincil olarak kentte bulunduğu konum ile ilişkilendirmekte; ulaşım aksları, çevre bağlantıları ve peyzaj değerleri gibi fiziki potansiyelleri bağlamında değerlendirmektedir. Müdahale tarafı bölgeyi sermaye getirisi üzerinden değerlendirirken; mücadele tarafı mekansal aidiyet, sosyal ve kültürel ilişkilerin sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından önemsemektedir. Aşağıda, müdahale ve mücadele taraflarının mekan algılama biçimleri Lefebvre'in mekan boyutlandırmaları çerçevesinde nitelendirilmektedir.

Mekanın karakterinin, bireyin mekan ile kurduğu etkileşim ile oluştuğu varsayımıyla; mekan örüntülerinin kent yönetimleri tarafından sürekli olarak “yaratıcı yıkım” ve yeniden üretim süreçlerine tâbi tutulması, mekanın her seferinde yalnızca fiziksel değil sosyal ve toplumsal olarak yeniden biçimlenmesine neden olmaktadır. Bu düzlemde, neoliberal kent politikalarının yarattığı mekan modelinin, sosyal ve toplumsal bütünleşme ağlarının yok olmasıyla birlikte bireyin de değişmesine neden olduğu söylenebilir.

Harvey; mahalleyi bireylerin değerlerini, beklentilerini, tüketim alışkanlıklarını, piyasa kapasitelerini ve bilinç durumlarını oluşturmasını sağlayan sosyal etkileşimin gerçekleştiği alanlar olarak tanımlar. Bu doğrultuda, neoliberal düzende mahalle gibi mesken alanlarının farklılaşması, toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesi anlamını taşımaktadır (Harvey, 2020a, s.170). Harvey, mesken alanı farklılaşmasının kapitalist üretim sürecindeki etkin güçler tarafından yaratıldığını ve bireylerin bağımsız tercihlerinden oluşan bir ürün olarak düşünülmemesi gerektiğini vurgulamaktadır (Harvey, 2020a, s.177). “Dolayısıyla mesken

alanları farklılaşmasını sosyal ilişkilere dayalı bir tercihler sisteminin edilgen ürünü olarak görmek yerine, sınıfsal ilişkilerin ve sosyal farklılaşmaları üreten ve sürdüren süreçlerin ayrılmaz parçası ve aracı rolündeki bir baskı olarak değerlendirmeliyiz” (Harvey, 2020a, s.178). Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi, mekandaki hakimiyet ilişkilerinin düzenlenmesini sağlayarak müdahale tarafının mekanı amaçlarına göre dönüştürme isteğinin önünü açmıştır.

Proje Süreci

Bu bölümde görüşmecilere, proje sürecini anlamaya yönelik sorular sorulmuştur. Sorular, müdahale ve mücadele tarafının proje sürecindeki öznel deneyimleri ve bakış açılarıyla birlikte, kentsel dönüşümün kendilerine ne ifade ettiğini anlamak üzerine kurgulanmıştır.

Görüşmeci 3

Mahalle Topluluğu

Proje süreci nasıl açıklandı?

Yapılacak olan projeden mahallelinin ne zaman haberi oldu?

- 2004 yılında Aziz Yeniay’ın “İlk balyoz Olimpiyat Stadı çevresindeki mahallelere inecek” söylemi
- İlçe belediyesi önerisiyle Büyükşehir Belediyesi yürütücülüğünde TOKİ girişimleri
- 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye Yasası içindeki 73. madde
- Küçükçekmece Belediyesi’nin yaptığı alan-anket çalışmaları

Dönüşüm süreci nasıl gelişti?

Sizce mevcut yerleşimdeki problemler nelerdir?

- Dönüşümde inisiyatif sahibi kurumlar tarafından, bölgenin sosyal donatı ve altyapı eksikleri doğrultusunda nitelendirilmesi
- Dönüşümde inisiyatif sahibi kurumlar tarafından bölge halkının “yasal ve insanca konutlara kavuşturulması” söylemi

Ayazma (eski yerleşim alanı)

- Altyapı eksiklikleri
- Yoksunluk ve yoksunluk

Bezirganbahçe (yeni yerleşim alanı)

- Ekonomik olarak uyum sağlayamama
- Sosyal uyumsuzluk / dışlanma / aşağılanma
- Etnik gerilim
- Komşuluk ilişkilerinin bitmesi
- Dini pratiklerin farklılığından dolayı oluşan gerilim ortamı

Hangi yasal ve söylemsel temellere dayanarak bir kentsel dönüşüm süreci başlatıldı?

- 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye Yasası içindeki 73. madde
- Dönüşümde inisiyatif sahibi kurumlar tarafından bölgenin geliştirilmesi söylemi
- Mahallelinin “yasal ve insanca konutlara kavuşturulması” söylemi
- Bölge sakinleri için çözüm getirildiğine dair söylemler
- Mahalleliyi kriminalize etme / Suçlulaştırma / Ötekileştirme

Kentsel dönüşüm size ne ifade ediyor?

- Kentsel rant ve birikim açısından bakıldığında şiddetli bir sınıf savaşı
- Sermaye birikimi için cazipleşen alanlardan istenmeyen nüfusların tahliye edilmesini meşrulaştıran bir mekanizma

Tablo 5. 18 Proje Süreci başlığı soru ve cevap tablosu

G3, proje sürecinin, dönemin Küçükçekmece Belediye Başkanı Aziz Yeniay tarafından “İlk balyoz Olimpiyat Stadı çevresindeki mahallelere inecek” söylemiyle kamuoyunda duyurulduğunu aktarmaktadır.

“İlk 2004 senesinde Aziz Yeniay Küçükçekmece Belediye Başkanı olduğu zaman, ilk başkanlığı döneminde bir lafı vardır: “İlk balyoz Olimpiyat Stadı çevresindeki mahallelere inecek”. Gerçekten de ilk balyoz inenlerden biri Ayazma’ydı.”

Nitekim Yeniay’ın “gecekondu sefaletini ortadan kaldırmak” olarak tanımladığı dönüşümle ilgili aşağıdaki söylemi de G3’i destekler niteliktedir.

"Gecekondu sefaletini ortadan kaldırmak amacıyla TOKİ ile 'Gecekondu Dönüşüm Projesi'ni hayata geçirdik. Bu proje kapsam olarak dünyanın en büyük ve en kısa sürede bitirilen projesidir. Buralardaki vatandaşlarımız artık sağlıklı mekân, konut ve şehirlerde yaşayacaklar. İki ay sonra dairelerin son düzenlemeleri tamamlanacak ve taşınacaksınız" (Aziz Yeniay, 2006; aktaran Sabah Gazetesi).

G3, mevcut yerleşimdeki problemleri dönüşümün yapıldığı Ayazma Bölgesi ve mahallelinin dönüşüm sonrası yerleştirildiği TOKİ Bezirganbahçe Konutları üzerinden iki farklı bağlamda değerlendirmektedir. İlk olarak Ayazma Bölgesi'ndeki sosyal donatı ve altyapı eksiklikleriyle birlikte mahallelinin yoksunluk ve yoksulluğu dikkat çekmektedir. Bu durum, bölge halkının elverişsiz konutlarda yaşadığına işaret etmektedir.

“Çok kötü şartlardaydı Ayazma. Ama bölgede yaşayanların yaşama tutunacakları, büyük kente tutunacakları son nokta, hele kiracılar için çok çok ekonomik bir yerdi. Onun için oradaki hayata devam ediyorlardı.”

“TOKİ Bezirganbahçe'ye yeniden iskan edilenleri ve o süreci konuştuğumuz zaman, ben Ayazma'daki yokluğu yoksunluğu fakirliği ve çaresizlik hallerini hiç görmemiş biri olsam, Afganistan'a bile gitmeye razı olan gençleri hiç tanımamış olsam, bir cennetten bahsediyorlar diye düşünürdüm.”

Bezirganbahçe Konutları'ndaki elverişsizliklere odaklanan G3, Ayazmalıların yeni yerleşim alanlarında yaşadıkları ekonomik, sosyal ve kültürel problemlere değinmiştir. Ayazmalıların, Bezirganbahçe'deki konut taksitlerini ve aidatları ödeyemedikleri ve bakkaldan veresiye alışveriş yapmak veya komşudan eksiklerini istemek gibi eski mahallelerindeki dayanışma örüntülerini gerçekleştiremedikleri için ekonomik olarak uyum sağlayamadıkları, sosyal uyumsuzluk yaşadıkları ve kültürel olarak dışlandıkları görülmektedir.

“O gençler geceleri evlerinden çıkıp gidip yıkılan mahallede çadır kurup, ateş yakıp kalıyorlardı. Şöyle anlatıyorlardı; “Orada yeşil alanlar çoktu, onun için çok rahatlıkla bir top alıyorduk, yanımıza da sandviç hazırlıyordu annelerimiz çıkıyorduk bütün gün orada çayır çimen açık havada geçiriyorduk. Oysa buraya geldik tamamen hapislik burası. Tıkıldık.””

“Ekonomik problemler çok önemli bir sorundu. En büyük sorun TOKİ taksitlerini ödeyememeleriydi.”

“Bir de aidat sorunu çok büyüktü. Sadece taksit ödemiyorlar, dünya kadar aidat parası ödüyorlardı.”

Şekil 5. 28 Sınırsız sınırlılıklar, Bezirganbahçe Toplu Konutları, İstanbul. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 2023.

Şekil 5. 29 Bezirganbahçe Toplu Konutları, İstanbul. Yazarın kendi çektiği fotoğraf, 2023.

Bezirganbahçe Konutları'ndaki yaşamın mahalle için yarattığı olumsuzluklardan biri de, komşuluk ilişkilerinin çökmesi olmuştur. G3, bölgede yaşayan kadınların kamusal alanda var olamamasıyla ilgili şunları dile getirmiştir:

“Ama en sıkıntılısı komşuluk ilişkileriydi. Bir de ekonomik sıkıntıdan birbirlerinden borç alıp veremez oldular. Gelip gidemez oldular. Ortak alan kullanımı olarak asansörlerde şu sıkıntı olmuştur: kadını kollayan bir kültür, kadının çok dışarı çıkmasını istemeyen bir kültür. Diyor ki mesela “X Abi’yi senelerdir tanıyorum ama asansöre geldiğim zaman onunla birlikte asansöre binemiyorum” veya diğeri diyor ki “Ben gidiyorum kapısını çaldığım zaman ya arkadaşım bilmem kim evde yok da karısı çıkar yanlış anlarsa diye çekiniyorum.”

Mahalle halkının mekan ile kurduğu ilişki çerçevesinde aidiyet hissettiği ve tüm elverişsizliklere rağmen mekan algılarının olumlu olduğu görülmektedir.

“Tanıdığım o kadar kadın vatandaşın öyle bir Ayazma anlatımı var ki inanamıyorsun. Bir masal diyarı anlatıyor gibiler. İlgisi yok tabii.”

“Tabii o gerçeğe yüzleşince söylemler ve terk edilen mekanın algısı da değişti. O terk edilen mekanda oturdukları zaman çok harika olmasalar da memnuniyet içindeydiler.”

“TOKİ’ye geçince oradaki zindan yaşam, kısıtlı alanlar, aşağılanma durumları, kamusal alanda Kürtçe konuşmalarının çok zor olmaya başlaması... Kürtçe konuştu diye laf edilenler. “Siz asansöre binmeyi bilmiyorsunuz”, “Ayakkabılarınızı kapıda çıkarıyorsunuz, bir şey bilmiyorsunuz” gibi bir dışlama ve aşağılamalar.”

Ayazma gecekondü bölgesinde mekansal eksikliklerin ve elverişsiz konutların olduğu; ancak bölge sakinlerinin gelişen mekansal aidiyetlerinin, bölgede oluşturdukları kültürel yapı ve dayanışma örüntülerinin fiziki bir yapıdan daha önemli olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, Bezirganbahçe’de ekonomik yetersizliklerinden dolayı yaşadıkları problemler de göz ardı edilmemelidir.

G3, Bezirganbahçe’de yaşanan etnik köken ayrımcılığına ve dini pratiklerin farklılığından dolayı oluşan gerilim ortamına şu sözlerle dikkat çekmektedir:

“İlk gittikleri gün bir bakıyorlar ki bütün pencerelerden aşağı Türk bayrakları asılmış, çünkü PKK geliyor gibi bir düşünce var. İlk başta onlara karşı olan tutum böyleydi.”

“Gerçekten de Kürtleri PKK ile bağdaştırıp, direkt bir damgalama vardı. Bu dışlanmayla da karşılaştılar.”

“Çoğu Şafîi tabii. Onların kıldıkları rekât daha az. “Camiiye gidiyoruz az rekât kılıp çıkınca bunlar Müslüman değil oluyoruz”, “Gitmesek hiçbir şey değil oluyoruz.””

Bu doğrultuda Ayazmalılarının yeni yaşam alanlarında hem etnik hem de dinsel pratikleri temelinde ayrışmalara ve sosyal dışlanmaya uğradıkları; bu durumun kültürel etkinliklerinin kısıtlanmasına neden olduğu görülmektedir.

“Kahvehaneye gidiyorlar, alınmıyorlar. Bu seçim sürecinde seçim araçları geçerken özellikle MHP’nin falan ve asker kutlamaları özellikle yasak, sitenin içine giriyor konvoylar ve milliyetçi sloganlar atılıyor, PKK ile ilgili söylemler oluyor.”

“O zamanlar Sabancı Üniversitesi orada çocuklara ve gençlere yönelik çalışma yapıyordu. Ben oradan iki uzmanla, akademisyenle konuşmuştum. Şöyle demişlerdi: “Burada birbirlerine karşı çok bilenmiş ve çatışma içinde olan iki grup var ve şiddetten korkuyoruz.””

Görüşmeci, gerçekleştirilen kentsel dönüşümün 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı yasayla yasal düzlemde meşrulaştırıldığını aktarmaktadır.

“Küçükçekmece Belediyesi’nin dağıttığı bir kağıt vardı, çok büyük aldatmaca. “Hepinize ayrı ayrı çözüm geliyor, kiracısından ev sahibine kadar hepinize çözüm geliyor”, “Sağlıklı konutlar vs.””

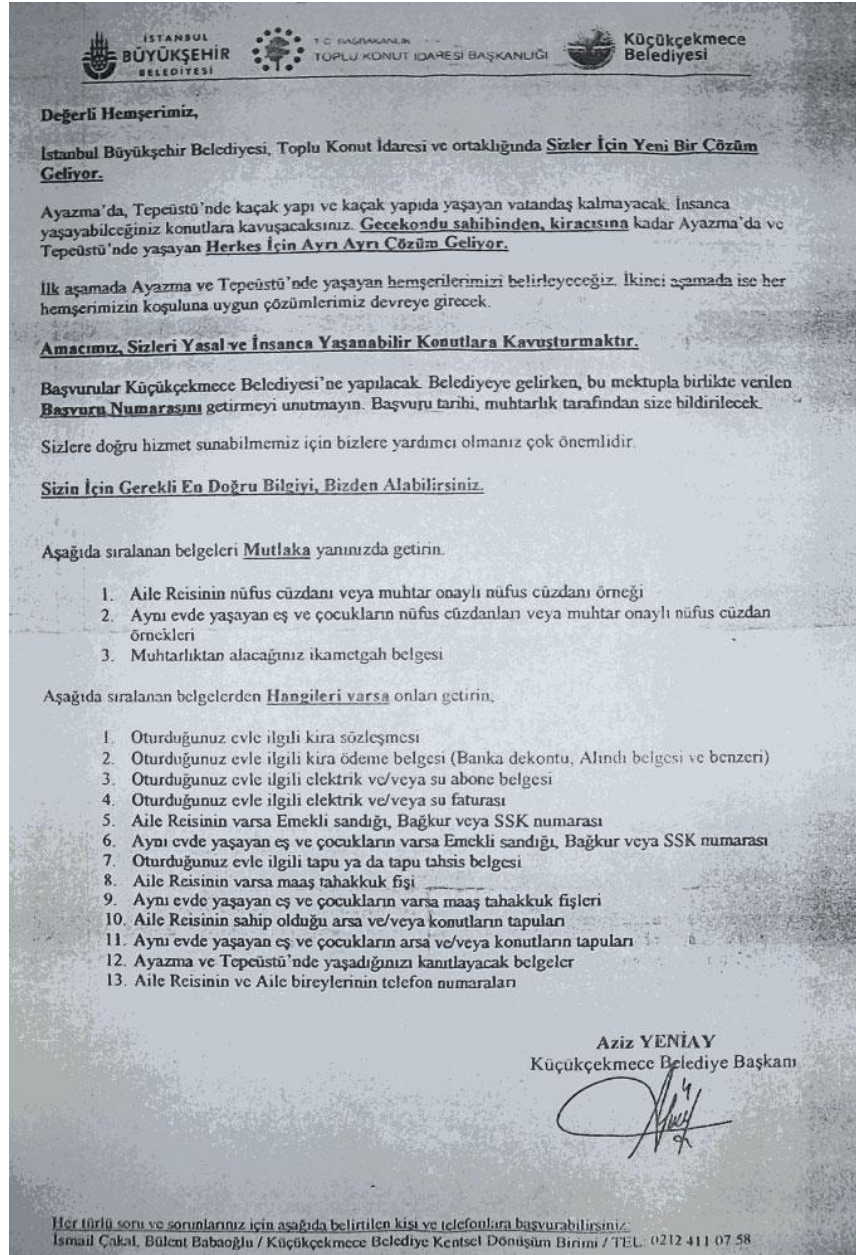
Aynı zamanda G3, diğer birçok projede de karşılaşılan kriminalize etme ve ötekileştirme söylemlerinin, bu proje sürecinde de meşrulaştırma yönünde kullanıldığı aktarılmaktadır.

“Kriminalize etme, suçlulaştırma, ötekileştirme söylemleri çok kullanıldı. Bütün yoksulluğun, yoksunluğun getirdiği bütün o mağduriyetleri sanki sebep yönetimler değil de o insanlarmış gibi öne sürmektir bu ve bu yolla meşruiyet ilanı.”

Bununla birlikte dönüşüm, kent yönetiminde inisiyatif sahibi kurumların bölgenin geliştirilmesi ve mahallelinin “yasal ve insanca konutlara kavuşturulması” söylemiyle kurgulanmıştır. Nitekim Küçükçekmece Belediyesi tarafından mahalle halkına dağıtılan dilekçede geçen şu söylemler dikkat çekmektedir (Şekil 5.36):

“Ayazma’da, Tepeüstü’nde kaçak yapı ve kaçak yapıda yaşayan vatandaş kalmayacak. İnsanca yaşayabileceğiniz konutlara kavuşacaksınız. Gecekondu sahibinden, kiracısına kadar Ayazma’da ve Tepeüstü’nde yaşayan herkes için ayrı ayrı çözüm geliyor.”

“Amacımız, sizleri yasal ve insanca yaşanabilir konutlara kavuşturmaktır.” (Küçükçekmece Belediyesi)

Şekil 5. 30 Küçükçekmece Belediye Başkanı Aziz Yeniay'ın mahalleliye gönderdiği dilekçe

Kaynak: <https://ayazmamagdurlari.wordpress.com/belgeler/>

G3, dönüşüm sürecinin 2005 yılından beri mahalleli arasında konuşulduğunu; ancak alana tam olarak ne yapılacağını bilmediklerini aktarır. Mahallelinin kentsel dönüşüm sürecinde ve sonrasında yaşayacaklarını tam olarak bilmemeleri, sürecin muğlaklık içinde yürütülmesi, mücadele pratiğinin temelden zayıflamasına neden olmaktadır.

“2005’ten itibaren tartışılyordu. Ama proje ortada yoktu. Oraya ne yapılacağı bilinmiyordu. Dedğim gibi hastane, okul, üniversite gibi bir sürü söylenti vardı ama net bir şey yoktu. Sadece şu; “Kiracısından ev sahibine sizi evlere vs. kavuşturacağız”. Ama ne sizden para alacağız, ne şu süreçler var, ne bu tür ekonomik boyutları var gibi bir açıklama yoktu. Sadece ve sadece evlere geliniyor ve anketler yapılyordu.”

“Ama kentsel dönüşümün tam ne olduğunu Bezirganbahçe’ye geçtiklerinde anladılar.”

G3, “Kesin ne derlerse desinler lüks konut sitesi olacaktır diye. Onlara hastane, üniversite olacak gibi bir sürü söylemler. Tabii ki olmadı.” söylemiyle bölgede uygulanacak projenin muğlaklığına dikkat çekerken; meşrulaştırmaya hizmet eden kamu yararı söylemlerinin de gerçek dışı olduğunu aktarmıştır. Nitekim, dönemin Küçükçekmece Belediye Başkanı Aziz Yeniay’ın boşaltılan bölge için konut projesi söylemi, G3’in söylemini destekler niteliktedir.

“Ayazma bölgesindeki gecekondü dönüşüm çalışmaları kapsamında boşaltmış olduğumuz alanlarda İOSB’de çalışanlara yönelik konut projelerimiz var. Şu anda TOKİ ile mutabakata varmış durumdayız. İnaniyorum ki bu çalışma ile de o bölgedeki vatandaşlarımızın konut beklentileri büyük ölçüde karşılanmış olacaktır” (Aziz Yeniay, 2009).

Castells, sosyal konut gibi kamu yatırımlarının devletin maliye politikaları açısından gerekliliğine odaklanırken; Lefebvre, üretilen toplu konutları “toplumsal izolasyon” olarak nitelendirmektedir (Castells, 2020 [1978], s.39; Lefebvre, 2019 [1974], s.26)

Bu süreçte Belediye tarafından yapılan anket araştırmalarında, yetkili kişilerin mahalleliye yönelttiği; “Küçükçekmece Belediyesi’nin bölgenizde öncelikli olarak yapması gereken bir hizmet var mı?” sorusu, mahallelinin alanda yapılacak olan dönüşüm ile ilgili bakış açısında yanılısama yaratabilecek ve yanlış beklentilere yol açabilecek niteliktedir. Bu soru ile elde edilen verilerin, alanda yapılacak olan dönüşüm ile bütünleşmemesi de sürecin şeffaflığı ile ilgili sorular ortaya çıkarmaktadır (Küçükçekmece Belediyesi, 2010). Ancak Türkün ve Aslan’ın 2009 yılında Bezirganbahçe’de yaşamaya başlayan aileler ile yaptığı görüşmelerde, dönüşümle ilgili en önemli bilgi kaynaklarının belediye olduğu fark edilmiştir. Görüşme yaptıkları %60,4’lük kesimin yıkım yapılarak, başka bir yerde konut sağlanacağı bilgisine sahip olduğu; %18,6’sının ise konut veya para desteği sağlanacağını bildikleri ve mağduriyet yaşamayacaklarının aktarıldığı bilgisine ulaşmışlardır (Türkün ve Aslan, 2013, s.375). Türkün ve Aslan, bu durumda belediyenin Ayazma-Tepeüstü’nde yaşayan halkın aynı yerde yaşayacaklarını taahhüt etmediklerini, bu bağlamda da ciddi bir muhalefet yaşanmadan sürecin tamamlandığını aktarmaktadır (Türkün ve Aslan, 2013, s.375).

Küçükçekmece Belediyesi'nin yaptığı alan-anket araştırması sonucunda; bölgenin yaşayanlar tarafından geçici bir ikamet alanı olarak görülmediği, yerleşik düzene geçilerek, gündelik yaşam örüntülerinin ve aile düzenlerinin burada kurulduğu saptanmıştır; ancak ortaya çıkarılan bu bilginin müdahale tarafının dönüşüm projesi için tasarladığı eylem planlarında nasıl bir değişikliğe gidilmesine yol açtığına dair bir çıkarım yapılamamıştır. Bezirganbahçe'ye gönderilen bölge halkının yaşadığı ekonomik mağduriyetler göz önünde bulundurulduğunda, bu kapsamlı çalışmanın yüzeyselliği ortaya çıkmaktadır. Nitekim G1 de, Belediye tarafından yapılan çalışmalardan edinilen verilerin ve yorumların başka sonuçlara işaret ettiğinin altını çizmiştir.

G3'e kentsel dönüşüm ile ilgili düşüncesi sorulduğunda; kentsel dönüşümü toplumsal, ekonomik, kültürel boyutta değerlendirerek, David Harvey'nin "sınıf savaşı" görüşü ile açıklamakta; kentsel rant ve birikim açısından değerlendirilen süreçler olduğunu vurgulamaktadır.

"Kentsel dönüşüm bence; Harvey'in çok güzel bir lafı var "Sınıf savaşıdır" diyor. Gerçekten de kentsel rant, birikim açısından baktığımızda bir "sınıf savaşı" ve çok şiddetli bir savaş. Silahı yok, topu tüfeği yok ama toplumsal, ekonomik, kültürel boyuta, travmalara bakıldığı zaman gerçekten çok şiddetli bir savaş."

"... istenmeyen nüfusların, rantı çok yükselen, sermaye için birikim alanı olan cazip bölgelerden sürülmesine meşruiyet için bir mekanizmadır bu."

Görüşmeci 4

İnisiyatif Sahibi Kurumdan Yetkili Aktör

Proje bölgesinde yerleşim var mıydı?
Varsa mevcut yerleşimin problemleri nelerdi?

- Bölgede yaşayan insanların tahliye edilmesiyle alanın boşalmış olması
- Gecekondu bölgesi olarak kent girişinde çarpık kentleşme örüntüsü olması
- Sosyal donatılardan yoksun ve altyapı sorunlarının olduğu bir bölge

Proje süreci nasıldı? Projenin ihalesini nasıl aldınız? İhale süreci nasıl oldu?
Hedefler nelerdir ve hedeflere ulaşılabildi mi? Proje nasıl sonuçlandı?

- İstanbul'un kent yönetiminde inisiyatif sahibi kurumların bölge için proje geliştirmesi
- İki kere ihale yapılarak, açık artırma yolu ile ihalenin sonuçlanması
- Karma kullanımlı bir proje olarak bölgenin çehresini ve vizyonunu değiştirmesi

Kentsel dönüşüm projelerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Bölgede yaşayanların “insanca” yaşaması için yapılan değişimler
- Konfor şartlarının artırılmasını sağlamak
- Kent gelişirken insanların da gelişmesini sağlayan ve insanların “görgülerini” değiştiren pratikler

Tablo 5. 19 Proje Süreci başlığı soru ve cevap tablosu

İnisiyatif sahibi inşaat kurumundan görüşülen yetkili aktör, proje bölgesinde yaşayan insanların devlet tarafından tahliye edildiğini ve bu bağlamda bir zorluk yaşanmadan sürece başlanarak tamamlandığını aktarmaktadır.

“Bölgede yaşayan insanlar devlet eliyle karşılığı ödenerek bölgeden tahliye edildi. Zorluk yaşanmadı.”

G4, dönüşüm öncesinde bölgenin sosyal donatılardan yoksun ve altyapı sorunları olan, kent girişinde çarpık kentleşme örüntüsü yaratan bir gecekondu bölgesi olarak nitelendirmektedir. Bu bağlamda kentsel dönüşümün bu bölgede gerçekleştirilmesi gerektiğinin de altını çizmektedir.

“Burası İstanbul'un batıdan girişi niteliğinde olup, orada olan gecekondu şehir girişinde kötü bir görüntü oluştuyordu. Bu gecekonduların oradan boşaltılması için dönüşüm yapılmalıydı.”

Turgut ve Ceylan ise, mevcut yerleşimdeki problemleri şu şekilde aktarmaktadır:

“Bu alan hazine mülkü üzerine yasadışı olarak yapılanmış, ağırlıklı olarak tek katlı konutların bulunduğu, teknik ve sosyal altyapı açısından herhangi bir donatısı bulunmayan, sosyo-ekonomik olarak da çöküntü bölgesi olarak kabul edilebilecek olan bir niteliğe sahiptir. Bölge kentin çeperinde, kentle bütünleşememiş İstanbul Metropoliten Alanı içinde son derece ilkel yaşam şartları koşutunda kente, daha doğrusu yaşama tutunmaya çalışan bir alt bölgedir” (Turgut ve Ceylan, 2010, s.64).

G4, proje sürecine yönelik olarak; “İstanbul’u yönetenler bölgenin gelişimi için arsa geliştirdiler.” söylemiyle, kent yönetiminde etkili kurumların bölgenin gelişimi için dönüşüm faaliyetlerini uyguladıklarını aktarmaktadır. Aynı zamanda, alanın iki kere ihaleye çıktığını ve açık artırma usulü ile sonuçlandığını belirtmiştir. Görüşmeci, bölge için geliştirilen karma kullanımlı projenin bölgenin çehresini ve vizyonunu değiştirmek odağında hayata geçirildiğini söylemektedir.

“Proje karma projedir. Konut, alışveriş merkezi, otel ve ofis alanlarından oluşmuştur. Bölgenin çehresini ve vizyonunu değiştirmiştir.”

Son olarak görüşmecinin kentsel dönüşüm projeleri hakkındaki görüşleri alınmıştır.

“Bölgede yaşayan insanların insanca yaşaması için yapılacak değişimler ile insanların konfor şartları arttırılıyor, insanların görgüleri değişiyor. Böylece kent gelişirken insanlar da gelişiyor.”

Bu söylem, kentsel dönüşüm projelerinin salt fiziki dönüşüm pratikleri olmadığını; toplumsal, kültürel ve sosyal değişimlere de zemin hazırladığının altını çizmektedir. Ancak toplumsal düzenin yeniden üretilmesi, bu şekilde tepeden inme bir tutumla gerçekliğe ulaşmamaktadır. Bu bağlamda hem mücadele hem de müdahale tarafı için kentsel dönüşüm; mekansal anlamda getirdiği değişimle birlikte sosyal, toplumsal, kültürel olarak dönüşümler yaratmaktadır; ancak mücadele tarafı dönüşümün sınıfsal boyutuna ve yarattığı sınıfsal ayrılmalara dikkat çekerken, müdahale tarafı değişimi kentin gelişimiyle açıklamakta ve insanların da bu doğrultuda gelişeceğini düşünmektedir.

Kent, yalnızca sermaye sahibi egemen sınıflar tarafından sermaye birikimi için inşa edilen bir alandan daha fazlası, toplumsal yeniden üretimin de kurgulandığı; her iki anlamda da “yapılandırılmış bir çevre”ye (structured environment) işaret etmektedir (O’Donnell, 1977; aktaran Zukin, 1980, s. 589). Toplumun niteliksel gelişiminden bağımsız, yalnızca mekanın ve sermayenin niceliksel büyümesine odaklanılan durumlarda, toplumdaki değişimler yüzeysel olmaktadır (Lefebvre, 2015 [1967], s.157). Bu değişimlerin sürdürülebilirliği için öncelikli olarak, karar mekanizmalarının ve toplumun benimsediği stratejiler ve ideolojiler değiştirilmelidir. Neoliberal sistemin kentleşme pratikleri üzerinden yarattığı baskılar ancak toplumda “radikal bir başkalaşım” yaşanarak ortadan kaldırılabilir (Lefebvre, 2015 [1967], s.130).

Ayazma-Tepeüstü Bölgesi'nde enformel konut üretimine yıllardır göz yumulması, devletin dönemsel olarak benimsediği politikaların bir cephesine işaret ederken; bu alanların yasallaştırılma süreçleri de bir başka cephesini göstermektedir. Roy, enformel üretimin devletin bölgeselci tutumu, sosyal ve söylemsel düzenleme biçimleri ve farklı mekansal değer üretimleri açısından dikkat çeken bir kapitalist üretim biçimi olduğunu vurgular (Roy, 2009, s.826). Harvey'nin de işaret ettiği üzere; artı sermayenin emilimi açısından kilit bir role sahip olan kent çeperine, kayıt dışı gecekondu yerleşimleri ile yayılım gösterilmesine göz yumulması, potansiyel müdahalelere alan açmaktadır (Harvey, 2019b, s.50).

Devletin konut ve barınma sorunlarına yönelik düzenlediği, düşük gelir grubunun borçlandırılması ve ucuz konut sağlanması çözümüyle Ayazma-Tepeüstü Bölgesi'nden Bezirganbahçe Toplu Konutları'na gönderilen bölge sakinlerinin yaşadıkları, çözümün yüzeyselliğini ve niteliksizliğini ortaya çıkarmaktadır. Mülkiyet hakkına sahip olmayan bu bireylerin, kent yönetimleri tarafından yaşam alanlarından gönderilmesi ve boşalan alana yüksek kâr oranlarıyla müteahhit firmalara devredilmesi de, kapitalist üretim biçimini doğrudan yansıtmaktadır (Harvey, 2019b, s.62).

Aktörlerle İlişkiler

Bu bölümde, mücadele ve müdahale tarafından öznelere, projede sürecinde karşılıklı iletişimlerini anlamak adına; mahallelinin yapılacak olan projeden ne zaman ve ne şekilde haberi olduğuna, sürece yaklaşımlarını anlamaya yönelik sorular sorulmuştur.

Görüşmeci 3

Mahalle Topluluğu

Bölge halkının sürece yaklaşımları ve kentsel dönüşüm ile ilgili görüşleri nasıldı?

- Kentsel dönüşüm süreçleriyle ilgili bilinçli olmamalarından dolayı tümüyle olumlu bir pratik olarak nitelendirmeleri
- Siyasi görüşlere bağlı olarak bakış açılarının farklılaşması
- Neoliberal bireycilik ekseninde konutlarının değişim değerine odaklanmaları

Bu süreçte bölge sakinleri ve inisiyatif sahibi kurumlar arasında katılım ortamı oluşturacak bir kent konseyi kuruldu mu?

- Küçükçekmece Belediyesi’nin bölgede yaptığı alan-anket çalışmaları
- Küçükçekmece Belediyesi’nin hayata geçirdiği Bezirganbahçe Bizim Halk’a Sosyal Kalkınma Programı

Tablo 5. 20 Aktörlerle İlişkiler başlığı soru ve cevap tablosu

G3, bölge halkının kentsel dönüşüm sürecinde iki farklı bakış açısında olduğunu söylemektedir. Bireylerin dönüşüm süreçlerinde tam olarak bilinçli olmamalarından kaynaklı, dönüşümün tümüyle olumlu bir pratik olduğunu düşündüklerini aktarır.

“Tam olarak ne olacağını bilmedikleri için bir kısım kesinlikle karşıydı. “Yıkımlar olacak biz yerimizden edileceğiz” derken, başka gruplarda “dönüşüm olacak”, “iyi olacak” gibi düşünceler hakimdi.”

Harvey, bireylerin seçimlerinin ve değerlerinin dahi kendi iradeleri dışındaki kuvvetler tarafından üretildiğini savunur (Harvey, 2020a, s.172). Nitekim, neoliberal düzende gerçekleştirilen kentsel dönüşüm süreçlerinde bireyin, teslimiyet veya mücadele tarafında olacağının seçimini yapması bile, yönlendirilmesi dahilinde gelişebilmektedir. Dönüşümde belirli bir kesimin daha bireysel bir yaklaşım göstermesi ve mülkiyet haklarını neoliberal düzenin mantığıyla elde etmeye çalışması, mücadeledeki kolektif birliğin kırılmasına neden olmuştur.

“Kaç senedir buradasınız?” sorusu soruluyor. “Biz size evinize karşı ev vereceğiz” söylemi dönüyordu. Şimdi bu söyleme karşılık bazı kişiler evleri tek konut ise bir tane daha kapı açıyor, iki ayrı elektrik hattı bağlıyor ve iki tane hak alıyordu. Veya dışarıda bahçede tandır ocağı var ise tandır ocağına konut yazdıranlar vardı.”

G3, kişisel kazanç arzusunun kolektif dayanışmanın önüne geçtiğini; “Kümesini konut yazdıran vardı diyorlar. Böyle olduğu zaman mücadele de kırılıyor.” şeklinde aktarmıştır. Bu durum, Ayazma-Tepeüstü Bölgesi dönüşümünde, direnişin kırılmasının en önemli nedenlerinden biridir. Mücadele tarafında iç çatışmaların doğduğu bu süreçler, neoliberal kent politikalarının bireyler üzerinde oluşturduğu rekabetçi tutumu da gösterir niteliktedir.

Belirli noktalarda, müdahale ve mücadele taraflarının ekonomik etkenlere bağlı olarak taleplerinin ortak bir paydada buluştuğu görülmektedir. Mahalle halkının siyasi görüşlerine bağlı olarak bakış açılarının farklılaştığı görülmekle birlikte, dayanışma ve birliktelik ruhu konunun politikleşmesi nedeniyle kırılmakta ve mücadelede ortak irade sağlanamamaktadır.

“Tabii bir de oradaki siyasi görüşlere göre de bakış enteresandı. Yıkım için AKP’ye yakın olanlar çok daha hazır ve inanmışken, o zaman BDP kökenliler ve radikal sol siyasetten gelenler, mesela Ezilenlerin Sosyalist Platformu olarak çalışıyordu ESP o zaman daha partileşmemişti. Onlar karşıydılar.”

Aynı zamanda, Ayazma ve Tepeüstü Bölgeleri’nde yaşayan bireylerin de farklı kültürlere sahip olması, dönüşüme bakış açılarını değiştirmektedir.

“Tepeüstü Bölgesi’nde Tokat Alevi kesim ağırlıklıydı. Karadenizliler çoğunlukta idi. Bir de şu durum vardı. Benim görüşme yaptığım Tepeüstülüler Bezirganbahçe’den memnundular. Çok enteresandır ama onlar Ayazmalıları aşağılıyorlardı. “Onlar medeniyeti bilmiyor. Burası medeni bir yer” söylemi vardı.”

“Tepeüstülüler memnundu. Kadınlar mesela su taşımaktan kurtulduklarından memnundu. Bunu Ayazmadakiler de söylüyordu. “Su taşımaktan kurtuldum, banyom var, tuvaletim var”. Ama diğerleri Ayazma diyorlardı. Tepeüstülüler sanırım sürece daha farklı bakıyorlardı.”

Bu süreçte bölge sakinleri ve inisiyatif sahibi kurumlar arasındaki iletişim, anket çalışmaları ekseninde gelişmiştir. Görüşmecisi 3, anket çalışmalarının halkı bilinçlendirmeden ve süreç anlatılmadan uygulandığını aktarmaktadır. Sürecin şeffaflık ilkesi dahilinde yürütülmediği, bölge sakinlerinin dönüşüm hakkında bilgilendirilmediği ve bu doğrultuda sürecin muğlaklık çerçevesinde yürüdüğü gözlemlenmektedir. Projenin ne şekilde ve nasıl gerçekleşeceğinin bilinmemesi, mücadele tarafının eylemlerinde kısıtlılıklar ortaya çıkarmaktadır (Kuyucu, 2019, s.80).

Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında, Küçükçekmece Belediyesi’nin kurguladığı Bezirganbahçe Bizim Halk’a Sosyal Kalkınma Programı ise mahalleli ve yerel aktörler arasında bir iletişim ortamı yaratmıştır. Bu program Ayazma-Tepeüstü’nden tahliye edilen mahallelinin, yeni yaşam yerleri Bezirganbahçe’deki durumlarının takip edilmesi için tasarlanmıştır. Birçok alanda uzman danışmanlar eşliğinde yürütülen bu program çerçevesinde yapılan çalışmalar sonucunda, sorunların çözülmesi için dört farklı başlık altında stratejiler belirlenmiştir: istihdam programı, sağlık programı, eğitim-bilgilendirme

programı ve sosyo-kültürel / kişisel gelişim programı. Programın amacı şu şekilde tanımlanmaktadır;

“Bölgede yaşayan nüfusu yönlendirerek, onlara yeni yaşam alanlarında rehberlik etmektir. Aynı zamanda, sosyal yaşam içinde aktif hale gelmelerini, sosyo-kültürel açıdan beslenmelerini, geleceğe; sağlıklı, mutlu ve emin adımlarla yürüten yeni nesiller yetiştirmelerini, topluma üreten, yönten, katılan ve bilinçli birer kentli kişi olarak ve daha da önemlisi sosyal dışlanmışlık yaşamadan yaşamlarını sürdürmelerini sağlamaktadır” (Turgut ve Çaçtaş Ceylan, 2010, s. 113).

G3, Belediye’nin Avrupa Birliği’nden aldığı fon ile Bezirganbahçe’de bir İstihdam Ofisi açtığını; ancak bu girişimin mahalleli tarafından göstermelik bulunduğunu aktarmaktadır:

“Bezirganbahçe’de bir İstihdam Ofisi açılmıştı. Belediye, Avrupa Birliği’nden yüklüce bir fon almıştı. İstihdam Ofisi eğitim verecek, onlara istihdam sağlayacaktı. Ayazmalılar hep dalga geçtiler bu durumla çünkü “İstihdam dediler. Bize iki tane makinede bir şey gösterdiler. Daha sonra iş aradığımız yerlerde en az lise mezunu isteği karşımıza çıktı” dediler. Sonra bu İstihdam Ofisi’ni çocuklara yönelik etkinlik merkezi yaptılar, çünkü AB’nin fonuna göre belli bir süre açık tutulması lazımdı. Süresi dolunca da kapandı gitti. Bir de bölgelilere verilen bir kitapçık vardı onunla dalga geçiyorlardı. Kitapçıkta “İşe gittiğiniz zaman karşınızdakini nasıl etkilersiniz?”, “Göz bebekleriniz açık olacak” gibi komik şeyler yazıyordu. “Bizi medenileştirmeye kalkıyorlar” diye dalga geçiyorlardı.”

Müdahale tarafından, kalkındırma ve mahallelinin potansiyellerini geliştirme girişimlerinin, mücadele tarafından yetersiz ve niteliksiz bulunduğu görülmektedir. Bu söylemler üzerinden değerlendirildiğinde; bu tür girişimlerin, dönüşümün kamuoyunda nitelikli ve kapsamlı olarak algılanmasının sağlanmasına ve bu doğrultuda dönüşümün meşrulaştırılmasına hizmet ettiği söylenebilir.

Görüşmeci 4

İnisiyatif Sahibi Kurumdan Yetkili Aktör

Yapılacak olan projeden mahallelinin haberi var mıydı?

Projeye tepkiler nasıl oldu?

Bölge sakini ve mahalle dernekleri gibi aktörlerin sürece yaklaşımları nasıldı?

Bölge halkının kentsel dönüşümle ilgili görüşleri nasıldı?

- Mahallelinin, bölgeden devlet tarafından hakları verilerek tahliye edilmesi ve zorluk yaşanmaması

Bölge sakinleriyle, katılımcı tasarım ve karar verme süreçleri sağlandı mı?

- Mahalleliler ve inşaat firmasının ile hiç karşı karşıya gelinmediği görülmekte
- Küçükçekmece Belediyesi'nin etkin alan ve anket çalışmaları katılımcı tasarım faktörlerini kapsamamakta

Tablo 5. 21 Aktörlerle İlişkiler başlığı soru ve cevap tablosu

G4, yapılacak olan projeden mahallelinin bilgisinin ne şekilde olduğunu ve tepkilerini “Bölgede yaşayan insanlar devlet eliyle karşılığı ödenerek bölgeden tahliye edildi. Zorluk yaşanmadı.” şeklinde aktarmaktadır. İnşaat firmalarının bölgeye müdahalesinden önce bölgenin belediye tarafından “temizlendiği” görülmektedir. Harvey, gecekondü alanlarının temizlenmesi sürecindeki arsa talanını maskelemek için toplumsal ve çevresel gerekçelerin ileri sürüldüğünün altını çizmektedir (Harvey, 2019b, s.60).

Bölge sakinleriyle katılımcı karar verme ve tasarım süreci hakkında Turgut ve Çaçtaş Ceylan, projenin başlangıcında halkla birlikte örgütlenemediğini; ancak süreç içinde bölge sakinleri ile koordinasyonun sağlanması ve saptırılmaya müsait iletişim problemlerini önlemenin ilk hedefleri olduğunu söylemektedir.

“Başlangıç sürecinde halkla birlikte örgütlenemeyen proje, bu süreç içinde halk tanıtılmaya çalışılmıştır. Bu görüşmelerde koordinasyonu sağlamak, iletişim sürecinde yanlış anlaşılımları ve spekülasyon hareketleri önlemek ilk hedef olmuştur” (Turgut ve Çaçtaş Ceylan, 2010, s.91).

Kentsel Muhalefet Süreci

Bu bölümde, dönüşüm sürecinde yaşanan kent ve konut hakkı ihlallerine karşı mahalle derneği tarafından gösterilen mücadelede edinilen sonuçlarla birlikte; müdahale tarafının yaşadığı zorluklar irdelenmektedir. Kentsel mücadelenin yapıları çevrenin dönüşümünü olumlu/olumsuz yönde etkileme gücü, öznelerin deneyimleri çerçevesinde ele alınmıştır. Elde edilen veriler, kentsel dönüşüm projelerinde ortaya çıkabilecek kent ve konut hakkı ihlallerine karşı bir muhalefet alanı yaratmayı amaçlamaktadır.

Görüşmeci 3

Mahalle Topluluğu

Dernek girişimi nasıl gerçekleşti? Derneğin hukuksal girişimleri nelerdi?

- Kentsel dönüşümde hak ihlallerine karşı mahallelinin talebi üzerine hızlıca dernekleşilmesi yönünde adım atılması
- Bireysel davalar

Hak ihlali yapıldığını düşünüyor musunuz?

- Konut hakkı ihlali
- Çocukların eğitim hakkı ihlali
- Kadınların kamusal alanda var olma hakkının ihlali
- İş-istihdam hakkı ihlali

Direniş, yapıları çevrenin dönüşümünü olumlu/olumsuz yönde etkileyecek güce sahip midir?

Projede yer alan aktörlerin yerel örgütlenmelere karşı tutumları nasıl oldu?

- Belediye ile görüşmeler için temsilci kurul oluşturulması / Halkın belediye ile bireysel görüşme yapmamasının önemi
- Basın yoluyla kamuoyunun bilgilendirilmesinin etkisi
- Ortak bir irade ortaya koyması ve davalarında dayanışma içinde hareket etmesi
- Hukuki sürecin başlatılması
- Uluslararası konut hakkı mücadelelerine eklemlenmek

Tablo 5. 22 Kentsel Muhalefet Süreci başlığı soru ve cevap tablosu

G3, muhalefet/direnış pratiklerinde hızlıca dernekleşmenin önemini vurgulamaktadır. Aynı zamanda tüzük kurulması, basın yoluyla kamuoyunun bilgilendirilmesi ve hukuki destek alınmasının gerektiğini de aktarmaktadır.

“Ayazma Mağdurları Topluluğu’nu kiracılar kurdu. Bu dava süreci de kiracılarındı. Artık TOKİ’ye Bezirganbahçe’ye mülk sahipleri geçti. Derneği kuran bu çadır direnişi yapan kiracılarıdır.”

“Kent Hareketleri’nde çalışıyordum. Birlikte olduğumuz mücadelede 22’ye yakın mahalle vardı. Bize gelen mahalleye diyorduk ki “Hemen dernekleşin”, “Yapacağınız ilk iş dernekleşip mücadeleyi öyle sürdürmek.””

“Bize geldikleri zaman ilk yaptığımız, dediğim gibi dernekleştireyorduk. Tüzüklerini kuruyorduk. Hemen basını, kamuoyunu bilgilendirme başlıyordu.”

Görüşmeci, mahalleden yardım talebi gelmeden, tepeden inmecı bir tutumla duruma müdahale etmediklerini vurgulamaktadır. Mücadelenin başarıya ulaşabilmesindeki en önemli etmenlerden biri, mahallelinin konuyu sahiplenerek, inançla duruma müdahale etmesidir.

“Bizim aktivistler olarak Kent Hareketleri’nde şöyle bir prensibimiz vardı. Bir mahalle bize gelmeden veya mahalleden bir yardım çağlığı dökülmeden gidip de “Burada dönüşüm var gelin arkadaşlar kalkışalım, dönüşüme karşı örgütlenelim” gibi bir inisiyatif almıyorduk açıkçası. Çünkü bu mücadeleyi biz yürütmeyeceğiz. Bu mücadele ancak içindekilerin yürütmesiyle başarılıdır.”

“Hemen basından arkadaşlarla, mahalleye çağırıp görünür etmek ve oradan da tabii ki hukuki süreci başlatmak en önemli adımlardan biriydi. Ama iki aşamalı yürüyordu. Bir bu hukuki süreç, dava süreci- işte orada hukukçu desteği, planlamacı desteği- bir tanesi de mahalleyi örgütlemek.”

Bu gibi düzenlemelerde, “işgalci” olarak adlandırılan ve yasal mülkiyet hakkına sahip olmayan bireylerin yaşam alanı gecekondı yerleşimlerinde “gerçek hak sahibi kim?” sorunsalı ve bir takım çelişkili durumlar ortaya çıkmaktadır (Kuyucu, 2019, s.82). Devletin, hem işgalci hem de hak sahibi olarak tanımladığı ve tutarsızlıklarla donanmış bu durumun ortaya çıkardığı yeni karmaşıklıklar, bölgede yaşayanlar arasında endişeye neden olmuştur (Kuyucu, 2019, s.84).

Şekil 5. 31 Ayazma Mağdurları Topluluğu basın açıklaması yaparken

Kaynak: <https://ayazmamagdurlari.wordpress.com/>

G3'ün; “Davaları bireysel açtılar, kurumsal bir dava olmadı.” beyanı, Ayazma-Tepeüstü Bölgesi’ndeki mücadele sürecinin, hukuksal anlamda bireysel yürütüldüğüne işaret etmekte; toplu bir iradeyle sürecin yürütülemediğini göstermektedir.

Görüşmeci, süreçte başta konut hakkı olmak üzere çocukların eğitim hakkı, kadınların kamusal alanda var olma hakkı, iş-istihdam hakkının dahil olduğu birçok hak ihlalinin yapıldığını söylemektedir.

“Başta konut hakkı olmak üzere bütün hak ihlalleri var gördüğün gibi. Yani çocukların eğitim hakkı ihlalden, kadınların kamusal alanda var olma hakkına, iş-istihdam hakkına kadar. Gerçekten bir sürü hak ihlali var.”

Bölgeden tahliye edilmelerinden sonra birçok ailenin gündelik yaşam düzenlerinin değiştiğine işaret eden G3, okuldan alınmak zorunda kalan çocukların eğitim haklarının ihlal edildiğinin altını çizmektedir. Nitekim, yaşanan ekonomik zorluklar sonucunda, çocukların çalıştırılmak zorunda kalması da yaşanan sürecin sıkıntılarını açıkça göz önüne sermektedir.

“Bir de önemli bir durum olarak, çocuklar müthiş travma geçirdi. Ayazma’dan çıktıkları için çoğu okulu bıraktı. Tanıdığım ailelerden birinin büyük kızı 18 bile olmadan, çok küçük yaşta evlendi. Okuyordu daha ama evlendirdiler. Oğlu okuyordu, askere gitti okumayı bıraktı. Burs bulduğumuz bir öğrenci de okulu bırakmıştı. Yani bir de bu şekilde çocukların yaşamlarında derin etkileri oldu. Hani diyorlar ya modern TOKİ konutları... İşte o modern konutlarda eğitimden alındı çocuklar. Oysa Ayazma’da o çocuklar okuyabiliyordu. Ayazma’dan ayrılmaları çocuklar üzerinde gerçekten çok büyük travma oldu.”

“Bezirganbahçe’de çocuklarını ilkokuldan sonra okuldan alıp küçük yaşta işe koyan çok vardı. Bezirganbahçe’de çocuklar sabah pazarda limon satmaya yollanıyor veya oradaki ayakkabı fabrikalarında tutkalla ayakkabıların bir şeyleri yapıştırılıyor ya tabii parmakları küçük onun için tercih ediliyorlar.”

2006 yılında Ayazma’daki tüm konutlar yıkılarak, toplam 1890 haneden 1190’ı Bezirganbahçe Toplu Konutları’nda hak sahibi yapılmıştır (Kuyucu, 2019, s.78). Yıkımından sonra bölge, yetkili aktörler tarafından bir plan ortaya konmadan üç yıl boş bırakılmıştır (Kuyucu, 2019, s.80). Geriye kalan 700 kiracının projeye dahil edilmemesini takiben tahliyeye zorlanan bölge halkından 32 kiracı çadır direnişi başlatmıştır. Konut hakkı mücadelesi, baraka-çadır yaşamının zorluklarından ve kötü şartlardan dolayı önce 18 sonra 13 kişiyle devam etmiştir (Uzunçarşılı Baysal ile yapılan görüşme, 2022).

“Ama bu 258 ailenin oradan hak sahibi olmasına sebep, o çadır direnişidir. İlk başta 18’den fazla, 32 aile ile başladı ama sayı giderek düştü çünkü inanılmaz kötü şartlar vardı.”

“18 aile ama o 18 aile sayesinde -sonra 13’e düştü onlar- 252 veya 258 civarı kiracı hak sahibi oldu Kayabaşı’ndan. O iyi bir mücadeledir. Bizim mücadelemizin bir boyutu da, Bezirganbahçe’den hak sahipliği verilenler gibi Kayabaşı’ndan hak sahibi olan kiracılardan da peşinat alınmamasıydı.”

“Bir defa onlar için şu var; yaşamları için çok büyük bir haksızlık yapılıyor, hayatları dağıtılıyor ve evleri başlarına yıkılıyor. Dozer geliyor ve içinden eşyaları kurtaramadan evlerini başına yıkıyor. Çocukların kitapları falan her şeyleri gitti. Çadıra mahkum ediliyorlar. Çocukluklarını geçirdikleri, yaşadıkları yere, yeni lüks siteler inşa ediliyor ve üst gelir grubundan başka birileri yerleşiyor. Başka bir sınıf geliyor ve dönüşüyor orası. Bütün hatıraları, her şeyleri gidiyor.”

Şekil 5. 32 Ayazma Bölgesi’nde barakada hayat

Kaynak: <https://ayazmamagdurlari.wordpress.com/>

Çadır direnişi sonucunda kiracıların mağduriyetleri basında yer bulmuştur (Şekil 5.38 ve 5.39). G3, çadır direnişinin iki seneye yakın sürdüğünü ve bu direniş sonucunda belirli sayıda kiracının Kayabaşı Bölgesi'ndeki konutlarda hak sahibi yapıldığını belirtmektedir. Bu direniş sonucunda, belediyenin Bezirganbahçe'de, ilk iki yıllık taksitlerinin Belediye tarafından ödenmesi taahhüdüyle tahliye edilen ailelere, TOKİ tarafından peşinatlarını geri vermeksizin verilen konut sözü, yerine getirilmemiştir (Kuyucu, 2019, s.81).

Şekil 5. 33 Ayazma'daki yıkımlar

Kaynak: <https://ayazmamagdurlari.wordpress.com/>

Devletlerin konut hakkını tanımaları, talep eden tüm vatandaşlar için karşılıksız konut inşa etme ve sağlama gibi sorumluluklar getirmemektedir (Sachar, 1995; aktaran Tekeli, 1996, s.112); ancak Ayazma-Tepeüstü'ndeki dönüşümün öncesinde, süreç boyunca ve sonrasında yaşanan mağduriyetler, uluslararası sözleşmelerdeki konut hakkı maddeleriyle örtüşmemektedir.

Şekil 5. 34 Ayazma'daki yıkımlar

Kaynak: <https://ayazmamagdurlari.wordpress.com/>

İkitelli Ayazma Mahallesi'nde kiracılar, Kentsel Dönüşüm Projesi için evleri yıkılınca açığa kaldı. Kendilerine önerilen iki aylık kira yardımı reddeden 18 aile barakalarda yaşıyor. Mahallede salgın hastalık kol geziyor.

AYÇA ÖRER

karşınıktığı çadır-baraka
yerde oturur ailesiyle...

şöyledikleri bu söderi doğrularını
Aydin'in çocukları cadılarında
dört kilometre uzadıktaki okula
yürüyerek gidip geliyor. İlk
zamanlar önlükleri yakutların
ahşabı kaldığı için okula
maddürünün zemine normal
kayalarla giriyor. Aydin okula gidip
gelmiyor. Buna karşın yığın
sıraunda çevik kuvvet polisi
tarafından kulaklı konuşmaları
kulak bermesi parçalan ve daha
sonra bölgeye gelen doktorlar da
durumları ilgili rapor hazırlanlar
Cuma Altay okula gitmiyor.
Dördüncü sınıf öğrencisi Cuma,
okula gitmemiş nedeniyle "Evime
böyle olacağı için" sözleriyle
acıyor.

"Kadınlar daha mağdur oluyor, bütün buranın bizi bizim omuzlarımızı biniyor" diyor. **HASTALIK BAŞLADI** - Bölgeye gelecek sağlık taraması yapan Dr. Öya Çetinkaya, çocuklarda en çok üst ve alt solunum yolu enfeksiyonlarının görüldüğünü söylüyor. Mahallede su kullandıktan kaymaklarını baskarak parazitlerine rastlandığını anlatan Çetinkaya, en ufak yaralanma bile temin edemediği için enfeksiyaya dönüştiğini belirtiyor. Yaşatılan arduşın, çocuklarda "yakalamama", "dövme", "yakalamak korkma" gibi psikolojik sorunları ortaya çıkıyor anlatıyor Çetinkaya, bir

başka bir ruza da isaret ederek "Bu çocuklar farklı bir ortamda geçince de alışmaktaki zorlanacak. Belki de apartmanla suyum sağlanamayacaktır" diyor.

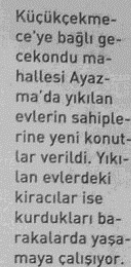
"KIRAKI HAK SAHİBİ" - Bölgede inceleme için yapılan İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi yapıpı açıldığında, evlerinden atılanların kirası da olsa hak sahibi sayılması gerektiğini belirtiyor. Bölgede yıkım sırasında 1300 çevik kurvet polislerin görev yaptığını belirten dernek, eşyaların tahrip edilmesini, insanların jiddete maruz kalmasını ilgilı dava sürecini başlattı.

Ote yandan Ayazma'da yaşananlara dikkat çekmek isteyen Koç Üniversitesi Özgür Düşünce ve İnsan Hakları Enstitüsü, üç gün boyunca "Balıncıkuşları Güleçliklere Dönüşün" kampanyası düzenledi.

Şehir Plancıları Odası İstanbul Şube Başkanı Pelin Özen, kentte donatı projelerinde yaşanan bir dizi sorunun çözümü için donatıların dağıtımını hızla hızlandırmayı amaçladıklarını söyledi. Özen, kentte donatıların dağıtımını hızlandırmayı amaçladıklarını söyledi. Özen, kentte donatıların dağıtımını hızlandırmayı amaçladıklarını söyledi.

Sehir Planlancilar Odasi Istanbul Şube Başkanı Pelin Özen, kentse donusum projelerinde yasayan ve bineli surumun iki dogulu mekani olarak verilmesi, sosyal donusimlerin ihmal edilmesi olduguna dikkat çekiyor. Sosyal yapi iyilesmesinde fiziki sartlan dogultusunda yarali saggilamadigini belirtir Ozden, kiracilardan bu konuyla ilgili olarak fazla magdur edilen kentin olduguna dikkat çekerek "Kiracilar ozellikle kollanilmak zorunda" diyen Ozden'e giren kanun bantlar gizermeden yapilan projeler problemi yerel olarak day

Kaynak: <https://ayazmamagdurlari.wordpress.com/>

Soğuk altında barakada yaşıyorlar

İstanbul'da kendini gösteren kar yağışı birçok insan için mutluluk getirtirken, bazılarına ise çile oldu. Küçükçekmece'ye bağlı gecekondlu mahallesi Ayazma'da barakada yaşayanlar için kar, daha fazla soğuk ve mağduriyet anlamı taşıyor. 7 aylık Uğurcan diğer dört kardeşiyle birlikte 10 metrekaresi bir barakada yaşam mücadelesi veriyor: İstanbul'un göbeğinde 18 aileyle birlikte kıyılan evlerinin yerine kurdukları barakalarda yaşa-

yan Ayaazmalılar kışı burada geçiriyor. Ayaзма, TOKİ projeleri için bir yıl önce yıkılmıştı. O dönemde tapu sahiplerine konutlar tahsis edilirken, kiracılar mahallede kalmıştı. Yaklaşık 18 aile imkansızlıklar yüzünden bölgeden ayrılmayıp barakalarda yaşamaya başlamıştı. Karabalık ailesi, gidecek yeri olmadığı için mahallelerinden ayrılmayan 18 aileden biri. Küçük bir odun sobasıyla ısınan evlerinin dışıyara bakan küçük camı rüzgârın her esi-

şinde şiddetli bir biçimde sallanıyor. Komsuları Acar ailesinin durumu ise kendilerinden daha kötü. Aylardır ıssız olan Taceddin Acar, 8 çocuğuyla birlikte aylardır küçük bir çadırda yaşıyor. Acar, en çok çocukları için üzüldüğünü söylüyor. Acar, şunları söylüyor: "Bütün eşyalarımızı ıslak. Belediye ça-dırılarımızı yaktı. Biz de tekrar onarıp oturuyoruz. Gidecek başka yerimiz yok. Memlekete geri dönme imkânımız da yok." **Nergihan Celen, İstanbul**

Kaynak: <https://ayazmamagdurlari.wordpress.com/>

G3, Belediye ile mahallelinin bireysel görüşmeler yaptığına, bu görüşmelerde baskının türünün ve boyutunun değiştiğine dikkat çekmektedir.

“Küçükçekmece Belediyesi teke tek çağırıyordu insanları. Tek başına gidildiği zaman baskının türü ve boyutu da değişiyordu. “Senin tapun yok”, “Hiçbir hakkın yok”, “Yıkar gideriz”, “Hiçbir şey alamazsın”, “Gel şunu imzala, bak komşun da üç tane konut alıyor”. Böyle baskıyla imzaladılar.”

“Dernek temsilcisinin gitmesiyle, okuma yazması düzgün olmayan, zaten geldiği yerde ezilmiş ve baskı görmüş, devlet korkusu olan insanların gitmesi bir olmuyor. Onların baskı mekanizmalarıyla kandırılması çok daha başka.”

Merkezi ve yerel yönetimlerin, katılımcılık esasında süreci ilerletmediği, baskı-ikna mekanizmaları kullanarak zor durumda olan mahallelilerin yönlendirilmesini kolaylaştığı söylenebilir.

“Mesela şu anlatılıyordu: “Bizi yıkacaklar, yerimizden alacaklar. Buna biz inandıramıyoruz kahvedekileri” diye gidip gelip içi yana yana anlatıyordu. “Gidip imza atacaklar, inandıramıyoruz” diye. Tabii bir de o dönüşüm ofislerinde bir sürü havuç sopa politikası da uygulanınca...”

Benzer şekilde, Kuyucu’nun Ayazma’da yaptığı bir görüşmede; yasa dışı durumlarından dolayı mahallelinin güçsüzlüklerinin yetkililer tarafından kullanıldığının altı çizilmektedir. Projeye birlikte sağlanan hakların hiçbirini rüyalarında göremeyeceklerine dair söylemlerin, mahallede yaşayanlar üzerinde baskı-rıza mekanizmasının yaratıldığına açık bir örnektir (Ayazmalı Aktivist, 2008; Kuyucu, 2019, s.83). Toplumsal güçsüzlükleri nedeniyle kolaylıkla etki altına alınabilecek bir kesimin, baskı altında bilinçlerinin ve eylemlerinin değişkenlik göstermesi kaçınılmazdır. Kent yönetimlerinde etkin kurum ve aktörlerin bu tutumlarının, hedeflerine ulaşmada etkin olduğu görülmektedir.

Direnişin yapıları çevreyi dönüşümünü etkileyecek güce sahip olmasıyla ilgili görüşleri alınan G3; hızlıca dernekleşilmesi, muhalefet sürecinde belediye ile görüşmelerin yapılması için temsilci kurul oluşturularak halkın belediye ile bireysel görüşme yapmaması, basın yoluyla kamuoyunun bilgilendirilmesi, hukuki sürecin başlatılması, yurt dışındaki konut hakkı mücadelelerine eklenmenin önemine dikkat çekmektedir. En önemlisi ise, mahallelinin ortak bir irade oluşturarak, dayanışma sağlamasıdır.

“Mesela kermes yapıyoruz, dayanışma yemeği yapıyoruz. Bir birliktelik ortamı oluyor. Bir de tabii üçüncü bir ayak -imkan olduğu müddetçe- yurtdışındaki konut hakkı mücadelelerine eklenmek.”

“International Alliance of Inhabitans -BM’ye danışmanlık yapan bir uluslararası konut hakkı örgütü- vardır. İnternet sayfasında Ayazma’nın çadır sürecini yayınlattık. Oradan desteğe gelen çok aktivist oldu. Yani bir ayak da uluslararası mücadeleye eklemlenmekti.”

Görüşmeci, Sulukule Dönüşüm Projesi’ni örnek göstererek; direnişin etnik boyut üstünden sürdürülmesinin mücadeleye zarar verdiğini, sürecin konut hakkı mücadelesi ekseninde sürdürülmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

“Sulukule’yi hariç tutuyorum. Orada başka türlü, daha çok etnik boyut üzerinden bir mücadele - Roman hakları üzerinden bir mücadele- yürütüldü. Ben de Sulukule Platformu’ndayım ama bence o mücadele konut hakkı mücadelesini de içine alarak ilerlese çok daha farklı olurdu.”

G3; “Ama hep bize hakkımızı verecekler umudu vardı. Tamam verdiler ama borç yüküne sokarak ve inanılmaz mağduriyetlerle.” söylemiyle, mahalle halkının haklarını alabileceğine dair umutlarının olduğunu belirtmektedir. Türkün ve Aslan ise yaşam standartlarından dolayı direnme gücüne sahip olmayan mahallelinin, yapılan detaylı çalışmalar dolayısıyla da umut ve beklenti içine girerek etkin bir direniş göstermemesine neden olduğunu aktarmaktadır (Türkün ve Aslan, 2013, s.361).

Mücadele süreçlerinde uygulanan direniş pratiklerinin birçok parametre ekseninde, farklı sonuçlara götürdüğü görülmektedir. Bu direniş biçimleri kimi zaman örgütlü bir birliktelikle, kimi zaman da bireysel girişimlerle gerçekleştirilmektedir; ancak ortak bir iradenin oluşması direnişin kırılmasının önünde en önemli engeldir. Kent hakkı savunması ise baskıya karşı demokratik bir meydan okuma potansiyeli yaratarak, önemli bir muhalefet alanı açmaktadır (Purcell, 2002, s.100).

Görüşmeci 4

İnisiyatif Sahibi Kurumdan Yetkili Aktör

Proje öncesinde veya sonrasında muhalefet anlamında güçlükler yaşadınız mı?

Hak ihlali yapıldığını düşünüyor musunuz?

Hukuksal girişimler oldu mu?

- Bölgede yaşayanların devlet eliyle (karşılığı ödenerek) bölgeden tahliye edilmesi ve bu bağlamda zorluk yaşanmaması

Tablo 5. 23 Kentsel Muhalefet süreci başlığı soru ve cevap tablosu

Bölgede uygulanan proje öncesinde inşaat firmalarının mahalleli ile karşı karşıya gelmediği, firmalar bölgeye gelmeden alanın boşaltıldığı görülmektedir. Nitekim tahliye ve yıkımlardan sonra alanın üç yıl boş kaldığı da bilinmektedir. Neoliberal kentsel mekan üretiminde rol oynayan aktörlerin süreç yönetimindeki politikalarının veya görevlerinin ayrıştığı söylenebilir. Öncelikli olarak kent yönetimleri dönüşümü hukuki bir düzleme oturtmakta, sonrasında ise alanı sermaye sahibi müteahhit firmalar için hazırlamaktadır. Mahallelinin ise, mülkiyet hakkına sahip olmadıkları için sürecin işleyişine bir noktadan sonra uyum sağlamaktan başka çaresi kalmamaktadır.

Öz Değerlendirme

Çalışmanın bu bölümünde, görüşülen öznelere kentsel dönüşüm süreçlerini nasıl değerlendirdikleri ve müdahale veya mücadele tarafının geliştirmesi gereken yönleri anlamak için öz değerlendirme yapımları amaçlanmıştır. Bu doğrultuda mekansal, sosyal, kültürel olarak kent ve konut hakkı ihlalleri için alternatif kentsel dönüşüm uygulamalarında kullanılması gereken yöntemlerin belirlenmesi hedeflenmektedir.

Görüşmeci 3

Mahalle Topluluğu

Süreci nasıl değerlendiriyorsunuz?

Kentsel dönüşüm/yenileme sonrasındaki süreç için olumlu/olumsuz düşünceleriniz?

Olumlu olarak;

- Ayazma-Tepeüstü'nde yaşanan sürecin diğer kentsel dönüşüm süreçleri için yol gösterici olması

Olumsuz olarak;

- Bezirganbahçe Toplu Konutları'na gönderilen mahallelinin barınamayarak başka bölgelere gitmesi-yoksulluğun yer değiştirmesi

Sürecin bölge sakinleri açısından olumlu/olumsuz sonuçlanmasındaki nedenler nelerdir?

Sizce farklı/daha olumlu sonuçlar için süreç nasıl farklılaşabilirdi?

- Bir aradalığın, birlikteliğin ve dayanışma ruhunun kırılmasıyla direnişin olumsuz sonuçlanması
- Birbirlerine inanç ve güven ortamının olumlu sonuçlar doğuracağı

Tablo 5. 24 Öz Değerlendirme başlığı soru ve cevap tablosu

G3, dönüşüm sürecinin hem olumsuz hem de olumlu yanlarına değinmiştir. Görüşmeci, kentsel dönüşüm sürecinden sonra Ayazma-Tepeüstü halkının Bezirganbahçe'de barınamayarak, taksitlerini ödeyemedikleri konutlarını borcuyla satmaya çalıştıklarını vurgulamaktadır.

“Tabii satıyorlar, borcuyla satıyorlar. İşte o zaman emlak bürolarında çektiğim fotoğraflar vardı. Emlak bürosunun camı aşağıya kadar “borcuyla satılık” doluydu. Satıyor, üç kuruşu alıyor borcunu ödüyor.”

Bu durum, dönüşümün yalnızca fiziksel boyuta indirgenerek gerçekleştirildiğine, sonuç olarak yoksulluğun sadece yer değiştirdiğine işaret etmektedir. “İki tane hayvan alıp Çerkezköy’e giden, Trakya’ya giden, tekrar gecekondulaşan çok duyuyordum.” söylemi ise, yoksulluğun yer değiştirdiğinin; gerçekleşen yeniden üretim ve mülksüzleştirme döngüsü için yeni zeminler yaratıldığının bir göstergesidir.

Ayazma-Tepeüstü sürecinin salt olumsuzluklarla sonuçlanmadığı söylenebilir. G3; “Ayazma, kentsel dönüşümde başlarına ne geleceğini öğretti aslında. Mücadele etmezlerse neler olacağını. Ben hep diyorum ki Ayazma yenildi ama yenilse de çok büyük bir şey öğretti.” açıklamasıyla; bu sürecin diğer kentsel dönüşüm projelerindeki hak mağduriyetleri için bir mücadele alanı yaratma potansiyeli sunduğuna dikkat çekmektedir.

“Ama öte yandan, diğer mahalleler Ayazma’dan birçok şey öğrendiler. Bu duruma karşı çıktılar.”

G3, kentsel dönüşüm süreçlerinde kent ve konut haklarının savunulmasındaki en önemli tutumu “Birbirine güven, inanç” şeklinde tanımlamaktadır. Mahalleli arasındaki güven ve inancın zarar gördüğü takdirde, mücadeledeki birlikteliği ve bir aradalığın kırıldığının da altını çizmektedir.

“Keşke birliktelik bölünmeseydi, o dayanışma ruhu. Buradaki tabii şu var ‘Sen ne için mücadele ediyorsun?’, Kendi konut hakkın için mi mücadele ediyorsun yoksa mahallenin yerinde kalma hakkı için mi? Tabii onun bir üst aşamasında senin çocuklarının torunlarının bu kentte yaşama hakkı için mi?”

“Şu da önemlidir ki, direniş de tek kişi üstünde gitmemeli. Tek kişiyi direnişin mimarı yaptığı zaman çöküyor. Örgütlü olması gerekiyor. O görünmez olacak. Kimin direnişi, mahalle direnişi.”

Ayazma-Tepeüstü deneyiminin, Sulukule, Tarlabası ve Tozkoparan Kentsel Dönüşüm Projeleri sürecinde yaşanan hak mağduriyetleri için yol gösterici olduğu görülmektedir. Derneklerin ve mahallelilerin birbirlerine deneyimlerini ve bilgilerini aktarmaları, mücadele tarafının taleplerinin oluşturulmasında oldukça önemlidir.

“Biz mahallelerde hemen dernekleştiriyoorduk sonradan. Yok öyle bir şey yok. Ama diğerlerine baktığımız zaman, “Sulukule’den itibaren Sulukule Platformu öncülüğünde kuruldu, Tarlabası kurdu, Tozkoparan hemen kurdu Bezirganbahçe deneyimini örnek alarak. Çünkü gördüler TOKİ’nin ne olduğunu ve mahalleliye de gösterdiler.”

Bireysel hareket etmek yerine, toplumsal haklar için mücadele etmek sürecin mücadele tarafı için daha avantajlı sonuçlar doğurmaktadır.

Görüşmeci 4

İnisiyatif Sahibi Kurumdan Yetkili Aktör

Proje bazında kentsel dönüşüm hedefine ulaşıldı mı?

Sizce uygulanan projelerin kente etkisi nasıl oldu?

Projenin başarılı ve başarısız yanları sizce neler?

- Projenin birçok uluslararası ödül alması
- İstanbul'un tanıtımında katkı sağlaması
- Bölgede yaşayanların yaşam standartlarının artması
- Yeşile duyarlı LEED Sertifikalı olması

Tablo 5. 25 Öz Değerlendirme başlığı soru ve cevap tablosu

G4, proje bazında hedeflere ulaşıldığını aktarmaktadır. Uygulanan projenin birçok ödül alması, İstanbul'un tanıtımında katkı sağlaması ve bölgede yaşayan insanların yaşam standartlarının artırılmasıyla projenin başarısı vurgulanmıştır.

“Birçok ödül alan proje ile İstanbul'un tanıtımında çok katkı sağlamıştır. Bölge insanlarının yaşam standartlarının artmasına vesile olmuştur.”

Görüşmecinin vurguladığı, Mall of Istanbul Projesi'nin aldığı ödüller aşağıda belirtilmiştir:

- 2011 Avrupa Gayrimenkul Ödülleri'nde “En İyi Karma Kullanım Projesi” ve “En İyi Alışveriş Merkezi Geliştirme Projesi”
- Retail & Leisure tarafından düzenlenen 2011 The Global RLI Awards'da “Geleceğin Projeleri Üstün Başarı”
- 2015 Sign of the City Awards'da “En İyi AVM”
- ICSC “Uluslararası Alışveriş Merkezleri Konseyi” tarafından, ‘Ekstra Büyük Alışveriş Merkezi’ kategorisinde “Dünya'nın En İyi Alışveriş Merkezi” (<https://www.mallofistanbul.com.tr/>).

Görüşmeci, uygulanan AVM'nin LEED Sertifikalı, yeşile duyarlı bir yapı olduğunu aktarmıştır. İnisiyatif sahibi kurum tarafından projenin kamuoyunca meşrulaştırılması için çevreye duyarlılık temasının öne sürüldüğü söylenebilir.

“Başarılı bir proje olup birçok uluslararası ödül almıştır. LEED sertifikalı AVM yapılmıştır. Yeşile duyarlıdır.”

Son yıllarda, küresel kent girişiminde etkili projeler için sıklıkla “yeşile duyarlı” söyleminin kullanıldığı ve “yeşil aklama” (greenwashing) ekseninde yaratılan imajın, kamuoyunda projenin meşrulaştırılmasına hizmet ettiği söylenebilir. Bu girişimlerle kentsel mekanın potansiyellerini açığa çıkaran küresel bir marka kent olma çabası, üst gelir grubunun yararına işlemektedir. Yerel ve küresel arasında yeni ilişki biçimleri yaratan bu süreçte kentsel üzerindeki rekabet baskısının artması, neoliberal projenin genişletilmesi için bir zemin yaratmaktadır (Harvey, 2020b, s. 88). Kent yönetimleri, merkezi yönetim ve inşaat şirketlerinden oluşan neoliberal koalisyon ise sermayenin döngüsünü sağlayacak rekabet ortamının devamlılığını istemektedir.

Sonuç olarak; Lefebvre mekanın her toplumda ikili bir “doğası” ve “varoluşu” olduğunu belirtir (Lefebvre, 2019 [1974], s. 199). Buradan yola çıkarak; kentsel dönüşümde yeniden üretilen mekanın, müdahale ve mücadele tarafı olarak iki farklı varoluşunun olduğu varsayılabilir. Bu doğrultuda, neoliberal sistemde yeniden üretilen mekanın yarattığı sosyal farklılaşmalara iki cepheden odaklanmak oldukça önem arz etmektedir.

Neoliberal modelin mekansal biçimi, sınıfsal yapılanmaları karşı karşıya getirmekte; müdahale ve mücadele taraflarının mekan üzerindeki istekleri ve uyguladıkları stratejilerinin çarpıştığı görülmektedir. Ortaya çıkan yerel mücadele hareketlerinin tek bir odakta kurgulanması; geniş çapta ekonomik adaletsizliklere doğrudan karşı gelmemesi dolayısıyla zayıf oldukları söylenebilir (Rorty, 1996, s.16; aktaran Mitchell, 2020, s.47). Bu doğrultuda kent hakkının giderek inisiyatif sahibi aktörlerin tekeline olması kaçınılmazdır (Harvey, 2019b, s.67).

5.3 Bölüm Sonucu

2000’li yıllarda özellikle kentsel dönüşüm projeleriyle yeniden organize edilen kent mekanı, mülksüzleştirme, kent ve konut hakkı ihlallerinin sahnesi olmaktadır. Bu bağlamda oluşan kentsel muhalefet mekanizmalarının biçimi, mekansal yeniden üretim süreçlerine göre değişkenlik göstermekte; devlet destekli özel sermayenin çıkarlarına karşı, yerel ve kentsel kaygılar taşıyan mücadele örgütlenmeleri ortaya çıkmaktadır. Bu toplumsal örgütlenmelerin organize oluş biçimlerindeki farklılıkların kent ve konut hakkı mücadelesinin yönünü değiştirdiği görülmektedir. İstanbul özelinde gerçekleştirilen kentsel yeniden üretim pratikleri her bölgede farklı sonuçlar doğurmakta, bu nedenle bağlam bağımlı olarak incelenmesi gerekmektedir. Birçok değişkene bağlı bu süreçlerde, incelenen iki farklı projenin müdahale biçimleri teoride farklı gözükmeyle birlikte pratikte kent ve konut hakkı ihlalleri gibi benzer mağduriyetler yaratmaktadır.

21. yüzyılın neoliberal kentsel mekan üretim pratikleri, sermayeye ve hakim sınıfa hizmet etmektedir. Harvey ve Castells’in aktardığı üzere, kentsel çatışmaların hakim sınıf ve yönetilen sınıf arasındaki uyumsuzlıklardan kaynakladığının en önemli göstergelerinden olan bu süreçler, yeni mekansal eşitsizlikler yaratmaktadır (Castells, 2020, s.201; Harvey, 2019b, s.177). Castells, kentsel sistemdeki değişimlerin ve dolayısıyla ortaya çıkan kentsel toplumsal hareketlerin değişkenliklerini sınıfsal durum, toplumsal güç, örgütlenme biçimi, protestonun türü ve eylem biçimleri olarak sınıflandırmaktadır (Castells, 2020, s.201).

Kentsel dönüşüm süreçlerinde mekansal taleplerin farklılaşması, mücadele pratiğinin de değişkenlikler göstermesine; zaman zaman bireysel, zaman zaman da toplumsal istekler ekseninde biçimlenmesine neden olmaktadır. Bir kentsel dönüşüm projesi veya kentsel örgütlenme pratiği, yalnızca başarılı veya başarısız olarak değerlendirilmenin ötesinde; bağlamı ekseninde birçok parametreyle birlikte ele alınmalıdır. Örneklem olarak seçilen Fener-Balat ve Ayazma-Tepeüstü Bölgeleri’ndeki kentsel muhalefetin ana unsuru, mülksüzleştirme ağlarına karşı verilen hak mücadelesine dayanmaktadır. Bu dönüşüm projelerinde uygulayıcıların temel hedefleri, mülkiyet yapılarını yeniden tanımlamak ve mekanı yerel kullanıcılarından ziyade üst gelir grubu için yeniden organize etmektir. Özellikle; iç göç sonucu bölgeye yerleşen ve kırılgan bir demografik grubun yaşadığı Ayazma-Tepeüstü Bölgesi’ndeki muğlak mülkiyet örüntüsü, formelleştirme faaliyetlerinin

alan üzerinde uygulanabilirliğini artırarak, bölgeyi kentsel dönüşüm için cazip hale getirmiştir. Bu doğrultuda, incelenen iki vakada mahalle sakinlerinin hak mağduriyetlerine karşı örgütlendiği ve farklı deneyimler yaşadıkları görülmektedir. İncelenen projelerdeki kentsel mücadele süreçlerinin sonuçlarındaki edinimler, örgütlenmenin ve eylem biçimlerinin önemini açıkça ortaya koymaktadır.

	Fener-Balat	Ayazma-Tepeüstü
Konum	Fatih ilçesi (Haliç kıyısı)	Küçükçekmece-Başakşehir
Alanın Niteliği	Tarihi kent merkezi	Kent çeperinde gecekondulu mahallesi
Dönüşüm İlan Tarihi	2006	2004
Uygulama Aracı	5366 sayılı kanun	5393 sayılı kanun
Merkezi ve Yerel Aktörler	Fatih Belediyesi	TOKİ İBB Küçükçekmece Belediyesi
Uygulanma Biçimi	Kentsel Yenileme Projesi	Kentsel Dönüşüm Projesi

Tablo 5. 26 Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi ve Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi karşılaştırma tablosu

Her iki örneklem; kentsel bağlam, proje süreci, aktörlerle ilişkiler, kentsel muhalefet ve öz değerlendirme başlıkları altında değerlendirilmiştir. Örnek projelerin kentsel bağlam özelinde yapılan değerlendirmelere göre; proje bölgelerinde yaşayan mahallelilerin mekanla kurdukları aidiyetin özellikle mahalle yaşamı, geleneksel değerler, tanıdıklık ve tanışıklığa bağlı oluşturdıkları dayanışma ve yardımlaşma örüntüleri çerçevesinde olduğu görülmektedir. Doğal bir örgütlenme biçimi sağlayan mahalle kültürünün bütünleştirici yapısı ve bu doğrultuda gelişen sosyal ve ekonomik dayanışma ağları, dönüşüm sonucunda hedeflenen projelerle birlikte sürdürülebilirliğini yitirmektedir.

Mahalle Dernekleri için Kentsel Bağlamın Önemi

FEBAYDER	Ayazma Mağdurları Topluluğu
▪ Mahalle kültürü / yaşamı ▪ Yardımlaşma / Dayanışma Ağları ▪ Tanıdıklık / tanışıklık / aşinalık ▪ Geleneksel değerler, ritüeller ▪ Kentsel donatılar / değerler ▪ Kuşaklar boyu birlikte yaşama ▪ Mekansal aidiyet	▪ Etnik köken / Etnik birliktelik ▪ Tanıdıklık / tanışıklık/ aşinalık ▪ Güven ortamı ▪ Mahalle yaşamı ▪ İş olanaklarına yakınlık / ulaşım ▪ Mekansal aidiyet ▪ Ekonomik avantajlar

Tablo 5. 27 Mahalle dernekleri açısından kentsel bağlamın önemi

Neoliberal kentleşme dinamikleri doğrultusunda uygulanan kentsel dönüşüm projeleri, mahalle dokusunu yok etmekte; mahalledeki sosyal ilişkilerin yarattığı mekansal özgünlüklerin yitirilmesine, mevcut yaşam biçimlerinin sürdürülememesine ve alanda yeni bir demografik profilin yerleşmesine sebep olmaktadır. Lefebvre’in niceliklerden doğan bir nitelik ve farklılıklar kümesi olarak tanımladığı kent mekanı; günümüzde niceliksel önemiyle öne çıkarak yerel özelliklerini kaybetmekte ve yaşam biçimlerini de tektipleştirmektedir (Lefebvre, 2018 [1967], s.99).

Neoliberal kentleşme pratikleriyle ortaya çıkan müdahale ve mücadele taraflarının mekanı algılama biçimlerinde değişiklikler olduğu görülmektedir. Dönüşümde karar mercii olan sermaye sahipleri, merkezi ve yerel aktörler değişim değerine odaklanırken; yerinden edilme ile karşı karşıya kalan mahalleli, gündelik hayat örüntülerini koruyabilmek için mücadele etmektedir. Bu noktada neoliberalizmin mekansal biçimlenmesi ve yarattığı çelişkiler kentsel muhalefet için zemin hazırlamaktadır. Bu sebeple; vaka analizlerinde, mahallelinin proje sürecinde yaşadıkları, öznel ve nesnel deneyimleri ekseninde ele alınarak değerlendirilmiştir. Projelerin başlangıç evresinde her iki mahallenin de, yerel yönetimler tarafından tepeden inme bir tutumla bilgilendirildiği görülmektedir. Özellikle, Fener-Balat’taki mülkiyet hakkına sahip mahallelinin tebligat yoluyla konutları üzerinden ihale yapıldığını öğrenmesi, birtakım hak mağduriyetlerinin sürecin başından beri geliştiğinin

göstergesidir. Fener-Balat sakinleri; mahallenin yapılı dokusu üzerinde yenileme yapılması konusunda hemfikirler; ancak inisiyatif sahibi kurumlar tarafından rehabilite etme, yenileme ve daha yaşanabilir semtlere dönüştürme söylemleri, burada yaşayan halk için değil, yerlerine gelecek üst gelir grubu için ifade edilmektedir. Nitekim, bölgede yenileme projesi spekülasyonlarından sonra yaşanan soylulaşma evresiyle birlikte bölge halkı barınamayarak bölgeden ayrılmaya başlamıştır.

Ayazma-Tepeüstü Bölgesi'ne bakıldığında; mücadele ve müdahale tarafından görüşülen iki özne de, alanda sosyal donatı ve altyapı olarak eksikliklerinin olduğunu ifade etmektedir. Bu doğrultuda, yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve kentlinin sağlıklı konutlara ulaşabilmesi için bölgede dönüşümün acil bir ihtiyaç olduğu görülmektedir. Nitekim temel yaşam ihtiyaçlarını kapsayan konutlara sahip olmayan Ayazma-Tepeüstü kent kullanıcıları açısından, Bezirganbahçe'de yapılan konutların mevcut konutlarından fiziki olarak daha yaşamaya elverişli birimler olduğu görülmektedir. Buna rağmen; Ayazma-Tepeüstü halkının yerleştirildiği Bezirganbahçe Toplu Konutları'nda yaşadığı sosyo-mekansal ayrışma ve güvenlik sorunları nedeniyle alanda barınamamaları, kentsel dönüşümün önemli bir eksikliğine işaret etmektedir. Tahliye edilen mahallelinin sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda proje kapsamına dahil edilmediğini ve projenin gündelik yaşam biçimleri temel alınarak kurgulanmadığını göstermektedir. Bu noktada, kentsel dönüşüm projesinin ürettiği mekansal düzenin niteliği de tartışmaya açık olmaktadır. Dönüşümün yalnızca fiziki değişim temelinde kurgulanması, mücadele tarafı için sürecin sonunda yoksulluğun yer değiştirmesinden başka bir sonuç elde edilmemesine neden olmuştur. Müdahale tarafı için ise, kârın maksimizasyonunu sağlamak ve potansiyel sermaye birikim açısından yeni fırsatlar ortaya çıkarmıştır.

Sürecin öncesi ve sonrasında, Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi'nin Küçükçekmece Belediyesi tarafından kapsamlı olarak incelendiği, anket çalışmalarıyla araştırmaların desteklendiği ve belgelerle kamuoyunun bilgilendirildiği yadsınmamalıdır. Proje kapsamında gerçekleştirilen AR-GE çalışmalarında şehir plancısı, harita mühendisi, inşaat mühendisi ve peyzaj mimarlarının görev alması oldukça değerli bir girişim olmasına ve bölge halkının alan ile ilgili sorun ve taleplerinin öğrenilmesine rağmen hazırlanan anketlerdeki soruların niteliklerindeki ikircikli yaklaşım ve bölge halkından edinilen verilerin okunmasında birtakım çelişkiler olduğu görülmektedir. Anketlerden edinilen

verilerin nasıl bir temelde değerlendirildiği ve sürecin işleyişinde ne gibi farklılıklar yarattığına dair çıkarım yapılamamıştır. Yapılan anket çalışmalarının, dönüşüm projesi uygulayıcılarının sürecin kapsayıcı ve katılımcı olarak kurgulandığı söylemine zemin oluşturduğu; ülkede yapılacak olan potansiyel dönüşüm projeleri için kamuoyunun onayını almak ve meşru bir zemin yaratmak açısından kent yönetimleri için önemli girişimler olduğu söylenebilir.

Ayazma-Tepeüstü bölge halkının yerleştirildiği Bezirganbahçe Toplu Konutları'nda sunulan yeni yaşam biçimlerinin, mahallelinin sorunlarına çözüm bulmak ve taleplerini karşılamak açısından ne derece başarılı olduğu hala tartışılmaktadır. Bu doğrultuda, müdahale tarafının, dönüşüm sürecinde ve sonrasında elde ettiği avantajlara ve yaratılan sermaye potansiyellerine bakmak kentsel dönüşümün odağının kavranması için önem arz etmektedir. Nitekim Castells, kamu yatırımlarını “kâr marjının düşme eğilimine karşı durmak için başvuru en temel kaynak” olarak tanımlar (Castells, 2020 [1978], s.40). Toplu konut üretiminin, ekonomik büyüme ve devletin kalkınması için maliye politikalarının bir parçası olduğu ve yine sermayeye hizmet eden bir döngü oluşturduğu görülmektedir. Bu düzlemde değerlendirildiğinde, toplu konut üretiminin yapıldığı bölge rant ve yapılaşmaya açılmakta; kentsel dönüşüm uygulayıcılarının benimsediği mekan üretim stratejilerinin tüm aşamalarının ise neoliberal mekanizmalarla örtüştüğü görülmektedir.

Küçük ölçekli bir dönüşüm yapılması planlanan Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi ve alanın tümüyle değişimini kapsayan Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi'nin uygulandığı alanlar, konum ve nitelik olarak farklı mülkiyet ve mekan örüntülerine sahiptir. Fener-Balat tarihi kent merkezinde ve formel bir mülkiyet örüntüsüne sahipken; Ayazma-Tepeüstü Bölgesi'ndeki konutlar kaçak yapılaşmalardır ve mülkiyet örüntüleri muğlaktır. Bu doğrultuda, iki dönüşüm sürecinin, yerel ve merkezi aktörler tarafından yasal ve söylemsel temelleri hem benzerlik hem de farklılık göstermektedir. Kentsel stratejilerin etkili olabilmesi için politik güçlere ve toplumsal bir dayanağa ihtiyaç duyması dolayısıyla (Lefebvre 2015 [1967], s.128), her iki bölgede de yasal düzenlemelerin ve kamuoyunda meşrulaştırma zemininin oluşturulmaya çalışıldığı görülür. Fener-Balat'da 5366 sayılı kanun ile dönüşümün yasal meşrulaştırma zemini hazırlanırken, Ayazma-Tepeüstü Bölgesi'nde 5393 sayılı kanuna dayandırılmıştır. Kuyucu, bu ölçekte gerçekleştirilen dönüşüm projelerinin, muğlak yasaların proje uygulayıcılarını güçlendirmesiyle hayata

geçirildiğinin altını çizerek (Kuyucu, 2019, s.78). Yasal düzenlemelerin neoliberal modele hizmet edecek şekilde kurgulanmasıyla birlikte TOKİ'ye verilen; bir bölge belediye tarafından dönüşüm alanı ilan edildiği takdirde alana yeni bir plan geliştirme, imar durumunu değiştirme, yeni konutlar inşa edebilme ve sürece muhalefet edenlerin mülklerinin kamulaştırılması yetkileri ise; Ayazma-Tepeüstü'ndeki dönüşümün gerçekleşmeme olasılığını tamamen ortadan kaldırmıştır (Kuyucu, 2019, s.79) (Tablo 5.28).

Dönüşümün Meşrulaştırılması İçin Müdahale Tarafından Kullanılan Yasal ve Söylemsel Dayanaklar

Fener-Balat	Ayazma-Tepeüstü
▪ 5366 sayılı yasal düzenleme ▪ İşlevini yitirmiş bölgelere yeniden işlev kazandırmak ve değer katmak söylemi ▪ İtibarsızlaştırma ▪ Kriminalleştirme ▪ Kamuoyuna mahalle ile katılım ortamlarının yansıtılması	▪ 5393 sayılı yasal düzenleme ▪ Dönüşümde inisiyatif sahibi kurumlar tarafından bölgenin geliştirilmesi söylemi ▪ Mahallelinin “yasal ve insanca konutlara kavuşturulması” söylemi ▪ Bölge sakinleri için çözüm getirildiğine dair söylemler ▪ Mahalleliyi kriminalize etme / Suçlulaştırma / Ötekileştirme ▪ TOKİ Desteği (Kamusal yatırım söylemleri)

Tablo 5. 28 Dönüşümün meşrulaştırılması için müdahale tarafından kullanılan yöntemler

Müdahale tarafından uygulanan yasal ve söylemsel meşrulaştırma zeminleri, mahallelinin üzerinde baskı oluşturmakta ve projenin kabulü için ikna süreçlerini kolaylaştırmaktadır. Bölgesel nitelik taşıyan ve farklılaşan kurumsal ve idari düzenlemelerin yanı sıra, mahallelerin ve kullanıcılarının kamuoyunda konumlandırılma biçimlerindeki farklılık da dikkat çekmektedir. İtibarsızlaştırma, kriminalleştirme ve ötekileştirme söylemleriyle toplumsal dayanağın sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Harvey'nin; “neoliberal argümanın teori alanındaki ütopyacılığının, en başta, bu amaca ulaşmak için yapılan her şeyi

haklı gösterme ve meşrulaştırma görevi gördüğü” savının geçerliliği, bu süreçlerde gösterilen yasal ve söylemsel dayanaklarla kanıtlanmaktadır (Harvey, 2015, s.27).

Her iki bölgede yapılan araştırmada, bölge halkının sürece yaklaşımında iki farklı düşünce grubunun oluştuğuna işaret etmektedir. Fener-Balat Bölgesi’nde mahallelinin dernek tarafından bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi, ortak bir irade oluşturulmasında etkili olmuştur. Sağlanan bir aradalık, mücadele süreçlerinde en önemli yardımcıları olmuştur. Ayazma-Tepeüstü Bölgesi’nde ise, mahalle sakinlerinin büyük bir çoğunluğunun projeyi başlangıç evresinde kabul ettiği görülmektedir. Bu süreci takiben, küçük bir grup olarak kalan kiracıların oluşturduğu mücadele, mülkiyet haklarının da yarattığı kaygan zemin dolayısıyla etkili bir eylem gösterememiştir.

Dayanışmayı en çok etkileyen noktanın; kişisel kazanç arzusuyla konutlarının değişim değerine odaklanan mahallelinin kendi aralarında rekabetçi tutum sergilemesi olduğu söylenebilir. Neoliberalleşme, insan faaliyetlerini kendi düzleminde biçimlendiren sistematik bir yapı olarak; mekan üzerinden bireyin bilinç ve algısını piyasa ekseninde dönüştürmekte ve toplumsal düzenin yönünü belirlemektedir. Spencer, neoliberalizmi bir hakikat oyunu olarak tanımlar (Spencer, 2018, s.17). Bireyin algısını ve isteklerini kendi sistemi ekseninde dönüştürme gücüne sahip neoliberalizm, kişisel kazanç arzusunu baskın hale getirerek bireyci tutumu öne çıkarmakta ve rekabet ortamının temelini oluşturmaktadır. Bireyin özüne etki eden ve yönlendirilmesini kolaylaştıran neoliberal model; toplumsal bir hak olarak kent hakkının savunulması için gereken mücadele birliğini ve dayanışmayı temelden sarsmaktadır.

Kent hakkının özünü oluşturan katılımcılık ilkelerinin, örneklem olarak seçilen projelerde uygulanmadığı görülmektedir. Fener-Balat sürecinde yerel yönetimin kent konseyi kurma girişiminin yalnızca meşrulaştırıcı olarak kurgulandığı ve kamuoyunun bakış açılarını yönlendirme girişimi olduğu söylenebilir. Mahalleliye söz hakkı tanınmayan, yönetimlerin kendi bünyelerinde gerçekleştirdiği katılım ortamlarının kentliye faydası oldukça tartışmalıdır. Ayazma-Tepeüstü Bölgesi’nde ise sürecin katılımcılık esasına göre yürütülmediği, belediyenin mahalle halkı ile bireysel görüşmeler yaptığı belirtilmiştir. Nitekim Ayazma-Tepeüstü’nde yapılan alan-anket çalışmalarının da katılım boyutu tartışmaya açıktır. Vaka analizi kısmında belirtildiği üzere, anket sorularının ve elde edilen

verilerin spekülâtif olduğu gözlemlenmiştir. Ünsal da, yerel ve merkezi yönetimlerin “katılım”, “temsili demokrasi” ve “çok aktörlü karar alma mekanizmaları” gibi söylemlerinin, yönetim pratiklerinde somut olarak karşılık bulmadığına işaret etmektedir (Ünsal, 2019, s.114).

Katılımcılık; gizlilik ve muğlaklık çerçevesinden çıkarılarak, şeffaflık ilkesiyle yürütüldüğü zaman kapsayıcı bir karşılık bulmaktadır. Aynı şekilde, kent konseyinin yalnızca girişim olarak kalmasından ziyade, halkın süreçte söz hakkının olması kentsel katılımın temelini oluşturmaktadır. Mekan üretiminde hakim sınıfın kent kullanıcılarına katılım ortamı sunmaması muhalif pratiklerin zeminini hazırlamaktadır. Bu doğrultuda, kentsel hakların savunulmasında yerel girişimler olarak mahalle derneklerinin uyguladığı muhalefetin, dönüşümün yönünü etkileyebilecek etkin güçlere sahip olduğu görülmektedir. Kapsamı ve yaygınlığı bağlamına göre değişen kentsel muhalefet biçimlerinden, gündelik yaşam ile en bağıntılı olarak nitelendirebileceğimiz konut hakkı savunmaları; mahalle örgütlenmelerinin biçimlendirdiği direniş ortamlarında şekillenerek sonuçlanmaktadır. Purcell, kent hakkının “yenilenmiş bir kentsel demokrasiye katkıda bulunma potansiyeli”ni anlamak gerekliliğini vurgulamakta; umut vaat eden potansiyelleri olsa da, bu fikrin hem teorik hem de politik olarak az gelişmişliğinin altını çizmektedir (Purcell, 2002, s. 99-100). Kent ve konut haklarının mevcut durumlara karşı çözüm sunma yeterliliğinin geliştirilmesi, günden güne artan kentsel muhalefetler dolayısıyla önem kazanmaktadır. Araştırmada edinilen sonuçlara göre; yerel hareketlerin dönüşüme yön verebilecek eylem pratikleri iki mücadele özelinde birleştirilerek, Tablo 5.29’da nitelendirilmiştir.

Mahalle Derneklerinin Mücadelede Kullandıkları Etkin Yöntemler

Hızlıca dernek girişiminin sağlanmasıyla;

- Belediyeler ile mahalle tarafından yetkilendirilen temsilcinin görüşmesi ve halkın bireysel görüşme yapmaması
- Mahallelinin hakları ile ilgili bilinçlendirilmeleri
- Proje sonucunda edinilecek pozitif-negatif çıktılar hakkında bilgilendirilmeleri
- Dayanışma örüntüsüyle birlikte ortak bir irade ortaya konmasını sağlamak
- Mahallelinin talep ve isteklerinin net bir şekilde ortaya konması
- Basın yoluyla kamuoyunu bilgilendirmek
- Alanında bilgili kişiler tarafından hukuki süreci başlatılması ve yürütülmesi
- Uluslararası konut hakkı mücadelelerine eklemlenmek

Tablo 5. 29 Mahalle derneklerinin mücadelede kullandıkları etkin yöntemler

Bu doğrultuda bireyin bilinçlenmesinin öncelikli olduğu görülmektedir; ancak müdahalede yetkili aktörlerin süreci şeffaflık çerçevesinde yürütmemesi, bilinçlenmenin önünde engeller yaratmaktadır. Yerel hareketlerde mahallelinin bilinçlendirilmesi, bireylerin düşüncelerinin ve taleplerinin özgün biçimde duyurulabilmesi için öncü olan mahalle dernekleri, neoliberal mekan üretim mekanizmalarının kentliyi kapsayıcı dönüşümler geçirmesine olanak sağlayabilecek potansiyeldedir. Merrifield, kişinin kendi haklarını hukuki, bireysel veya kolektif olarak savunabilmesinin hak mücadelesi kapsamında en önemli nokta olduğunun altını çizer. Bu düzenin ve eylemin sağlanamaması durumunda diğer bir seçenek olarak meselenin yaygınlaştırılması, bir başkaldırı eylemi gerçekleştirmek, siyasi olarak seferber olmak ve demokratik ortamların özlemini ifade eden toplumsal kentsel örgütlenmenin gerçekleştirilmesi olduğunu aktarır (Merrifield, 2017, s.23-24).

Kentsel dönüşümlerin mekansal, sosyal ve ekonomik anlamda radikal değişimler yaratabilmesi, mücadelenin yerelde sınırlı kalmamasıyla ilişkilendirilebilir. Nitekim araştırmada; mahalle derneklerinin diğer derneklerden edindikleri deneyimle mücadeleyi sürdürmelerinin, mücadelelerinde pozitif bir etki sağladığı görülmektedir. Mahallelinin katılımıyla sağlanan mahalle derneklerinin mekansal, sosyo-kültürel ve ekonomik talepleri,

kendilerini savunma eğilimleri ve yöntemleri farklılık göstermekte; buna bağlı olarak elde ettikleri sonuçlar da farklılaşmaktadır. Direniş hareketlerinde mücadelenin özgüllüğü ve bağlamı farklı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bir mücadelenin kırılmasındaki önemli etkenler; mahallelinin süreç ve sonrası hakkında bilinçli olmaması, konunun kendi aralarındaki siyasi tutumlardan dolayı yön değiştirmesi, kişisel kazanç arzusunun ön plana çıkması, mülkiyet muğlaklıklarının oluşturduğu endişe ve diğer mücadele süreçlerine eklenememe olarak sayılabilir. Bu gibi durumlar toplumsal bir aradalığın ve ortak iradenin sağlanamamasına neden olmaktadır. Ayazma-Tepeüstü’ndeki mücadelenin belirli dezavantajlar ekseninde biçimlendiği ve sonuçlandığı görülmektedir. Bu doğrultuda araştırma sonucunda elde edilen, Ayazma-Tepeüstü’nde mücadele tarafının muhalefetini zayıflatan parametreler Tablo 5.30’da maddelenmiştir:

Ayazma-Tepeüstü Mücadele Tarafı İçin Dezavantaj Yaratan Parametreler

- TOKİ’nin kamulaştırma yetkisinin oluşturduğu endişe
- Alana ne yapılacağının tam olarak bilinmemesi
- Kişisel kazanç arzusunun ve rekabetin kendi aralarında öne çıkması
- Mülkiyet muğlaklıkları öne sürülerek müdahale tarafından baskı teknikleriyle sindirilmeleri
- Konunun kendi aralarındaki siyasi tutumlardan dolayı yön değiştirmesi

Tablo 5. 30 Ayazma-Tepeüstü mücadele tarafı için dezavantaj yaratan parametreler

Kentsel muhalefet hareketlerinde, sürecin siyasileşmesi hem müdahale hem de mücadele tarafı için farklı sonuçlar doğurmaktadır. Durum müdahale tarafından siyasileştirildiğinde yeniden üretimi ortaya çıkarırken; mücadele tarafından ortaya çıkması “çekişme” ve başarısızlık getirmektedir (Castells, 2020 [1978], s.217). Bu doğrultuda, örgütlenmenin mevcut neoliberal kentsel sistemin mantığını değiştirmeye yönelik somut hedeflerinin olması, bilinçli bir muhalefetin oluşmasını sağlamaktadır (Castells, 2020 [1978], s.216). Bu doğrultuda, dönüşüm/yenileme planlanan bölgelerdeki mahallelilerin örgütlenme motivasyonlarının, mekansal taleplerinin ve eylem biçimlerinin değişkenlik gösterdiği görülmektedir (Tablo 5.31 ve Tablo 5.32).

Fener-Balat Yerel Örgütlenme FEBAYDER		Yerel Örgütlenmenin Mücadele Sonucundaki Edinimleri
Yerel Örgütlenmenin Motivasyonları	▪ Mahalle kültürünün ve yaşamının devamlılığı ▪ Yardımlaşma ve dayanışma ağlarının önemi ▪ Kentsel donatılar ve değerler ▪ Mekansal aidiyet	
Yerel Örgütlenmenin Talepleri	▪ Fener-Balat halkının mahalle yaşamı ve kültürünün aynı sosyo-kültürel yapı ve doku içinde devamlılığının sağlanması ▪ Bölge halkının dönüşüm sürecinde söz hakkına sahip olması ▪ Müdahalede etkili kurum ve aktörler tarafından sürecin şeffaflık ilkesiyle yürütülmesi ▪ Alanın, kamu yararı dahilinde korunarak güzelleştirilmesi ▪ Konutlarına düşük bedeller sunularak, kent çeperine gönderilmenin önünde durmak	Hukuki davaların kazanılmış olması ve sürecin durdurulması Parsel bazında yenilemeler Projelerin kamuoyunda duyulmasıyla başlayan soylulaşma sürecinin mahalle yaşamına verdiği zarar ve mahallelinin yaşam kalitelerinin düşmesi
Yerel Örgütlenmenin Eylem Biçimleri	Hızlıca dernek kurulmasını takiben; ▪ Proje iptal davası, imar planı iptal davası ve acil kamulaştırma davalarına karşı açılan davalarla hukuki yönden haklarını aramak ▪ Hakların savunulmasında, bilinçli aktörlerin yol göstericiliği ile halkın süreçler hakkında bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi ▪ Kentsel hareket örgütlenmeleri / Kampanyalar (Evime Dokunma, vb.) ▪ Farklı derneklerden yardım almak ▪ Sokak eylemleri ▪ Basın yayın organları ile iletişim kurulması ▪ Belediyeye yapılan toplu dilekçe gönderimi ile toplu irade beyanının sağlanması ▪ İnternet sitesi ile kamuoyunun bilgilendirilmesi ▪ Yurt dışındaki ve Türkiye’deki mücadelelerin belgesellerini izleterek halkı bilinçlendirmek ▪ Diğer mücadelelere eklenmek	Soylulaşmanın bölgede yeni iş olanakları yaratmasının mahalle halkı açısından yeni iş olanakları sunması Mülkiyetlerin el değiştirmesi Mahalle sakinleri için dönüşüm süreci şu an durdurulmuş gözüküyor olsa da sürecin devam ettirileceği endişesi

Tablo 5. 31 Fener-Balat / Yerel örgütlenmenin motivasyon, talep, eylem ve edinimleri

Ayazma-Tepeüstü Yerel Örgütlenme Ayazma Mağdurları Topluluğu		Yerel Örgütlenmenin Mücadele Sonucundaki Edinimleri
Yerel Örgütlenmenin Motivasyonları	▪ Etkin kökenlerinden dolayı sağladıkları tanıdıklık, tanışıklık ve aşinalık örüntüleriyle mahalle yaşamlarını devam ettirmek ▪ Güven ortamında, sosyal ve mekansal ayırıştırma olmadan yaşamlarını sürdürmek ▪ Göç ettikleri yerlere benzemesinden dolayı hissettikleri mekansal aidiyet ▪ Ekonomik olarak daha da dezavantajlı konuma düşmemek	Mülk sahiplerinin; Bezirganbahçe Toplu Konutları'nda enkaz bedeli düşülerek mülkiyet sahibi yapılmaları Mülk sahipleri, TOKİ Bezirganbahçe Konutları'na geçtikten sonra kiracılar tarafından başlatılan çadır direnişinin sonuçları olarak; Kiracıların ilk iki yıllık kiralarının Belediye tarafından ödenmesi (Bezirganbahçe Toplu Konutları) Bölge nüfusunun tamamen tahliye edilmesi
Yerel Örgütlenmenin Talepleri	▪ Kiracıların, Bezirganbahçe Toplu Konutları'ndan hak talebi ▪ Bölgedeki altyapı eksikliklerinin giderilmesi ve çevre yaşam şartlarının iyileştirilmesi (yol, ısınma ve izolasyon sorunları vb.) ▪ Konutlarının yaşamaya elverişli hale getirilmesi ▪ Sosyal donatı yoksunluklarının giderilmesi (semtlerinde sağlık ocağı, okul, ibadethane ve park-bahçe olması talepleri) (Turgut ve Çaçtaş Ceylan, 2010, s.99)	Alternatif kentsel dönüşüm projelerindeki hak mağduriyetlerine, mücadeleleriyle katkı sağlamış olmak Toplumsal güçsüzlüklerinden yararlanılarak baskı-rıza mekanizmalarıyla ikna edilmiş olmaları
Yerel Örgütlenmenin Eylem Biçimleri	▪ Çadır / baraka direnişi ▪ Hukuki olarak bireysel davalar açılması ▪ Dayanışma ağlarının güçlendirilmesi için organizasyonlar düzenlenmesi (kermes, dayanışma yemekleri vb.) ▪ Belediye ile görüşmeler için temsilci kurul oluşturulması ▪ Basın yoluyla kamuoyunun bilgilendirilmesi ▪ İnternet sitesi aracılığıyla kamuoyunun bilgilendirilmesi ▪ Uluslararası konut hakkı mücadelelerine eklemlenmek	

Tablo 5. 32 Ayazma-Tepeüstü / Yerel örgütlenmenin motivasyon, talep, eylem ve edinimleri

Mahalle derneklerinin gösterdiği mücadelelerin dönüşümün seyrini değiştirmede bir noktaya kadar başarılı olduğu söylenebilir. Neoliberal sistemin, bireyler üzerindeki etkisi ve piyasa mantığıyla hareket etmelerini sağlaması, dönüşüm süreçlerindeki mücadele birlikteliği açısından dezavantajlar yaratmaktadır. Birçok farklı etkene bağlı olarak talepleri değişen kentlinin, kent ve konut haklarını savunabilecekleri bir mekan siyaseti belirlemelerinin önemi görülmektedir. Kentsel mekanın sermayenin kârı için yeniden üretilmesinin önünde durmak, bu süreçlerde oldukça önem kazanmaktadır.

İncelenen vakalardaki yerel mücadelelerin, kazanan veya kaybedenini belirlemek oldukça güç olmakla birlikte; neoliberal kentsel sisteme karşı durma stratejilerinin yeniden boyutlandırılması gerektiği görülmektedir. Fener-Balat'taki mücadele sürecinin mahalleli açısından yasal düzlemde olumlu sonuçlanması, sürecin bütünüyle avantajlı öznelere haline gelmelerini sağlamamıştır. Projenin ilan edilmesinden sonraki süreçte bölgede yaşanan soylulaşma, mahalleliyi ve mahalle yaşamını olumsuz yönde etkilemiştir. Ayazma-Tepeüstü Bölgesi'nde de belirli bir kesimin mülkiyet hakkı kazanması veya kiralarının bir süre karşılanması bir yanılsama oluşturmuştur. Bu iki proje sürecinin sonucunda; Fener-Balat'ta bölge halkının mahallelerinde kalması veya Ayazma-Tepeüstü'nden tahliye edilenlerin Bezirganbahçe Toplu Konutları'na gönderilmeleri günlük yaşam faaliyetlerinde bazı sorunları açığa çıkarmıştır. Fener-Balat'ta, bölgenin hizmet sektörünün odağı haline gelmesi ve yaşanan soylulaşma ile birlikte bazı gündelik yaşam etkinliklerini sürdüremedikleri, mahalle kültürlerinin zarar gördüğü ve kira artışları dolayısıyla barınmada zorluklar yaşadıkları görülür. Ayazma-Tepeüstülüler'in gönderildikleri Bezirganbahçe'de ise, yine Fener-Balat'ta yaşandığı gibi sınıfsal temelde sosyomekansal ayrışmaların yanı sıra etnik ve dini farklılıklara dayalı güvenlik problemleri, kültürel yapı dolayısıyla komşuluk ilişkilerinin zarar görmesi ve ekonomik olarak uyum sağlayamamaları fark edilmektedir. Buna bağlı olarak, borçlarını ödeyemedikleri konutları borcuyla satılık olarak satışa çıkararak bölgeden başka yerlere göç ettikleri görülmektedir. Bu durum, kentsel dönüşümün sosyal ve toplumsal kapsayıcılığı ve sürdürülebilirliği açısından oldukça zayıf kurgulandığının bir göstergesidir.

Neoliberalizmin yarattığı kentsel paradigmada, somut kentsel sınırlarla birlikte, soyut ve sosyal sınırlar çizilmektedir. Nitekim iki bölgede yaşanan mekansal dönüşümün getirdiği soyut sınırların yarattığı gerilim ve sosyal kısıtlılık, mahallelinin gündelik yaşam biçimleri üzerinde kurulan baskıyı gözlemlenebilir kılmaktadır. Kentte barınma ve ikamet etme

hakkının fiziksel bir ürün olan konutun elde edilmesinden daha fazlasını içerdiğinin bir göstergesi olan bu süreçlerde, mahalle olgusunun ve mekanın niteliğinin değişmesi, yaşam biçimlerini de değiştirmiştir (Mitchell, 2020, s.42).

Harvey, mekânın her zaman kurumlar tarafından halkı ve iktidar ilişkilerini örgütlemek için kullanıldığına işaret eder (Harvey, 2019c, s.202). Müdahale ve mücadele tarafları üzerinden biçimlenen kent mekanı, sürekli olarak değişen hiyerarşik bir düzende yeniden üretilmektedir. Kentsel dönüşüm süreçlerinde mücadele ve müdahale tarafı olarak ele aldığımız kent kullanıcılarının; kentsel deneyimlerine göre mekansal beklentileri ve mekanı algılama biçimleri farklılaşmaktadır. Aynı şekilde, mücadele tarafının da kendi içinde belirli noktalarda ayrıştığı ve kentsel mekan üzerinden gerçekleştirilen mağduriyetlere karşı durma stratejilerinin ve mekansal taleplerinin değişkenlik gösterdiği görülür.

Neoliberal kentleşme süreçlerinde kent ve konut hakkı arayışının yalnızca düşük gelir grubu tarafından talep edildiği görülmektedir. Neoliberal kentleşme politikalarından bağımsız düzenlenmesi gereken ve insanın temel ihtiyaçlarını ve gündelik yaşam örüntülerini odağa alan mekan üretim stratejilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Kentsel politika vizyonunun üst gelir grubu ekseninde biçimlendirilmesi, kentliyi kendi içinde ayrıştırmakta ve kolektif bir ürün olarak mekanın biçimlenişini temelden sarsmaktadır. Harvey tarafından “mekan üretme hakkı” ile bütünleştirilen insan haklarının yok sayıldığı açıkça ortadadır (Harvey, 2020b, s.113). Kentsel dönüşüm projeleriyle kentlilerin yaşam standartlarının yükseltilmesini içeren radikal bir değişim yaratılması gerekmekte; ancak öznelerin neoliberal sistemin birey tahayyülü ekseninde biçimlendirmesinin önünün alınması gerekmektedir.

Sonuç olarak; kentsel hareketlerin yerelde kalmaması, bölge halkının iç tutarlılığının sağlanması ve mücadelenin kendi aralarında siyasi, dini ve etnik faktörler özelinde ayrışmadan sürdürülebilmesi büyük önem taşımaktadır. Mahalle örgütlenmelerinin bulundukları alanla sınırlı kalmayarak sermayenin ve neoliberal düzenin mantığına karşı bir mücadele süreci gerçekleştirmeleri devrimsel değişim için nitelikli bir başkaldırıdır. Mücadelenin sağlam, istikrarlı bir zemine oturması ve “muhalif olma hakkı”nın (Pérouse, 2002) sonuna kadar kullanılabilmesi için gereken en temel unsur ortak bir irade sağlayabilmektir.

SONUÇ

“Şehir, insanın içinde yaşadığı dünyayı arzularına daha uygun hale getirebilmek için verdiği çabaların en tutarlısı ve bütününe bakıldığında en başarılısıdır. Fakat insanın yarattığı bir dünya olan bu şehir, aynı zamanda onun bundan böyle içinde yaşamaya mahkûm olduğu dünyadır. Böylece dolaylı olarak kendisini bekleyen görev hakkında net bir fikri olmaksızın, şehri inşa ederken insan kendini de yeniden inşa etmiştir” (Park, 1967, s.3; aktaran Harvey, 2019b, s.44).

Kentin çok katmanlı yapısı; günümüzde neoliberal kent stratejilerini benimseyen uygulayıcıların talepleri ekseninde biçimlenmektedir. Neoliberal kent mekanı üretim süreçlerinin aktörleri olan merkezi-yerel yönetimler ve sermaye, kentsel mekan üzerinde hakimiyet kurarak, kentin niceliksel ve niteliksel olarak başkalaşmasına neden olmaktadır. Neoliberal kentleşme modeli uygulayıcılarının en benimsediği mekansal strateji olarak kentsel dönüşüm süreçleri; mekan ve yaşam biçimleri üzerinde sahnelenen kârlı bir strateji olarak somutlaşmaktadır. Bu süreçlerde mekan yalnızca fiziki bir yapıya indirgenmekte; müdahaleler mahalle yaşamına, kentsel haklara ve yaşam biçimlerine yapılmaktadır.

Türkiye’de mekan üzerinden rant sağlanması 1950’lerden günümüze kadar farklı biçimlerde var olmuştur. 2000’lere kadar devletin popülist politikaları için göz yumduğu ‘alan doldurma’ evresi, 2000’lerden sonra ‘alan açma’ politikalarıyla mekansal yeniden organize etme biçimleri ortaya çıkarmıştır (Theodore, Peck ve Brenner, 2012; Geniş, 2020, s.18). Türkiye’de 2000’li yılların kentsel sorunlarının çözümü olarak gösterilen kentsel dönüşüm projeleriyle, Lefebvre’in “vahşi kentleşme” terminolojisine uygun bir kentsel biçim ortaya çıkmaktadır (Lefebvre, 2019 [1974], s.23). Bu süreçte en etkili kurumlar olarak yerel yönetimlerin öneminin ve karar verme süreçlerindeki yetkilerinin artırılması; neoliberal sistemin çeşitlilik ve esnekliğine süreklilik kazandırmak ve uyum sağlamak açısından etkili bir politika olarak kabul görmektedir (Castells, 1989, s.205). Castells’in “geçici mekanizmalar (hoc mechanism)” olarak tanımladığı yerel yönetimlerin stratejileri, neoliberal mekan üretiminin üst gelir grubunun çıkarlarına hizmet etmesi için kurgulanmaktadır (Castells, 1989, s. 205). Neoliberal sistemin sürekliliği için her anlamda yeniden üretimin ve uyarlamanın gerekliliği açıkça ortadadır.

Belirli aktörlerin ve sınıfların çıkarları ekseninde ortaya çıkan bu kentleşme biçimi yalnızca kentsel mekanı değil, bireyi de sermaye mantığında dönüştüren bir mekanizma halini almaktadır. Uygulanan dönüşümlerle, kentliye yeni yaşam biçimleri tasarlamakla kalmayan sermaye, kent yönetimleri ve merkezi yönetimden oluşan neoliberal koalisyon, yeni kentli profilleri inşa etmeye çalışmaktadır. Kentsel mekanda yaşam biçimleri ile oluşturulan sosyal örüntünün, kent yönetiminde ve mekansal organizasyonlarda etkili kurum ve aktörler tarafından tahakküm altına alınması, kentin ve kentlinin gündelik yaşam biçimlerine yabancılaşmasına neden olmaktadır (Mitchell, 2020, s.37). Sermaye odağında gerçekleştirilen mekanın yeniden üretimi, “bilincin sömürgeleştirilmesine (colonization of consciousness)” yol açarak (Harvey; aktaran Zukin, 1980, s. 589); kente, kentliye ve kent yaşamına hükmetmek için üst gelir grubuna avantaj sağlamaktadır.

Kâr getirme potansiyeli yüksek kentsel alanların devlet destekli sermaye gruplarının odağında olması; sermaye gruplarının ve mahallelinin hedeflerinin çarpıştığı bir alan yaratmaktadır. Müdahale ve mücadele tarafı olarak iki grubun karşı karşıya geldiği bu alanda gerçekleştirilecek ve talep edilecek kentsel stratejilerin, toplumun gerçekliği ve mekansal özgünlüğü üzerine kurgulanması gerekmektedir. Bu bağlamda; dönüşümün kurgulandığı alanda kentsel deneyime sahip bireylerin taleplerinin önemi açıkça ortadadır; ancak kent hakkı, mülkiyet olgusuna dayandırılarak göz ardı edilmekte, bir çeşit şiddet ve yoksunluk ağının arka planında var olmaya devam etmektedir (Blomley, 2000; aktaran Mitchell, 2020, s.41). Yasal bir alt yapısı olmayan ancak kentte yaşayarak kazanılan kent hakkının savunulması, toplumsal hak ve adalet arayışında devrimsel bir talep olarak; müdahale ve mücadele grupları arasında demokratik ortamlar yaratılması için potansiyeller sunmaktadır.

Günümüzde Türkiye kentleşmesi; dönüşüm projeleriyle yeniden düzenlenen kentsel mekanların, sınıfsal yapılanmaları ve ilişkileri yeniden biçimlendirdiği bir boyut kazanmıştır. Kentsel sorunların çözülmesine yönelik girişimlerin kentsel sorunları tetiklediği görülmektedir. Dönemin etkin politikaları ekseninde biçimlenen kentsel mekan üretiminin sermayeden bağımsız düşünülmesinin mümkün olmadığı görülmektedir; ancak sermaye baskısının kentli üzerinde kurduğu tahakkümün sorgulanması gerekliliği açıkça ortadadır. Bu doğrultuda, hak arayışları için neoliberal sisteme bir başkaldırı niteliği taşıyan kentsel direniş hareketlerindeki kent ve konut hakkı talepleri günden güne yükselen bir sesle devam etmektedir. Neil, Peck ve Brenner’ın aktardığı üzere; neoliberal ilerleyişe karşı

gelmenin en önemli yollarından biri hem yerelde hem de ulusal anlamda kolektivite sağlayarak yeni dayanışma biçimleri geliştirilmesidir (Neil, Peck ve Brenner, 2012, s.33). Kolektif direniş hareketlerinde toplumsal ağların kuvvetli olması, sürecin yönünü değiştirebilecek potansiyelde bir güç ortaya çıkarmaktadır. Mekansal, sosyal ve ekonomik anlamda toplumdaki her sınıfsal yapının yararını kapsayan radikal bir değişimin aranması gerekir. Bu amaç için ortak bir irade ortaya koyarken, kentlinin haklarının bilincinde olması ve sahip çıkması önemli bir unsurdur.

Haklar için talep ortamının oluşturulmasının önünü açan kentsel hareketlerin, konu ve kişileri ötekileştirmeden bir aradalık göstererek hareket etmesiyle muhalefet güçlenmekte; kent kullanıcılarının sesini duyurabilmesi için demokratik alanlar yaratmaya yardımcı olmaktadır. Kentsel haklar için gösterilen mücadele eylemlerinin özgüllüğü bağlamına göre değişmektedir. Mahallelerde oluşturulan yerel mücadele birliklerinin, mülksüzleştirmelere karşı konut hakkı arayışında oldukları ve mekansal taleplerinin de bu doğrultuda şekillendiği görülür. İncelenen vakalardaki ortak nokta, mahallelilerin konutlarından ve yaşam alanlarından gönderilmeleri ile karşı karşıya kalmaları ve bu doğrultuda “yüksek harekete geçme düzeyi” ile mücadele sergilemeleridir (Castells, 2020 [1978]).

İncelenen vakalarda, mahalle derneklerinin gösterdiği eylemlerdeki iç tutarlılığın mücadeleyi bütünselleştirerek sonuca pozitif etki ettiği anlaşılmaktadır. Fener-Balat’ta mahallelinin birlikteliği ile artan harekete geçme düzeyi, eylemliliğin bilinçli kılınmasına ve daha geniş çaplı bir mücadele etkinliği gösterilmesine olanak sağlamıştır. Ayazma-Tepeüstü’nde ise baskı ortamının ve bireysel çıkarlara yönelimin, eylemlilik halinin biçimlenişini olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Castells, kentsel sistemdeki değişimlerin ve dolayısıyla ortaya çıkan kentsel toplumsal hareketlerin değişkenliklerini sınıfsal durum, toplumsal güç, örgütlenme biçimi, protestonun türü ve eylem biçimleri olarak sınıflandırmaktadır (Castells, 2020, s.201). Bu doğrultuda, Fener-Balat ve Ayazma-Tepeüstü süreçleri Castells’in başlıklandırması temelinde Tablo 6.1’de incelenmiştir.

	Fener-Balat	Ayazma-Tepeüstü
Sınıfsal Durum	Alt ve orta gelir grubu	Göçmenlerden oluşan düşük gelir grubu
Toplumsal Güç	Mahalledeki mülk sahipleri ve kullanıcıları	Ayazma-Tepeüstü Bölgesi'nde yaşayan kiracılar
Örgütlenme Biçimi	Dernekleşme FEBAYDER	Mahalle inisiyatifi Ayazma Mağdurları Topluluğu (Kiracılar tarafından kurulan)
Protestonun Türü	Mahallelilerin toplu iradesiyle süreci hukuki boyuta taşınması	Alanda sınırlı sayıda kalan kiracının çadır/baraka direnişi
Eylem Biçimleri	-Proje iptal davası, imar planı iptal davası ve acil kamulaştırma davalarına karşı açılan davalarla hukuki yönden haklarını aramak -Hakların savunulmasında, bilinçli aktörlerin yol göstericiliği ile halkın süreçler hakkında bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi -Kentsel hareket örgütlenmeleri / Kampanyalar (Evime Dokunma, vb.) - Farklı derneklerden yardım almak -Sokak eylemleri -Basın yayın organları ile iletişim kurulması -Belediyeye yapılan toplu dilekçe gönderimi ile toplu irade beyanının sağlanması -İnternet sitesi ile kamuoyunun bilgilendirilmesi -Yurt dışındaki ve Türkiye'deki mücadelelerin belgesellerini izleterek halkı bilinçlendirmek -Diğer mücadelelere eklenmek	-Çadır / baraka direnişi -Hukuki olarak bireysel davalar açılması -Dayanışma ağlarının güçlendirilmesi için organizasyonlar düzenlenmesi (kermes, dayanışma yemekleri vb.) -Belediye ile görüşmeler için temsilci kurul oluşturulması -Basın yoluyla kamuoyunun bilgilendirilmesi -İnternet sitesi aracılığıyla kamuoyunun bilgilendirilmesi -Uluslararası konut hakkı mücadelelerine eklenmek

Tablo 6. 1 Castells'in kentsel toplumsal hareketlerin değişkenlikleri sınıflandırması temelinde Fener-Balat ve Ayazma-Tepeüstü süreçlerinin tablolandırılması

Kolektif haklar için verilen mücadelelerin etkin sonuçlar doğurduğu ve sürecin seyrini değiştirdiği söylenebilir ancak mücadelelerin birçok parametre ekseninde biçimlenmesi dolayısıyla, bulguların her süreç için geçerli olmadığı göz önüne alınmalıdır. Analiz edilen iki vakada da, mahallelinin mücadelesi konut hakkı arayışı çerçevesinde gerçekleşmiştir. Fener-Balat'ta Yenileme Projesi'nin açıklanmasından itibaren; dönüşümün mahalle yaşamında ne gibi sonuçlar yaratacağını bilen ve kent savunucusu olan aktörlerin sürece dahil olarak hızlıca dernekleşme girişimini sağladığı görülmektedir. Dernekleşmeyi takiben; mahalle halkının bilinçlendirmesi, yasal düzlemde haklarını aramak için bilgilendirilmeleri ve hukuki girişimleri, belediye ile mahalle halkının bireysel görüşmeler yapmaması, farklı derneklerden aldıkları yardım ve diğer mücadele pratiklerine eklenmelerini, basın yoluyla ve sokak eylemleriyle kamuoyunda seslerini duyurabilmeleri sürecin seyri açısından önemli eylemlilik biçimleri oluşturmuştur. Ayazma-Tepeüstü'nde ise göçmenlerden oluşan korunaksız bir demografik yapının yaşaması; alanda büyük oranda muğlak mülkiyet örüntülerinin olması ve mücadelenin yalnızca sınırlı sayıda kiracıyla sürdürülmüş olması, mücadelenin kırılabilirliğini artırmıştır. Analiz edilen mücadele biçimlerinin, yerel yönetimlerin baskısı altında gerçekleştiği görülür. Bu doğrultuda; mekanı yalnızca fiziki bir yapıya indirgemeden ve farklı sınıfsal yapılanmaların çatışma pratiklerine zemin hazırlamadan, neoliberal kentleşme mekanizmalarının uygulanabilirliği yönünde değişiklikler sağlamak gerekmektedir. Buna bağlı olarak, bir dizi soru ve sorunsal ortaya çıkmaktadır:

Bir kentsel dönüşüm projesinin başarısı veya başarısızlığı, yalnızca mekan üretimiyle nitelendirilebilir mi?

Mülksüzleştirmeye karşı ortaya çıkan mücadele pratikleri nasıl kuvvetlendirilebilir?

Kentlinin talepleri nerede ve nasıl konumlandırılmaktadır veya konumlandırılmalıdır?

Kent kime hizmet etmeli? Kentsel dönüşüm kime hizmet etmelidir?

Mevcut mekan üretim stratejilerinin değişmesini sağlayarak, kent yaşamının sürdürülebilirliği ve mekansal ayrışmaların önlenmesi için önerilebilecek bazı parametreler şunlardır:

- Merkezi yönetimlerin ekonomik kalkınmayı inşaat odağında kurgulamamaları, sosyal ve mekansal sürdürülebilirliği hedef olarak belirlemeleri;
- Yerel yönetimlerin mekan üretiminde karar verme yetkilerinin biçimlendirilmesi ve mekan stratejilerinin üst gelir grubu olarak, tek bir sınıfa hizmet etmesinin önüne geçilmesi;
- Sermaye odağında planlama süreçleri yerine insan ve sosyal yaşam odaklı kent yönetimlerinin ve planlamaların kurgulanması;
- Çok aktörlü katılım ortamlarının toplumsal gerçeklikleri göz ardı etmeden uygulanması;
- Kamu-özel sektör yanında, bölge halkının ve gönüllü kuruluşların da sürece katılımının sağlanması, bu alanda geçerli yasal düzenlemelerin geliştirilmesi ve uygulanması;
- Kentsel dönüşüm sürecinin takibini yapacak, kent savunucularından veya mahalle örgütlenmelerinden yetkili aktörlerin görev almasının sağlanması;

olarak sıralanabilir.

Neoliberal kentleşmede, konut politikalarının hakim sınıf ideolojisi ve stratejisi ekseninde belirlenmesi; toplumsal, mekansal ve ekonomik eşitsizliklerin pekişmesine neden olmaktadır. Günümüzde kent odaklı hareketlerin buna bağlı olarak artış gösterdiği görülmektedir. Bu noktada, kentsel mücadele içinde olan öznelerin, baskıcı ve zorlayıcı durumlar karşısında pozisyonlarını doğru belirlemesi, sadece bireysel çıkarların korunmasının ötesinde, neoliberalizm gibi eşitsizlikler ve mağduriyetler yaratan sistemlere karşı akılcı yaklaşımlarla devrimsel dönüşümler yaratmaya çalışan bir başkaldırı niteliği taşımalıdır. Kentsel mekan üretiminde “özgü kapitalizmler” (Harvey, 2020b) yerine, yere özgü çözümler üretilmesine odaklanılması, kent kullanıcılarının tümünün kent yaşamının sürdürülebilirliği açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Aalbers, M. B., & Gibb, K.** (2014). Housing and The Right to The City: Introduction to The Special Issue. *International Journal of Housing Policy*, 14 (3), 207–213. <https://doi.org/10.1080/14616718.2014.936179>
- Adanalı, Y. A.** (2011). Dünya’dan “Kent Hakkı” İçin Kentsel Mücadele Örnekleri: Hindistan, Dominik Cumhuriyeti, Venezüella ve ABD. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 9 (36), s. 14-30.
- Ahunbay, Z., Dinçer, İ. ve Şahin, Ç.** (Ed.) (2016). Neoliberal Kent Politikaları ve Fener-Balat-Ayvansaray: Bir Koruma Mücadelesinin Öyküsü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akalın, M.** (2018). Kente Karşı İşlenen Suçların Faili İmar Afları. Ankara: İksad Yayınevi.
- Akarca, H.** (2019). Tarihi Çevre Yenileme Uygulamalarında Katılımcı Yöntem Önerisi: Ayvansaray Örneği. Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Akın, N.** (2016). Haliç’te Bir Rehabilitasyon Alanı: Balat. Zeynep Ahunbay, İclal Dinçer ve Çiğdem Şahin (Ed.), Neoliberal Kent Politikaları ve Fener-Balat-Ayvansaray: Bir Koruma Mücadelesinin Öyküsü içinde (s.17-42) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akkar, M.** (2006). “Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı’daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye”, *Planlama Dergisi*, 2006/2, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, s: 29-38, Ankara.
- Aksoy, A.** (2019). İstanbul’un Neoliberalizmle İmtihanı. Ayfer Bartu Candan, Cenk Özbay (Ed.), *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* (2. Baskı) içinde (s. 26-46). İstanbul: Metis Yayıncılık.

- Altınok, E.** (2012). Kentsel Mekânın Yeniden Organizasyonunun Ekonomi Politikği ve Mülkiyete Müdahale 2000 Sonrası Dönemde İstanbul TOKİ Örneği. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Altınok, E. ve Enlil, Z.** (2012). Mekânın Yeniden Organizasyonunun Ekonomi Politikği. Sigma Dergisi, Özel Sayı 4, 37-44.
- Altınok, E.** (2016). “Neoliberalleşme Sürecinde TOKİ ve Toplu Konut Biçiminde Kentleşmenin Ekonomi Politikği”, Tasarım Kültürü Dergisi, Arredamento, 300, s.65-72.
- Altınok, E.** (2021). Kapitalist Kentleşmenin Tarihi Ve Ekonomi-Politikği. (Ders Sunumları). Bilgi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Tarihi, Teorisi ve Eleştirisi, İstanbul.
- Altınok, E.** (2022). “Dayanışma Ekonomileri ve Kooperatif Yaşam”, Tasarım Kültürü Dergisi, Arredamento, 350, s. 50-54.
- Alver, K.** (2010). Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği, İdealkent Dergisi, 2, 116-139.
- Alver, K.** (2012). “Kent İmgesi”, Kent Sosyolojisi, (Ed. Köksal Alver), İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Atalay, C.** (2016). Fener-Balat-Ayvansaray’da Hukuk Bir İşe Yarayacak mı? Zeynep Ahunbay, İclal Dinçer ve Çiğdem Şahin (Ed.), Neoliberal Kent Politikaları ve Fener-Balat-Ayvansaray: Bir Koruma Mücadelesinin Öyküsü içinde (s.205-221) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ay, D. ve Miraftab, F.** (2020). Aktivizmin İcat Edilmiş Alanları: Gezi Parkı ve Yurttaşlığın Performatif Pratikleri. Şerife Geniş (Ed.), Otoriter Neoliberalizmin Gölgesinde: Kent, Mekân, İnsan (1. Baskı) içinde (s. 359-388). Ankara: Nika Yayınevi.

- Aykaç, A.** (2022). “Kentsel Dayanışma Pratikleri ve Ortak Mekanın İnşası”, *Tasarım Kültürü Dergisi, Arredamento*, 350, s. 55-60.
- Ayseli, F.** (2010). *Yerinde Kentsel Dönüşüm İçin Sivil Yerel Aktörlerin Güçlendirilmesi: Fener-Balat Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Aysev, E.** (2013). *Kentsel Mekan Üretim Süreçlerinde Mimarın Rolü: İstanbul Örneği*. Doktora Tezi. İTÜ, İstanbul.
- Aysev, E.** (2014). “The Re-Production Of The Historical Center Of Istanbul In 2000’s: A Critical Account On Two Projects in Fener-Balat”, *METU JFA*, Vol: 31, 2, s: 163-188, METU, Ankara.
- Aysev, E.** (2014). “Türkiye Kentlerinin Mekansal Üretiminde TOKİ Etkisi”, *Mimarlık Dergisi*, 378.
- Aysev, E.** (2022). “Büyük Konut/Küçük Ev: 21. Yüzyılda İnsanlık Halleri Üzerine Düşünceler”, *Tasarım Kültürü Dergisi, Arredamento*, 350, s. 61-64.
- Azem, İ.** (Yön.). *Ekümenopolis: Ucu Olmayan Şehir*, Gaye Günay (Yap.), 2011.
- Bahçekapılı, Y.** (2020). *Kimin İçin Kent?: Lisansüstü Çalışmalarda Türkiye’de Kentsel Toplumsal Hareketler*, *Tasarım Kuram*. 2021; 17 (32): 123-136 | DOI: 10.14744/tasarimkuram.2020.39205
- Balamir, M.** (2005). “Türkiye’de Kentsel İyileştirme ve Dönüşüme İlişkin Güncel Öneri ve Modeller”, *Mimarlık Dergisi*, 322.
- Bartu Candan, A. & Kolluoğlu, B.** (2008). *Emerging Spaces of Neoliberalism: A Gated Town and a Public Housing Project in Istanbul*, *New Perspectives on Turkey*, No. 39, s. 5-47.

- Bayrak, E.** (2019). The Right to Housing and The Impact of Globalisation on the Right to Housing. İsmail Şiriner ve Marcel Mečiar (Ed.), Global Challenge In Development Finance and Education (Global Studies Series Vol.5) içinde (s. 139-153)., Londra: IJOPEC Publication.
- Boratav, K .** (2014). Toplumsal Sınıflar Üzerine. Mülkiye Dergisi, 33 (264), 9-20.
Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mulkiye/issue/264/700>
- Brenner, N.** (1998). Global Cities, Glocal States: Global City Formation and State Territorial Restructuring in Contemporary Europe. *Review of International Political Economy*, 5(1), 1-37. Retrieved April 6, 2021, from <http://www.jstor.org/stable/4177255>
- Castells, M.** (1989). Social Movements and The Informational City. *Hitotsubashi Journal of Social Studies* 21, pp. 197-206.
- Castells, M.** (2010). Globalisation, Networking, Urbanisation: Reflections on the Spatial Dynamics of the Information Age, *Urban Studies*, November 2010, Vol. 47, No. 13, Special Issue: Urban Networks and Network Theory, pp. 2737-2745.
<https://www.jstor.org/stable/43079956>
- Castells, M.** (2020). Kent, Sınıf, İktidar (A. Türkün, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi.
(Orijinal Basım Tarihi: 1978).
- Çavuşoğlu, E.** (2011). Türkiye’de Kent Marjinalliğini Getto ve Banliyö Karşılaştırması Aracılığıyla Yeniden Düşünmek. *Eğitim Bilim Toplum*, 9 (36), 208-216.
- Çavuşoğlu, E.** (2016). Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ciravoğlu, A. ve İslam, T.** (2006). “Soylulaştırma, kapitalizmin kentsel mekân düzeyinde yansımalarıdır” Çağlar Keyder ile Söyleşi, *Mimarist*, 21, s.46-51.

- Ciravoğlu, A. ve İslam, T.** (2006). “Dünyada hiza alınabilecek toplumsal projenin olmaması, pek çok şeyin içini boşaltıyor...” İhsan Bilgin ile Söyleşi, Mimarist, 21, s.52-56.
- Çınar Erdüzgün, S.** (2018). Konut Hakkı Mücadelesinin Süreç Ve Aktörler Üzerinden İncelenmesi: Tozkoparan Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Danış, D. ve Kuyucu, T.** (2020). Benzer Süreçler, Farklı Sonuçlar: Kayseri, Denizli ve Malatya’da Kentsel Dönüşüm Projelerinin Karşılaştırmalı Analizi. Şerife Geniş (Ed.), Otoriter Neoliberalizmin Gölgesinde: Kent, Mekân, İnsan içinde (s. 155-197) Ankara: Nika Yayınevi.
- Dardot, P. ve Laval, C.** (2018). Dünyanın Yeni Aklı: Neoliberal Toplum Üzerine Deneme. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dinçer, İ.** (2022). Kentsel Dönüşümde Son Yirmi Yılın Öğrettikleri ve Gelecek İçin Yeniden Düşünmek. Betonart Dergisi, 73, s. 12-19.
- Dinler, M. ve Şahin Güçhan, N.** (2016). Fener Ve Balat’ın Dönüşümü Üzerine: Üç Vizyon / Üç Dönem / Üç Ayrı “Koruma” Anlayışı. Tüba-Ked Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, (14), 223-245. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubaked/issue/57267/810025>
- Foucault, M.** (2019). Biyopolitikanın Doğuşu (A. Tayla, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Giritlioğlu, P. P.** (2021). “Barınma Hakkı Perspektifinden Türkiye’de Kent Politikalarına Bakış”. İDA Kent Hakkı Söyleşileri. Söyleşiyi Yapan: İzmir Dayanışma Akademisi. <https://www.youtube.com/watch?v=rWP45Uxo8ds>

- Geniş, Ş.** (2010). Küreselleşme, Kent ve Kültür. *İdealkent*, 2 (3) , 48-61 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/idealkent/issue/36633/417047>
- Geniş, Ş.** (2020). Otoriter Neoliberalizmin Gölgesinde: Kent, Mekân, İnsan. İstanbul: Nika Yayınları.
- Günay, Z.** (2010). Neoliberal Kentleşme Dinamikleri Çerçevesinde Tarihi Çevrenin Sürdürülebilirliği: Sürdürülebilir Kentsel Koruma Modeli. Doktora Tezi. İTÜ, İstanbul.
- Güvenç, M.** (2006). “Gentrification” Kavramı Nasıl Türkçeleştirilmeli?. “Soylulaştırma” ve İstanbul, *Mimarist* (21), s. 39-45.
- Göktürk, D., Soysal, V. ve Türeli, İ.** (Ed.). (2011). İstanbul Nereye?: Küresel Kent, Kültür, Avrupa (Birinci Basım). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Hardt, M. & Negri, A.** (2001). *Empire*. London: Harvard University Press (4. Basım).
- Harvey, D.** (1973). The Right to The City (2008). In *Social Justice and the City* (REV- Revised, pp. 315–332). University of Georgia Press.
<http://www.jstor.org/stable/j.ctt46nm9v.11>
- Harvey, D.** (2006). Neo-Liberalism as Creative Destruction. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*, 88 (2), 145–158. <http://www.jstor.org/stable/3878384>
- Harvey, D.** (2007). Neoliberalism as Creative Destruction. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 610, 22-44.
<https://www.jstor.org/stable/25097888>
- Harvey, D.** (2015). Neoliberalizmin Kısa Tarihi (A. Onacak, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal yayın tarihi, 2005).

- Harvey, D.** (2019a). Postmodernliğin Durumu (S. Savran, Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık. (Orijinal yayın tarihi, 1989).
- Harvey, D.** (2019b). Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru (A.D.Temiz, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları (Orijinal Yayın Tarihi, 2012).
- Harvey, D.** (2019c). Sermaye Muamması: Kapitalizmin Krizleri (S. Savran, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal Yayın Tarihi, 2010).
- Harvey, D.** (2019d). Sosyal Adalet ve Şehir (M. Moralı, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal Yayın Tarihi, 1973).
- Harvey, D.** (2019e). Yeni Emperyalizm (A. N. Bingöl, Çev.), İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal Yayın Tarihi, 2003).
- Harvey, D.** (2020a). Kent Deneyimi. (Çev. Esin Soğancılar). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal Yayın Tarihi, 1989).
- Harvey, D.** (2020b). Umut Mekânları (Z.Gambetti, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları (Orijinal Yayın Tarihi, 2002).
- İslam, T. ve Ciravoğlu, A.** (2006). “Soylulaştırma” ve İstanbul, Mimarist (21), s.37-38.
- Karabulut, D.** (2015). Urban Protests Against Neoliberal Urban Policies: The Case of Istanbul. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Tekin Üniversitesi, İstanbul.
- Keyder, Ç.** (2018). İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Keyder, Ç.** (2018). Imperial, National, and Global Istanbul: Three Istanbul “Moments” From The Nineteenth To Twenty-First Centuries. In Fisher-Onar N., Pearce S., & Keyman E. (Eds.), *Istanbul: Living with Difference in a Global City* (pp. 25-37). New Brunswick, Camden, Newark, New Jersey; London: Rutgers University Press. Retrieved April 6, 2021, from <http://www.jstor.org/stable/j.ctt20vxq27.6>

- Kılıç, M.** (2020). Konut Hakkının Sosyopolitiği: Sosyal Haklar Sistematiği Açısından Bir Çözümleme. *Anayasa Yargısı*, Cilt: 37, Sayı:2, s.67-112.
- Köksal, G. ve Öztürk, D.** (2017). İstanbul'un "Mega" Dönüşümünü Haritalamak, *Mega Projeler ve İstanbul*, Mimarist (58), s. 56-69.
- Kömürcüoğlu, G.** (2008). Türkiye’de Konut Eksenli Kentsel Dönüşüm Projelerinde Özel Sektörün Rolü: İstanbul Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Kuran, H .** (2016). Kitap İncelemesi: Henri Lefebvre: Şehir Hakkı. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 71 (2), 653-655. DOI: 10.1501/SBFder_0000002406
- Kuran, H.** (2019). Neoliberal Kentler Ve Şehir Hakkı Mücadeleleri. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kurtuluş, H.** (Ed.) (2016). İstanbul’da Kentsel Ayırışma: Mekansal Dönüşümde Farklı Boyutlar. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kuyucu, T. ve Ünsal, Ü.** (2011). Neoliberal Kent Rejimiyle Mücadele: Başibüyük ve Tarlabası’nda Kentsel Dönüşüm ve Direniş. Deniz Göktürk, Levent Soysal ve İpek Türel (Ed.), İstanbul Nereye? (1. Baskı) içinde (s. 85-106). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kuyucu, T.** (2018). Türkiye’de kentsel dönüşümün dönüşümü: Hukuki ve Kurumsal Çatışmalar Üzerinden Bir Açıklama Denemesi. *İdealkent – Kent Araştırmaları Dergisi*, 24, 364- 386.
DOI: 10.31198/idealkent.447526

- Kuyucu, T.** (2019). Hukuk, Mülkiyet ve Muğlaklık: İstanbul'un Kayıtdışı Yerleşimlerinin Yeniden Yapılandırılmasında Hukuki Belirsizliğin Kullanımları ve İstismarları. Ayfer Bartu Candan, Cenk Özbay (Ed.), Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar (2. Baskı) içinde (s. 71-90). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kuyucu, T.** (2020). Türkiye'de Sosyal Konut Politikasının Paradoksu. Şerife Geniş (Ed.), Otoriter Neoliberalizmin Gölgesinde: Kent, Mekân, İnsan (1. Baskı) içinde (s. 123-154) Ankara: Nika Yayınevi.
- Kümbetoğlu, B.** (2020). Niteliksel Araştırmalarda Analiz. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Lefebvre, H.** (2018). Şehir Hakkı (.I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal yayın tarihi, 1967) (3. Baskı)
- Lefebvre, H.** (2019). Kentsel Devrim (S. Sezer, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal yayın tarihi, 1970) (6. Baskı)
- Lefebvre, H.** (2019). Mekânın Üretimi (.I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal yayın tarihi, 1974) (5. Baskı)
- Marcuse, P.** (2021). Terk Etme, Mutenalaştırma ve Yerinden Etme: New York City'deki Mekanizmalar. Neil Smith ve Peter Williams (Ed.), Kentin Mutenalaştırılması içinde (s. 207-237) İstanbul: Yordam Kitap.
- Mayer, M.** (2009). 'The 'Right to the City' In The Context of Shifting Mottos of Urban Social Movements', City, 13:2, 362-374.
DOI: 10.1080/13604810902982755
URL: <http://dx.doi.org/10.1080/13604810902982755>
- Merrifield, A.** (2017). Yeni Kent Sorunu (D. Toprak ve C. Akyos, Çev.), İstanbul: Tekin Yayınevi.

Merrifield, A. (2019). Metromarksizm: Şehrin Marksist Bir Hikâyesi (B. Ersöz, Çev.), Ankara: Phoenix Yayınevi.

Metcalf, S. (2017). Neoliberalism: The Idea that Swallowed the World, theguardian.com/news, 18 Aug 2017.

Mitchell, D. (2020). Kent Hakkı: Sosyal Adalet ve Kamusal Alan Mücadelesi (A. Çavdar, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Öktem, B. (2006). “Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası: AKP’nin Küresel Kent Söylemi ve İstanbul’un Kentsel Dönüşüm Projeleri”, Planlama, Sayı:2.

Öktem, B. (2016). Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekânı Dönüştürmedeki Rolü: Büyükdere-Maslak Aksı. Hatice Kurtuluş (Ed.), İstanbul’da Kentsel Ayrışma: Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar (2. Basım) içinde (s. 25-76). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Öktem Ünsal, B. ve Türkün, A. (2013). Neoliberal Kentsel Dönüşüm: Kentsel Alanlarda Sınıfsal Tahliye, Yoksullaşma ve Mülksüzleşme. A. Türkün (der.) Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul’da Kentsel Dönüşüm içinde. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. s. 17-42.

Öniş, Z. (2009). Beyond The 2001 Financial Crisis: The Political Economy Of The New Phase of Neo-Liberal Restructuring in Turkey', Review of International Political Economy, 16:3,409-432. DOI: 10.1080/09692290802408642 URL: <http://dx.doi.org/10.1080/09692290802408642>

Özbay, C. (2019). Yirmi Milyonluk Turizm Başkenti: İstanbul’da Hareketliliklerin Politik Ekonomisi. Ayfer Bartu Candan, Cenk Özbay (Ed.), Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar (2. Baskı) içinde (s. 166-197). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Peck, J., & Tickell, A. (2002). Neoliberalizing Space. *Antipode*, s.34: 380– 404.
<https://doi.org/10.1111/1467-8330.00247>

P rouse, J. F. (2002). “Katmerli Mağdurların Neden Muhalif Olma Hakkı Yok?:
Ayazma’da Neden Yerel Bir Muhalefet Oluşamadı?” *İstanbul Dergisi*, Sayı: 40, s. 80-83.

Purcell, M. (2002), “Excavating Lefebvre: The Right to the City and its Urban Politics of the Inhabitant”, *GeoJournal*, 58: 99-108.

Roy, A. (2009). The 21st-Century Metropolis: New Geographies of Theory, *Regional Studies*, 43:6, p. 819-830.

Sassen, S. (1993). Rebuilding the Global City: Economy, Ethnicity, and Space. *Social Justice*, 20(3/4 (53-54)), 32-50. Retrieved April 6, 2021, from
<http://www.jstor.org/stable/29766753>

Sassen, S. (2005). The Global City: Introducing a Concept. *The Brown Journal of World Affairs*, 11(2), 27-43. Retrieved April 6, 2021, from
<http://www.jstor.org/stable/24590544>

Serter, G. (2018). Muhafazakar Kentin İnşası. İstanbul: NotaBene Yayınları.

Simmel, G., & Hughes, E. (1949). The Sociology of Sociability. *American Journal of Sociology*, 55 (3), 254-261. Retrieved April 6, 2021, from
<http://www.jstor.org/stable/2771136>

Smith, N. (2006). “Yeni Küresellik, Yeni Şehircilik: Küresel Kentsel Strateji Olarak Soyulaştırma”. *Planlama Dergisi*, 2, 13-27.

Smith, N. (2021). Mutenalaştırma, Sınır Ve Kentsel Mekânın Yeniden Yapılandırılması. (M. Uzun, Çev.) Neil Smith, Peter Williams (Ed.), *Kentin Mutenalaştırılması içinde* (s.29- 55). İstanbul: Yordam Kitap.

- Smith, N. ve Williams, P.** (Ed.) (2021). Kentin Mutenalaştırılması (M. Uzun, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Soja, E.** (2010, 30 September). *Spatial Justice and The Right To The City: an Interview with Edward Soja*. Interview by Frédéric Dufaux, Philippe Gervais-Lambony, Chloé Buire, Henri Desbois, Paris.
<https://www.jssj.org/wp-content/uploads/2012/12/JSSJ3-11en.pdf>
- Soja, E. W.** (2019). Postmodern Coğrafyalar: Eleştirel Toplumsal Teoride Mekânın Yeniden İleri Sürülmesi (Y. Çetin, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Solmaz, Y.** (2013). Kentsel Dönüşüm Ve Kentsel Hareketler: İstanbul’da Kent Hakkı Mücadeleleri. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Souza, M. L.,** (2011). “Hangi Kentte Hangi Hak?: Politik-Stratejik Netliğin Müdafaası”, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, 9 (36): 183-207; Çeviren: Demirci, A.
- Spencer, D.** (2018). Neoliberalizmin Mimarlığı: Çağdaş Mimarlığı Denetim ve İtaat Aracına Dönüştürme Süreci (A. Terzi, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şahin, Ç.** (2016). Neoliberal Kent Politikaları Gereği “Kentsel Yenileme” Adı Altında Yok Edilen Tarih ve Bu Bağlamda Fener-Balat-Ayvansaray Sürecinin Değerlendirmesi. Zeynep Ahunbay, İclal Dinçer ve Çiğdem Şahin (Ed.), Neoliberal Kent Politikaları ve Fener-Balat-Ayvansaray: Bir Koruma Mücadelesinin Öyküsü içinde (s. 81-131) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şen, B.** (2016). Soylulaştırma: Kentsel Mekânda Yeni Bir Ayrışma Biçimi. Hatice Kurtuluş (Ed.), İstanbul’da Kentsel Ayrışma: Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar (2. Basım) içinde (s.127-159). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tekeli, İ.** (1978). “Kent Toprağında Mülkiyet Dağılımı ve El Değiştirme Süreçler”, Ankara: 1985’den 2000’e, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ankara, 87-104.

- Tekeli, İ.** (1982) “Türkiye’de Konut Sorununun Davranışsal Nitelikleri ve Konut Kesiminde Bunalım”, *Konut’ 81* içinde, 57-101, Kent-Koop Yayınları.
- Tekeli, İ.** (1996). Habitat II’nin Sıcak Konusu: Konut Hakkı. Yeni Türkiye Dergisi, *Habitat II Konferansı Yazıları*, Ankara, Sayı: 8, s.97-111.
- Tekeli, İ.** (2003, Haziran). Kentleri Dönüşüm Mekanı Olarak Düşünmek, *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu*, TMMOB Şehir Plancıları Odası, İstanbul, s.2-7.
- Tekeli, İ.** (2012). Türkiye’de Yaşamda ve Yazında Konutun Öyküsü (1923-1980). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tercan, B.** (2018). 1948’den Bugüne İmar Afları. Mimarlık Dergisi, 403, s. 20-26.
- Theodore, N., Peck, J. ve Brenner, N.** (2012). Neoliberal Kentçilik: Kentler ve Piyasanın Egemenliği (Çev. Şerife Geniş). *İdealKent: Kent Araştırmaları Dergisi*, 7, 21-37.
- Tuğcu, P., ve Vural Arslan, T .** (2018). Kentsel Dönüşüm Konulu Tez Çalışmalarında (1999-2017) Öne Çıkan Konular, Sorunlar Ve Öneriler Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi, Cilt: 14 - Özel Sayı:1 s.87-127.
Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/paradoks/issue/41450/467612>
- Turgut, S. ve Ceylan, E. Ç.** (2010). Bir Yerel Yönetim Deneyiminin Ardından: Küçükçekmece Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi (1. Basım). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Turgut Yıldız, H., ve Enlil, Z. Ş.** (2010). “Kentsel Yenileme ve Dönüşüm: Deneyimler”, Mimarlık Dergisi, 352.
- Türel, I., & Al, M.** (2018). Walking in the Periphery: Activist Art and Urban Resistance to Neoliberalism in Istanbul. *Review of Middle East Studies*, 52 (2), 310-333.
DOI:10.2307/26562585

- Türkmen, H.** (2011). “Debates on Right to the City in Istanbul”, International RC21 Conference, 7-9 Temmuz.
<http://www.rc21.org/conferences/amsterdam2011/edocs2/Session%2018/RT18-2-Turkmen.pdf> (Erişim tarihi: 21.02.2022).
- Türkün, A.** (2010). “İstanbul’da Kentsel Dönüşüm: Mali Kaynak Yaratma Aracı Olarak Kent”, Mimarlık Dergisi, 356.
- Türkün, A.** (2013). Kentsel Ayrışmanın Son Aşaması Olarak Kentsel Dönüşüm. A. Türkün (der.) Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul’da Kentsel Dönüşüm içinde. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. s. 3-15.
- Türkün, A., Aslan, Ş., & Erdoğan, E. K.** (2013). Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Türkün, A., Öktem Uysal, B. ve Yapıcı, M.** (2013). 1980’ler Sonrasında İstanbul’da Kentsel Dönüşüm: Mevzuat, Söylem, Aktörler ve Dönüşümün Hedefindeki Alanlar. A. Türkün (der.) Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul’da Kentsel Dönüşüm içinde. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. s.79-139.
- Uzun, C.** (2007). Globalization and urban governance in Istanbul. *Journal of Housing and the Built Environment*, 22(1), 127-138. Retrieved April 6, 2021, from <http://www.jstor.org/stable/41107372>
- Uzunçarşılı Baysal, C.** (2009). “Ayazma’dan Bezirganbahçe’ye: Yeniden İskânın Yarattığı Kültürel Mağduriyetler Ve Yeni Kimlik İnşası”, Dosya Dergisi, 16, 35-41.
- Uzunçarşılı Baysal, C.** (2010). İstanbul’u Küresel Kent Yapma Aracı Olarak Kentsel Dönüşüm Ve Ardındaki Konut Hakkı İhlalleri: Ayazma(N)’dan-Bezirgânbahçe’ye Tutunamayanlar. Yüksek Lisans Tezi. Bilgi Üniversitesi, İstanbul.

Uzunçarşılı Baysal, C. (2011). “Kent Hakkı Yeniden Hayat Bulurken”, Eğitim Bilim Toplum, 9 (36): 31-55.

Uzunçarşılı Baysal, C. (2012). Türkiye’nin Kentsel Dönüşüm Politikaları Karşısında Barınma ve Konut Hakkı.

Uzunçarşılı Baysal, C. (Der.). (2015). *Kentin Tozu: Kent Hakkı Üzerine Konuşmalar*. Açık Radyo Kitaplığı 2, İstanbul: Encore Yayınları.

Ünsal, Ö. (2013). Inner-City Regeneration And The Politics Of Resistance in Istanbul: A Comparative Analysis Of Sulukule And Tarlabaşı. Doktora Tezi, City University London, Londra.

Ünsal, Ö. (2019). Neoliberal Kent Politikaları ve Direnişin Siyaseti: İstanbul’da Yeni Kentsel Muhalefet. Ayfer Bartu Candan, Cenk Özbay (der.), Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar (2. Baskı) içinde (109-123). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Yalçın, M. C. (2009). Kentsel Muhalefetin Halleri ve Halsizlikleri, <http://yalcintanmc.blogspot.com/2009/03/kentsel-muhalefetin-halleri-ve.html> (Erişim tarihi: 21.02.2022).

Yalçın, M. C. ve Çavuşoğlu, E. (2013). Kentsel Dönüşümü ve Kentsel Muhalefeti Kent Hakkı Üzerinden Düşünmek. S. K. Berk ve P. U. Semerci (der.) Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları içinde (87-106). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yalçın, M.C., Çalışkan, Ç. O., Çılgın, K., Dünder, U. (2019). İstanbul Dönüşüm Coğrafyası. Ayfer Bartu Candan, Cenk Özbay (Ed.), Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar (2. Baskı) içinde (s. 47-70). İstanbul: Metis Yayınları.

Yırtıcı, H., (2002). Tüketimin Mekansal Örgütlenmesinin İdeolojisi, Mimarlık ve Tüketim, Çağdaş Mimarlık Sorunları Dizisi, İstanbul: Boyut Yayın Grubu.

Yırtıcı, H. (2011). Türkiye’de Bir Sermaye Birikim Aracı Olarak Toprak Rantı ve Kent Mekânının Dönüşümü. *Mimarlık Dergisi*, 362.

Zeybekoğlu Sadri, S. (2008). Kentsel Dönüşüm ve Kent Hakkı: Fener-Balat Rehabilitasyon Programı ve Santral İstanbul Projesi Örnekleri. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Zeybekoğlu, S., Ökmen, M., Akkoyunlu Ertan, K. ve Ertan, B., Sadri, H., Yalçıntan, C. ve Çavuşoğlu, E., Bezmez, D. ve Yardımcı, S. (2013). Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Zukin, S. (1980). A Decade of the New Urban Sociology. *Theory and Society*, 9 (4), 575-601. Retrieved April 13, 2021, from <http://www.jstor.org/stable/656928>

Zukin, S. (1987). Gentrification: Culture and Capital in the Urban Core. *Annual Review of Sociology*, 13, 129-147. Retrieved March 28, 2021, from <http://www.jstor.org/stable/2083243>

E- KAYNAKÇA

- 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun, Kabul Tarihi 16.6.2005.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5366.pdf>
- 5393 sayılı Belediye Kanunu, Kabul Tarihi 3/7/2005
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf>
- <http://www.toki.gov.tr/>
- <http://megaprojeleristanbul.com>
- <https://140journos.com/ayazma-dan-bezirganbahce-ye-bir-kentsel-donusum-portresi>
- <https://ayazmamagdurlari.files.wordpress.com/2010/05/ayazma-brosur1.pdf>
- <https://docplayer.biz.tr/12790749-Turkiye-nin-kentsel-donusum-politikalari-karsisinda-barinma-ve-konut-hakki-cihan-uzuncarsili-baysal.html>
- <https://tribunemag.co.uk/2020/10/10-housing-is-a-human-right-a-discussion-with-raquel-rolnik>
- https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Housing/Turkish_handbook.pdf
- <https://habitat.csb.gov.tr/dokumanlar-i-5752>
- <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/>
- Kentsel Dönüşüm 'Konut Hakkı' Kriterlerini İhlal Ediyor / Yapı (yapi.com.tr)
- <https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/01/EvrenselBeyanname.pdf>
- https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Birinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1962-1967.pdf
- http://www.mimdap.org/images/dosya/spoist_3.koprurapor.pdf
- <http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/BilgiHizmetleri/Istatistikler/Documents/demografi/t211.pdf>
- <https://www.akparti.org.tr/media/272199/ilk-en-100.pdf>

- <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-cumhurbaskani-erdogandan-onemli-aciklamalar-41746589>
- İstanbul'da Kentsel Müdahaleler ve Mücadele. (2022). [internet üzerinden]. Youtube 17 Şubat, <https://www.youtube.com/watch?v=fxGmYoIOD8A&t=6s>.
- İzmir Dayanışma Akademisi
- <https://mulksuzlestirme.org/>
- http://www.yapi.com.tr/haberler/balatta-proje-yok-yikim-karari-var_190017.html?utm_source=link&utm_medium=bulten&utm_campaign=bulten-0990-05042022
- <https://m.bianet.org/biamag/dunya/128665-kent-ve-komun>
“Ayazma Benim Dünyam”, Oda Yapım, Erişim: 25.01.2022
<https://www.youtube.com/watch?v=hgqF8WvARto>
- <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/tarihi-emek-sinemasi-tamamen-yikildi-23340276>
- https://www.mimarizm.com/makale/sivil-inisiatifler-ictenligi-sorgulanamayacak-olusumlar_113981?sourceId=113969
- https://www.mimarizm.com/makale/kentsel-yoksulluk-ve-politik-bir-alan-olarak-kentsel-planlama_113970?sourceId=113969
- <https://xxi.com.tr/i/kent-hakkindan-kentsel-muhalefete-bakmak>
- <https://www.haberler.com/basbakan-erdogan-istanbul-da-yasamanin-bir-bedeli-haberi/>
- <https://tribunemag.co.uk/2020/10/10-housing-is-a-human-right-a-discussion-with-raquel-rolnik>
- https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Housing/Turkish_handbook.pdf
- <https://habitat.csb.gov.tr/dokumanlar-i-5752>
- <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/>
- Kentsel Dönüşüm 'Konut Hakkı' Kriterlerini İhlal Ediyor | Yapı (yapi.com.tr)
- <http://www.akparti.org.tr/media/272199/ilk-en-100.pdf>
- <https://silo.tips/download/ek-2-ak-parti-acil-eylem-planini-ailimi-i>
- <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-acil-eylem-planini-acikladi-110017>

- <https://gasmekan.wordpress.com/2018/11/28/merkez-ceper-sorunsalini-yeniden-konumlandirmak-2/>
- <https://www.evrensel.net/haber/80424/yoksulu-kent-disina-surme-projeleri>
- <https://baskanolursam.com/ist-3bolge-kucukcekmece-2009-akp-azizyeniay.html>
- https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/95d8c4d8145cb4b_ek.pdf
- <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/09/16///gun129.html>
- <http://mimdap.org/2010/10/kentsel-donuthum-kentlerin-yeni-gundemidir/>
- <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6306.pdf>
- <https://www.ekoyapidergisi.org/tema-istanbul-turkiye-nin-master-plan-yonetimli-ilk-kentsel-mega-karma-projesi>

EKLER

GÖRÜŞME RAPORU

EK A.

Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem Şahin – FEBAYDER'in Kurucu Üyesi, Genel Sekreteri ve Basın Sözcüsü. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. "İstanbul'daki yerel ve genel mücadeleleri (mahalle dernekleri ve platformların ayrı ayrı yürüttüğü mücadeleleri) birleştiren ortak bir zemin ve ortak bir kent mücadelesi oluşturmayı amaçlayan 'Kent Hareketleri' girişiminin de Yürütme Kurulu üyesidir." (<https://avesis.istanbul.edu.tr/csahin>).

Tarih ve Saat: 17 Nisan 2022 / 17.25-18.00

Görüşme Yeri: Telefon Görüşmesi

Soru Sayısı Ve Özellikleri: Soru seti; kentsel bağlam, proje süreci, aktörlerle ilişkiler, kentsel muhalefet süreci ve öz değerlendirmeyi kapsayan ve 5 ana başlıkta hazırlanan yaklaşık 12 adet açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Çiğdem Şahin ile yapılan görüşmede, Fener/Balat dönüşüm süreci ve FEBAYDER ile yaptığı mücadele girişimleri ile ilgili bilgi ve deneyimleri alınmıştır.

Görüşme Metni:

Cansu Bıçakçı: Tez konum Fener/Balat ve Ayazma/Tepeüstü üzerinden bir analiz. Konu başlığım "Neoliberal Kentleşme Politikaları Ekseninde Kentsel Müdahaleler ve Mücadele Deneyimleri". 5 ana başlıkta yaklaşık 12 tane sorum olacak.

Çiğdem Şahin: Ağzımızdan çıktığından çok farklı şeyler yazıldığı için o beni biraz rahatsız ediyor. Nasıl/ne şekilde kullanacağınızı sonradan bana gönderirsiniz değil mi?

C.B.: Tabii ki.

Ç.Ş.: Bu arada bir şey söyleyeceğim. Bizim İş Bankası'ndan çıkan Fener/Balat kitabına baktınız mı?

C.B.: Evet. Aldım onu.

Ç.Ş.: Orada da aradığınız bütün cevaplar vardır zaten.

C.B.: Bir söylem analizi yapacağım için direkt asıl yetkili kişilerle görüşmeyi uygun gördük.

Ç.Ş.: Tamam. Siz sorun ben de kısaca cevaplayayım o zaman.

C.B.: Eğer msaadeniz olursa daha sonradan rapor tutmak için kayda almam gerekiyor. Zaten rapor hazırlayacağım. Size de iletirim.

.Ş.: Tamam. Kayda alın ama dediğim gibi kullandığınız şeklini bana lütfen iletin. Gazeteciler bunu çok yapıyorlar. Asla kullanmayacağımız şekilde kötü cümlelerle düşüncelerimizi ifade ediyorlar. Çok zor durumda bırakıyorlar bizi. Onun için eğer benim ağzımdan bir şey yazacaksanız, onu görmek isterim.

C.B.: Tabii ki, ileteneğim size. Tırnak içinde de kullanmaya zen gösteririm.

.Ş.: Bu arada siz beni kitaptan dolayı mı buldunuz? Yoksa birisi mi önerdi?

C.B.: Mahalle örgütlenmelerinden birer kişi ile görüşmeyi planlıyorum. Müdahale tarafından da birer kişiyle görüşmeyi planlıyorum. Fener/Balat süreci için de en yakın takip eden siz olduğunuz için sizinle görüşmeyi düşündüm. Kitaptan da çok bilgi aldım.

.Ş.: Kitaptan nasıl haberiniz oldu?

C.B.: Fener-Balat ile ilgili araştırma yaptığım süre içinde karşıma çıktı.

.Ş.: Google'dan arasanız bile bulursunuz zaten. Tamam canım. Ben de merakımdan soruyorum. Gerçekten kitap bayağı duyulmuş ve okunuyor. Nasıl duyuluyor ve yayılıyor onu öğrenmek istedim.

C.B.: İlk olarak bölgenin coğrafi konum ve önemiyle ilgili şunu sormak istiyorum. Bölge sakinleri için bölgenin nasıl bir önemi var ve neden oradan ayrılmak istemiyorlar?

.Ş.: İsterseniz sadece bölge sakinleri için değil genel olarak Fener/Balat'ın tarihi ve ekonomik değerı olarak ele alalım konuyu. Sonradan bölge halkı için de bir değerlendirme yaparım ayrıca. Bu arada bölgenin İstanbul açısından konumu ve genel olarak tarihsel konumu olarak da farklı bir değerı var. Öncelikle burası bir mahalle, yani bir mahalle kültürü söz konusu. Dededen toruna, anneanne, dede, anne, baba, torunlar şeklinde üç kuşak yaşayan aileler var burada. Geleneksel değerlerimize özgü, yaslarda dayanışma, bayramlarda ziyaretler, düğün ritüelleri, asker yolculama, sünnet, aşure günleri, cuma namazları, tüm bu değerler hala yaşatılıyor buranın halkı tarafından. Herkes birbirini tanıyor. şu anda bir de ikinci bir Balat oluştu kafelerin açılması ve son yıllarda buradaki sosyo-kültürel dönüşümle birlikte. Bu arada arka planda mahallenin kendi i yaşamı hala devam ediyor. Gündüz gelenler bunun hiç farkında olmasa da geceleri evlerin içinde bambaşka yaşamlar olan bambaşka bir Balat daha var burada. Mesela ben bunu biliyorum. O mahalle yaşamının da içindeyim çünkü. Gerçek mahalleliler birbirlerini tanırklar burada. Halen birlikte namaza giderler cuma günleri. Bayramlarda ortak ziyaretleri olur. Cenazeler beraber kaldırılır. Düğünlerde birlikte eğlenilir, geleneklere, göreneklere önem verilir. Yani bu mahalle

yaşamı, o sabah gelip akşam kaybolan kitle dışında, buranın yerli halkı tarafından kendi içinde varlığını hala sürdürmektedir. Bu anlamda öncelikle bilinmesi gereken burada hala bir mahalle kültürü ve burayı bir mahalle olarak benimsemiş, sevmiş insanlar var. Onun dışında tabii ki burası İstanbul'un en güzel yerlerinden biri. Bir tarafta deniz, her taraf park, bir tarafta tarih, bir tarafta kendine has özel mimari örnekleri ve çok hoş sokak dokuları. Kim istemez böyle bir yerde yaşamayı. Kim ister buradan gitmeyi. Her anlamda değerli bir yer burası. Ekonomik anlamda, tarihi anlamda, mimari anlamda ve 8 bin yıllık geçmişe sahip zengin kültürüyle. Şimdi turistik potansiyeli de ortaya çıktı. Müthiş bir gelişme oldu 4-5 yılda. Mahalleliler burada iş de bulabiliyorlar. Kendi kafelerini açanlar var. Burada çocuklarını çalıştıranlar var kafelerde. Yaptığı şeyleri kendileri satanlar var. Bir şekilde onlar için de bir sürü iş fırsatı doğdu bu süreçte.

C.B.: İkinci soru olarak, ilk proje süreci nasıl açıklandı?

Ç.Ş.: Şimdi ilk proje süreci şöyle; ben 2008'de aldım evimi buradan. Hemen ardından daha birkaç ay geçmeden bize tebligatlar geldi belediyeden. Sulukule ve Tarlabası sürecinin aynısı. Belediyeden bir dönüşüm projesi olduğu ve bize tanıtım yapılacağı söylendi. Belediyeye gittiğimizde ben daha önce Sulukule sürecini takip ettiğim için, orada söylenen süslü vaatlerin yalan olduğunun, anlatılan hiçbir şeyin gerçek olmadığını, en azından yapılan hiçbir şeyin buranın halkı için yapılmayacağını farkındaydım. Bizi daha masa üzerinde projeler çizilirken buradan göndermeyi düşünerek planlarını yapıyorlardı çünkü. Onların gelecekte daire satmak istedikleri insanlarla buranın düşük gelirli halkı bir arada yaşayamazlardı zaten. Ne bu halk o daireleri alabilirdi ne de gelecek olanlar bu insanlarla birlikte yaşamak isterdi. Böyle bir gerçeklik vardı ortada. Bu yüzden Belediye başkanının söylediği bütün süslü laflar hikaye gibi gelmişti bana. Anlattığı süslenmiş yalanların hepsinin farkındaydım. Burayı şöyle geliştireceğiz", "Şöyle bir Balat'ta yaşayacaksınız", "Hayatınız değişecek, "Eviniz değişecek", "İmkanlarınız değişecek". Hepsi masal geliyordu bana. Ben orada kalkıp hemen: "Kusura bakmayın ama örnek olarak gösterdiğiniz Sulukule Projesi çok kötü bir proje bir kere ve oradaki halkın bütününe yok ettiniz. Siz başkaları için dönüştürdünüz orayı. O halk için hiçbir şey yapmadınız. O halkı yok ettiniz. Bize de aynı şeyi yapacaksınız. Biz sizin yalanlarınıza inanmıyoruz" dedim. Daha onu der demez başkan bana dönerek "Siz ajan mısınız?", diye suratıma dik dik bakarak bağırdı. Sonra halka dönerek "Bunlara inanmayın", "Bunlar bölgeye sonradan gelmişler, neden şimdi geldikleri de belli zaten, bizim yapmak istediklerimizi engellemek istiyorlar" diyerek beni kötülemeye, halkın gözünden düşürmeye çalıştı belediye başkanı. Ama halk beni anladı ve hemen toplantı

sonrası etrafımı aldı: “Sen ne biliyorsun bu proje hakkında, gerçekten burada neler olacak?” diye bir sürü soruya maruz kaldım halk tarafından. Ben de anlattım onlara Sulukule’de olanları. Daha önce bu süreçte insanların başına gelenleri. İnandılar bana. Ne yapalım ne edelim dedik esnafla, oradaki bütün insanlarla. Bir dernek kurmaya karar verdik. İşte öyle başladı mücadele sürecimiz. Yani biz hiçbir şekilde belediyeye inanmadık bizimle birlikte dönüştüreceklerine ya da burada bize bir yaşam hakkı tanıyacaklarına. Daha en baştan halka şunu söyledik: “Bunlar hileyle insanları ikna ediyorlar. Parayla satın alıyorlar. Yalanla dolanla mücadeleleri bölüyorlar. “Onun için siz bizi (derneğin yönetimini) yetkili kıalarsanız, görüşmeleri biz yapacağız, biz muhatap olacağız. Halktan tek kişi bile belediyeye ziyarete gitmeyecek. Hiçbir şey yapmayacak. Dilekçelerinizi de biz yazacağız. Bütün sorunlarınız için biz yetkili olacağız” dedik yönetim olarak. Tabii onu başardığımız için aslında biz bu mücadeleyi başardık. Yoksa gerçekten orada da bizi bölebilirlerdi ve bir kısmımızı satın alıp, bizi birbirimize düşürebilirlerdi. Ona izin vermedik. Mahalleye sokmadık belediyeyi. Belediye çalışanları evlere girmek istediler. Evlerde restitüsyon çalışması yapmak, iç planları almak istediler. Onları sokmadık. Yani bir şekilde belediyeye mesafeli kaldık halk olarak. Onlar da bizden çok çekindiler. Üç tane dava açtık. Proje iptal davası da olmak üzere. Sokak mücadeleleri yaptık. Zaten kitapta da yer alıyor tüm bu süreç fotoğraf ve belgeleri ile. Kampanyalar yaptık. Evime Dokunma Kampanyası. Ondan sonra bütün dünyaya sesimizi duyuran bir internet sitemiz vardı. Yani bir şekilde stratejik bir şekilde, dayanışmanın öne çıktığı, kendi içimizde birleşerek hem de basını iyi kullanarak, hukuki açıdan da- Mimarlar Odası’nın Avukatı Can Atalay bu süreçleri çok iyi bilen bir insan- her şeyin doğrusunu seçerek, doğru bir mücadeleyle yıkımdan Fener/Balat’ı kurtarmış olduk.

C.B.: Ben de tezimde mahalleli açısından olumlu örnek olarak Fener/Balat’ı ele alıyorum.

Ç.Ş.: Tek örnek zaten.

C.B.: Evet.

Ç.Ş.: Başka gösteremezsiniz yıkılmamış, yıkılmadan dönüşmüş. İnşallah başkaları da olur tabii arkamızdan gelen. Şu anda yok maalesef.

C.B.: Sizce mevcut yerleşimdeki problem nelerdi? Neye dayanarak bir kentsel dönüşüm süreci başlattılar?

Ç.Ş.: Onların gerekçelerini soruyorsunuz herhalde. Gerekçe işlevini yitirmiş tarihi bölgelere yeniden işlev kazandırmak, değer katmak, ama yaptıkları 5366 sayılı yasaya dayanarak tarihi bölgeleri imara ve inşaata açmak, eski binaları yıkarak daha geniş, lüks, konforlu binalar yaparak yüksek karlar elde etmek, rantı dönüştürmek. Günümüzde geçeli olan neo-liberal

kent politikası bu. Tam da sizin tezinize uygun. Aslında benim diğer makalelerimi de okursanız size çok faydalı olacak. Bu “inşaat odaklı kentsel dönüşüme dayalı bir büyüme modeli”. Aslında sadece semtlerin, yerlerin ismi değişiyor ama uygulanan politikalar hep aynı, rantsal bir yaklaşım söz konusu. İster tarihi alan ister tarım alanı ya da su havzası, ya da gecekondu bölgesi veya köy, yayla, orman, koru gibi kamu arazisi olsun, gözlerine kestirdikleri rantabil bölgeler için önce bir dönüşüm projesi hazırlıyorlar, sonra oradaki yerel unsurları yerinden ediyorlar, bölgedeki eski yapılanma ve özellikleri tamamen yok ederek orayı inşaata hazır bir arsa haline dönüştürüyorlar. Daha sonra konut, butik otel, alış veriş merkezi gibi çeşitli rant getirici yapılar ve tesisler inşa edip pazarlıyorlar. Ucuz arsa, bol kepçe devlet desteği, kamulaştırmada zorluk yaşadıkları yerlerde TOKİ desteği ve yüksek oranda astronomik karlar, büyük rantlar, süreç böyle işliyor. Bunu yaylada da aynı yapıyorlar, ormanda da, tarım arazileri için de, tarihi alanlar için de, gecekondu mahallelerinde de. Dediğim gibi tek dertleri zamanla değerlenmiş, para eden rantabil yerlerdeki yerleşim alanlarını boşaltmak, insanlardan arındırmak, oraları arsalaştırıp müteahhitlere teslim etmek ve müteahhitlerin orada yapılaşma yoluyla yüksek rantlar elde etmesini sağlamak. Bu bir model. Google’dan “inşaat odaklı büyüme modeli” Çiğdem Şahin, “Sosyoloji Konferansları” diye girerseniz bu konudaki makalemi de bulabilirsiniz. O yazı sizin çok önünüzü açacaktır. Sonra, Fordist Kent ve Post-fordist Kent karşılaştırması yaptığım “kapitalizm ve mekan” ilişkisinden yola çıkarak kapitalizmin farklı dönemlerinde kent yapılanmasında yarattığı değişimler ve özellikle de neoliberal kentler ve neoliberalizm öncesi kentlerin yapısındaki farklılıkları karşılaştırdığım, yine ‘Sosyal Siyaset Dergisi’nde çıkan yazımda da bu konuda ayrıntılı bilgi edinebilirsiniz. Onlara da bakarsanız çünkü sizin konunuz gerçekten tam benim yazılarımla örtüşüyor.

C.B.: Evet. Çok yardımcı olacaktır. Onları gözden kaçırmışım kitap harici.

Ç.Ş.: O yazılarda hep kentleşme politikalarını anlatıyorum. Neoliberal kentleşme politikasını eleştirel anlamda ele alıyorum bütün yazılarımda.

C.B.: Sizce peki mevcut yerleşimde bir problem var mı?

Ç.Ş.: Onu söyleyecektim. Problemi şöyle ortaya koyuyorlar: “Burası tarihi bir bölge fakat bakımsız kalmış yıkılmak, çökmek üzere. Biz burayı rehabilite edeceğiz, yenileyeceğiz” diye geliyorlar. Gecekondu mahallelerine de “gecekonduları daha yaşanılabilir semtlere dönüştüreceğiz” söylemiyle geliyorlar. Tarla başı’nda da “Burada fuhuş var, eşcinseller var, hırsızlar, ipsis sapsız insanlar var” gibi söylemlerle süreci meşrulaştırmaya çalıştılar. Girdikleri her yer için mutlaka orayı itibarsızlaştıracak ya da oranın yıkımını insanların

beyninde meşru kılacak bir söylem, gerekçe bulabiliyorlar. Bunu propaganda yoluyla basında, bütün kitle iletişim araçlarında işliyorlar. Ondan sonra halkın tepkisini çekmeyecek şekilde bir kamuoyu oluşturduktan sonra o projeyi uygulamaya geçirmeye çalışıyorlar. Örneğin orman alanları için de “Orman vasfını kaybetmiştir” deyimini kullanıyorlar mesela. Tarım ve su havzalarında da “Tarım vasfını kaybetmiştir” diyorlar. Halbuki öyle bir şey yok. Ama o gerekçeyi kendisi yaşayıp, kendisi işleyerek öyle bir gerekçe yaratıyor. Baktılar ki her yere ayrı bir gerekçe bulmak zor, yani her alana farklı gerekçeyle proje yapmak zor, bu sefer de maymuncuk gibi her alana uygulanabilecek bir gerekçe buldular, ‘Deprem’i ve 6306 sayılı ‘Afet Yasası’nı çıkardılar. Bu yasayı her yere uygulayabiliyorlar artık. Deprem riski taşıdığı gerekçesi ile istedikleri alana girebiliyor, “Burası depreme dayanıklı değil”, “Binaların dönüştürülmesi gerekiyor”, “Zemin sağlam değil”, “Binaların sağlamlaştırılması gerekiyor” gibi gerekçelerle her yerde kentsel dönüşüm uygulayabiliyorlar artık.

C.B.: Kentsel dönüşüm size ne ifade ediyor?

Ç.Ş.: Bana kentsel dönüşüm neo-liberalizmin kentlerdeki yeni yüzünü ifade ediyor. Diğer bir deyişle “Ranta Dayalı Sermaye Birikim Modeli”nin kentlerdeki uygulama alanını ifade ediyor. Ama sadece kentlerde yürütülüyor bu süreç, artık kırlarda, yaylalarda, orman ve tarım arazilerinde de, buraların turizme ve ticarete açılması amacıyla yürütülüyor. Buralarda da artık birçok ‘Kentsel Dönüşüm’ projesi bulunmakta. Kentsel Dönüşüm bir anlamda neo-liberal dönüşümün en basit sloganı haline gelmiş durumda. Neo-liberalizmin kentsel ideolojisi de diyebiliriz buna. Kenti dönüştüren, soylulaştıran, ticarileştiren, metalaştıran ve pazarlayan bir sürecin adı kentsel dönüşüm.

C.B.: Fener-Balat sürecinde, yapılacak olan proje için yerel halkın tümünün sürece yaklaşımı aynı mıydı? Projeye herkes karşı mıydı?

Ç.Ş.: Bütün Fener-Balat bölgesi için diyemeyiz ama proje alanında kalan Vodina Caddesi ve Yıldırım Caddesi halkı için bunun böyle olduğunu söylemek mümkün. En azından zamanla ortak bir irade oluştu diyebiliriz. Derneğimizin bunda katkısı çok büyük oldu. Dernek olarak halkı bu konuda başarıyla ikna etmemiz çok önemliydi. Kazanmamızı sağlayan da bu ortak iradeyi sağlayabilmemiz oldu zaten. Gerçekleri çok iyi anlatabildik. Burada yapılacakların kesinlikle bölge halkına yönelik olmadığı, aksine bölge halkının yerinden edilmesinin belediyenin ilk hedefi olduğu konusunda halkı çok iyi şekilde ikna ettik. Hedef olarak seçtikleri hiçbir bölgede halkı yaşatmadıkları, halkı göndermeden istedikleri dönüşümü sağlayamayacakları konusunda herkesi kalpten inandırdık. Çünkü gerçek de buydu zaten. Yaşanan örnekler bunu gösteriyordu. Önemli olan halka bunu doğru

anlatabilmekti, biz bunu başardık. Bütün neo-liberal dönüşüm projeleri aslında birer ‘Soylulaştırma’, gentrification ve ‘Yerinden etme’ projeleri. Bu projelerdeki amaç zaten söz konusu bölgeleri yoksulluktan arındırmak; buralara değer katarak zengin, üst gelir gurubuna buraları astronomik fiyatlarla pazarlamak. Böyle bir pazarlama yapacakları yerde yoksul halk olsun kim ister? Bunu anlattığımız zaman halk hemen gerçeği kavradı. Zenginlerin yaşayacağı bir yerde yoksulların yaşayamayacağını kendileri de biliyorlardı zaten. Bu arada evlerinin değerini vermediklerini de Sulukule’den biliyorlardı. Vermediler de sonuçta. Zaten burada kalmamızı bile teklif etmediler, direkt başka bölgelerde yer gösterdiler, üstelik borçlandırılacaktık... Burada bizi yaşatmayacaklarını anladık hep birlikte. Burayı kimler için dönüştüreceklerini iyice anlattık halka. Yani buranın o yükselen değerini karşılayabilecek bir üst sınıf için burayı hazırladıklarını iyice anlattık. Bizi göndereceklerini, bizi bir şekilde borçlandıracaklarını anlattık. Gerçekleri bu şekilde anlattığınız zaman halk doğal olarak projenin karşısında olarak tepkisini gösterdi. Önemli olan bugün Türkiye’de halen daha binlerce proje var. Binlerce mahalle yıkılıyor. Binlerce yayla dönüştürülüyor. Binlerce orman alanı dönüştürülüyor ama maalesef süreci bu şekilde net, açık bir dille basitleştirerek anlatacak Çiğdem Şahin’ler çok az, bizlerin sayısı çok kısıtlı. Ama artık bu projelerin gerçek yüzü de iyice deşifre oldu; çok sancılı ve sorunlu bir süreç yaşandığı herkes tarafından biliniyor. Hala kandırılıyor insanlar ya da baskı ve zorla ikna ediliyor belki ama gerçeklerden de kaçılmıyor. Bu gidişattan halk büyük zarar görüyor, insanların yaşam alanlarına yönelik devlet zoru ve şiddetiyle yöneltilen bu tehdit insanların sisteme, ülkeye olan güvenini sarsıyor, tepkilerini arttırıyor. Ana akım medyada da bu konular gerçek yüzüyle yer almıyor ne yazık ki. adeta sansür uygulanıyor bu konuda. Tek taraflı, kentsel dönüşümü yücelten bir propaganda sürdürülüyor. Arka planda halka olanlar, halkın acıları, kayıpları, sürece dair çektikleri azap, işkence anlatılmıyor. Sessiz bir hıçkırık sürüp gidiyor ülkede... Muhalif medyada ülke gündemi sürekli değiştiği için, suni gündemler ön plana çıktığı için bu konular çok fazla yer almıyor. Sosyal medyada anlatabildiğimiz kadarıyla anlatmaya çalışıyoruz işte. Aslında gerçekler anlatılabilse bütün halklar karşı olur bu sürece. Ama bilmiyor halk. Çünkü iktidar onlara “Sizi kalkındıracağız”, “Sizi geliştireceğiz”, “Yaşadığınız yerleri cennete çevireceğiz” diye masal anlatıyor sürekli, halk gerçekleri algılamaya başladığında ise iş işten geçmiş oluyor. Kendisinin bölgeden gönderileceğini, sonunda borçlandırılacağını, hatta bir ev sahibi iken onu da kaybedip evsiz kalacağını, sözleşmeyi imzaladıktan sonra ancak anlayabiliyor. Sözleşme imzalandıktan sonra ise her şey bitmiş oluyor. Yine de dava yolları açık tabii.

C.B.: Üzücü ama yavaş yavaş çatlaklar oluştuğu için herkes farkına varıyor, varacak.

Ç.Ş.: Tabii. Bugün bu süreci yaşayanlar geçmişteki bizim mücadelelerimizden feyz alıyorlar işte. Eğer biraz okuyup araştırırlarsa sosyal medyada bu konuda bir sürü paylaşılmış deneyim var, ders alınacak örnekler var...

C.B.: Bu süreçte kent konseyi kuruldu mu? Bölge sakinleri ve inisiyatif sahibi kurumlar arasında.

Ç.Ş.: Şöyle bir şey oldu. Bir ara kent konseyi Fatih Belediyesi'nde kurduk dediler. "Bütün sivil toplum temsilcileriyle görüşeceğiz. Onlarla birlikte karar vereceğiz" gibi bir söylemle bizi belediyeye çağırdılar. Ben de bizim derneğin (FEBAYDER) temsilcisi olarak gittim. Fakat orada müthiş bir tiyatro oynandı. Orada kendilerinin seçildiği organları tanıttılar. "Sizin katılım sağlayacağınız birimlerin seçimleri iki ay sonra yapılacak" diyerek biz halk temsilcilerini dağıttılar, bir güzel de basın için bizimle fotoğraflar çektiler. Böylece 'projelerimizi katılımcı yapıyoruz' diye görüntü vermek ve kendilerine meşru zemin hazırlamak için bizi, sivil toplumu orada figüran olarak kullandılar. Sergilenen bu tiyatro ile sivil toplum ve halk temsilcileri bir şekilde Fatih Belediyesi ile iş birliği içindeymiş gibi gösterildi. "Bütün dernekleri, sivil toplumu bakın çağırdık. Onları da bu sürece katıyoruz. Kent Konseyi oluşturarak onların da sürece katılımını sağlayacağız" diyerek bizi kandırdılar, sadece bu görüntüyü oluşturmak için basındaki fotoğraflarımızı kullandılar, söz verilen hiçbir birimi oluşturmadılar, hatta hiçbir seçim yapmadılar. Sonra da süreç unutturuldu zaten.

C.B.: Anladım.

Ç.Ş.: Tam bir tiyatro oynandı yani. Her şeyi de öyle yapıyorlar zaten. Yani görüntü vermek için yapıyorlar her şeyi.

C.B.: Ayazma/Tepeüstü süreci ile ilgili görüştüğümde de genelde aynı durum olmuş gibi.

Ç.Ş.: Aynı aynı. Ayazma'yı da biliyorum. Ayazma'yı çalışan arkadaşlarla, bizim dönemimizdeki diğer kentsel dönüşüme karşı mücadele eden bütün gruplarla sürekli iletişim halindeydik zaten. Gezi sürecinde de bu nedenle hep birlikte hareket ettik. Bütün mahalle ve kent platformları 'Kent Hareketleri' adı altında bir araya geliyor, yaşadığımız deneyimler konusunda karşılıklı birbirimizi bilgilendiriyorduk. Taksim Dayanışma'da birlikte toplantılar yapıp aynı iletişimi sürdürdük. Bütün süreçler birbiriyle aynıydı. Konuşmalar, görüşmeler, stratejiler, yalanlar, dolanlar, kandırmacalar. Bütün taktikler aynıydı. Her yerde aynı strateji ve söylemleri kullanıyorlardı.

C.B.: Umarım bundan sonra bir kırılma yaşanır ve farklılaşır.

Ç.Ş.: İnşallah. Sizler bunu bol bol yazacaksınız, çizeceksiniz. Bizler anlatmaya devam edeceğiz. Bu konuda basına çok iş düşüyor ama maalesef ana akım medya çok ciddi bir sansür baskısı altında. Medya patronlarının çoğunun ortak olduğu bir inşaat firması veya taraf olduğu bir proje var zaten. Bu konuda muhalif basın bile- susturulmuş durumda. Bu sürecin gerçek yüzünü ancak sosyal medyadan takip etmek mümkün. Bizim zamanımızda Halk TV, Hayat TV, İMC gibi TV kanalları bizi çağırıyorlardı- uzun uzun süreci anlatıyorduk. Şimdi onlar da yok, çoğu kapatıldı biliyorsunuz. Yani anlatacağımız mecralar çok kısıtlı artık. Bu konuştuklarımızı detaylıca anlattığım bir program videosu var Youtube’da, mesele o videonun çok fazla izlendiğini biliyorum. Siz de izlemek isterseniz Çiğdem Şahin, kentsel dönüşüm, Fener-Balat yıkıma karşı mücadele, diye Google’den ya da Youtube’den ararsanız, Kanal 10’du sanırım, o konuşmamı bulabilirsiniz. Çünkü süreç o zamanlar tam bilinmiyordu ve ben kentsel dönüşüm süreciyle ilgili çok net birçok sorunu deşifre etmişim. O zamanlar Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası gibi bazı meslek odaları ve bir de mahallelerde yıkım sürecine tanık olan insanlar- bu neo-liberal politikaların pratikte nasıl uygulandığına şahit olmuştuk. Süreci anlamıştık. Şimdi herkes az çok bir şeyler biliyor. Ama bizim o zaman söylediklerimiz ilk söyleyenler olduğumuz için çok değerliydi.

C.B.: İzleyeceğim muhakkak. Derneğin hukuksal girişimleri nelerdi?

Ç.Ş.: Dernek olarak, Fatih Belediyesi’ne, Büyükşehir Belediyesi’ne ve Bakanlar Kurulu kararına proje iptal davası açtık ve üçünü de kazandık. Mimarlar Odası da ayrıca dava açtı ve kazandı. Böylece proje iptal edildi. Daha sonra üst mahkemede -yürütmeyi durdurma olarak kazanmıştık biz- bu karar reddedildi. Süreç durdurulmuştu artık, geri dönüş olmazdı. Bir daha yeni bir teşebbüs de olmadı zaten. Kentsel dönüşümle olmasa bile bu arada bir şekilde Fener-Balat’da bir dönüşüm furyası başladı. Kafeler, butik oteller, yeni iş yerleri açıldı. Yeni bir sürece geçildi, piyasa ekonomisine bağlı bir soylulaşma sürecine. Şu anda yeniden bir proje olur mu dersiniz, bu çok zor, yeniden bütün sürecin baştan yaşanması gerekir ki, çok zor. Hele de şimdi bir de bir sürü restorasyon, yapılaşma, yeni mekanlar söz konusu, onlar da yıkım istemezler artık. Bir de böyle bir sürecin yeniden gerçekleşebilmesi için tek tek halkla görüşüp ailelerin birebir yeniden yıkıma ikna edilmeleri gerekir ki, bunun burada mümkün olmadığını daha önceki süreçte gördü belediye; hele şimdi buralarda fiyatlar bu kadar yükselmişken, kimsenin evlerini ucuza vermeye ikna edilmesi mümkün değil. Pahalısı da zaten belediyenin ve yatırımcı firmaların işine gelmez. Onun için artık burada top yekün bir yıkım olmaz. Ne olur dersiniz? Böyle parsel parsel, gecekondular veya vakıf binaları oluyor bazen -oralara göz diyorlar- arsalaştırarak yerler arıyorlar, parsel şeklinde

kısmi rant alanları arıyorlar. Küçük yıkımlar olur bu nedenle, kısmi projeler, kısmi yapılaşmalar, ama Fener-Balat'ın toptan yıkılması, dönüştürülmesi olayı bitti artık.

C.B.: Yeni bir tane karar çıkmış sanırım. Sancaktar Yokuşu için.

Ç.Ş.: İşte ondan bahsediyorum. O yeni bir karar değil. Oradaki küçücük 12 tane ev olan, vakfa ait bir araziye orada keşif yapmak istiyorlar. Sosyal tesis. Bu benim söylediğim parsel parsel ele geçirebilecekleri yerlerde halen gözleri var. Ama bu 8000 tane projenin içinde olduğu proje ile kıyaslanamaz tabii ki. Böyle şeyler yine olacaktır ufak tefek. İkna ettikleri 10 kişilik evler, iki üç ev, dört ev. Böyle buldukları zaman oralarda kendi müteahhitlerini sokarak, yine bir şeyler yapmaya çalışabilirler. Bu her yerde yaptıkları bir şey. Burası çok değerli bir yer. Tabii ki buradaki her yeri arsalaştırmak için fırsat kolluyorlar. Ama dediğim gibi bu toplu bir dönüşüm projesi olamaz burada.

C.B.: Bir iki tane de olsa aradan ikna ettikleri oluyor.

Ç.Ş.: O on iki tane bina olan yerde de biliyorsunuz haberini de yaptırdık. Ben orada hemen müdahale ettim. Avukatları ve basını soktum araya. Artık kişisel mücadele ediyorum bazı durumlarda. Çünkü davaları kazandıktan sonra derneğimiz aktif çalışmıyor şu sıralar. Benim bu müdahalemden ve basında çıkan haberlerden rahatsız oldular çünkü yapılan işlemler usulsüzdü. Sadece hasar görmüş iki binayı yıkıp çekip gittiler şimdilik. Binalardan biri tamamen yıkıktı zaten, enkazı temizlediler. Diğeri de hasarlıydı. Öteki binaları şimdilik ellemediler. Şu anda duruyor orası da. Gelip bakabilirsiniz. Eğer orada dirençle karşılaşmasalardı, usülsüzlüklerini basında deşifre etmeseydik, o on iki bina da şimdi yıkılmış olacaktı. Orası arsalaştırılacak ve birilerine peşkeş çekilecekti.

C.B.: Hak ihlali yapıldığını düşünüyor musunuz?

Ç.Ş.: Genel olarak süreçteki hukuksuzlukları, haksızlıkları İş Bankası'ndan çıkan "Neo-Liberal Kent Politikaları ve Fener-Balat- Ayvansaray Mücadelesi" adlı derlemeye yayınlanan makalemde madde madde yazdım. Uzun bir liste, o yüzden burada tekrarlamayayım, siz isterseniz o makaleye bakarsınız. O makalede tüm hak hukuk ihlalleri ve eleştirilerle ilgili 10-15 tane madde var. Bir kere insanların süreçler hakkında bilgi edinme hakları ihlal ediliyor. Yalan bilgiler veriliyor. Bazılarının bilgi edinme hakkı engelleniyor. İnsanlara şiddet uygulanıyor. Taciz uygulanıyor. Elektrikleri kesiliyor. Suları kesiliyor. Ondan sonra hile yoluyla sözleşmeler imzalatılıyor. Dava açma hakları engelleniyor. Tarihler atlatılıyor, unutturuluyor ya da yanlış tarih veriliyor. Bize yanlış tarih vermişlerdi dava sürecini atlayalım diye. Bunların hepsi ayrıntılı olarak var o makalede.

C.B.: Direnişin yapılı çevrenin dönüşümünü olumlu/olumsuz yönde etkileyecek güce sahip olduğunu zaten düşünüyorsunuz anladığım kadarıyla. Burada birliktelik önemli size göre ve doğru bilgilendirme.

Ç.Ş.: Başarı için en önemli faktör, halkın belediye ile anlaşmaması ve direnme noktasında ortak bir irade ortaya koyması. İşin gerçek yüzünü anlayıp, algılayıp inançla, gerçekten ikna olmuş bir şekilde ortak davalarında birlikte dayanışma içinde hareket etme kararlılığını göstermesi. Bu kesin şart. Bu olmadan basını da kullansanız, dünyayı da ayağa kaldırsanız başarı elde edemezsiniz. Sulukule’de bu yapılmaya çalışıldı; bütün Türkiye, hatta dünya tepki gösterdi ama halk belediyeye anlaşıp tapularını verdiği için, dışarıdan verilen bu desteklerle, gösterilen çabalarla bir sonuç alınamadı. Halk kandırıldıktan sonra isterse bütün dünyadan tepkiler gelsin, ülkede herkes kaşı çıksın, toprak elden gitmiş, arsa elden gitmiş oluyor çünkü. Neyi kurtaracaksın? Halkın bir kere yerini vermemekte kararlı olması gerekiyor ve kesinlikle az önce yukarıda da vurguladığım gibi belediye ile görüşmeler için bir temsilci kurul oluşturup, halkı belediye ile muhatap etmemek gerekiyor. Çünkü belediye ne yapıp yapıp kandırıyor insanları. Ya parayla kandırıyor, ya vaatlerle kandırıyor. Devlet deyip inanıyorlar insanlar, devlet yalan söylemez diye. Onun için insanlara “Bize o yetkiyi vereceksiniz, biz görüşmeleri yapacağız” denecek ve sonra bilinçli bir ekibe sorumluluk verilerek, kesinlikle belediye ile görüşmeleri bu ekip yapacak aldığı yetkiye dayanarak. Çünkü çok kolay fikri değişiyor halkın. Onun dışında tabii ki insanlara mücadelede haklılıklarını ve haklarını nasıl savunacaklarının çok iyi anlatılması gerekiyor. Biz bu konuda bol bol belgesel izlettik. Daha önce deneyim yaşamış insanları yaşadıkları haksızlık ve uğradıkları mağduriyetler konusunda konuşmak üzere halk toplantılarımıza davet ettik ve onları dinlettik. Yurt dışından veya Türkiye’den kazanılmış mücadelelerden belgeseller izleterek halkı başarabileceğimize ikna ettik. Onun dışında kampanyalar, sokak eylemleri yaptık. Belediye’de projemizin görüşüldüğü gün üç araba dolusu halk giderek belediyeye baskın yaptık. Yargıya ve kamuoyuna kendimizi anlatmanın ne kadar önemli olduğunun bilincinde olarak elimizdeki bütün iletişim imkanlarını çok etkili ve stratejik kullandık. İşte onun için basındaki konuşmalarımızdan tutun, web sayfamızdaki yazıların, tüm bu tanıtım ve bilgilendirme çabalarının devamını anlatma ve kamuoyunun desteğini alma sürecinde bize büyük katkısı oldu. Bir de bol bol dilekçeyle sorgulama yaptık belediyeye. Bunu da şunun için yaptık; bize verdikleri cevaplarda hep hata olduğu, bize hep eksik bilgi, yanlış bilgi verdikleri için, bunları daha sonra davamızda onların aleyhine mahkemeye sunduk. Onlara daha çok hata yaptırmak için sürekli bütün üyelerimize dilekçe yazdırdık. O kadar

çok hata yaptılar ki. Bunların hepsini avukatımız kanalıyla mahkemede kullandık. Toplu dilekçe eylemi yaptık. O da toplu bir irade beyanıdır. Çok yararlı oldu. Böyle stratejilerle kazandık işte. Hem sokak mücadelesi, hem hukuki mücadele, hem de basın yoluyla propaganda mücadelesi, web sayfamızda tüm gerçekleri deşifre etmemiz, tüm bunların hepsinin birleşiminin sonucu başarılı olduk sonuçta.

C.B.: Anladığım kadarıyla, mesela Ayazma-Tepeüstü ile ilgili görüştüğümde -Cihan Hanım ile görüştüm bu arada- neoliberal bireycilik orada öne çıkmış. İnsanlar nasıl daha fazla kazanırım mantığıyla düşündüğü için direniş kırılmış.

Ç.Ş.: Tabii tabii. İşte devletle, belediyeyle pazarlığa kendileri gittiği zaman bölünüyor direniş. Biz onu yapmadık. Göndermedik halkı belediyeye. Ama onlar da bize inandılar. O kadar inandılar ki buradan gönderileceklerine, evlerinin yıkılacağına ve haklarının verilmeyeceğine. Bize her şeyi teslim ettiler. O çok önemliydi. Halkın bize inancı ve güveni en önemlisiydi.

C.B.: Benim sorularım bu kadardı. Çok teşekkür ederim zamanınızı ayırdığınız için.

Ç.Ş.: Bir şey değil. Ne demek. Fener-Balat kitabında da her şey var dediğim gibi. Sözünü ettiğim makaleler ve bu kitaba da bir göz atarsanız, bütün bilgileriniz bir kez daha pekişmiş olur. Çalışmanızın bundan sonraki sürecinde kolaylıklar ve başarılar dilerim bu arada.

C.B.: Onları gözden kaçırmışım. Mutlaka okuyacağım.

Ç.Ş.: Mutlaka bakın onlara. Zaten Çiğdem Şahin kentsel dönüşüm diye tararsanız benim makalelerim çıkar. Sosyoloji konferansları, Sosyal Siyaset Dergisi diye geçen o iki makale çok önemli.

C.B.: Tamamdır. Çok teşekkür ederim katılımınız için.

GÖRÜŞME RAPORU

EK B.

Hasan Acar – FEBAYDER Kurucu Başkanı-Bölge Sakini

Tarih ve Saat: 21 Temmuz 2022 / 19.50-20.20

Görüşme Yeri: Telefon Görüşmesi

Soru Sayısı Ve Özellikleri: Soru seti; kentsel bağlam, proje süreci, aktörlerle ilişkiler, kentsel muhalefet süreci ve öz değerlendirmeyi kapsayan ve 5 ana başlıkta hazırlanan yaklaşık 12 adet açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Hasan Acar ile yapılan görüşmede, Fener/Balat dönüşüm süreci ve FEBAYDER ile yaptığı mücadele girişimleri ile ilgili bilgi ve deneyimleri alınmıştır.

Görüşme Metni:

Cansu Bıçakçı: İlk olarak bölgenin kentsel bağlam, coğrafi konum ve önemi ile ilgili bir soru sormak istiyorum. Siz de bölge sakinisiniz sanıyorum ki. Bölge sakinleri açısından bölgenin nasıl bir önemi var? Neden bölgeden ayrılmak istemediniz?

Hasan Acar: Ben burada doğdum ve büyüdüm. Şu an 52 yaşındayım. Bebekliğimizden, çocukluğumuzdan beri buradayız, gözümüzü burada açtık. Burası 60'lı, 70'li yıllarda sanayi mahallesiydi. Sonrasında sanayi buradan gittikten sonra burası kenar mahalle diye geçiyordu. Daha doğrusu, kötü bir anlamla değil Anadolu'dan göç eden insanlar buraya geliyordu. Burada fabrikalar, iş yerleri vardı. Anadolu'dan göç eden insanlar buraya geldiği için burada coğrafi, kültürel bir doku oluşmuştu. Bir mahalle kültürü vardı. İnsanlar arasında yardımlaşma vardı. Fakat bu doku özellikle 90'lı ve 2000'li yıllardan sonra -nasıl ki her taraf bir değişime uğruyorsa- bir değişime uğradı. Eski güzelliğinden bir eser kalmadı. Böyle anlatabilirim.

C.B.: Anladım. Peki size ilk proje süreci ne zaman açıklandı?

H.A.: 2009 senesinde oldu. 2007 senesinde bizim haberimiz olmayan bir ihale yapılmıştı. Biz evimizde uyurken tapulu mülklerimiz için ihale yapılmış. 2009 senesinde Fatih Belediyesi'nden tebligatların gelmesiyle haberimiz oldu.

C.B.: Sizce mevcut yerleşimde problemler var mı? Var mıydı? Neye dayanarak bir kentsel dönüşüm süreci başlattılar?

H.A.: 5366 sayılı yasaya göre. Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması. Bunu imzalayan da Ahmet Necdet Sezer'di ama Sezer'e sunarken ne şekilde sundular bilinmiyor. Korunarak güzelleştirilmesi maksatlı olmalıydı. Tabii projeyi öğrendiğimiz zaman korunarak güzelleştirilmesi değil yıkılarak güzelleştirilmesi durumunun olduğu anlaşıldı. Kamu yararı yoktu yani. Kamu yararı olmadan bir rant elde etme sevdasıydı. Zaten korunarak güzelleştirmeye kimse karşı çıkmaz, çıkmazdı. Yıllardır burayı korumuşuz. Ama ne yazık ki projeyi gördükten sonra odağın rant olduğunu anladık. Süreç de bu şekilde başladı.

C.B.: Kentsel dönüşüm size ne ifade ediyor?

H.A.: Kentsel dönüşümle burası çok ayrı bir şey. Burada 1. derece ve 2. derece korunması gereken kültür varlıkları var. Kentsel dönüşüm dediğimizde; eski betonarme yapıların yıkılıp, yeniden kazanılması ve depreme karşı dayanıklılık sağlanması. Ama buradakiler tarihi, tescilli binalar. Bunların restorasyonu yapılıp, güzel bir şekilde korunarak tabii ki güzelleştirilmesi lazım-lazımdı. Tabii olmadı. Kentsel dönüşümle bunlar birbirine tam olarak zıt. Bizim bu bölgede -Balat'ta- kentsel dönüşüm olayı yok. Çünkü Bakanlar Kurulu kararıyla bu yasa hala devam ediyor. İşin garip tarafı Danıştay'dan mahkemeyi kaybettik zaten. Bunları bilenler biliyor ama çoğu insan bilmiyor. Şu an Belediye veya Çalık Grubu istese başlayabilir projeye.

C.B.: Ben de bu bilgiyi bilmiyordum.

H.A.: Tabii, kazandılar Danıştay'dan. Şu an durum onlardan yana. Kazandılar ama tekrar tebligat göndermeleri lazım, tekrar konuşmamız lazım. Sonuçta kazandılar yani. Biz Tarlabası ile aynı anda başladık. Tarlabası Projesi'ni şu an görüyorsunuz zaten ne halde. İki tarafı da alan aynı grup, Çalık Grubu'na bağlı GAP İnşaat aldı. Bizim buraya mahallelinin mücadelesiyle şu an dokunulmadı ama ileride ne olur bilemiyoruz, beklemedeyiz.

C.B.: Ama sanıyorum ki derin değişimler yaşandı bile. Kafelerin, hizmet sektörünün bölgede artışı sizi nasıl etkiledi?

H.A.: Öyle maddeler var ki sürecin içerisinde. Biz okuduğumuz için biliyoruz. 2009 senesinden sonra burada ev alanlar dahi projeye dahil olamıyorlar. Öyle ayrıntılı maddeler var. Burada bazı binalar yapıldı. O binalar da projeye uyumlu olarak yapıldı. Taahhütname imzalatıldı. Projeye uyumlu olarak yapıldı. Çok karışık süreçler aslında. Yani kısacası, Çalık Grubu şu an istese başlayabilir. Bence seçimleri bekliyorlar. Seçimlerden sonra bir atağa geçebilirler. Öyle gibi geliyor bana.

C.B.: Umarım değildir.

H.A.: Çünkü başlayacaklardır. Niye böyle diyorum? Avan projelerin çıkması için bayağı bir para harcandı. En az 16-17 tane mimarlık ofisine ücret ödendi sonuçta. Bir yerden çıkacak bu paralar.

C.B.: Fener/Balat sürecinde yapılacak olan proje için yerel halk olarak herkesin sürece yaklaşımı aynı mıydı? Herkes projeye karşı mı çıktı?

H.A.: Şöyle söyleyebilirim; proje alanındaki bazı kişiler olumlu baktı. Olumlu baktılar derken de projeyi tam bilmiyorlardı. Değerinde alınsa veya hak ettiği değer verilse kimse karşı çıkmıyor. Ama gidip konuşulduğu zaman, evleri için çok düşük bedeller sunulduğu ve Kayabaşı'ndan yer teklif edildiği için insanlar razı gelmedi. Proje kimin hoşuna gitti dersiniz?!; proje alanında oturmayanlar -yani bir ada düşünün, caddenin üst tarafındakiler yıkılsın, “Buralar yapılsın ki bizim evlerimiz değer kazansın” dediler. Bana dokunmayan yılan bin yaşasın derler ya... Aynen o şekilde, ‘benim evim daha değerlendirilecek’ mantığıyla ilerleyenler de oldu. Biz mücadele ederken, bazıları “Yıkılsın” dediler. İnanın ki ateş düştüğü yeri yakıyor.

C.B.: Muhakkak.

H.A.: Sulukuleliler mücadele ederken biz televizyondan izliyorduk. “İyi olur” gibi düşünüyorduk. Ama işin aslı bizim başımıza geldiği zaman anladık ki olayın boyutu başka. Yani bu şekilde mücadeleye başlamış olduk.

C.B.: Aslında binalar yıkılmıyor, yaşamlar yıkılıyor gibi bir durum söz konusu maalesef.

H.A.: Biz mahkemeyi nasıl kazandık? Bu proje hakim karşısına gittiği zaman, -ben de hakim olsam derdim ki: “Evet, güzel proje. Halk bunu niye istemiyor?”. Ama işin aslına baktığımız zaman, burada buranın halkı oturmayacak zaten. Sonuçta burada doğmuşuz, burada büyümüşüz, burada anılarımız var. Biz fiziki anlamda değil manevi anlamda baktık olaya. Buradaki geçmişimizi hatırlattık. Yoksa inanın kazanamazdık. Tarlabası da itiraz etti, Sulukule de itiraz etti ama kaybettiler. Biz dedik ki: “Değişik bir şey yapmalıyız”. Danıştığımız kişiler de -sağolsunlar- : “Manevi yönüne değinmeniz lazım” dediler. “Buradaki geçmişinizi, yaşamınızı anlatmanız gerekir” dediler. Bu şekilde anlattık ve gerçekten de karar lehimize oldu. Çünkü burada bir yaşanmışlık var, geçmiş var, anılarımız var. Mücadelemiz de bu şekilde başladı ve kazandık. Daha sonradan Danıştay’dan iptal kararları çıktı. Biliyorsunuz siyaset olaylarını...

C.B.: Peki dernekleşme girişimi nasıl oldu? İlk olarak siz mi başlattınız?

H.A.: Birden gelişti. İnsanın başına bir şey geldiği zaman, insan her şeyi arayıp buluyor. Allah kimseyi o duruma düşürmesin. Eviniz haberiniz yokken ihaleye giriyor. Sizin evinizi ele geçirmeye çalışıyorlar. Biz de araştırmak için 5366 sayılı yasa ile ilgili internete yazdığımız zaman karşımıza Sulukule ve Tarlabası gibi örnekler çıkınca, büyüklerimiz olan insanlar da dernekleşmeye gitmemiz gerektiğini söyleyince kısa sürede dernekleştik. Bu durumun sonucunu tahmin eden ve bilen insanlar bize yol gösterdiler. Gerçekten hepimiz bir araya gelip, halk da onaylayınca oldu. Beni de başkanlığa seçtiler ilk başta istememiş olsam da. Böyle bir süreç başladı. Halk kendi iradesiyle istedi ve hızlıca girişim gösterdik. Tabii bir şeyleri araştırıp okuyunca da bilinçlenmiştik. En önemlisi konu hakkında bilinçli olmamızıdı.

C.B.: Ayazma/Tepeüstü Bölgesi'ndeki dönüşüm süreci de örneklerimden biri. Orada yaşanan süreçten öğrendiğiniz bazı şeyler var mıydı? Karşılıklı bir etkileşim oldu mu?

H.A.: Şöyle bir şey söyleyebilirim. Çiğdem (Şahin) Hanım öncü olarak mücadeleye büyük katkı sağlamıştır. Yönlendirmiştir bizi. Kendisi akademisyendir. O daha tecrübeli ve bilgi sahibi olduğu ve biz de mahalleliyi tanıdığımız için insanların görüşmesi konuşması adına çok güzel bir ortam sağlandı ve çok güzel bir ekip ortaya çıktı. Bu ekip Evime Dokunma'yı çıkardı. 'Evime Dokunma' hareketi Türkiye'nin her yerinde 'İş Yerime Dokunma', 'Okulumda Dokunma' gibi hareketlere öncü oldu. Gerçekten çok mücadelelerden geçtik. Tecrübe edindik. Tabii o diğer derneklerden de yardım aldık. Örneğin Tarlabası Derneği, Tozkoparan Derneği gibi. O insanlardan da çok bilgi aldık. Herkes birbiriyle dayanışma içindeydi. Çünkü herkes evini kaybetme durumundaydı. Düşünün siz de evinizi kaybetme durumunuz olsa mücadelenizi sonuna kadar gösterirsiniz. Biz de gerçekten mücadelemizi sonuna kadar getirdik. Durum şu an stabil gibi duruyor ama ileride ne olacak nasıl olacak bilmiyoruz.

C.B.: Bu süreçte bölge sakinleri ve inisiyatif sahibi kurumlar arasında bir Kent Konseyi kuruldu mu? Çiğdem Hanım göstermelik bir biraraya gelme durumu olduğundan bahsetmişti.

H.A.: Kent Konseyleri kuruluyordu da Fatih Belediyesi bünyesinde olan şeylerdi. Oralarda çok fazla söz hakkımız da olmadı zaten. Kendi grupları toplaşıyorlardı. Bir etkimiz olmadı açıkçası. Bizi zaten doğru dürüst çağırıyorlardı. Giden gidiyordu ama çağırılmıyorduk. Düşünün ki projeler anlatılıyor bizi çağırıyorlar. Biz Fatih Belediyesi'ne şans eseri gittiğimizde öğrendik. Aa bizim evin projesi... Bizim haberimiz yok yani. Bu şekilde bir süreçti.

C.B.: Çok değişik bir süreç yaşınmış.

H.A.: O kadar değişik bir süreç oldu ki. Çiğdem Hanım üzerine zaten kitap yazdı zaten. Bir pankart hazırladık Evime Dokunma diye. Valilikten, kaymakamlıktan izin alıyoruz. On beş gün boyunca pankartı indirmemek için ne mücadeleler verdik. En sonunda pankartı indirdiler. Sebep de, renginin siyah beyaz olması gerekiyormuş. Böyle absürt bir durumdan dolayı indirdiler. Her yerden iznimiz vardı ama suçlu gibi gözüktük. O pankartı alırken bizi Terörle Mücadele'ye çağırdılar yani. Yine de vermeyebilirdik, yasal hakkımızdı sonuçta. Çok mücadelelerden geçtik.

C.B.: Sizi zor durumlara sokmuşlar.

H.A.: Düşünün sizin evinize geliyor biri ve yüzde 52'si benim, yüzde 48'i sizin olacak diyor. 100 metrekarelik bir eviniz varsayalım. Size 48 metrekarelik bir yer vereceğim diyor kısacası. Hiçbir şeye dokunmayacaksınız 48 metrekarelik yer sizin olacak diyor. Ama nereden vereceği belli değil. Balat'tan mı, Fener'den mi, Ayvansaray'dan mı verecek belli değil. Diyorsunuz ki; "52 metrekareyi de geri almak istiyorum, parasını söyleyin alalım" diyorsunuz. O zaman diyor ki; "4000-5000 dolar". "Tamam o zaman ben bu 100 metrekarelik evi size satayım" dediğimizde ise metrekaresi 1000 TL diyor. Bunun adı ranttır. Diyorsunuz ki; "Projeyi verin biz yapalım". Ada bazında çünkü. 'Yapabilir' diyor ama biz "yapabilir" kelimesinden ne anlıyoruz? Yapabiliriz sanıyoruz. Bir sokaktaki, adadaki binaları tümüyle biz yapalım dedik ama "Orada 'Yapabilir' kelimesi" yazıyor dedi. "Yapar" kelimesi yazmıyor diyor. Orada "yapar" kelimesi yazsa bize verecekler. Adamlar açık açık bize: "E buradaki firma, siz yaparsanız ne kazanacak?" dedi. Böyle şeylerle de uğraştık. Sonuçta, kısa ve öz olarak size bir şey yaptırmıyorlar. Kısacası buradan birileri bir rant elde etmek istiyorlar.

C.B.: Konuştuklarımız üzerine bu sorunun cevabını kısmen almış olsam da; Hak ihlali yapıldığını veya yapılacağını düşünüyor musunuz? diye bir soru olacak.

H.A.: O kesinlikle. Biz yenilemenin karşısında değiliz zaten. Hakkımız verildikten sonra keşke korunarak yenilenme olsa. Burada halkın projeye dahil olması gerek. Projede dahil olmadan olmaz. Sulukule örneği en güzeli işte. Sulukule için ne dediler? "Oradaki halk kalacak" dediler. Sulukule'de bir halk kaldı mı?! Tarlabası'na baktığımızda, oradaki halk kaldı mı?! Ya da binaları alıyorsa insanlara değerini versinler. Biz sonuçta burada kalmak istiyoruz. Buradaki mülk sahipleri binalar korunarak yenilensin istiyor. Biz yenilemeye karşı değiliz. Bir yer güzelleşecekse neden karşı olalım ki zaten. Hiç kimse de karşı olmaz.

C.B.: Hatta Sulukule’de dönüşüm sonrasında alanın etrafı jiletli tellerle çevrilmişti diye hatırlıyorum.

H.A.: Ayvansaray Türk Mahallesi’nde İsmet Amca vardı. Adamcağız intihar etti. Kurtuldu ama sonra vefat etti. Çok mücadeleler verdik. Özellikle Çiğdem Hanım orası için çok mücadele verdi. Adam kendi evinin yapılmasını göremeden vefat etti. Şimdi Türk Mahallesi yerle bir oldu. Kimse karşı gelmez. Bölge halkı, mülk sahipleri neden karşı gelsin ki. Ama burada haksız kazanç durumu var. Bu kamu yararına yapılmıyor. Rant projesi bunlar.

C.B.: Son olarak; kentsel muhalefet yapılı çevrenin dönüşümünü olumlu veya olumsuz yönde etkileme gücüne sahip mi sizce? Yapılan kentsel muhalefet mi durdurdu süreci?

H.A.: Kesinlikle. Mahalleli güç birliği ile elde etti bu sonucu. Size örneklediğim gibi, Tarlabası ile aynı anda başladık. Aynı proje, aynı süreçler. Ama Tarlabası’nın şu anki durumuna bakın, bizimkinin durumuna bakın. Mahallelinin iş birliği ve birbirine bağlanması ile bizim adımıza olumlu bir sonuç oldu. Ama ne yazık ki, o mahalleli şu an burada kalmadı. Niye kalmadığını da söyleyeyim. Bu olaylardan sonra kafelerin açılmasıyla, her yerde olan değişim burada da oldu. Bu değişimlerin etkisiyle evler satılmaya başlandı. Kiralar yükseldi. Tabii insanlar kiralarını ödeyemez oldular. Yaşım 52. Artık ben bunu öğrendim ki; bir yerde böyle bir gelişim oluyorsa, o yer artık eski özelliğini kaybediyor. Şimdi Balat, Fener’in mahalle kültürü olarak hiçbir özelliği kalmadı. Cihangirleşme yoluna doğru gidiyoruz. Eski tadı tuzu kalmadı. İnsanlar da kaçmaya başladı buradan. Şimdi Çalık Grubu veya başka birileri gelse burada mücadele edecek insan da kalmadı. Yenilemenin rant sevdasıyla kafelerin açılması da insanları buradan soğuttu. İnsanlar rahat edemedi. Rahat niye edemediler? Çünkü kafelerin her tarafı işgal etmesiyle sokakta rahat rahat yürüyemediler. Şu an burada gördüğünüz kafelerin her birinde esnaflar vardı zamanında. Kasap, manav, elektrikçi, tamirci... Bu insanlar da buradan gittikten sonra bütün düzen bozuldu. Mahallede bile sayılı insanlar kaldık. Yani bizi yıkmadan bitirdiler. Öyle anlatabilirim. Yıkmadan, sosyal boyutla bizi bitirdiler. Ben bile burada doğdum, büyüdüm diyorum ama ben bile buradan gitmek istiyorum.

C.B.: Barınmak zorlaşıyor.

H.A.: Şöyle düşünün, saat gece 00.00 veya 01.00 oluyor. Siz sabah işe gideceksiniz ama alttan kafeden sesler geliyor, müzik sesleri geliyor. Yan taraf butik otel olmuş. Sabaha kadar içki içiliyor veya şarkılar söyleniyor. Siz burada rahatsız olmaz mısınız? Örneğin şurada arabalar için dubalar yapıldı. Onların yapılma nedenini biliyor musunuz? Ben onu yazdım ve sordum. “Neden yapıyorsunuz?” diye. Yaşlılar, engelli arabaları, çocuk arabalarının

rahatlıkla geçişi için yapılmış. Ama ne oldu? Durum kafecilere yaradı. Masalarını koydular. İnsanlar zaten yolda yürüyemiyor. İşte buradaki halkın kaçma sebeplerinden biri de bu. Hafta sonu burası aşırı kalabalık. İnsanlar zaten yürüyemiyor, yerel halk da. Yani düzen bozuldu. Ben yirmi sene önceki gibi kalsaydı keşke diyorum. On sene önceki hali gözümün önüne geliyor. Keşke öyle kalsaydı diyorum. Ama kalmadı. Değişim her yerde oluyor ve değişim de oldu. Bundan sonra ne olur nasıl değişir bilmiyorum. Bazıları “Turizm alanı olabilir”, bazıları “Olmaz” diyor. Proje gerçekleşirse turizm alanı illa olacaktır.

C.B.: Öyle değerli bir yeri bırakmayacaklardır maalesef ki.

H.A.: Kesinlikle. Ben burada üçüncü nesil, çocuklarım dördüncü nesil olduğu halde buradan gitmek istiyorum. Çünkü rahatsız oluyorum. Her tarafın kafe olması da hiç iyi bir şey değil. Davulun sesi dıştan hoş gelir de... Öyle görüldüğü gibi değil yani burası. 2010’lu 2011’li yıllarda bu projeyi bilenler, buralar hep kafe olacak demişlerdi. O zamanlar “İmkansız” dedim. “Görürsün zamanla” dediler. Dedikleri de çıktı. Ortalama on sene evvelinden bahsediyorum. Çünkü bu bilinçli bir şekildeydi. Bizi mahkeme aracılığıyla, davalarla gönderemediler. “Bu insanları nasıl dağıtabiliriz?”. Ancak bu şekilde dağıtılabildi. İnsanlar da yavaş yavaş, evlerini satarak, belli fiyatların üzerinde fiyatlar vererek buradan gittiler. Buralar boşalınca belli kimseler rant için yükselttiler fiyatları. Ama işin öbür tarafı, 2011 senesinde görüştüğümüz insanların da hiçbiri kalmadı. Öyle bir sirkülasyon var ki, bir grup geliyordu bir grup gidiyordu. Yani tutunamadılar, gittiler. Kimler geldi, kimler geçti. En son galiba büyük paralı adamlar gelecek anladığım kadarıyla. Ev alanlar gelip oturmadılar. Evlerini bilinçli şekilde boş tuttular çöküntü göstermek için. Ranttan para kazanmak için. Bazı evler öyle yıkıldı zaten. Bunların da etkisi oldu. O binaları aldılar, sattılar. Fiyatları kendi kendilerine yükselttiler. Şu an burada her taraf satılık ama alan yok. Öyle absürt fiyatlara çıktı ki. Bilmiyorum. Bana seçimden sonra ne olursa olur gibi geliyor. Bu seçim çok önemli. Bölgenin kaderi bu seçimden sonraki sürece bağlı gibi geliyor bana.

C.B.: Anlıyorum.

H.A.: Bu saatten sonra artık her şeye alıştık. O şevk de, mücadele de kırıldı zaten. Dediğim gibi; insanların gitmesi, yalnızlaşma. Şu an inanın aynı güç yok. Tekrar böyle bir süreç gelişse “Bana ne” derim. Hiç umursamam gibi geliyor. Bıkkınlık geldi çünkü. Burası dışarıdan çok güzel yer gibi gözüküyor. Mahalle kültürü bizler, buranın halkının sayesinde oldu. Burada yaşayanlar gittikten sonra burası bir para kazanma yeri bir ticarethaneye döndü. Şimdi burada en ufak 5 metrekarelik dükkanlara 5000-6000 TL kira istiyorlar. Ama inan ki kazanamıyorlar. Adamlar yer tutuyor, beş ay sonra bırakıyorlar. Kiralarını ödemedi

kaçıp gidenler var. Görüldüğü gibi de değil. Esasında belli gruplar belli paraları kazanıp gidiyorlar. Buradaki tarihi, kültürel özellikleri mahvettiler. Tiyatro dekoru gibi oldu şu an burası. Dışarıdan tarihi gibi gözüküyor. İçerisi mahvolmuş durumda. Bu şekilde devam ediyor. Tarihi bir dekor, tiyatro dekoru gibi.

C.B.: Çok üzücü ama çok güzel tasvir ettiniz.

H.A.: Gerçekten böyle ama. Uzaktan tiyatro dekoru gibi gözüküyor ama içler bambaşka tabii. Değişim güzel diyorlar da, o değişimin getirdiği etkiler de geçmiş her şeyi bitiriyor. Kültürü, insanlığı her şeyi etkiliyor. Bitti de zaten. Ben iniyorum bazen mahallede tanıdığım yok, kalmamış. Tanıdığımız insanlar evlerini satıp gittiği için...Kimse kimseyi tanımıyor zaten artık. Herkes kafe açıp, ticaretine bakmaya çalışıyor. Kiralarını çıkarmak için mücadele ediyor. İleride ne olur bilmiyorum. Belki yirmi sene sonra eskiye dönüş mü olur? Her zaman her yerde bir değişim oluyor.

C.B.: Anladım.

H.A.: Mahalle kültürü kalmadı artık. Şimdi burada çocuk da kalmadı mahallede. Dediğim gibi aileler burayı terk ettiği için. Bilinçli yapılan bir hareket bence. “Nasıl gönderebiliriz buradaki insanları?! Bu şekilde gönderdiler. Proje güzel işliyor yani. Mahkeme tarafından kazanılmayan şeyleri başka türlü hallediyorlar. Ben bile şu an diyorum ki; “Kiraya verelim. Gidelim. Başka bir yerde hayatımızı devam ettirelim”. Benim gibi bir insan bile buradan gitmek istiyorsa ki düşünün yani üçüncü nesilim... Herkes yavaş yavaş gider. Zaten çoğu insan da gitti. En son bizler kaldık. Bakalım biz ne zaman gideceğiz.

C.B.: İnşallah nerede mutlu olursanız oraya diyelim.

H.A.: Ben burada çok mutluyum da yaşam kalitemizi düşürüyorlar. Yaşam kalitemizi bilinçli şekilde düşürüyorlar. Mekanlarda seslerin yükselmesiyle bizleri rahatsız ederek sabaha kadar uyutturmamak...Bilinçli olarak yapılan şeyler bunlar. E ne olacak? Rahat edemiyorsanız başka yere gitmek zorunda kalıyorsunuz. Gerçekten zor. Sabah işe gideceksiniz ama saat gece 03.00'lere kadar kafelerden müzik sesleri gelirse nasıl barınabilirsiniz ki? Bir noktada kavga etmek zorunda bile kalıyorsunuz. Bakalım nereye kadar devam edebileceğiz.

C.B.: Hasan Bey benim sorularım bu kadardı. Çok teşekkür ederim zamanınızı ayırdığınız ve sorularımı yanıtladığınız için.

H.A.: Ben de teşekkür ederim.

GÖRÜŞME RAPORU

EK C.

Cihan Uzunçarşılı Baysal – “Bağımsız Araştırmacı. İstanbul Kent Savunması ve Kuzey Ormanları Savunması üyesi. Boğaziçi Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi bölümü mezunu (1980). Yüksek lisans tezini İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Hukuku’nda konut hakkı üzerine yazdı (2010). 2008-2013 yıllarında İmece-Toplumun Şehircilik Hareketi, Sulukule Platformu, Ayazma Mağdurları, İstanbul Kent Hareketleri gibi kent hareketleri içinde çalıştı” (xxi.com.tr).

Tarih ve Saat: 2 Nisan 2022 / 14.30-16.00

Görüşme Yeri: Zoom

Araştırma Sorusu:

Soru Sayısı Ve Özellikleri: Soru seti; coğrafi konum ve önem, proje süreci, aktörlerle ilişkiler, kentsel muhalefet süreci ve öz değerlendirmeyi kapsayan ve 5 ana başlıkta hazırlanan yaklaşık 20 adet açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Cihan Uzunçarşılı Baysal ile yapılan görüşmede, Ayazma Bölgesi Kentsel Dönüşüm süreci ile ilgili bilgi ve deneyimleri alınmıştır.

Görüşme Metni:

Cansu Bıçakcı: Öncelikle çok teşekkür ediyorum zamanınızı ayırdığınız için. Kayıt için izin alabilir miyim?

Cihan Uzunçarşılı Baysal: Tabii.

C.B.: Çok teşekkürler. Kısaca tezimin konusundan bahsedeyim. Neoliberal politikalar ekseninde kentsel müdahaleler ve mücadele deneyimlerini araştırıyorum. İki farklı bağlamda ve sonucu da farklı olan Fener-Balat ve Ayazma-Tepeüstü örnekleri üzerinden bir araştırma yapıyorum. Bu bağlamda kentsel muhalefetin neoliberalizmin işleyişinde kırılmalar yaratıp yaratamayacağını da anlamaya çalışıyorum. 5 ana başlıkta topladığım bir soru seti hazırladım.

C.B.: Bölge sakinleri için bölgenin nasıl bir önemi vardı?

C.U.B.: Ben Ayazma’yı 2005 senesinde keşfettim. Yani tam dönüşüm yasaları çıkmıştı ve mahalle içinde Ayazma’nın yıkımları konuşuluyordu ama daha ciddi bir şey yoktu. Orada çocuklara yönelik bir atölye çalışması yapıyorduk. Ayazma’nın nüfusu Kürt ağırlıklıydı. Güneydoğulu Kürt göçmenlerin yerinden edilmişlerin yeri idi. Orayı da bulmama sebep

olan, ben Boğaziçi Üniversitesi kökenliyim, okulun kulübündeki öğrencilerin ‘burada çocuklara yönelik bir atölye çalışması yapabilir miyiz’ diyerek başlayan girişimleriyle Ayazma’yı keşfettim. Lise yıllarından çok samimi bir çocuk doktoru arkadaşımınla birlikte girdik Ayazma’yı keşfettik. İlk 2004 senesinde Aziz Yeniay Küçükçekmece Belediye Başkanı olduğu zaman, ilk başkanlığı döneminde bir lafı vardır: “İlk balyoz Olimpiyat Stadı çevresindeki mahallelere inecek”. Gerçekten de ilk balyoz inenlerden biri Ayazma’ydı. Bugün baktığımızda Şahintepe, Güvercintepe, Kanal bölgesi şimdi de. Hepsi topun ağzında. O zaman çocuklarla atölye çalışmaları, ders çalışmaları yaptığımız bir yer vardı. Eski bir Mukavva Fabrikası veya Atölyesi gibi bir yerdi. Onun altı kahvehaneydi, biz üst katında çalışıyorduk. O kahvehaneden mesela velilerden biri için. Hep şunu hatırlıyorum; sinir küpü olarak yukarıya gelip “Yine anlatamadık, yine bir şey yok” gibi serzenişlerini. O dönemde mahallede şöyle bir şey vardı. Tam olarak ne olacağını bilmedikleri için bir kısım kesinlikle karşıydı. “Yıkımlar olacak biz yerimizden edileceğiz” derken, başka gruplarda “dönüşüm olacak”, “iyi olacak” gibi düşünceler hakimdi. Küçükçekmece Belediyesi’nin dağıttığı bir kağıt vardı, çok büyük aldatmaca. “Hepinize ayrı ayrı çözüm geliyor, kiracısından ev sahibine kadar hepinize çözüm geliyor”, Sağlıklı konutlar vs.”. Bu söylemlere inanan da bir kesim vardı. Tabii bir de oradaki siyasi görüşlere göre de bakış enteresandı. Yıkım için AKP’ye yakın olanlar çok daha hazır ve inanmışken, o zaman BDP kökenliler ve radikal sol siyasetten gelenler, mesela Ezilenlerin Sosyalist Platformu olarak çalışıyordu ESP o zaman daha partileşmemişti. Onlar karşıydılar. Mahalle sizin için ne ifade ediyor açısından baktığımızda, gerçekten mahalle onlar için çok şey ifade ediyordu. Benim gözlemlerim şöyle, bir defa herkesin kapısı açıktı. Böyle çok romantize anlatılıyor gibi ama romantize değil. Örneğin o çalıştığımız yerde bir ara tuvaletler tıkanı. Biz (öğretmenler) -ve çocuklarla atölye çalışması devam ediyor-, nereye gideceğiz? Evlerin kapısı açık. Hepsi veli. Kimin kapısını çalsak girebiliyoruz. Kiminin tuvaleti dışarda. (Bir de böyle çok dar, zor şartlardaydılar.) Bahçeleri vardı. Osman bahçesinde 35-40 tane meyve ağacı sayıyordu. Oranın muhteşem güzel bir inciri vardı mesela. Erguvan ağaçları içinde bir yerdi. Çoğunun kümes hayvanı var, sebzesini de meyvesini de orada bahçesinden temin ediyor. Böylece gündelik gıdasını temin edebildiği bir ortamın içinde. Ayrıca, toprakla haşır neşir olmayı çok sevdiklerinden, “Biz Kürt nüfuslar ayağımız toprağa basmadan yaşayamayız” diyorlardı. Gerçekten de, tam Güneydoğu’daki -Hakkari’de benim gezdiğim köylerin ki oralar çok zor çok dar kötü şartlarda, yoksun yoksul köyleri- köylerin bir örneği Ayazma’da vardı. Sanırım o dönem Sabah Gazetesi’nde Mehmet Altan’ın Varoşlar diye bir dizisi vardı

Ayazma'yı da anlattığı. Orada: "Lağım deresinin kenarında çamaşır yıkayan kadınlar". Diye geçer Ayazma. Yukarıdaki fabrikaların bütün atık suları ve o lüks sitelerin kanalizasyonları aşağı iner ve oradaki dereye karışırdı. Böyle kötü bir renk yani mor ile lacivert arası bir renk Ayazma'ya inerken yokuştan aşağı o çalışma yerine gelirken o koku... Dere ayağımın dibinden akarken nasıl suya basmadan gideceğim düşüncesi. Öyle çok kötü şartlardaydı Ayazma. Ama bölgede yaşayanların yaşama tutunacakları, büyük kente tutunacakları son nokta, hele kiracılar için çok çok ekonomik bir yerdi. Onun için oradaki hayata devam ediyorlardı. Gençlerin açısından baktığımızda, -bu sanırım Yoksulluk Halleri veya Nöbetleşe Yoksulluk kitaplarından birinde bazı diyaloglarda vardır. Jean-François Pérouse'ün yazılarında da olabilir- mesela "Bizi Afganistan'a yollasalar razıyız" diyorlardı. Yani o haldeydi durum. Çok işsizlik vardı. Çalıştıkları yerler yukarıdaki fabrikalar, inşaat işleri, enformel işler idi. Küçükçekmece Belediyesi, 2004 tarihinde tam dönüşüm süreci öncesinde Aziz Yeniay başkanlığa gelir gelmez bir Uluslararası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu yapıyor. Sempozyumun bir kitabı vardır. Orada bütün bu Olimpiyat Stadı çevresindeki mahallelerle ilgili veri çalışmaları vardır. Onlar da benim tezimde alıntılanmıştır. Eğitim durumları, istihdam durumları, sağlık, mülkiyet durumu hepsi vardır. Bakıldığı zaman lise mezunu elle tutulacak kadar az, ilkokul mezunu bile yok - tablosu. Dolayısıyla düzgün iş bulmalarına imkan yok, düzgün bir yerde yaşamalarına imkan yok, orası onlar için son nokta. "Nöbetleşe yoksulluk" denir, ekonomik olarak iyi konuma gelenler, yoksulluklarını devrederek mahalleyi terk ederler. Oysa Ayazma, artık son durak. Daha o yoksulluğun devredilebilecek bir hali yoktu. Oradan çıkış da yoktu. Böyleydi durum. Yani çok çelişkiliydiler. Ekümenopolis'i izlediysen orada yıkımlar gösterilir. Hem toprakları, ağaçları orada, hem köy yaşantısı gibi çok güvenli bir de tabii hepsi Kürt nüfus. Birbirleriyle çok rahat anlaşıyorlar. Mesela çok enteresandı, evlerde kimse olmasa da televizyonlar açık olurdu. Hep Kürtçe kanallar, Suriye'den mi nereden alıyorlarsa o zaman. Geldikleri yerde olma psikolojisi ve isteğiyle mi onu bilemiyorum, çok enteresan gelmişti. Asıl enteresan olan ise; TOKİ Bezirganbahçe'ye yeniden iskan edilenleri ve o süreci konuştuğumuz zaman, ben Ayazma'daki yokluğu yoksunluğu fakirliği ve çaresizlik hallerini hiç görmemiş biri olsam, Afganistan'a bile gitmeye razı olan gençleri hiç tanımamış olsam, bir cennetten bahsediyorlar diye düşünürdüm. Söylem öyle bir değişti ki anlatamam sana. O gençler geceleri evlerinden çıkıp gidip yıkılan mahallede çadır kurup, ateş yakıp kalıyorlardı. Şöyle anlatıyorlardı; "Orada yeşil alanlar çoktu, onun için çok rahatlıkla bir top alıyorduk, yanımıza da sandviç hazırlıyordu annelerimiz çıkıyorduk bütün gün orada çayır çimen açık

havada geçiriyorduk. Oysa buraya geldik tamamen hapislik burası. Tıkıldık”. Yine benim yaptığım mülakatlarda “Biz hazine çocuklarıyız” diye bir laf çıkmıştı. Hazine çocukları ne? diyordum. “Ayazma bir hazine, burası hapislik burası zindan. Ayazma hazine biz hazine çocuklarıyız” düşüncesi ve söylemi vardı. Ama bu hazine lafı niye aslında biliyor musun? Orası hazine toprağı ya, onlar TOKİ’lere geldikleri zaman diğer genç gruplar aşağılıyorlardı onları. “Hazine toprağının işgalcileri geldi” gibi bir anlamla. O hazine lafı tersyüz ediliyor ve çok enteresan bir hal alıp ‘Biz hazine çocuklarıyız’ söylemine dönüyor. Ben bir kadınla röportaj yapmıştım. Yani tanıdığım o kadar kadın vatandaşın öyle bir Ayazma anlatımı var ki inanmıyorsun. Bir masal diyarı anlatıyor gibiler. İlgisi yok tabii. TOKİ’ye geçince oradaki zindan yaşam, kısıtlı alanlar, aşağılanma durumları, kamusal alanda Kürtçe konuşmalarının çok zor olmaya başlaması... Kürtçe konuştu diye laf edilenler. “Siz asansöre binmeyi bilmiyorsunuz”, “Ayakkabılarınızı kapıda çıkarıyorsunuz, bir şey bilmiyorsunuz” gibi bir dışlama ve aşağılamalar. Bu duruma karşı oradaki birliktelik, beraberlik ve tabii ki oradaki ekonomik şartlar; meyvesi orada, sebzesini ekip biçiyor domatesi, biberi bahçede, kümes hayvanı. Bakkaldan veresiye üç tane kesme şeker istesen alabiliyorsun. Bu dayanışmayı, çok propagandasını reklamını yaptıkları TOKİ markette gidip de gerçekleştirebilsinler. İmkan yok. Tabii o gerçeğe yüzleşince söylemler ve terk edilen mekanın algısı da değişti. O terk edilen mekanda oturdukları zaman çok harika olmasalar da memnuniyet içindeydiler.

C.B.: Aslında neden oradan ayrılmak istemediler soruma da cevap almış oldum bir anlamda.

C.U.B.: Tabii bu arada ayrılmak isteyenlerin de neden ayrılmak istediği.

C.B.: Mevcut yerleşimdeki problemler nelerdir sorumun cevabını da bir anlamda almış oldum.

C.U.B.: Ekonomik problemler çok önemli bir sorundu. En büyük sorun TOKİ taksitlerini ödeyememeleri idi. Belediye o kadar çalışma yaptı. Bir tane de değil, birkaç tane anket yaptı. Hatta Sırma Turgut’un Küçükçekmece Belediyesi ile çıkardığı bir kitap vardır. Akıllara seza. Çünkü oradaki verilerin karşılığı başka, yorumlar, çıkarımlar bambaşka. Orada çok net olarak belli ki buradaki taksitleri ödeyemeyecekler. Ben bu soruma belediyedeki yetkili kişilerden şu cevabı aldım: “Biz orada hesabı şöyle yaptık. Bir aileden bir kişi değil, birkaç kişi çalışacak. Ayrıca da biz onlara çok büyük bir iyilik yaptık. Burada yaşayamayacaklarsa satsınlar, alsınlar parayı gitsinler. Daha iyisini bulamazlar”. Buna benzer bir söylemi dönemin Küçükçekmece Belediye Başkanı Aziz Yeniay da söylemişti. “Hayatlarında göremeyecekleri bir şey sunduk” gibi bir söylemdi.

C. B.: Kentin Tozu kitabında da bahsetmiş olabilirsiniz.

C.U.B.: Kentin Tozu'nda bir mülakat var. O mülakatta söylemiş olabilirim. Ekonomik sorun çok büyük bir sorundu. Zaten Sırma Turgut'un kitabında da net çıktığı gibi aşağı yukarı %60'a yakını ödeyemeyeceklerini bildikleri için satıp gitmek istiyorlardı. Çünkü arka arkaya üç taksit ödenmezse hemen icra geliyor kapılarına dayanıyor. Bir de aidat sorunu çok büyüktü. Sadece taksit ödemiyorlar, dünya kadar aidat parası ödüyorlardı. O aidat parasının o sitenin bakımının nesine gittiği de meçhul. Sosyal dışlanma, aşağılanma... 2008'de hepsi taşındığı, yerleştiği zaman, seçimlere giden bir süreçti. Bölge milliyetçi bir bölge, milliyetçilerin olduğu bir bölge. Tren istasyonundan çıkıp da Bezirganbahçe'ye yürüyerek gittiğimiz zaman "burası tek kale" gibi sloganlar arasından gidiyorduk. Bir de şunu anlatmışlardı. Bu dönüşüm yaklaşık 1440 civarı ailenin 7200 nüfusun dağıtılmadan toplu olarak yerleştirildiği ilk dönüşümdür. İlk gittikleri gün bir bakıyorlar ki bütün pencerelerden aşağı Türk bayrakları asılmış, çünkü PKK geliyor gibi bir düşünce var. İlk başta onlara karşı olan tutum böyleydi. Çoğu Şafiî tabii. Onların kıldıkları rekât daha az. "Camiiye gidiyoruz az rekât kılıp çıkınca bunlar Müslüman değil oluyoruz", "Gitmesek hiçbir şey değil oluyoruz". Kahvehaneye gidiyorlar, alınmıyorlar. Bu seçim sürecinde seçim araçları geçerken özellikle MHP'nin, asker kutlamaları özellikle yasak, sitenin içine giriyor konvoylar ve milliyetçi sloganlar atılıyor, PKK ile ilgili söylemler oluyor. O zamanlar Sabancı Üniversitesi orada çocuklara ve gençlere yönelik çalışma yapıyordu. Ben oradan iki uzmanla, akademisyenle konuşmuştum. Şöyle demişlerdi: "Burada birbirlerine karşı çok bilenmiş ve çatışma içinde olan iki grup var ve şiddetten korkuyoruz". Gerçekten de Kürtleri PKK ile bağdaştırıp, direkt bir damgalama vardı. Bu dışlanmayla da karşılaştılar. Bu işin sosyal boyutuydu. Bir de ekonomik boyutuyla ilgili şöyle bir şey var. Artık bahçe yok, veresiye yok, kümesleri yok. Komşuluk ilişkileri çöktü, dayanışma ağları çöktü. Çünkü 12 kat-14 kat TOKİ siloları, halbuki öteki tarafta bahçesinden dışarı direkt çıkıyor. Oradaki kamusal mekanlar da hep birlikte kullanılırdı. Sanki evin bir parçası gibi. Çaydanlığını alıp bahçeye çıkıyor. Komşusuna sen de gel diyordu. Ya da çıkıyor bir adım dışarı gel otur diyor. O şekilde bir yaşam biçiminden, çaydanlıklarını alıp inmeye kalktıklarında yasak denilen bir yaşam biçimine evrildi. Ya da halı yıkmaya kalktıklarında da. Kültürel yapı olarak yerde yemek yeniyor ve halıların temiz olması lazım. Bu da müthiş bir baskı. Herkes gündelik yaşamını çekirdek aile, orta sınıf kültürü ile yaşamak zorunda değil. Bunun aşağılanacak bir tarafı yok, iyisi kötüsü de yok. Halıları yıkmak zorundalar ama halı yıkanmıyor, çamaşır astın çamaşır asılmıyor. Bir sürü böyle durumlar. Ama en sıkıntılısı komşuluk ilişkileriydi.

Bir de ekonomik sıkıntıdan birbirlerinden borç alıp veremez oldular. Gelip gidemez oldular. Ortak alan kullanımı olarak asansörlerde şu sıkıntı olmuştı: kadını kollayan bir kültür, kadının çok dışarı çıkmasını istemeyen bir kültür. Diyor ki mesela “X Abi’yi senelerdir tanıyorum ama asansöre geldiğim zaman onunla birlikte asansöre binemiyorum” veya diğeri diyor ki “Ben gidiyorum kapısını çaldığım zaman ya arkadaşım bilmem kim evde yok da karısı çıkar yanlış anlarsa diye çekiniyorum”. Bir de bu tür çekincedelerdi ve birbirleriyle olan ilişkileri ağırları da çöktü. En çok yaralayan da bu oldu ve birde o TOKİ silolarına tıkmak. Özellikle gençler ve ferah feza Ayazma’da koşturan çocuklar için. Diyor ki; “Ben ev işi yaparken çocuğum çıkıyordu orada. Biliyorum biz bizyiz, bir şey yok ama çıkaramıyorum. İş yapıyorum gözüm camda. Aşağıda bilmem kaç kat parkta mı nerede”. Hırsızlıklar başladı. Bilinçli olarak birileri mi yaptı bilinmiyor. Arabalar yakıldı bir dönem otoparklarda. Otoparkta arabalar yakılıyor ama öbür tarafta siteye girdiğin zaman uyarı var “bu site şu kadar kamerayla gözetlenmektedir”. Nasıl gözetleniyor ise... Ayfer Bartu Candan-Biray Kolluoğlu’nun ilgili makalelerinde yerleşim şeması vardır. Hepsini diğer gruplardan ayrı, toplu olarak bir yere yerleştiriyorlar. Diğer gruplar dediğim ise; TOKİ’den satın alanlar var, orta gelir grupları var mesela havalimanında çalışanlar gibi gibi. Sonra polis yerleştirileceği zaman TOKİ, Bezirganbahçe’nin bir kısmını polisler lojman tahsis etmek üzere Emniyet Müdürlüğü ile anlaşma yapıyor. Ve o lojmanları getiriyor Ayazmalılar’ın tam karşısına koyuyor. Özellikle Güneydoğu’da, Doğu’da çocuklar hep şiddet gördükleri için polis gördükleri zaman çok korkarlarmış. “Yani getirip burada da karşımıza koydular, çocukların ödü patlıyor. Biz huzursuz oluyoruz” diyorlardı. Çünkü orada Diyarbakır Hapishanesi sürecinden geçenler vardı. Çok ciddi işkencelerden geçmişlerdi. Bir de bu boyutu var. Toplumsal, ekonomik, kültürel... Nereden bakarsan bak baskı mekanizmaları açısından, dışlanma açısından felaket bir cehenneme düştüler ve zaten öyle diyorlardı. Çoğu da sattı diye sanıyorum. Son zamanlarda inşallah sen çıkarırsın son durumu, ne kadarı orada kaldı, bu çok önemli. Bizim gibi orada çalışma yapanlar, konuyu bıraktık orada. %60’ı satıp gitmek istiyor dedik ancak sonra Radikal’de Elif İnce’nin yazısı çıktı “Gittiler” diye. Ama ne kadarı kaldı bilemiyoruz. Mesela Sulukule-Taşoluk sürecini -tabii daha az nüfus olduğu için- orada iki aile kaldığını hatta bir aile kaldığı bilgisini biliyoruz çok rahatlıkla. Bu süreci takip edemedik. O bakımdan hakikaten bizim hatamız.

C.B.: Ben geçen gün Bezirganbahçe’ye gittim. Bir iki fotoğraf almak istedim ama güvenlik hemen yanıma geldi yasak diye. Çekemedim.

C.U.B.: Özel alan...

C.B.: Onu soracaktım konuşmanın sonunda. Oradan birisine erişme şansım olursa çok memnun olurum.

C.U.B.: Tabii tabii. Hem Ayazma’da tanıdıklarım, oraya yeniden iskan olanlar, hem de Osman’ın aracılığıyla gittiğim evler vardı. İşte o iyi mülakatlar oradan çıktı. Onlar hala oturuyor mu bilmiyorum. Birkaç tanesi ayrıldı denmişti. Tabii satıyorlar, borcuyla satıyorlar. İşte o zaman emlak bürolarında çektiğim fotoğraflar vardı. Emlak bürosunun camı aşağıya kadar “borcuyla satılık” doluydu. Satıyor, üç kuruşu alıyor borcunu ödüyor. İki tane hayvan alıp Çerkezköy’e giden, Trakya’ya giden, tekrar gecekondulaşan çok duyuyordum o ara ama peşine düşemedik. Bir de Kayabaşı’na geçen kiracılar da var. Tapusuz da olsalar orayı bilmem kaç senedir işgal ettikleri için hak sahibi kabul edilip yerleştirilenler vardı borcuyla. Şimdi biliyorsun kiracılara hiçbir hak tanınmadı. İşte Ekümenopolis’te o direniş vardır. Onların direnişi.

C.B.: 18 aileydi sanırım.

C.U.B.: 18 aile ama o 18 aile sayesinde -sonra 13’e düştü onlar- 252 veya 258 civarı kiracı hak sahibi oldu Kayabaşı’ndan. O iyi bir mücadeledir. Bizim mücadelemizin bir boyutu da, Bezirganbahçe’den hak sahipliği verilenler gibi Kayabaşı’ndan hak sahibi olan kiracılardan da peşinat alınmamasıydı. Bezirganbahçe hak sahipleri sadece taksitleri ödüyor. Peşinat niye alınmadı? Çünkü konutlarının enkaz bedeli 10.000’er lira olarak saptandı ve bunu peşinata saydılar. Kiracı olanların konutu olmadığından enkaz bedeli de yok ve peşinat ödemeleri gerekiyor. Ayazma Mağdurları inisiyatifi olarak ısrarla peşinat olmasın diye direndik ama kabul etmediler. İşte o 258 kiracıdan kaçısı orayı kabul etti ve yerleşti bilmiyorum. Bir kısmı haklarını satmış da olabilirler. Ama bu 258 ailenin oradan hak sahibi olmasına sebep, o çadır direnişidir. İlk başta 18’den fazla, 32 aile ile başladı ama sayı giderek düştü çünkü inanılmaz kötü şartlar vardı. Orada çadırlarda geçen iki sene o dönemi anlatamam sana. Sonra o sayı 13’e düştü en son. O 13 ailenin direnişiyledir. Onlar da zorlanıyordur taksit ödemekte. Bezirganbahçe’de çocuklarını ilkokuldan sonra okuldan alıp küçük yaşta işe koyan çok vardı. Bezirganbahçe’de çocuklar sabah pazarda limon satmaya yollanıyor veya oradaki ayakkabı fabrikalarında tutkalla ayakkabıların bir şeyleri yapıştırılıyor ya tabii parmakları küçük onun için tercih ediliyorlar. O çocuklar zehirli kimyasal maddeler soluyarak çalışıyorlardı. Bir de tabii Ayazma için olumlu örnek olarak; bir tane akbil bastığın gibi istediğin yere gidebiliyorsun. Her yere otobüs vardı. Bezirganbahçe’den ise 3 akbil veya minibüs. O minibüsler tıklım tıkış, çalışan kadınlar -çevre bölgelerde temizliğe falan gidenler- o tıkış tıkış minibüslere binemez oldular. Gidemez, çalışamaz oldular. Ulaşım

giderlerinin getirdiği bir mali külfet oldu tabii. Merkeze gitmek için 3 tane vasıta değiştiriyorsun gibi gibi. Bunlar da ayrıca bir sürü ihlal ve mağduriyet yarattı.

C.B.: Ayazma Mağdurları Topluluğu adına hem sizin hem de bölge sakinlerinin görüşlerini yazabilirim değil mi?

C.U.B.: Tabii tabii. Ayazma Mağdurları Topluluğu’nun sayfası vardı hala açık duruyor mu?

C.B.: Duruyor.

C.U.B.: İyi iyi. Sevindim.

C.B.: Sayfada güzel veriler var. Fotoğraflar, belgeler vs. her şey duruyor.

C.U.B.: Oradan dosyalamak lazım. Sonra yok oluyorlar. Bir de önemli bir durum olarak, çocuklar müthiş travma geçirdi. Ayazma’dan çıktıkları için çoğu okulu bıraktı. Tanıdığım ailelerden birinin büyük kızı 18 bile olmadan, çok küçük yaşta evlendi. Okuyordu daha ama evlendirdiler. Oğlu okuyordu, askere gitti okumayı bıraktı. Burs bulduğumuz bir öğrenci de okulu bırakmıştı. Yani bir de bu şekilde çocukların yaşamlarında derin etkileri oldu. Hani diyorlar ya modern TOKİ konutları... İşte o modern konutlarda eğitimden alındı çocuklar. Oysa Ayazma’da o çocuklar okuyabiliyordu. Ayazma’dan ayrılmaları çocuklar üzerinde gerçekten çok büyük travma oldu.

C.B.: Muhakkak.

C.U.B.: Yakın görüştüğüm kadın arkadaşlardan biri bir gün “Cihan Abla gidelim de bakalım Ayazma ne olmuş?” dedi. Orada evi olan bir arkadaş vardı. Arkadaşım ve ben çocuklarıyla misafirliğe gittik. Gittiğimizde Ağaoğlu’nun satış ofisi kurulmuş, satış yapılıyordu. Masada yiyecekler, içecekler dağıtılıyor. Arka fonda müzik çalıyor. Lüks arabalarla insanlar geliyor. Biz de böyle yanından geçerken arkadaş; “Çok kötü oldum ben, fena oldum. Dönüşte oradan dönmeyelim” dedi. Yolu uzatarak başka bir yerden dönüyoruz fakat bu sefer de büyük kızları hınçla “Evimizi de aldılar” diye söyleşmeye başladı ve biz oraya gitmemek, Ağaoğlu Satış Ofisi’ni görmemek için çamurlardan yürüyerek yola çıktık. Bir defa onlar için şu var; yaşamları için çok büyük bir haksızlık yapılıyor, hayatları dağıtılıyor ve evleri başlarına yıkılıyor. Dozer geliyor ve içinden eşyaları kurtaramadan evlerini başına yıkıyor. Çocukların kitapları falan her şeyleri gitti. Çadıra mahkum ediliyorlar. Çocukluklarını geçirdikleri, yaşadıkları yere, yeni lüks siteler inşa ediliyor ve üst gelir grubundan başka birileri yerleşiyor. Başka bir sınıf geliyor ve dönüşüyor orası. Bütün hatıraları, her şeyleri gidiyor. “Benim çocuklarımin nüfuslarında Ayazma yazıyordu, şimdi Ayazma diye bir yer yok” demişti bana Osman’ın arkadaşı ve ağlayacak gibiydi. “Ruhum iyi değil, çocuğumunki de” demişti. Gerçekten ruhları iyi değildi. Çok büyük travma yaşadılar ve o iki sene çadır

deneyimi çok zordu. Banyo ne, tuvalet bile yoktu. Dışardan desteğe gelen bir sürü insan vardı. “Tuvalete gideceğiz, gidemiyoruz. Bütün gün karnımızı tutuyoruz” diyorlardı. Böcekler, keneler... Bir ara “keneler çıkıyor Cihan Abla, ilaçlatalım mı ne yapalım” dediler. Çocukların her tarafları böcekli. Ama hep bize hakkımızı verecekler umudu vardı. Tamam verdiler ama borç yüküne sokarak ve inanılmaz mağduriyetlerle. Yani hayatları bitti. 15-20 yıl köle gibi nasıl ödeyecekler. Bir evin olacak da, o ev onu ödeyene kadar senin değil. Böyle çok içimi yakan bir süreçti. Çok borçluyum gidemedim, pandemi de girdi araya. Biz buluşuyorduk ara ara. Çok oldu gidemedim.

C.B.: Aslında bazı kesimlerin çok basit gibi gördüğü, basit diye adlandırdığı şeyler kimlerin hayatında ne değişiklikler yaratıyor.

C.U.B.: Anlatamam. İnanılmaz Cansu.

C.B.: Proje süreci nasıl açıklandı ve nasıl gelişti? Yerel ve merkezi yönetim tarafından mı bildirildi?

C.U.B.: 2005 yılında bir tanesi tarihi alanlara yönelik iki tane ucube yasa çıkardılar. Tarlabası, Sulukule, Süleymaniye, Fener-Balat... 5366’dır felaket bir yasa. Öbürü de 5393 sayılı Belediye Yasası içindeki 73. Madde. Gecekondu alanlarının dönüşümü. Bunu yapacak olan Büyükşehir, ilçe belediyesi, TOKİ. Tabii TOKİ direkt olarak Başbakanlığa bağlı o zaman. İlçe belediyesi öneriyor, Büyükşehir Belediyesi yürütüyor ve en tepede de TOKİ var. Süreç böyle işliyor.

C.B.: İlk başta okul yapılacağına dair bir söylem yayıldığını okumuştum.

C.U.B.: Ayazma için mi?

C.B.: Tepeüstü sanırım.

C.U.B.: Tepeüstü’nü bilmiyorum. Ama Ayazma’ya hastane yapılacak söylemi vardı. O hastane yapıldı.

C.B.: Başakşehir Çam ve Sakura Hastanesi.

C.U.B.: Mahalleli hep onu söylüyordu. Ekümenopolis Belgeseli’nde de söylemiştim. Kesin ne derlerse desinler lüks konut sitesi olacaktır diye. Onlara hastane, üniversite olacak gibi bir sürü söylemler. Tabii ki olmadı. Tepeüstü’nü bilmiyorum. Tepeüstü’nden Boğaziçi Üniversitesi’nde çalışan emektarlardan biriydi kapıdaki güvenlik memurlarından biri. Bezirganbahçe’de onun evinde mülakat yaptım. Tepeüstü üzerine benim çok bilgim yok ama ikisini aynı anda dönüşüme soktular. Tabii Tepeüstü Bölgesi’nde Tokat Alevi kesim ağırlıklıydı. Karadenizliler çoğunluktaydı. Bir de şu durum vardı. Benim görüşme yaptığım Tepeüstülüler Bezirganbahçe’den memnundular. Çok enteresandır ama onlar Ayazmalılar

aşağılıyorlardı. “Onlar medeniyeti bilmiyor. Burası medeni bir yer” söylemi vardı. Bununla ilgili bir gözlemim var. Avrupa Roman Hakları Merkezi Roman gençleri toplamış. Ben de kentsel dönüşümü, TOKİ’yi falan anlatıyorum. Oradaki bir Roman genç kız bana dedi ki: “Neden TOKİ’ye karşısınız? TOKİ bizim için sınıf atlama” dedi. Bu boyutu da var. Bunu da göz ardı etmemek lazım. Tepeüstülüler memnundu. Kadınlar mesela su taşımaktan kurtulduklarından memnundu. Bunu Ayazmadakiler de söylüyordu. “Su taşımaktan kurtuldum, banyom var, tuvaletim var”. Ama diğerleri Ayazma diyorlardı. Tepeüstülüler sanırım sürece daha farklı bakıyorlardı.

C.B.: Bu kadar iki farklı görüş olması garip gerçekten. Kültür farkı sanırım.

C.U.B.: Dedğim gibi Tepeüstülüler ile çok haşır neşir olmadım. Benim Tepeüstü, Bezirganbahçe’de mülakat yaptığım ancak iki kişidir. Bezirganbahçe’de bir İstihdam Ofisi açılmıştı. Belediye, Avrupa Birliği’nden yüklüce bir fon almıştı. İstihdam Ofisi eğitim verecek, onlara istihdam sağlayacaktı. Ayazmalılar hep dalga geçtiler bu durumla çünkü “İstihdam dediler. Bize iki tane makinede bir şey gösterdiler. Daha sonra iş aradığımız yerlerde en az lise mezunu isteği karşımıza çıktı” dediler. Sonra bu İstihdam Ofisi’ni çocuklara yönelik etkinlik merkezi yaptılar, çünkü AB’nin fonuna göre belli bir süre açık tutulması lazımdı. Süresi dolunca da kapandı gitti. Bir de bölgelilere verilen bir kitapçık vardı onunla dalga geçiyorlardı. Kitapçıkta “İşe gittiğiniz zaman karşınızdakini nasıl etkilersiniz?”, “Göz bebekleriniz açık olacak” gibi komik şeyler yazıyordu. “Bizi medenileştirmeye kalkıyorlar” diye dalga geçiyorlardı. İstihdam falan hiçbir işe yaramadı tabii.

C.B.: Çok göstermelik olmuş.

C.U.B.: Aynen.

C.B.: Kentsel dönüşüm size ne ifade ediyor?

C.U.B.: Bir sürü sosyal ve ekonomik teoriler var. Onu yapıyor, bunu dönüştürüyor gibi. Bunların hepsinin -geçen gün genç inşaat mühendislerine seminer verirken de- üstünü çarpıyla çizin bir defa dedim. Kentsel dönüşüm bence; Harvey’in çok güzel bir lafı var “Sınıf savaşıdır” diyor. Gerçekten de kentsel rant, birikim açısından baktığımızda bir “sınıf savaşı” ve çok şiddetli bir savaş. Silahı yok, topu tüfeği yok ama toplumsal, ekonomik, kültürel boyuta, travmalara bakıldığında zaman gerçekten çok şiddetli bir savaş. Bir temizlik bu. Amerika’daki Siyahi nüfusların -Siyahi gettolarına püskürtülmesinden beri- istenmeyen nüfusların, rantı çok yükselen, sermaye için birikim alanı olan cazip bölgelerden sürülmesine meşruiyet için bir mekanizmadır bu. Brezilya’da da baktığım zaman en son gördüğün

Olimpiyat Projeleri’nde, örneğin Favela yıkımlarının meşruiyet kazanması. Olimpiyat tesisi gelecek diye. Ayazma açısından da olimpiyat gelmese dahi, Olimpiyat Stadı’nın etkisi de mühimdir ayrıca. Aziz Yeniay’ın basına demeci vardır. “Olimpiyat Stadı’nın dibinde, Anadolu’da dahi göremeyeceğimiz düşük bir yaşam standardında, ötekilerin yaşadığı yer” gibi söylemler. Onun için temizlemek istiyordu. Maalesef ki Tarlabası’nda da bu bakış açısından aynı şey olmadı mı... Sulukule’ye bakıldığında da aynı. Kriminalize etme, suçlulaştırma, ötekileştirme söylemleri çok kullanıldı. Bütün yoksulluğun, yoksunluğun getirdiği bütün o mağduriyetleri sanki sebep yönetimler değil de o insanlarmış gibi öne sürmektir bu ve bu yolla meşruiyet ilanı. Bir makalede “yoksulluğa açılması gereken savaş yoksula açılıyor” diye çok güzel anlatılıyor. Dolayısıyla, sürece yönelik bakış açılarının saptırılması sağlanıyor. Bu yoksulluğa hangi sistem sebep oldu? Bu insanlar neden yoksul? veya Ayazma’ya niye geldiler en başından? Neden köylerini bırakıp geldiler? sorularını sormak lazım. Orada çok iyi şartlarda olanlar da vardı. Bu dar, zor koşullara neden geldiler? Bu düşündürülüyor veya oradaki yerel yönetim, Aziz Yeniay şunu düşünmüyor: ‘Burada bir yoksunluk varsa ben yerel yöneticiyim, bu ötekileştirdiğim nüfusun da yaşadığı bütün ihlal mağduriyetlerinin bir sebebi de benim, demek ki hizmet götürememişim’. Bu düşünülüyor, sadece “Temizleyeceğim” diyor. Ayrıca Mega etkinlikler deyip geçmeyelim. Bu Olimpiyat Stadı’nın oraya gelmesi zaten onlar için bir kabus oldu. Oradan başladı kabus.

C.B.: Yapılacak olan projeden yerel halkın ne zaman haberi oldu?

C.U.B.: 2005’ten itibaren tartışılıyordu. Ama proje ortada yoktu. Oraya ne yapılacağı bilinmiyordu. Dediğim gibi hastane, okul, üniversite gibi bir sürü söylenti vardı ama net bir şey yoktu. Sadece şu; “Kiracısından ev sahibine sizi evlere vs. kavuşturacağız”. Ama ne sizden para alacağız, ne şu süreçler var, ne bu tür ekonomik boyutları var gibi bir açıklama yoktu. Sadece ve sadece evlere geliniyor ve anketler yapılıyordu. Ayrıca da “Kaç senedir buradasınız?” sorusu soruluyor. “Biz size evinize karşı ev vereceğiz” söylemi dönüyordu. Şimdi bu söyleme karşılık bazı kişiler evleri tek konut ise bir tane daha kapı açıyor, iki ayrı elektrik hattı bağlıyor ve iki tane hak alıyordu. Veya dışarıda bahçede tandır ocağı var ise tandır ocağına konut yazdıranlar vardı. Kümesini konut yazdıran vardı diyorlar. Böyle olduğu zaman mücadele de kırılıyor. Şimdi bir kısmı bunu yaparken, diğer taraf sana işte geldik evin var mı dendiği zaman mesela “Cahil annem bilmiyor” demiş bir tanesi. Okuma yazması da yok. Kadın korkmuş. Benim evim derse yıkacaklar korkusuyla “Benim değil” demiş. O da evsiz yazılıyor. Bu tür mağduriyetler o kadar çok anlatılıyordu ki. Ama öte yandan, diğer mahalleler Ayazma’dan birçok şey öğrendiler. Bu duruma karşı çıktılar.

Mesela en çok Tarlabası karşı çıktı. Küçükçekmece Belediyesi teke tek çağırıyordu insanları. Tek başına gidildiği zaman baskının türü ve boyutu da değişiyordu. “Senin tapun yok”, “Hiçbir hakkın yok”, “Yıkar gideriz”, “Hiçbir şey alamazsın”, “Gel şunu imzala, bak komşun da üç tane konut alıyor”. Böyle baskıyla imzaladılar. O zincir bir kere kırıldığında mücadeledeki birliktelik, bir aradalık gidiyor. Sonradan biz mahallelerde çalışırken, birbirlerine anlattırıyorduk. Mesela Tarlabası’ndakiler bu durumu öğrendiği zaman Tarlabası Kiracı ve Ev Sahipleri Derneği’ni kurdu ve dernek dedi ki -aynı şeyi Tozkoparan da yaptı- “Hayır, kimseyi çağırmayacaksınız” ve hepsinden dernek temsilcileri için yetki kağıtları aldı. Dernek temsilcisinin gitmesiyle, okuma yazması düzgün olmayan, zaten geldiği yerde ezilmiş ve baskı görmüş, devlet korkusu olan insanların gitmesi bir olmuyor. Onların baskı mekanizmalarıyla kandırılması çok daha başka. Ve dediğim gibi o süreçte bir yerine üç alan oldu.

C.B.: Yani neoliberal bireycilik aslında orada kendi içlerinde de bir ayrışma yaratmış.

C.U.B.: Tabii, aynen kesinlikle. O rekabeti soktular aralarına.

C.B.: Sürece yaklaşımları ve bölge halkının kentsel dönüşüme bakış açısını da merak ediyorum. Kentsel dönüşümü güzel bir şey olarak mı görüyorlardı? Ne düşünüyorlardı?

C.U.B.: İşte bilmiyorlardı Cansu. Bütün sorun oydu. Bilmiyorlardı. Mesela şu anlatılıyordu: “Bizi yıkacaklar, yerimizden alacaklar. Buna biz inandıramıyoruz kahvedekileri” diye gidip gelip içi yana yana anlatıyordu. “Gidip imza atacaklar, inandıramıyoruz” diye. Tabii bir de o dönüşüm ofislerinde bir sürü havuç sopa politikası da uygulanınca... Ama kentsel dönüşümün tam ne olduğunu Bezirganbahçe’ye geçtiklerinde anladılar.

C.B.: Anladım. Baskı-rıza yönetimiyle yapılıyor.

C.U.B.: Aynen aynen.

C.B.: Kent konseyi kuruldu mu diye soracaktım ama heralde cevap hayır mı oluyor?

C.U.B.: Kent konseyi derken?

C.B.: Yani bölge sakinleri ve inisiyatif sahibi kurumlar arasında bir katılım ortamı.

C.U.B.: Yani mahalle derneği falan mı? Çünkü biz mahallelerde hemen dernekleştiriyoorduk sonradan. Yok öyle bir şey yok. Ama diğerlerine baktığımız zaman, Sulukule’den itibaren Sulukule Platformu öncülüğünde kuruldu, Tarlabası kurdu, Tozkoparan hemen kurdu Bezirganbahçe deneyimini örnek alarak. Çünkü gördüler TOKİ’nin ne olduğunu ve mahalleliye de gösterdiler. Ben o sıralar Kent Hareketleri’nde çalışıyordum. Birlikte olduğumuz mücadelede 22’ye yakın mahalle vardı. Bize gelen mahalleye diyorduk ki “Hemen dernekleşin”, “Yapacağınız ilk iş dernekleşip mücadeleyi öyle sürdürmek”. O

dernekleşmenin tüzüğünü de yolunu yöntemini de Tozkoparan Mahallesi çok güzel bildiği için oradaki TOZDER Başkanı Ömer Kiriş arkadaşımız -Kent Hareketleri'nin de sözcülerindendi-, Ömer gidiyordu oraya ve hemen anlatıyordu. “Tüzük şu olacak, şunu şöyle yapacaksınız” diye. Oradan hemen mücadeleye evriliyordu. Bu bir pratik oldu. Bugün mesela Şahintepe’ye baktığımızda hemen derneği kurdular. Yani mücadelenin dernek üzerinden gitmesi o zamandır. Gitmezse ne olacak?!. Ayazma, kentsel dönüşümde başlarına ne geleceğini öğretti aslında. Mücadele etmezlerse neler olacağını. Ben hep diyorum ki Ayazma yenildi ama yenilse de çok büyük bir şey öğretti. Sulukule de öğretti. Mesela Tarlabası aynı hukuki süreçten geçtikleri için hep “Biz Sulukule olmayacağız”, Tozkoparan’da da “Biz Ayazma olmayacağız” söylemi vardı. Başbüyük Maltepe’ye baktığın zaman “Biz Ayazma olmayacağız” diyorlardı. O dönemde Başbüyük Maltepe de dönüşüm alanıydı. Orada da mahalleli dernekleşti hemen. Mesela o mahalle Fazilet-AKP çizgisinde giden çok muhafazakar bir mahalle. Yani başında Gülsuyu-Gülensu var. Onlara PKK derlerken -Başbüyük’e polis dönüşüm için yıkıma geldiği zaman - Gülsuyu-Gülensu halkı yardıma koşuyor. Şimdi orada bir birliktelik yarattılar ve o mahalleden CHP’li belediye meclis üyesi çıktı sonra seçimlerde. Yani böyle bir siyasete evrildi. Ayazma-Bezirganbahçe sürecinde de -Küçükçekmece ve Başakşehir diye ayrıldı sonra belediyeler- ama Küçükçekmece’de göreceksin oyların nasıl düştüğünü. Oylara bakıldığı zaman dönüşümün siyaset üzerinde de etkileri görülüyor. Eğer Başakşehir Belediyesi diye ayrılmasaydı kaybedecekti Küçükçekmece. Bütün bunlar çok enteresandır. Keza Beyoğlu’nda ucu ucuna gitti. Üsküdar da yakınlar. Bunların hepsinde bu dönüşüm projelerinin çok büyük önemi var.

C.B.: Geçen gün Şahintepe’de toplanacaklardı. Gidemedim ancak merak ediyordum oradaki söylemleri ve süreci de.

C.U.B.: Git orada arkadaşlar var bizim Gaziosmanpaşa’dan çalışan. Ben de gideceğim oraya inşallah bir ara. Orada örgütlensinler diye çabalıyorlar. Mesela Gaziosmanpaşa’nın çok büyük tecrübesi var. 4’te 3’ü dönüşüm alanı senelerdir ve o kadar kötü bir süreç ki planı iptal ettiriyor. 3 sokak sokuyor, 3 sokak çıkarıyor. Yeni plan diyor. İptal edileni boşa düşürüyor. Yine mahkeme süreci. Riskli alan ilan ettiriyor. 3 ev çıkarıyor 5 ev sokuyor ve yine mahkeme süreci... Düşün ki bu en az 10-12 senedir devam ediyor. Ama inatla orada mücadele var. Onun için onlar Şahintepe’ye gitti.

C.B.: Ayazma Mağdurları Topluluğu’nun hiç hukuksal bir girişimi olmuş muydu?

C.U.B.: Zaten Ayazma Mağdurları Topluluğu’nu kiracılar kurdu. Bu dava süreci de kiracılarındı. Artık TOKİ’ye Bezirganbahçe’ye mülk sahipleri geçti. Derneği kuran bu çadır direnişi yapan kiracılarıdır. Bir Umut Derneği vardır. Dönüşüm mahallelerine hukuki destek veriyor. Planlama desteği de veriyor. Planlamacılar, hukukçular var. Bir Umut’un girişimidir Ayazma Mağdurları. Davaları bireysel açtılar, kurumsal bir dava olmadı. Orada arka planda Ayazma Mağdurları ve Bir Umut vardı.

C.B.: Birkaç tane daha sorum var zamanınız varsa. Hak ihlali yapıldığını düşünüyor musunuz?

C.U.B.: Başta konut hakkı olmak üzere bütün hak ihlalleri var gördüğün gibi. Yani çocukların eğitim hakkı ihlalden, kadınların kamusal alanda var olma hakkına, iş-istihdam hakkına kadar. Gerçekten bir sürü hak ihlali var.

C.B.: Sivil ve yerel aktörlerin süreç boyunca gösterdiği direniş ve müdahaleler sonuca nasıl etki ediyor? Sizce direniş, yapılı çevrenin dönüşümünü olumlu/olumsuz yönde etkileyecek güce sahip midir?

C.U.B.: Ben tabii kendi açımdan ve bulunduğum çalıştığım hareketler açısından söyleyeyim. Sulukule’yi hariç tutuyorum. Orada başka türlü, daha çok etnik boyut üzerinden bir mücadele -Roman hakları üzerinden bir mücadele- yürütüldü. Ben de Sulukule Platformu’ndayım ama bence o mücadele konut hakkı mücadelesini de içine alarak ilerlese çok daha farklı olurdu. Çünkü diğer mahalleler birlik oldukları zaman Sulukule o birliğin içine giremedi, hiçbir zaman giremedi. Ayrı kaldı. Oradaki Roman hakkı mücadelesi oldu. Ben aktivistler açısından söyleyeyim. Bizim aktivistler olarak Kent Hareketleri’nde şöyle bir prensibimiz vardı. Bir mahalle bize gelmeden veya mahalleden bir yardım çağlığı dökülmeden gidip de “Burada dönüşüm var gelin arkadaşlar kalkışalım, dönüşüme karşı örgütlenelim” gibi bir inisiyatif almıyorduk açıkçası. Çünkü bu mücadeleyi biz yürütmeyeceğiz. Bu mücadele ancak içindekilerin yürütmesiyle başarılı. Tepeden birileri, çok bilmiş birileri yol göstererek götüremez. Olacak iş değil. Bir de en iyi onu yaşayan bilir. Onun için bize geldikleri zaman ilk yaptığımız, dediğim gibi dernekleştiriyoorduk. Tüzüklerini kuruyorduk. Hemen basını, kamuoyunu bilgilendirme başlıyordu. O zamanki basında -özellikle Radikal, Birgün, Evrensel, Sol- ana akımda da arkadaşlar vardı yazan. Basın yayın organları çok daha farklıydı. CNN’de olsun, NTV’de olsun, Kanal D’de çıkabiliyorlardı, çıkabiliyorduk yani konuşabiliyorduk. Şimdiki gibi değildi. Hemen basından arkadaşlarla, mahalleye çağırıp görünür etmek ve oradan da tabii ki hukuki süreci başlatmak en önemli adımlardan biriydi. Ama iki aşamalı yürüyordu. Bir bu hukuki süreç,

dava süreci- işte orada hukukçu desteği, planlamacı desteği- bir tanesi de mahalleyi örgütlemek. Mesela kermes yapıyoruz, dayanışma yemeği yapıyoruz. Bir birliktelik ortamı oluyor. Bir de tabii üçüncü bir ayak -imkan olduğu müddetçe- yurtdışındaki konut hakkı mücadelelerine eklenmek. Habitat'ın AGFE'nin Advisory Group on Forced Evictions (Zorla Tahliyeler Üzerine Danışma Grubu) vardı. 2009'da biz Sulukule Platformu olarak bölgede araştırma yapılması için AGFE'yi çağırdık. Çünkü Zorla Tahliyeler Üzerine Danışmanlar Grubu hükümetlerin çağrısını beklemeden mahalleden çağrı geldiği zaman o ülkeye gidiyor ve araştırma yapıyor. Habitat'a sunuyor. O rapor da ülkenin önüne konuyor. Ben de yerel temsilci sıfatıyla AGFE içinde 2009'dan itibaren yer aldım. Ama maalesef 2010 sonunda Habitat bizi lağvetti. O da işin başka yönüdür. Çünkü hükümetlerle arası bozulmaya başladı. Siz hükümetlere karşı mahalleleri kışkırtıyorsunuz gibi bir durum oldu ve lağvedildik. AGFE'nin. İstanbul Mission Raporu vardır. Dönüşüm mahallelerini inceleyerek ve ihlalleri saptar. AGFE dışında, mümkün olduğunca yurtdışı toplantılara gittikçe anlatmak, oradan dayanışma bulmak istedik. Hem aktivistlerden olsun, hem de Birleşmiş Milletler'in ilgili birimleri ki daha sonraları en çok ilgi gösteren de Habitat değil, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'ne bağlı Konut Hakkı Raportörleri oldu. Miloon Kothari 2013'te -hemen Gezi öncesiydi- İstanbul'a ve Ankara'ya gelerek mahalleleri gezdi. Dikmen'e gitti. Mahalleliye direniş önerileri verdi. Miloon sonra 2015'te tekrar geldi. Bana nereye gidip gezmeliyim diye sormuştu. Gaziosmanpaşa'yı gezdik mesela. Yine kahvehanelerde oradaki mahalleliyle konuştu. Raportörler gerçekten o klasik bakış açısından farklı uzmanlar. Zaten gönüllü çalışıyorlar ve hepsi çok yetkin kişiler. Kısacası bir ayağı da bu uluslararası bağlantıları kurmaktı. Mesela Afet Yasası çıktığı zaman, o zaman ikinci raportör -Miloon'dan sonra gelen raportördür- Raquel Rolnik'ti. Raquel'e 'bu yasa yıkım yasası' diye şikayet yolladık. Sonra Napoli'de 2012'deki World Urban Forum'da, Raquel'in konuşmacı olduğu bir etkinlikte söz alarak, Afet Yasası'nı anlattım. Yıkım yasası geliyor. Hatta Habitat'a dedim ki orada Habitat temsilcisi vardı: "Sizin göreviniz değil mi?" dedim. "Konut hakkı yasalarının insan hakları hukukuna göre yapılan bütün yasalar ilerici yasalar olmalıdır. O hakkı ileriye götürmelidir, geriye götürecek yasa yapamazsın. İmzaladığın bu sözleşmelere göre. Oysa konut hakkı yasaları başta Afet Yasası -geldik 5366, 5393 Md 73- geriye gidici yasalar, yıkım yasaları. Siz Habitat olarak niye müdahale etmiyorsunuz?" diye sordum Habitat temsilcisine. Tabii biraz diplomatik ilişkilere baktıkları için oradan pek ses seda gelmedi. Ama bunu raportörler ciddi gündeme getirmişti. International Alliance of Inhabitans -BM'ye danışmanlık yapan bir uluslararası konut hakkı örgütü- vardır. İnternet

sayfasında Ayazma'nın çadır sürecini yayınlattık. Oradan desteğe gelen çok aktivist oldu. Yani bir ayak da uluslararası mücadeleye eklemelenmekte. Biz sonra Kent Hareketleri, yaklaşık 22 mahalle olarak Gezi'ye gittik. Ama 2014'ten sonra -şunu söyleyeyim maalesef Gezi ile güçlenerek çıkacağız derken, öyle bir zaman geldi ki artık mahalleler yoruldu. Mesele birliktelik ve beraberlikten koptu. Yerinde kalma hakkı mücadelesi, konut hakkı mücadelesinden 'ne alırsak, ne koparırsak kârdır, nasılsa atıyorlar' bakış açısına evriline, her mahalle kendi alanında debelenmeye başladı maalesef. O zamanlar yaklaşık 22 mahalle bir arada toplanıyoruz, temsilciler herkes deneyim aktarıyordu. Ne yapacağız birlikte karar veriliyor. Birlikte bir basın açıklaması yapıldığı zaman, Afet Yasası'na karşı çıkıldığı zaman veya Gezi Eylemleri'nde birebir hepimiz mahalleliler olarak yer aldık. Bu çok önemli bir destek oluyor, mahallelinin orada olması. Olimpiyat Stadı'nın oradaki Kanarya Mahallesi'nden yaşlı insanların Taksim Projesi'ne karşı ellerinde pankartlarla bizimle gelip yan yana yürüdüğünü biliyorum. O süreçten geldik bu sürece evrildik. Emek de keza. Yıkım için girdiklerinde Emek Sineması'ndan aşağı, bütün mahallelerin isimleri olan tarihi bir pankart vardır sallandırılan. O pankartı da o gün Miloon Kothari Mimarlar Odası İstanbul Şubesi'ne geliyordu. Ankara'yı gezdik. İstanbul mahallelerini gezdik. TMMOB'de de toplantı yapacağız. Kothari ve bir de Yüksek Komiserlik'ten bir arkadaş var. Ekonomik Sosyal Haklar Başkanı Bahram Ghazi. Mahalleliler demişler ki; "Ne yapalım?". Bizim Fener-Balat-Ayvansaray temsilcimiz Çiğdem Şahin demiş ki: "Her mahalle gelsin, pankarta kendi adını yazsın". Bizi o pankartla karşıladılar. Toplantının sonuna doğru haber geldi ki Emek Sineması'na girmişler, yıkıyorlar. Mahalleli o pankartla koştu. O pankart Emek'ten sallandırıldı. Bu ne demektir düşünebiliyor musun?. Emek mücadelesine 22 mahallenin koşması gitmesi kent hakkı mücadelesinde yan yana önemli bir duruştur bu. Biz oradan geldik bugün maalesef başka bir noktaya.

C.B.: Süreci genel olarak nasıl değerlendiriyorsunuz? Direniş sürecinde daha olumlu sonuçlar elde edebilmek için daha farklı neler yapılabilirdi?

C.U.B.: Onu net olarak bilemem. Yani sondan başlayayım Cansu. Ama dediğim gibi; keşke birliktelik bölünmeseydi, o dayanışma ruhu. Buradaki tabii şu var 'Sen ne için mücadele ediyorsun?', Kendi konut hakkın için mi mücadele ediyorsun yoksa mahallenin yerinde kalma hakkı için mi?. Tabii onun bir üst aşamasında senin çocuklarının torunlarının bu kentte yaşama hakkı için mi?. Çünkü bu dönüşüm projelerinde kentten püskürtülüyorsun. Mesele bu. Raportör Raquel Rolnik'in Favela mücadeleleri için çok güzel bir lafı var - Brezilya kökenli ya kendisi- diyor ki: "Bu mücadelelerin bir amacı sadece kendimiz için

değil, bizden sonrakilerin de yerinde kalma hakları için mücadele etmeliyiz. Mücadelenin asıl amacı bu". Bu mücadele bireyselleştiği -işte neoliberalizmin bu kişiselleştirilmiş şeyinde kendi yerine odaklanarak 'aman ben kendi evimi kurtarayım', 'evimi kurtaramadım, nasıl olsa elimden alacak o zaman daha çok ne kadar para alacaksam oraya kadar mücadeleyi yükselteyim, o parayı aldım mı çekileyim' gibi bir algıya döndüğü zaman her şey bitiyor. Maalesef şu an evrildiği süreç bu. Dönüşüm alanlarında hep ezberi yaşıyorum gibi oluyor. Bak şimdi Şahiptepe'ye gittiğinde özellikle kadınlarda "Ölürüz mahalleyi bırakmayız" söylemi vardır. "Ölümü çıkarır", "Önce cenazemi çıkarır". Bu söylem ve düşünce evriliyor ve "Ben üç mü alırım, beş mi alırım" a indirgeniyor. Gerçekten hepimiz için çok büyük bir hayal kırıklığı. Ama o insanın yerine kendini koyduğın zaman da "Sen orada bu direniş ne kadar götürebilirsin?" sorusuna net cevap veremiyorsun. İşte o direnişin gitmesi için gücün büyümesi lazım. Bir mahalle değil, on mahalle değil. Bütün mahalleler ayağa kalktığı zaman ancak ve ancak. Onu kurmak lazım. O çok uzun soluklu bir süreç belki. Biz bu süreci örmeye başlamıştık ama elimizden gitti. Benim inan ki en çok içimi kanatan budur.

C.B.: Yani o 'radikal bir başkalaşım'ı yakalamak için aslında tamamen bir örgütlenme ihtiyacı var.

C.U.B.: Ve inanç. Birbirine güven, inanç. Şimdi tabii iktidar da boş durmuyor. O güveni kırmak için bin tane manipölasyon. Dediğim gibi "Bak sana üç tane ev veriyorum" gibi gibi. Bir yabancı basından arkadaş anlatmıştı. Zeytinburnu mücadelesi. Kentin Tozu'nda vardır o. Orada direniş götüren kişiye ciddi paralar teklif edildiği için tamamen geriye çekiliyor. Direniş ortada kalıyor. Şu da önemlidir ki, direniş de tek kişi üstünde gitmemeli. Tek kişiyi direnişin mimarı yaptığın zaman çöküyor. Örgütlü olması gerekiyor. O görünmez olacak. Kimin direniş, mahalle direniş.

C.B.: Sorularım bu kadardı. Gerçekten o kadar aydınlatıcı oldu ki benim için. Çok teşekkür ediyorum.

GÖRÜŞME RAPORU

EK D.

Osman Ataş – Torunlar GYO - Genel Müdür Yardımcısı

Tarih ve Saat: 22 Nisan 2022

Görüşme Yeri: Yazılı Görüşme

Araştırma Sorusu:

Soru Sayısı Ve Özellikleri: Soru seti; kentsel bağlam, proje süreci, aktörlerle ilişkiler, kentsel muhalefet süreci ve öz değerlendirmeyi kapsayan ve 5 ana başlıkta hazırlanan yaklaşık 12 adet açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Osman Ataş ile yapılan görüşmede, Tepeüstü Bölgesi Kentsel Dönüşüm sürecinden sonra bölgeye uygulanan Mall of Istanbul projesi ile ilgili bilgi ve görüşleri alınmıştır.

Soru-Cevap Metni:

Neden bu bölge seçildi? Bölgenin kent içindeki veya bu proje için bağlamsal önemi nedir?

Türkiye'nin en büyük ve yoğun kavşağı Mahmutbey kavşağıdır. Burası İstanbul'un batıdan girişi niteliğinde olup, orada olan gecekondu şehir girişinde kötü bir görüntü oluşturmuyordu. Bu gecekonduların oradan boşaltılması için dönüşüm yapılmalıydı.

Proje süreci nasıldı gelişti? İhaleyi nasıl aldınız?

İstanbul'u yönetenler bölgenin gelişimi için arsa geliştirdiler. İki kez ihale yapıp, açık artırma usulü ile ihale sonuçlandı.

Proje bölgesinde mevcutta yerleşim var mıydı? Varsa mevcut yerleşimin problemleri nelerdi?

Proje alanında yüzlerce gecekondu vardı. Sosyal donatılardan uzak, altyapı sorunlarının hat safhada olduğu bölge idi.

Projenin hedefi neydi ve ulaşılabildi mi? Proje süreci nasıl sonuçlandı?

Proje karma projedir. Konut, alışveriş merkezi, otel ve ofis alanlarından oluşmuştur. Bölgenin çehresini ve vizyonunu değiştirmiştir.

Proje öncesinde veya sonrasında bölgede yaşam var ise, muhalefet anlamında güçlükler yaşadınız mı?

Bölgede yaşayan insanlar devlet eliyle karşılığı ödenerek bölgeden tahliye edildi. Zorluk yaşanmadı.

Uygulanan projenin kente etkisi nasıl oldu?

Birçok ödül alan proje ile İstanbul'un tanıtımında çok katkı sağlamıştır. Bölge insanların yaşam standartlarının artmasına vesile olmuştur.

Projenin başarılı ve başarısız yanları sizce nelerdir?

Başarılı bir proje olup birçok uluslararası ödül almıştır. LEED sertifikalı AVM yapılmıştır. Yeşile duyarlıdır.

Sizce kentsel dönüşüm nedir? Kentsel dönüşüm projelerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bölgede yaşayan insanların insanca yaşaması için yapılacak değişimler ile insanların konfor şartları arttırılıyor, insanların görgüleri değişiyor. Böylece kent gelişirken insanlar da gelişiyor.